

Көңіл бақшасынан
АҚТЫҚ ДЕМ

Осман Нұри ТОПБАШ

Көңіл бақшасынан
АҚТЫҚ ДЕМ

Осман Нұри ТОПБАШ

АЛҒЫ СӨЗ

Біздерді иманның қуанышы мен шаттығына бөлеген Аллаһ Тағалаға мадақ пен мақтаулар!

Адамзаттың қараңғылықтан нұрға шомуына дәнекер болған әлемнің мақтанышы Пайғамбарымызға салауат!

Раббымыздың көмегімен жазған кітабымыздың мазмұнын қысқаша былай ұсынамыз:

Сынақ үшін келген адам баласы бұл жырақтық өлкесінен өткен кезде мәңгілік әлемнің есігінен кіреді. Бірақ, ол әлемнің екі есігі бар - біреуі қасіретке, екіншісі бақытқа апарады. Құлдың қайсы есіктен кіретіндігін оның бүкіл өмірін қорытындылайтын Ақтық демі белгілейді. Сондықтан да сол сәтте бақытқа ашылған есіктен мәңгілік әлеміне самғау үшін өміріміздің әрбір сәті ақтық демді ойлаумен кемелденген жақсылықпен өтуі керек. Сондықтан бұл фәни дүние өмірімізде Ақтық демге көңіл бөліп, ояу әрі сергек болуымыз қажет.

Расында да, ақыреттегі жағдайымыздың қандай болатындығына байланысты алғашқы белгі Ақтық демдегі халімізден белгілі болады. Жақсы құл болып, осы фәни әлеммен қоштасу үшін санаулы өмірімізді соңғы демге әзірлеу қажет. Яғни, бақытты бір ақырет өмірі үшін салих амалдармен безенген, тамаша,

нұрлы, тыныш та дұрыс бағыттағы дүние өмірі ләзім. Өмір - кесені толтыратын бір тамшы сияқты. Кеседегі судың тұнық болуы тамшылардың тұнықтығына байланысты. Кеседен асқан соңғы тамшы бейне бір ақтық дем сияқты. Хадис шәрифте:

«Адам қалай өмір сүрсе, сол күйде өледі, қалай өлсе, сол күйде хауір етіледі» (Мүнәуи, Фәйзүл-Қадир, Шәрхул-Жамиус-Сағир, V, 663) - деп баян етілген.

Ақтық дем, яғни өмір сахнасының соңғы пердесі, әр адамның өз ақырын көрсететін, айқын, жарық айна сияқты. Адам баласы езін нақты түрде ақтық демінде таниды. Нәжіп Фазылдың айтқанындай:

Сол демде перделер ашылып, перделер түседі.

Сондағы мықтылық - Әзірейілге «қош келдің» деп айта білу.

Сол демде өмірдің есебі жүрегің мен көзіңнің алдына жайылады. Сондықтан да адам баласы үшін өлім сәтінен асқан ғибратты көрініс жоқ.

Жарық дүниеде басымыздан өткізген ғибадаттар, қарым-қатынастар мен ахлағымыз және әрбір дем алған сәтіміз бір сөзбен айтқанда, ақлық деміміздің бағдаршысы іспеттес. Сонымен қатар ақыреттегі жағдайымыздың осы дүниедегі тілмәші сияқты.

Қияметке дейін жалғасатын қабірдегі өміріміз дүниедегі жағдайымыз бен амалдарымызға қарай түрленеді. Өлімді қасірет болудан құтқарып, жеңіске айналдыра білу, оны қайғы емес, «Той кешіне» айналдыру, өлімнен кейінгі қалаған тұраққа әзірленіп, өлуді білетіндердің жетістігі.

Мұндай құлдар Аллаһты зікір ету мен таңсәрі ту-
расында өмірлерін ең берекетті түрде өткізеді. Яғни,
әлемдегі зікірұллаһ шеңберінен орын тауып, әсіресе,
ең берекелі зікір уақыты таңсәрі уақытын тиімді пай-
даланады. Таңсәрінің күндіздің кішкене бір үлгісі
екендігін және таңсәрісін ұйқымен өтікізгендердің
шөлге, теңіз не жартасқа жауған берекелі көктем
жаңбырының босқа кеткені сияқты, осы берекет
пен рухани нәрден мақрұм қалатындығын біледі.
Олар осындай ғапылдықта түспеу үшін де Құран
және тәфәккүр (ойлану) аясынан алшақтамайды.
Сол аяда Аллаһ Тағаланың иләһи сипаттарының бұл
әлемде кәміл түрде көрініс тапқан үш орын бар екен-
дігін біледі. Адам, Құран, Әлем... Осы үш көріністің
ішінде Әлем - тартымды аяттарға толы көрініс пен
сырлар кітабы, иләһи есімдердің ісжүзіндегі көріні-
сі, бейне бір үнсіз Құран... Құран болса, сөзге оран-
ған бір әлем. Ал адам екеуінің дәл ортасындағы
парасаттылықтың көзі және көріністің нышаны. Осы
оймен өмір сүрген арифтер Құран мен тәфәккүр ая-
сында Құран үнемі алда, ілім оның артында екенді-
гін түсінген. Өйткені Құран әлсіз адамның ілімі емес,
осы дүниедегі барлық ілімдердің қағидаларын қоя
отырып, адамдарға берілген Рабтың ілімі. Сонымен
қатар, ғылыми табыстарға себепкер болатын ақылды
жаратушы да Сол. Бұл жөнінде Құран мен тәфәккүр
хақында мынаны айтуға болады: Зәредей бір шынар
дәнінің құнарлы топырақтың арқасында үлкен бір
ағашқа айналып, сондай айбынға ие болғаны сияқты,
біздегі тәфәккүр мен сезімталдық қабілетінің де
Құраннан нәр алып күшеюінің нәтижесінде сондай
ұлы ақиқаттарға жетері хақ. Сондықтан Құранның

бітпес нәрі мен ұлы бағыты болмағанда тәфәккүр мен сезімталдық қасиетіміз құнарлы топырақ-тан мақрұм болған бір дән сияқты болар еді. Сондықтан біздер - құлдар үшін Құранның арқасында іске асқан иләһи сыйдың ұлылығын және шексіз айбынын түсінуден асқан нығмет жоқ.

Осындай ұлы ақиқаттарға ой жүгіртіп, жетілген көңілдер сынақ себепті қателіктер мекені іспеттес бұл дүниеде іші-сыртын тәубемен және көз жастарымен жуады.

Қысқасы, бұл Хақ достары үнемі дұға халінде, яғни Аллаһ Тағаланың:

قُلْ مَا يَعْجُبُكُمْ رَبِّي لَوْ لَا دُعَاؤُكُمْ

«(Расулым!) Айт: Сендердің құлдық, дұғаларың мен мінәжаттарың болмаса, Раббым сендерге не деп көңіл бөлсін!? (Не мәндерің бар?!))» (Фұрқан сүресі 77) сөзін түсінген адамдар.

Міне, осындай жоғары бір түсініктің нәтижесінде ең қайырлы үммет болудың шаттығымен өмір сүреді. Сол үшін барлық жақсы халдері мен қасиеттерін ақиқат пен жақсылыққа шақыру деген әшекеймен безендіреді. Әйткені, ең қайырлы үммет болу осыдан басталады. Аят кәрімада:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Сендер адамдардың игілігі үшін ортаға шығарылған ең қайырлы үмметсіңдер, жақсылықғы бұйырып, жамандықтан тыясыңдар...». (Әли Имран

Осы ұлы міндетті лайықты түрде орындау үшін шынайы қайраттанғандар жан дүниелерін Исламның сыпайылық, қарапайым-дылық және сұлулықтарымен безендіреді, халымен, сөзімен, іс-әрекеттерімен үлгі-енеге болып, хақты уағыздау мен жақсылыққа шақыруда үлгі болады. Олар хақ пен жақсылыққа шақыруды:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«(Расулым!) Сен Раббыңның жолына хикметпен, тамаша үгітпен шақыр! Және олармен еңтамаша түрде күрес...» (Нахл сүресі 125) деген аят кәриманың негізінде іске асырады.

Міне, осы ізгіліктер мұминнің көңілі мен өмірінде көрініс тапса, оның халі мен амалы тек ізгіліктен ғана тұратын болады. Ол мұмин енді исардың (асқан жомарттықтың) иесі. Яғни заттық және рухани жомарттықтың шыңында болады. Жоғары дәрежеде көңіл тоқтығымен шексіз бай. Оның сауда ахлағы Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жасаған саудасының берекетіне толы. Асқынып денені шірітетін жарадай қасиеті бар өсім (пайыз) оның адал табысына араласпайды. Оның мүлкі Аллаһқа берілген ізгі қарыз іспеттес. Сондықтан қоғамдағы қатынастарында қарыз алу мен беру турасында өте байыпты және иләһи шарттарды орындайды. Өйткені ол Аллаһпен, Расулымен достық құрған. Әулиелермен достық құрған. Осы достығын сеніммен

нығайтқан. Сол ұлы достыққа ешқашан опасыздық жасап, нұқсан келтірмейді. Осылайша әрбір халі мен сипаты арқылы ол үлгілі бір иман иесі мәртебесінде. Осы мәртебеде тағдыр мен оның сырлары оған айқын болып, әрбір иләһи тағдырда ол үшін зейнет бар.

Қымбатты оқырмандарымыз!

Ақтық дем деп аталған осы кітабымызда өздеріңізге ұсынғалы отырған жайттар қысқаша осындай.

Сонымен қатар, ақтық демге көз тартар ізгілікпен әзірленген және Хақ Тағаланың құзырына жүзі жарқын оралған ұлы Аллаһ досын да бізге үлгі болуы үшін иманнан ихсанға Мұса мырза (құддисә сирруһ) деген тақырыпта баяндадық. Екіншіден, осы ұлы адамдар жүрген ұлы тасаввуф жолын да қолға алу, оның кереметі мен кәмілдігін көрсету үшін жазылған, кеңіл тамшысы болған Иманнан Ихсанға Тасаввуф деген кітабымызға байланысты жасалған сұхбатты да кітабымыздың соңына қостық. Жеткізбек болған нәрсе: нағыз тасаввуф, Кітап пен Сүннеттің сыры мен хикметтерінен терең сезімталдықпен нәсіп ала отырып, ұстанылуы. Кітап пен Сүннетке кірмейтін әрбір сөз, хал мен іс-әрекет ақиқаттан алыс. Осы ақиқатты білдіру үшін де: «Циркульдің тұрақты аяғы шарифат» делінген. Қысқаша түрде айтқанымыз: Тасаввуфсыз мұсылмандық болуы мүмкін, бірақ бұл ихсан қасиетінен мақрұм мұсылмандық болады. Яғни рухани тәрбие болып саналатын тасаввуфтан тыс Ислами өмір адамды «Аллаһты көріп тұрғандай құлшылық дәрежесіне» жеткізбейді.

Осы қалыпқа жете алмағандар ақтық демде қысылып, қиналады. Яғни ақтық демімізде бақыт есігінен мәңгілік әлеміне өту үшін жасаған құлшылығымыз Аллаһты көріп тұрғандай Оған ғибадат ету дәрежесінде болуға тиіс.

Адам баласы негізінде, әрбір түн мен күн, байыбына барсын-бармасын, шексіз өлім себептерімен қарама-қарсы екендігін ұмытпағаны жөн. Өлім адамға әр сәт тұзақ құрады. Хазіреті Мәуләнә Мәснәуиінде былай дейді:

«Негізінде, әр сәт, жаныңның бір белігі өлім халінде. Әр сәт - жан беру уақыты және әрбір сәт - өміріңнің бітуі».

Расында, күн сайын осы фәни өмірден бір күн тағы да алыстап бара жатқаның қабірге бір қадам тағы да жақындап келе жатқаның емес пе? Әрбір өмір күнтізбесінен тағы бір парақ түсіп жатқан жоқ па?

Өлім үнсіздігіне оранған әрбір көк тас хал тілімен сөйлейтін күшті насихатшы. Мазарстандардың қала ішінде, жол жиегінде және мешіт аулаларында салынуы да бір жағынан іс-жүзінде өлімді ойлап, емірді соған сай реттеу үшін. Өлімнің үрейлі салмағын сөздердің әлсіз иығы көтере алмайды! Өлім алдында барлық күштер бітіп, бас иеді.

Өлім - адамның жеке қияметі. Қияметімізден бұрын оянсақ, екініште қалмаймыз. Өйткені, әрбір фәнидің белгісіз бір уақытта, белгісіз бір жерде Әзірейілге жолығары хақ. Өлімнен қашып тығылатын ешбір жер жоқ. Олай болса адам уақыт оздырмай,

فَفَرُّوا إِلَى اللَّهِ

«Аллаһқа бет алыңдар...» (Зарият сүресі 50)
бұйрығынан нәсібін алып, иләһи рахметті бірден-бір
пана деп санауы керек.

Пайғамбарлардан басқа ешбір құлға иман тура-
сында аяқтың сүрінуі қаупінен аман қалу кепілде-
месі берілмеген. Сол себепті әрбір мұмин өзіне беріл-
ген емір нығметін лайықты түрде дұрыс қолдануға
тырысуы керек. Өлімнің суық үрейінен құтылудың
бір ғана шарасы - тек ізгілікпен емір сүруге тырысу.
Өйткені, өлімге әзір болғандар, елімнен қорқудың
орнына оны мәңгілік қауышудың дәнекері деп
түсінеді. Бұлар «өлімді әрлендірудің рахатына жет-
кен бақытты құлдар. Ал, ғапылдықпен емір сүріп,
ақыретін жаққандар болса, өлімнің қорқынышты әрі
қараңғы иірімінің алдында суық үрейден құтыла ал-
майды. Хазіреті Мәуләнә қандай тамаша айтқан:

«Ұлым, әркімнің өлімі өзінің түсінде. Адамды
Аллаһқа қауыштыра-тындығын ойламай, елімге жи-
іркенішпен қарағандарға, өлімге дұшпан болғандарға
өлім қорқынышты дұшпан сияқты көрінеді. Өлімге
дос болғандарды дос сияқты қарсы алады».

Расында, ақтық дем тегіс, дақсыз бір айна
сияқты. Әрбір адам осы айнадан жақсылықтарымен,
жамаңдықтарымен барлық өмірін айқын түрде
көреді. Ол сәт көз бен құлаққа ешқандай бұлтарыс
пен ғапылдық, пердесі жабылмайды. Керісінше,
барлық перделер ашылып, барлық күнәлар мен
қателіктер, ақыл мен ұжданды өкінішке қалдырады.
Сондықтан, емірімізге өкінішпен қарайтын айна

ақтық деміміз болмасын! Бұл айна Құран Көрім мен Сүннет бағытында күн кешкенімізде әлі елмес бұрын өмірімізде орын алсын. Өйткені, нағыз бақытты адамдар өліммен таныспай тұрып өзін танығандар.

Осы кітапты жазу барысында көмегі тиген бауырларымызға алғыс айта отырып, қызметтерінің үзілмес садақа болып, Аллаһ Тағаланың алдында қабыл болуын тілеймін.

Раббымыз ақтық демімізді, мәңгілік әлемдегі жетістіктерімізді тамашалайтын терезе қылсын.

Әмин!

Осман Нұри ТОПБАШ

Ақтық жел

1

*Адам баласы өмірінде талай рет
өліммен кездеседі. Басынан өткен ау-
рулар, күтпеген оқиғалар, туындаған
пәлекеттер, өмірде әр сәт орын алады.
Бірақ адамның ғапылдығы мен әлсіздігі
себебінен көбінесе бейхабар болатын
қаншама өмірлік қауіп-қатерлер өлім
мен өмір арасындағы бір нәзік перде бар
екендігін көрсетпей ме?*

Ақтық дегі - 1 -

Аллаһ Тағала мәңгі бақилық сипатын тек өзіне ғана тән еткен. Сол себепті Оның ұлы затынан басқа барлық жаратылыс - фәни. Сондай-ақ аят кәрімада:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

«Жер бетіндегі барлық нәрсе - фәни» (Рахман сүресі 26) - делінеді. Мұның көрінісі:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

«Барлық жан өлімді татады...» (Әнбия сүресі 35) - деген аят кәріма бойынша өлім арқылы іске асады. Сондықтан да адам әрдайым осы ақиқатты ұмытпай, өмір сүруі шарт. Ал басқа бір аят кәрімада былай делінеді:

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

«Өлім есірігі расында да келіп: Міне, (ей, адам) бұл сенің (бұрыннан бері) қашып жүрген нәрсең», - делінеді. (Қаф сүресі 19)

Адам бұл фәни дүниеге сынақ үшін жіберілген. Сондықтан оның ең асыл мақсаты - Аллаһ Тағаланың ризашылығын алып, Дарус-Сәләмға, яғни сәлемет

пен бақыттылық үйі болған жәннатқа қол жеткізу болуы керек. Мұныңжолы:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«Ол күні мал да, бала да пайда бермейді! Бірақ, қалби сәлиммен таза шынайы жүрекпен келгендер басқа!» (Шуара сүресі 88-89) ақиқатының шеңберіне кіру.

Ал бұл нәпсіні тәрбиелеумен болады. Нәпсіні тәрбиелеудіңнегізі-Расулуллаһқа(саллаллаһуәлейһи уә сәлләм) толық мойынсұнып, берілу мен бағыну. Яки, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) көңіл дүниесінен несібе алу. Өйткені, Аллаһ Тағала Құран Кәрімді Жәбірейіл (әлейһиссәләм) арқылы Расулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм)жүрегінетүсірген. СондықтанРасулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) барлық ғибадаты, сөзі, іс-қимылы мен қарым-қатынасы Құран Кәрімнің тәпсірі іспеттес. Осы ақиқаттар шеңберінде Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) көңіл дүниесінен лайықты түрде нәсіп алу үшін оны жаннан да, малдан да, отбасынан да, қысқасы, барлық нәрседен де жақсы көру шарт. Бұл махаббат құлды, Аллаһ Тағаланың махаббатына жеткізеді. Яғни, оған деген махаббат – Аллаһқа махаббат, Аллаһқа махаббат - оған деген махаббат. Міне, қауышу үшін көңіл осы қалыпқа жетуі қажет.

Осылардың барлығы ақтық демге әзірленудің ең жақсы қадамдары. Қалайша толған кесеге тамған соңғы тамшы алдыңғы тамшыларға қарағанда басқаша іс атқарып, кесенің тасуына себеп болса, дем-

деріміз де солай. Яғни, ақтық деміміз алдыңғы дем-дерімізге қарағанда бір нәтиже тудырады. Сол үшін ақтық демге әзірлік осы сәтте алып-берген демдерімізді қапай қолданғанымызға байланысты. Өмірін Аллаһ пен Расулуллаһқа деген сүйіспеншілікпен өткізген және осы бағытта салих амалдармен әшекейлеген қас құлдар ақтық демдерінде иманмен, рухани рахаттықта бұл өмірден көшеді. Яғни Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) мына сүйіспеншілігіне қол жеткізеді.

«Кімде кім ақтықдемінде (шын жүрекпен) иман (күәлік сезі) айтса, жәннатқа кіреді...» (Хаким, Мүстәдрәк, I, 503)

Яғни, өмір бойы тәухид сөзімен өмір сүргендер ақтық демінде сонымен Хақ Тағалаға сапар шегеді. Өйткені олар уақытында тәухид сөзіңдегі «лә» арқылы барлық фәни, жасанды және нәпсілік арман-қалаулар мен пұттарды кеңілдерінен шығарып, «иллә» мен жүрекке жалғыз Аллаһ Тағаланың сүйіспеншілігін толтырған.

Бұл әлемнің құдірет қолымен құрылған, мыңдаған нақыштар-мен безендірілген фәни мекен екендігін білген жөн. Әлемде ешбір нәрсе мақсатсыз жаратылмаған. Адам баласы үшін дүние өмірінің мақсаты - ақырет бақытына қол жеткізу. Сол себепті Раббымыз құлдарына былай ескерту жасайды:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

«Ей, иман етушілер! Аллаһтан Оның ұлылығына лайық боларлықтай қорқындар (тақуалықта

болыңдар), тек мұсылман болған күйлеріңмен ғана жан беріңдер». (Әли Имран сүресі 102)

Әрбір тіршілік иесінің басына қалайда келетін елім - фәни өмірмен қоштасу сәті және әрбір жандының өзіне тән басынан кешетін жеке бір қияметі.

Мынаны да ұмытпаған жөн. Адам баласы негізінде әр күні не түні, парқына барсын-бармасын, көптеген өлім себептерімен кездеседі. Өлім адамды әр сәт тұзақта күтеді. Хазіреті Мәуләнә Мәснәуиінде былай дейді:

«Негізінде, әр сәт жаныңның бір белігі өлім халінде. Әр сәт жан беру уақыты және әр сәт өміріңнің бітуі».

Расында, күн сайын мына фәни өмірден бір күн тағы да алыстаған кезде қабірге бір қадам тағы жақындап жатқан жоқпыз ба? Күн сайын өмір күнтізбесінен бір парақ түсіп жатқан жоқ па?

Өмірдің өзен сияқты ағысының алдында адамның ғапыл қалмауы үшін тағы Хазіреті Мәуләнә былай деп ескертеді:

«Ей, адам! Айнадағы соңғы өрнекке қара! Бір сұлудың қартаятындығын және де бір ғимараттың бір күні үйіндіге айналатындығын ойлап, айнадағы жалғанға алданба!».

Ақтық деміміз мыңдаған хикметтерге толы иләһи бір сыр. Яғни, болашағымызға байланысты білетін ең нақты ақиқат саналатын өлімнің қашанда болса келетіні иләһи тағдырға байланысты. Расында да адам баласы өмірінде көптеген мәрте өліммен кездесіп тұрады. Бастан өткізген аурулар, күтпеген

жағдайлар, түрлі пәлекеттер өмірде әр сәт орын алатыны, бірақ адам ғапылдығы мен әлсіздігінен көбінесе біле бермейтін қаншама өмірлік қауіп-қатерлер, өлім мен адам арасында әйтеуір бір нәзік перденің бар екендігін керсетпей ме? Солай бола тұра адам баласы жоғарыда айтылған аят кәрімнің үкіміне күй сайын сансыз мәрте кіріп, бір қарағанда ақыретте берілмейтін мұрсат пен мүмкіндікті осы дүниеде қайта-қайта алып жүр. Сондықтан адам ояу, ұқыпты болуы қажет жерде өкінішке орай, мыңдаған ғапылдық ішінде өмір күнтізбесінен парақтардың бірден-екіден түскенін көбіне өзі де сезбей тамашалайды. Бейне бір үстінен аққан жаңбыр тамшыларынан нәсіп ала алмаған жартастар сияқты...

Негізінде, біз туылғанымыздан бастап күн сайын аздап өлеміз, парқына бармай күн сайын өлімге қарай жол жүреміз. Уақыт сызығынан үзілген әрбір сәт бізді ақиқат таңына жақындататындығын мына аят кәрім қандай тамаша баяндайды:

وَمَنْ نَعْمَرُهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«Кімге ұзақ өмір берсек, біз оның жаратылысын (жастығы мен келбетін) бұзып, оның белін бүкірейтеміз. Ол адамдар осыны түсінбей ме? (Сапар қай жаққа?)» (Ясин сүресі 68)

Хазіреті Пайғамбардан (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) бұрын өмір сүріп, Оның келетіндігін хабарлаған Қус бин Сайда деген салих құл бейне бір жоғарыдағы аят кәрімәні түсіндіргендей Уқаз жәрмеңкесінде жасаған баяндамасында адамға байланысты құдірет ағысын, бұл фәни өмірдің шытыр-

мандары мен көріністерін қандай жақсы көрсеткен:

«Ей, адамдар!

Келіңдер, тыңдаңдар, түсініп, ғибрат алыңдар!

Тірілер өліп, өлгендер жоғалады. Жаңбыр жауып, шөп шығар. Балалар туып, әке-шешелерінің орнын басар. Сосын бәрі де жоқ болар. Оқигалардың соңы болмайды. Бәрі бірінен соң бірі жалғасады...»

Біз де Хақ Тағала берген санаулы демімізді қолданып, ақтық демді берген күні дүние мен ондағы барлық байланыстарымызбен не қоштасып, не қоштаса алмай, өлімге жолығамыз. Бірақ, Хақ Тағаланың шынайы әрі ғашық құлдары үшін бұл жолығу, бәлкім, өлім емес, қуанышты біртірілу болып, той күніндей жарыққа шығар. Сондықтан:

«Өлмей тұрып өліңдер» сырына жету керек. Бұл сырды Хазіреті Мәүләнә:

«Тірілу үшін өліңдер!» сөзімен жеткізеді. Сондай-ақ, Хазіреті Әли (радиаллаһу анһу) айтқандай:

«Адамдар ұйықтап жатыр. Өліммен оянатын болады...»

Сол себепті нәпсілік сезімдеріміз бен дүниелік тілектерімізге ерік бермей, нағыз өмірдің хайуандық рухпен емес, бізге Аллах Тағала тарапынан үрленген иләһи рухпен болғандығын білуіміз керек.

Сондықтан ең қорқынышты өлім - Хақ Тағаладан ғапыл болып, Оның ризашылығынан айырылу... Сол үшін әрбір мүмин қалай өмір сүріп, қалай өлу керектігін біліп, иманнан ихсанға жету тәрбиесіне кіргені жөн. Өйткені пайғамбарлардан басқа ешкімнің

қандай жағдайда өлетіндігі және қандай халде тірілетіндігі туралы еш кепілдік жоқ. Олай болса, Юсуфтың (aleyhisselam) Аллах Тағалаға:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

«...(Уа, Раббым!) Менің жанымды мұсылман етіп ал да салихтардың қатарына қос» (Юсуф сүресі 101) деп жалбарынуы біз үшін өте терең мағына білдіреді.

Бұл тұрғыдан әр бір құл үміт пен үрей сезімдерінің арасындағы бір жүрек қалыбына ие болуға мәжбүр. Сондықтан бұндай рухани халден пайда болатын сергектік пен жүрек сезімталдығымен қатар өмірін үнемі ақтық демін иманмен беру ойымен өткізуі керек.

Ақыреттегі халіміздің не болатындығына байланысты ең алғашқы және нақты ишарат ақтық деміміздегі халімізден белгілі болады. Ақтық демінде мәңгілік табысқа жету үшін күрескен иман қаһармандары мен олардың қол жеткізген жетістіктері һидайят бағдаршымыз болған Құран Кәримде бізге бір ғибрат көрінісі түрінде баяндалады:

Сондай-ақ Перғауынның сиқыршылары Хазіреті Мұса көрсеткен айқын мұғжизаның алдында:

«Күллі Әлемнің Раббысына, Мұса мен һарунның Раббысына иман еттік!» деп, дереу сәждеге барып, иман нығметіне бөленген еді.

Алайда, ақымақ Перғауын ашуланып, қолындағы салтанаты мен күшін қолданып бейне бір ұжданға үкім жүргізетіндей, оларды қорқытқан еді:

«Мен сендерге рұқсат бермей оған иман еттіңдер

гой! Ант етемін, қолдарың мен аяқтарыңды қиғаштап кестіріп, барлығыңды дарға астырамын!» - деген еді.

Сиқыршылар болса, иман шаттығымен:

«Сенің зұлымдығың бізге ешқандай зиян тигізе алмайды! Сенің зияның дүниеге тән. Ақырет бақыты болса, мәңгілік!» - деп, иман батылдығымен қабылдаған еді.

Осындай ғибратты жайт - осы ауыр зұлымдықты көре тұра олар зұлымдықтан құтылуды емес, соңғы демде иман әлсіздігін көрсетпей, мұсылман болып, жан тәслим етуді ойлап, Аллаһ Тағалаға былай жалбарынды:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ تَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«Раббымыз! Бізге мол сабыр бер де, мұсылман күйде жанымызды ал!» (Ағраф сүресі 126)

Ақыры сол жеткен хидайттарының құнын қол-аяқтарының қиғаш кесілген түрде өтеп, шейіттік және әулиелік абыроймен Аллаһ Тағалаға қауышты.

Залымдар Ұхдуд иелерін (ор иелері) де Аллаһқа иман еткендіктерін қылмыс санап, ішіне от жағылған орға тастады. Ол шынайы мұминдер болса, бұл зұлымдыққа қарамастан сенімдерінен бас тартпай ұстанған бағытының жолында қорықпай өлімге барып имандарының беделін Хақ Тағалаға күшті иман шаттығымен өтеді. Өйткені Аллаһ Тағаладан лайықты түрде қорқатындар басқа ешбір нәрседен де қорықпайды.

Қаря иелерінің бірі Хабибүн Нәжжар иманы мен уағызы үшін таспен атылып өлтірілген еді. Бірақ, осы дүниеге тән терезелер жабылатын ақтық демінде баратын әлеміне байланысты терезелер ашылып, қол жеткізетін сыйлықтар оған көрсетілген кезде ол қауымының ғапылдығына жаны ашып:

«... Өттең, қауымым осыны білсе еді!» (Ясин сүресі 26) деді. Өйткені, оған фәни әлемдегі таспен атылуының беделінде шексіз бақыт берілген еді.

Сондай-ақ христиан дінінің алғаш таралған кездерінде римдіктер, гректер пұтқа табынушылармен бірлесіп, сол кездегі иман иелерін алаңда арыстандарға талататын. Ал мүминдер болса, арыстандардың азуы арасында тірі қалу үшін емес, керісінше, иманын құтқару үшін күресетін. Өйткені олар осы ауыр зұлымдыққа шыдап, Аллаһ алдындағы ұлы сыйды таңдаған еді.

Шүбә жоқ, барлық осы тамаша мысалдар өмір бойы Аллаһпен бірге болу ойында өмір сүрудің үлгілі нәтижелері. Бұл женінен Аллаһпен бірге болу - құлшылықтың ең жоғарғы шыңы әрі шарты болып табылады.

Риуаят бойынша бір уағызшы мінбеде қиямет ахуалын түсіндіріп жатады. Жамағаттың арасында Шәйх Шибли Хазіреті де бар болатын. Уағызшы сұхбатының соңына қарай Аллаһ Тағаланың қабірде қоятын сұрақтарын айтып:

«Білімнді қайда қолданғаның сұралады! Мал-мүлкіңді қайда жұмсағаның сұралады! Ғибадаттарың қандай халде болғаны сұралады! Харам-халалға назар аудардың ба, сұралады!.. Мыналар сұралады, аналар

сұралады!..» - деп, біраз уақыт көптеген жайттарды айтады.

Соншама түсініктеме берілсе де мәселенің негізіне назар аударылмаған соң Шибли Хазіреті уағызшыға былай деп дауыстады:

«Ей, уағызшы мырза! Аллаһ Тағала соншама көп сұрақ сұрамайды. Ол: Ей, Құлым! Мен сенімен бірге едім, сен кіммен бірге болдың?!» - деп сұрайды.

Олай болса, ең үлкен қағида Хақ Тағаламен бірге бола білу, демді босқа жұмсамау. Мына бір нақыл сөзде осы хал қандай тамаша айтылады:

Сенсіз өткен сағаттарымыз

Зая кеткен екен, түсіндік...

Осы қағидаға шақыру бабында Расулуллаһ (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) Ибн Омардың (радиаллаһу анһу) екі иығынан ұстап, былай деген:

«Дүниедә бейне бір ғаріп немесе жолаушы сияқты бол!» (Бұхари, Рикақ, 3)

Осы сезіммен Ибн Омар (радиаллаһу анһу) да сұхбаттарында үнемі мына насихатты айтатын:

«Ақшамға жетсең таңцы құтпе, таңға қауышсаң ақшамды құтпе. Сау кездеріңде науқдс кезің үшін, тірі кезіңде өлімің үшін дайындал». (Бұхари, Рикақ, 3)

Жазғы жаңбыр сияқты өмірдің ағысын білдіретін бұл сөздер біздің бетімізді нағыз өмірге бұрады. Сондай-ақ Аллаһ Расулы (саллаллаһу алейһи уә сәлләм), мұны бір дұғасында былай жеткізеді:

«Аллаһым! Нақты өмір - тек ақыреттегі өмір ғана» (Бұхари, Рикақ, 1)

Осы сырды дұрыс түсінген сахабалардың өмірі сансыз парасаттылық, хикмет пен ғибратқа толы:

Мүшриктерге тұтқындалып өлтірілу сәтінде Хубәйбтің (радиаллаһу анһу) шейіт болар алдында бір ғана өтініші бар еді, ол - «Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сүйіспеншілікке толы бір сәлем жолдау» еді. Қасіретпен аспанға қарап:

«Аллаһым! Бұл жерде Расулұллаһқа (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) сәлемімді жеткізетін ешкім жоқ. Оған сәлемімді Сен жеткізі!..» - деп мінәжат етті.

Сол кезде сахабалармен бірге Мәдинада отырған Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Оғанда сәлем!» деген мағынада «уә аләйһиссәләм» - деді. Мұны естіген сахабалар таңданып:

«Уа, Расулаллаһ! Кімнің сәлеміне жауап қайтардыңыз?» - деп сұрағанда:

«*Бауырларың Хубәйбтің сәлеміне*» - деді. (Бұхари, Мәғәзи, 10; Уәқиди, Мәғәзи, 280-281 б)

Содан кейін Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), Хазіреті Хубәйбке «шейіттердің ұлысы» деп:

«*Ол жәннатта менің көршім болады!*» - деген. Осы ғашықтық пен ынтаға екінші бір мысал:

Ұхұд соғысының соңында Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) шейіттер мен жаралылардың халін білуді бұйырды. Әсіресе бір сахабаның жағдайын білгісі келген еді. Ол Сағд бин Рәби (радиаллаһу анһу).

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) оны тауып алып, хап-жағдайын білу үшін бір сахабаны ұрыс алаңына жібереді. Сахаба Сағдты қанша іздесе де таба алмайды, қанша айқайласа да жауап болмайды. Ақыры соңғы үмітпен:

«Ей, Сағд! Мені Расулуллаһ жіберді. Аллаһ Расулы сенің тірілердің арасында ма, әлде шейіттердің арасында ма екендігіңді біліуімді бұйырды» - деп, жаралылар мен шейіттер жаққа дауыстады.

Сол кезде өлім үстінде жатқан және жауап қайтаруға шамасы қалмаған Сағд (радиаллаһу анһу) өзін Аллаһ Расулының білгісі келгенін естігенде бар күшін жинап, бірақ дауысы әлсіреп:

«Мен енді өлілер арасындамын!» - деуге ғана шамасы әрең жетті: Оның ана жақты тамашалап жатқандығы анық еді.

Сахаба Сағдтың (радиаллаһу анһу) қасына жүгіріп барады. Оның денесі қылыш соққыларымен қидаланып, бейне бір елекке айналғандығын көрді. Және де қысылып шыққан әлсіз үнімен сыбырлаған мына мәнді сездерді естіді:

«Уаллаһи, көздерің қозғалып тұрғанда Пайғамбарымызды дұшпандардан қорғамай, Оның басына пәлекеттің келуіне мүмкіндік берсеңдер, сендер үшін Аллаһ алдында алға тартатын ешқандай сылтау болмайды!». (Ибн Абдилбер, Истиаб, II т. 590 б)

Сағд бин Рәбидің (радиаллаһу анһу) үмметке өсиеттей айтылған осы сөздері фәни өмірмен қоштасу сөздеріндей де болды.

Хазіреті Хузайфа баяндаған мына бір оқиға да

сахабалардың соңғы демінде көрсеткен жоғары ахлақ пен парасаттылығын көрсетулеріндегі өте мәнді мысал:

Ярмук соғысында болатынбыз. Айқастың табы басылып, оқ пен найза соққысынан жараланған мұсылмандар ыстық құм үстінде жан тапсыра бастады. Осы кезде мен де өз күшімді әреңжинап, немере ағамның ұлын іздедім. Хал үстінде жатқан жаралылардың арасын біраз аралап жүріп, ақыры таптым. Бірақ шарасыз, қанға боялған ағамның ұлы кез ишарасымен әрең сөйледі. Алдында әзірлеген су торсығымды көрсетіп:

«Су ішесің бе?» - дедім.

Ішкісі келетіндігі белгілі еді, өйткені еріндері ыстықтан қуырылғандай еді. Бірақ, жауап қататын шамасы жоқ еді. Бейне бір көзімен аянышты халіне ишарат етті.

Мен торсықтың аузын ашып, суды оған қарай соза бергенімде арғы жағындағы жаралылардың арасынан Икримәнің дауысы естілді:

«Су! Су! Бір тамшы болса да су!»

Немере ағамның ұлы Харис осы жан дауысты ести сала, өзі судан бас тартып, ымдап суды Икримәға апаруымды сұрады.

Ыстық құмның үстінде жатқан шейіттердің арасынан жүгіре-жүгіре Икримәға барып, торсығымды создым. Икримә торсыққа қолын соза бергенде Ыяштың аянышты дауысы естілді:

«Өтінем, бір тамшы су беріңдерші! Аллаһ ризашылығы үшін бір тамшы су!»

Бұл дауысты естіген Икримә қолын тартып, суды Бяшқа апаруды меңзеді. Харис сияқты ол да ішкен жоқ.

Мен торсықты алып, шейіттердің арасымен жүріп, Бяшқа жеткенімде, оның соңғы сөздерін естідім.

Ол:

«Төңірім! Иманның жолында жанымызды пидетуден ешқашан бас тартпадық. Енді бізден шейіттік мәртебесін аяма. Қателіктерімізді кеш!»-деді. Бяштың шейіттік сусынын ішкені белгілі еді. Менің әкелген суымды көрді, бірақ уақыт қалмаған еді... Иман сөзін әрең бітірді.

Дереу кері қайтып, жүгіріп Икримәнің қасына келдім, торсықты созып жатып, Икримәнің шейіт болғанын көрдім.

Тым болмаса немере ағамның ұлы Хариске үлгерейін деп ойладым.

Жүгіріп, оған бардым. Шара жоқ, ол да оттай қызған құм үстінде қуырылып, жан тәсілім еткен еді... Өкінішке орай су торсығы толы қалпында үш шейіттің ортасында қалды. (Хаким, Мүстәдрәк, III, 270)

Хузайфа (радиаллаһу анһу) сол сәттегі көңіл күйін былай баяндайды:

«Өмірімде көптеген оқиғаларға жолықтым. Бірақ, ешбірі мені осындай тебіrentкен емес. Ара-ларында туысқандық сияқты бір байланыс болмаса да, олардың осыншама бірінің қамын бірі ойлауын, жанқияр әрі мейірімді халдерін, (яғни ақтық демдерінде өмірлерін-дегі сияқты жан тәнімен мұсылман

бауырының қамын ойлауын және «тек мұсылман болып өліңдер» деген аят кәриманын жолымен өмірмен қоштаса білуін) қызығушылықпен тамашалап, қайран қалған үлкен иман батылдығы санамда терең әсер қалдырды...»

Аллаһ Тағала барлығымыздың Ақтық демімізді әрлендірсін. Осы фәни дүниедегі актық демімізді мәңгілік қауышуымыздың алғашқы демі етсін!

Әмин!

Ақтық дөм

2

Өмірдің мақсаты – ұлгілі құл болып өмір сүру және ізгі адам болып, жан тапсыру. Сірә, мақсат Аллаһ Тағаланың адамзатқа сыйлаған Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сыпайы әрі сезімтал өмірінен ұлгі алып; терең, нәзік, сезімтал құл бола білу.

Ақтық дәм - 2-

Ізгі жан болып осы фәни әлеммен қоштасу үшін санаулы демді ақтық демге өзірлеу қажет. Яғни бақытты ақырет өмірі үшін салих амалмен безенген, тамаша, нұрлы, шаттыққа толы және де дұрыс бағыттағы дүние емірі қажет. Өйткені хадисте баяндалғандай:

«Адам қалай өмір сүрсе, солай өледі, қалай өлсе, солай махшарға барады (тірілтіледі)». (Мұнауи, Фәйзул-қадир Шәрхул-Жамиис-Сағир, X, 663)

Мұның сансыз мысалдары бар. Ғибрат пен хикметке толы осы мысалдардың бірі мынадай:

Адапазарын деген қалада бір азаншы мырза құрметті әкем Мұса мырзаны (құддисә сирруһ) зиярат сұхбатына бесін намазындағы міндетін атқарып болып келе жатып, велосипедімен жанған жасыл бағдаршамнан кейін жолдан өтеді. Сол кезде өте қатты келе жатып, қызыл жарыққа тоқтай алмаған бір көлік келіп, азаншы мырзаны қағып кетеді. Қатты соққыдан азаншы анадай жерге ұшып түсіп, бір ауыз сөз айтуға ғана шамасы жетіп, жан тәсілім етеді. Оны соққан жүргізуші мен жол шетіндегілер естіген оның соңғы сөзі мынау еді:

«Саған келе жатырмын Раббым!..» - дейді.

Міне, барлық мәселе - өмірін ақтық демінде қуанышпен, шат-тықпен Аллаһ Тағалаға алып бару, яғни, барлық адамның қорқынышты түсі болған сол демде қуаныш сезініп: «Раббым, саған келе жатырмын!» - деп айта білу. Аллаһ Тағала барлығымызды осы бақытқа жеткізсін! Әмин!

Бұрынғылардың сөзімен бұл хал:

«Су құмырасы су жолында сынады...» нақылының өте мәнді көрінісі. Яғни көңіл өмірде немен көп шұғылданса өлген кезде де соған ауады.

Әрине, мұның ерекше жағдайлары да бар. Яғни құл ақтық демін иманмен тапсыру үшін қаншалықты салих амалға толы өмір сүруі қажет болса да, осыған сеніп, Аллаһтың рахметіне қол жеткізетіндігіне нақты көзбен қарауға болмайды. Сонымен қатар құлдың өз күнәлары мен жағымсыз өміріне қарап, Аллаһтың рахметінен үмітін үзуіне де болмайды. Өйткені, ақтық демнің қалай болары иләһи бір сыр.

Ұлы кітабымыз Құран Кәрімде ақтық демінде иманын құтқару үшін арлалысқан салих құлдар өнегелі тұлға ретінде көрсетілгені сияқты осыған келісінше салих өмір сүріп жатып, нәпсіқұмарлығына көніп, соңынан күпірлікке душар болып өлгендердің аянышты ақырлары да бір ғибрат көрінісі ретінде баяндалады.

Сондай-ақ, ие болған ілімін парасаттылықпен безендіре алмай, нәпсісін тазарта алмаған Ібіліс, Қарун, Бәл'ам бин Баура және сахаба болып, дүниелік мансапқа алданған Салебе осылардың ең айқын мысалдары.

Біз білетіндей, Ібіліс алғашында Хақ алдында үлкен мәртебеге ие еді. Бірақ, төкаппарлығының кесірінен Аллаһ Тағаланың әмірінің құдірет, ұлылық пен айбынын көре алмай, өзінің Хазіреті Адамнан жоғары екендігін айтты. «Мен» сезімі арқылы өзінде абырой мен мансап бар деп ойлағаны оны Раббысының әміріне қарсы шығуға дейін итермеледі. Ақыры, төкаппарлығы мен қырсықтығының құлы болып, мәңгілік қасіретке тап болды.

Қарун да алдында пақыр әрі салих адам еді. Тәуратты Хазіреті Мұсадан кейін ең жақсы тәпсірлейтін еді. Хазіреті Мұсаның дұғасының беретімен оған алхимия ілімі берілген болатын. Бірақ, кейіннен нәпсісі мен шайтанның азғыруына еріп, жүрегі дүниеге бұрылды. Қазыналарының кілттерін күшті-қуатты біртоп адам әрең көтеретін еді. Осыған алданып, мақтаншақтықпен байлықтың иіріміне түсті. Бірақ Хазіреті Мұса оған зекет беруді бұйырғанда ол:

«Малыма кез салдың ба? Мұны мен өзім таптым» деуге батылы барып, қателікжасады. Малы оны мақтаншақ етіп, жойылуына себеп болды.

Сейтіп, Қарун, Хазіреті Мұса мен Хазіреті харунның рухани дәрежелерін қызғана бастады. Хазіреті Мұсаның арына жала жабатындай қызғанышы артты да, ақырында мақтанған қазыналарымен бірге жер түбіне батып, жоқ болды.

Мүліктің иесі болған Аллаһ Тағаланы ұмытып, мал-мүлік мәртебе сияқты тұзақтары бар дүниеге көңіл бөлу - ғапылдыңтың ең ащысы.

Бөлам бин Баура да Аллаһ Тағаладан исми-ағзам үйренген, кәрамәт (керемет) иесі бір салих құл еді. Бұл адам Исрайл ұлдарының арасында ғалым әрі әулие болып танылатын. Бірақ, кейіннен әуестігі мен нәпсінің құмарлықтарына бет бұрғандықтан әлгі рухани халін жоғалтып, тіпті, имансыз өлді. Бұл оқиға Құран Кәрімде былай баяндалады:

«Оларға шайтанның соңынан ерген және өзіне берген аяттарымыздан алшақтап, азғындарға қосылған адамның оқиғасын баянда. Қаласақ, оны аяттарымыз арқылы үстем етер едік, бірақ ол дүниеге бұрылып, әуестігіне ерді (ақымақтыққа душар болып, есі шықты). Оныңхалі құдды иттей, зекіп кусаңда, солықтап, тілін салақтатады...» (Ағраф сүресі 175-176)

Тамаша құлшылыққа толы өмір сүріп жатып, дүниеге алданып, мәңгілік бақытын мәңгілік қасіретке айырбастау бақытсыздығына тап болғандар туралы Пайғамбар дәуірінде болған бір мысал, Салебеніңжағдайы. Салебе алдында мешіттен және Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) сұхбаттарынан шықпайтын болса, мал-мүлікке ие болып, дүние сүйіспеншілігі көңілінде орын алған соң уақыт өте жамағатты тастап, парыз болған зекетті беруден де бастартып, соңы өкінішпен аяқталған еді. Кейіннен Аллаһ Расулының сөзін ұстай алмағаны үшін өкінсе де, пайдасыз арпалыс үстінде жан тапсырған сәтте құлағында Расулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм):

«Ей, Салебе, шүкіршілігін жасай алатын аз мал, шүкіршілігін жасай алмайтын көп малдан жақсы» -

деген сөзі жаңғырды. (Табәри, Тәфсир, XIV, 370-372; Ибн Кесир, Тәфсир, II, 388)

Тасаввуф тарихының ұлы тұлғаларының бірі Суфиян Сәури Хазіретінің жас кезінде белі бүгіледі. Себебін сұрағандарға былай дейтін:

«Өзінен ілім үйренген бір ұстазым бар еді. Қайтыс болар сәтінде иман айтсам да тәухид сөзін айта алмады. Бұл жағдайды көрген соң менің белім бүгілді».

Көріп отырғанымыздай, соңымыздың не болары белгісіз. Перғауынның сиқыршылары сияқты азғындықпен өмір сүріп, өмірінің соңында һидайятқа келгендер сияқты, Қарун және Бәлам бин Баура сияқты һидайятпен өмір сүріп, соңында амалдәптерін қасіретпен жапқандар да бар. Сондықтан құл қандай рухани мәртебе, жоғары дәрежеде болса да, нәпсі мен шайтан үнемі тұзақ құрып, мүмкіндік тапқан сәтте аяқты тура жолдан тайдыруы мүмкін. Өйткені, шайтан Құран Кәрімде айтылғандай Аллаһ Тағаладан:

«Тура жолдыңүстінде отырып, құлдарыңды азғындатам!» (Ағраф сүресі 16) деп, қайтадан тірілетін күнге дейін өзіне мүрсат берілуін сұрады. Сынақ ретінде оған осы мүмкіндік берілді.

Бұл шабуылдан тек ықыласты жандардың тыс қалатындығын шайтан былай мойындады:

«Ықыласын сактаған құлдарың тыс!» (Сад сүресі 79-83)

Пайғамбарлардан басқа ешбір құлға иман турасында аяқтың сүрінуі қаупінен аман қалу кепілдемесі берілмеген. Сол себепті әрбір мұмин өзіне берілген өмір нығметін лайықты түрде тиімді пайдалануға

тырысуы керек. Өлімнің суық үрейінен құтылудың бірден бір себебі тек ізгілікпен өмір сүруге тырысу. Өйткені, өлімге әзірленген-дер өлімнен қорқудың орнына оны мәңгілік бір қауышу дәнекері деп түсінеді. Бұлар «өлімді әрлендірудің дәмін татқан бақытты жандар. Бірақ, ғапылдықпен өмір сүріп, ақыретін жаққандар болса, өлімнің қорқынышты әрі қараңғы иірімінің алдында бойын суық үрей билеуден құтыла алмайдың. Хазіреті Мәуләнә қандай жақсы айтқан:

«Ұлым, әркімнің өлімі өзі түсіне байланысты, адамды Аллаһқа қауыштыратындығын ойламай, өлімнен жиіркенгендер үшін өлімге дұшпан болғандарға өлім қорқынышты бір дұшпан сияқты көрінеді. Өлімге дос болғандардың алдынан дос сияқты шығады».

«Ей өлімнен қорқып, қашқан жан! Мәселенің негізін, сөздің шындығын қаласаң, сен негізінде өлімнен қорықпайсың, сен езіңнен қорқасың».

«Өйткені, өлім айнасынан көріп үркіп, қорыққан өлімнің бейнесі емес, өзіңнің жағымсыз керінісің. Сенің рухың бір ағаш сияқты. Өлім сол ағаштың жапырағы. Әр жапырақ ағаштың жынысына, түріне қарай болады...».

Мінеки, құл осы дүниелік өмірінде менмендікті артқа тастап, рухында жасырылған періштелік сипаттар бағытындағы сатыларды асар болса, яғни «өлмей тұрып өлу» сырына қанық болса, елім-қиял жетпейтін ұлы Раббыға қауышудың қажетті бір қадамы болып көрінеді. Осылайша көптеген адамдардың қорқуына себеп болған өлім көңілде «Рәфиқи-Ағлаға», яғни «ең ұлы досқа» қауышу шаттығына айналады.

Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) соңғы сәттері осы қуаныштың шегіне жеткен бір қауышу демі еді. Ол емір бойы қандай жағдайда болмасын, Раббысының бұйрығына сүйіспеншілікпен мойынсұнғандықтан, өлмей тұрып өліп, өлімін бір той кешіне айналдырған еді. Сондай-ақ Хазіреті Айша мен Хазіреті Әлидің (радиаллаһу анһу) риуаят етуі бойынша, Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қайтыс болуына үш күн қалғанда Аллаһ Тағала күн сайын Жәбірейілді (әлейһиссәләм) жіберіп, Расулының көңілін сұрап тұрған еді. Соңғы күні жеткенде Жәбірейіл (әлейһиссәләм) бұл жолы қасына жан алушы періште Әзірейілді (әлейһиссәләм) де ертіп келді.

Жәбірейіл (әлейһиссәләм):

«Әй, Аллаһтың Елшісі! Өлім періштесі алдына кіру үшін рұқсат сұрайды. Алайда, ол Сенен бұрын ешбір адам баласының қасына бару үшін рұқсат сұрамаған! Сенен кейін де ешбір адам баласының қасына бару үшін рұқсат сұрамайды! Оған рұқсат етіңіз!» деді.

Өлім періштесі ішке кіріп, Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) алдында тұрып:

«Уа, Расулаллаһ! Ұлы Аллаһ мені саған жіберді және сенің әміріңе мойынсұнуымды бұйырды! Сен қаласаң, рухыңды аламын! Қаласаң, рухыңды өзіңе қалдырамын!» - деді.

Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Ей, өлім періштесі! Сен (расында) осылай істейсің бе?» - деп сұрады.

Әзірейіл (әлейһиссәләм):

«Мен қандай болмасын бұйырған жағдайда саған мойынсұнуға өмір етілдім!» - деді.

Жәбірейіл (алейһиссәләм):

«Ей, Ахмед! Ұлы Аллаһ сені сағынған!» - деді.

Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Аллаһ алдындағы нәрсе жақсырақ әрі үздіксіз. Ей, өлім періштесі! Қане, әмір етілген нәрсеңді орында! Рухымды, жанымды ал» - деді.

Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасындағы су құйылған ыдысқа екі қолын матырып, дымқыл қолдарымен бетін сипап:

«Лә иләһә иллаллаһ! Өлімнің ақылды бастан шығаратын азабы мен ауырлығы бар!» деген соң, қолдарын жайып, жоғары қарап:

«Уа, Аллаһым! Рәфиқи Ағлә, Рәфиқи Ағлә (яғни ұлы дос, ұлы дос!)» дей отырып, Раббысына деген сүйіспеншілік пен ынтықтықтың керінісі болған қаншама пәк естеліктерге толы бір өмірді артқа тастап, бұл фәни әлемнен шынайы әлемге көшті. (Ибн Сағд, Табақат, II, 229, 259; Бәлазури, Өнсабул-Әшраф, I, 565; Ахмед бин Ханбал, VI, 89)

Рухани нәрге толы құлшылық өмірін басынан өткізген соң ақтық демінде Раббыға қауышуға ынтыққан ұлы тасаввуфшы Мәуләнә Хазіретінің дүниемен қоштасу сәтін шәкірті Хұсамәддин Челеви былай баяндайды:

Бір күні Шәйх Садреддин таңдаулы дәруіштермен бірге Мәуләнәні науқас төсегінде зияратетуге келді. Мәуләнәнің халін көріп, мұңайды. Шәйх Садреддин:

«Аллаһ тезірек шипа берсін! Толықтай сауығарсыз деп үміттенем» - деді.

Сонда Мәуләнә:

«Енді шипа сізге мұбарак болсын! Ғашық пен ғашықтысының арасында қылдай қашықтық қалды. Оның да бітіп, нұрдың нұрға қосылуын қаламайсың ба?» - деді. (Әбул-Хасан ән-Нәбәуи, Ислам өндерлері Тарихы, I т. 449 б.)

Мәуләнә адамдар үшін қорқыныш пен қауіп себебі болған өлімге бір қарабасқан сияқты қарамай, керісінше, өлімді жырақтықтан құтылу, нағыз сұлуға, яғни шексіз керкемдік иесі болған Аллаһ Тағалаға қауышу деп түсінген. Өзі бір рубаятында өлім сезімін былай жеткізеді:

«Мен өлгенде мені өлді демендер. Өйткені, өлі едім, өліммен тірілдім. Мені досым алып кетті...»

Сол себепті Хазіреті Мәуләнә дүниемен қоштасу уақытын да «Шәби Арус» (той кеші) деген.

z

Шүбәсіз, Хазіреті Мәуләнә, Юнус Әмре, Әзиз Махмуд һұдайи сынды қаншама Хақ достарының дүниедегі рахат өмірі қабір әлемінде де жалғасуда.

Өлімді осы қалыппен қарсы алу үшін менмендік пен ашкөзділіктерден арылып, иләһи әмірлер бойынша өмір сүріп, соңғы демге әзір болу қажет. Раббымыз аят кәрімәде былай дейді:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَقًّا يَا أَيُّهَا الْيَقِينُ

«Саған өлім келгенше Раббыңа құлшылықет!»

(Хижр сүресі 99)

Міне, бұл барлық Хақ достарының емірлерін қорытындылайтын қағида!..

Әрбір ариф пен ғашық көңіл Хақ Тағаланың өзіне аманат еткен өмірін үнемі дұрыс жолда құлдық пен құлшылықпен безендіріп, Раббысына құлдықтың ақысы ретінде «қалби сәлим» апаруға тырысқан. Яғни, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ақтық демде: «(Рәфиқи Ағлә, рәфиқи Ағлә) ең ұлы досқа, ең ұлы досқа» деп жеткізген құлдықтың көрінісі Оның ізімен жүрген арифтерде де жалғасқан.

Сондай-ақ осы Хақ достарының бірі барлық өмірінде Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сүннеті бойынша өмір сүруге тырысқан Махмуд Сами мырзаның (құддисә сирруһ) соңғы демдегі халі де біз үшін тамаша бір үлгі. Сами мырза көңілі Пайғамбарға деген сүйіспеншілікке толы Хақ досы еді. Бір адам қармен жүргенде оның соңында із қалып, артынан жүрген адам осы ізбен жолын тапса, Сами мырза да Пайғамбарымыздың ізімен тура солай жүрген. Осының көрінісі ретінде ақтық демін өмір бойы ізімен жүрген құштар әрі ынтық болған Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жақын маңайда төһәжжүд намазының азаны шақырылған кезде тәслім ету нәсіп болды. Ақтық демінде оның қасындағылар тілінен тек:

«Аллаһ, Аллаһ, Аллаһ!» - сөздері шыққанын естіді.

Негізінде тек қана тілі емес, барлық жасушаларымен бірге денесі де рухы да үнемі «Аллаһ» деп тұрды...

Қысқасы, бар мәселе - тамаша құл болып өмір сүру және де тамаша құл күйінде жан тапсыру. Өйткені Аллаһ Тағаланың қалауы бойынша, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өмірінен үлгі алған, сыпайы, терең ойлы, нәзік, сезімтал жан болу. Рабтың «Қандай жақсы жан!» ілтипатына бөлену тек Хақ Тағалаға көңіл беруге ынтығудың нәтижесінде болады. Осы иләһи сүйіспеншілікпен руханияттың басым халде болуы, көңілдің лас-кірден тазаруымен болады, сонда ғана ол көңілде Хақ күнінің нұры жарқырайды. Осы жағдайдың нәтижесінде, иншаллаһ, алған әрбір деміміз ақтық демге дайындық ретінде жалғасады.

Екінші жағынан, барлық рухани күйзелістер мен зияндықтар Аллаһты ұмытудан шығады. Аят кәріма:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ

«Аллаһты ұмытқан, сондықтан Аллаһ оларға өздерін ұмыттырған адамдар сияқты болмаңдар! Олар - пасықтар» (Хашр сүресі 19)

Расында, барлық күнәлар Аллаһты ұмытқан кезімізде орын ала бастайды. Өйткені құл, «Аллаһ» деген кезінде және өлім ақиқатын түсініп тұрғанда ғибадат пен іс-әрекеттеріне көңіл бөліп, ешбір көңілді қалдырмау жолында өмір сүреді. Яғни ешкімге тілімен

де, іс-әрекеттерімен де зиян келтірмейді... Бұл қасиетті Юнус Әмре Хазіреті қандай тамаша жеткізген:

Көңіл - Тәңірдің тағы, Тәңір көңілді бақты. Кім көңілді құлатса, Екі дүниенің бейбағы.

Аллаһ Тағала өмірімізді қайғылы нәтижеге душар болмауы үшін алған демдеріміз бен жүрек қағыстарымыздың қандай болуы керектігіне байланысты Құран Кәрімде көптеген ескертулер жасайды. Бұл жөнінен барлық мәселе:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

«Ей, иман етушілер! Аллаһтан Оның ұлылығына лайық боларлықтай қорқындар және тек мұсылман болған күйлерінде ғана жан беріңдер» (Әли Имран сүресі 102) аят кәрімаға сәйкес өмір сүре білу. Әйтпеген жағдайда фәни әлемде өмірдің ұзақ болсын, қысқа болсын, еш мәні болмайды. Ақырында, бүкіл өмір:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

«(Адамдар) Қияметті көрген күні дүниеде тек бір ақшам немесе бір сәске уақытындай ғана болдық деп ойлайды» (Нәзіғат сүресі 46) деген илаһи баянның көрінісіне тап болады.

Сондықтан өмірдегі барлық істейтініміз бір ақшам уақыты немесе бір сәске уақытындай ғана құлдық, ғибадат және мойынсұнушылық. Бұл тұрғыда Жүнәйди Бағдади Хазіретінің мына бір насихаты өте үлкен ескерту:

«Дүниенің бір сағаты қияметтің мың жылынан да қымбат. Өйткені, ол жерде бақыттылыққа жеткізетін ешбір амал жасалынбайды».

Осылайша өміріміздегі әрбір мезгіл, әрбір күн және әрбір сағат осы құлдық, құлшылық пен мойынсұну үшін берілген үлкен мүмкіндік. Әсіресе қажылық жеке-дара бір ақтық демнің тәлімгері. Қажылықтың көрінісі махшардың көрінісі сияқты. Сол жерде киілген ихрам - кебін іспеттес. Арафат - тәубе мен мінежат мекені... Шайтанға тас ату -дүниеуи және нәпсілік байланыстардан құтылудың нәтижесінде ішіміздегі нәпсімізге қалай тас ату керектігін түсіне білу. Ақырында анадан туған сәбидей, күнәсіз болып, Хаққа қауышуды ойлау. Қысқасы, ақтық демге қалай қадам басуымыз керектігінің кішкене ғана бір нұсқасы. Аллаһ Тағала барлығымызға осындай қажылықты нәсіп етсін!

Уа, Раббым! Ақтық демімізді көркем дидарыңа қауышу ынтықғығы, ғашықғығымен беруге себеп болатын фәйізді өмір сүруді барлығымызға нәсіп еткейсің!

Әмин!

Ақтық дем

3

Ақтық дем – бусыз, тегіс және дақсыз айна сияқты. Әр адам осы айнадан жақсылықтары мен жамандықтары түгел қамтылған бүкіл өмірін айқын көреді. Ол сәтте көз бен құлаққа ешқандай ғапылдық пердесі жабылмайды. Керісінше барлық пенделер ашылып, әр түрлі мойындаулар, ақыл мен ұжданды өкінішке қалдырады. Ақтыз деміміз өкінішті өмірімізді көрсететін айна болмағай!

Ақтық дем -3-

Ақтық дем бусыз бір тұнық айна сияқты. Адам баласы өзін айқын түрде ақтық демінде таниды. Өмірдің есебі жүрегі мен көзінің алдына жайылады. Сол себепті адам баласы үшін өлім сәтінен ғибратты көрініс жоқ.

Құран Кәрімде айтылғандай, өмірін Аллаһқа қарсы болып өткізген Перғауын тек Қызыл теңізде иләһи қаһарға тап болғанда ғана өзін және зая еткен өмірін нақты түрде таныды. Дүниедегі нәпсілік салтанатының ішкі бетінің шындығында қандай азғындық пен қасірет екендігіне ақтық демінде ғана көзі жетіп, көңілін қатты өкініш биледі. Аят кәрімада бұл хал былай баяндалады:

«...Ақыры оны су тұншықтыра бастағанда ол (былай)деді: «Сендім.Расында,Исрайлұлдарысенгеннен басқа тәңір жоқ екен! Мен де мұсылмандарданмын!».

(Юнус сүресі 90)

Бірақ бәрі біткен еді. Қызыл теңіздің иірімдерінде тұншығып жатқанда иманға келуге мәжбүр болған Перғауынға Аллаһ Тағала былай деді:

«Енді (иман еттің) бе?! Алайда, сен бұдан бұрын (өмір бойы) қарсы келіп, үнемі бұзақылардың қатарында едің!» (Юнус сүресі 91)

Міне, бір бөле келген кезде есін жинап, амандыққа қауышқан сәтте қайтадан бұрынғы азғындығына қайтатындардың ақтық демдегі оянулары өкініп, иманға келуі бір қасірет. Сол себепті де тәубе мен өкінішті ақтық демге қалдыру өзінді өзің алдарқату ғана. Осылай бола тұра өмірдің күтпеген оқыс оқиғалары мен бұралаңдары ішінде теңселіп жүріп, өлімнің терең әрі үнсіз айқайына құлақ аспау, бір күні өзіміздің де сол есіктен кіретінімізді есепке алмай өмір сүру өте аянышты ғапылдық.

Аллаһ Тағала көптеген аят кәрімәлерде дүние өмірін сынақ мақсатында жаратқандығын баяндайды. Ғапылдыққа салынып, негізгі мақсатымызды ұмыту ықтималына байланысты бір иләһи ескерту бабындағы мына аят кәрималарда былай делінеді:

«Әрбір жан иесі өлімді татады. Сендерді сынап, жақсылық не жамандықтармен байқаймыз. Бәрі бір сендер тек бізге қайтарыласыңдар». (Әнбия сүресі 35)

«Ол қайсыларың жақсы әрекет ететіндігін сынау үшін өлім мен өмірді жаратқан...» (Мүлк сүресі 2)

Сол себепті дүниеде жасаған ғибадат, қарым-қатынас, ахлақпен алып-берген барлық деміміз, бір сөзбен айтқанда, ақтық деміміздің бағдаршысы іспеттес. Сонымен қатар ақыреттегі өміріміздің осы дүниедегі аудармасы сияқты.

Имам Ғазали (рахматуллаһи аләйһи) былай дейді:

«Дүниеде мағрифаттың дәмін ала алмаған адам ақыретте Аллаһтыңдидарын көрудіңдәмінала алмайды. Адам баласы дүниеде тауып, ақысын өтей алмаған бір нәрсеге ақыретте ие болмайды. Осы жер-

де бәрі не ексе, ақыретте соны орады. Бәрі қалай өмір сүрсе, солай өліп, қалай өлсе, солай тіріледі. Міне, дүниеде мағрифатқа, яғни Хақ Тағалағаны танып, қажетінше амал етуі қаншалықты табысты болса, ақыретте соның нығметіне соншалықты қол жеткізеді».

Сондықтан әрбір адам алып берген әр демі арқылы негізінде өзін иләһи жаза немесе сыйға әзірлейді. Аллаһ Тағала аят кәрималарда біз, құлдарына, былай ескертеді:

«Ей, иман етушілер! Өздеріңді және отбасыларыңды отыны адамдар мен тастардан болған оттан (тозақтан) қорғаңдар...» (Тахрим сүресі 6)

«Жәһаннам алаулағанда және жәннат жақындатылғанда адам не өкелгендігін білетін болады». (Тәкуир сүресі 12-14)

«Осылай бола тұра, қайда барасыңдар?» (Тәкуир сүресі 26)

Бұл жөнінде әрбір адам бағыты мен қайда әзірленгендігіне көңіл бөлуге мәжбүр. Мұны да ақтық демге қалдырмай, өмір бойы осы ұқыптылықпен өмір сүргені жөн. Өйткені, пайда мен зиян, табыс пен жоғалту мәселелері дүние өміріне тән. Қабірде қандай да бір табыс немесе зиян туралы сөз болмайды.

Жер бетінде фәни, жәлған, нәпсілік салтанат пен жылтырақтарға алданғандардың және осылайша рухани сипатын әлсіреткендердің жер астында қасірет пен қорлыққа тап болары хақ. Сонымен бірге, топырақ астындағы яғни қабірдегі өміріміздің дүниедегі өмірімізден қаншалықты ұзақ болары да

беймәлім. Сондықтан таза ақыл иесі адамның міндеті ұзақ қабір өмірі мен одан кейінгі мәңгілік әлемге дайындық жүргізу.

Екінші жағынан, мүмин көңілдердегі иман нұрымен жарыққа қауышқан өлімнің қараңғы бейнесі үрейлі қорқыныш болудан шығып, мәңгілік өмір сүйіншісі халіне келеді. Дос-жарандардың мекен-жайына толы қабірстандар иманды адам үшін қараңғылық өлкесі емес, үнсіз ескерту мен жол көрсету мекені. Ақылды мүмин үшін өмір, өліммен тығыз қатынаста болған табиғи ақиқат. Бұл тұрғыдан шынайы мүмин - өліммен тату адам. Өйткені, оған әзірленіп, өмір сүргендіктен көңілі рахат. Қысқасы, ақтық деміміздің ең тамаша сәтіміз болуы Хақ Тағалаға деген сүйіспеншілікке толы көңілге ие болуымызға байланысты. Керісінше, «дүние сүйіспеншілігі меі өлімге деген жиіркеніш» пен аяқталған өмірдің нәтижесі - қасірет.

Кеміл ақырет әзірлігін Раббымыздың Құран Кәрімде баяндаған сүйетін сипаттарыңның ауқымына кіріп, яғни; тақуалық, зүһд және ихсанның нәтижесінде; мейірім, мархабат, қызмет, кешірімділік, жанқиярлық, пен сабыр сияқты жағымды сипаттармен безеніп, Хақ Тағаланың сүйген құлы болу деп түйіндеуге болады. Осыған орай мүмин Аллаһ Тағаланың жомарттығынан үлгі алып, жомарт әрі қайырымды болуы керек. Тақуалық пен сенімділікті өзіне әдет етуі қажет. Екінші жағынан, Раббтың сүймейтін тәкаппарлық, менмендік, ысырап, зұлымдық, арандатушылық, ғайбат, өсек, жала, жалған сөйлеу сияқты жәһаннамдық сипаттардан қашу да ақтық демге әзірленудің маңызды бөлігін құрайды.

Құл ақтық демін жақсы аяқтау, яғни иманмен жан тапсыруы үшін ең алдымен жүрегін тазартуы, яғни жағымсыз қылықтардан тазартып, жақсы қасиеттермен безендіруі қажет. Өйткені осылайша жүректің тақуалық қалыпқа жетуі өмір жолының ең құнды һидайят шырағы. Мәуләнә Хазіретінің мына сөздері де тазарудың осы мәнін түсіндіргендей:

«Мазарды таспен де, ағашпен де, киізбен де жасауға болмайды. Дақсыз көңіліңде өзіңнің ішкі тазалық дүниенде, өзіңе мазар қазуың қажет болғаны сонша, ол үшін Аллаһтың ұлы заты алдыңда өз болмысың мен өзіңе тән ой-арманыңды жоюың керек».

Тазарудың кәміл түрде іске асуы, жүректің дамуы үшін де Аллаһ пен Расулына деген сүйіспеншілік сезіміне толы болуы қажет. Аллаһқа деген сүйіспеншіліктің ең үлкен белгісі оған мойынсұну. Аллаһқа қарсы бола тұра оған сүйіспеншілігін айту өзін өзі алдау болып табылады.

Аят кәримада Аллаһ Тағала былай дейді:

«(Расулым!) Айт: Егер әкелерің, ұлдарың, бауырларың, жұбайларың, туыс-туғандарың тапқан мал-мүліктер, күйіп кетуінен қорыққан сауда, рахаттанған орындар сендерге Аллаһтан, Расулы мен Аллаһ жолында күресуден де сүйкімді болса, онда Аллаһтың әмірі келгенше күтіңдер. Аллаһ пасықтар қауымын һидайятқа жеткізбейді». (Тәубе сүресі 24)

Сол үшін Аллаһ пен Расулына тән қасиетті махаббатымызды барлық нәрседен жоғары ұстап, ақтық

демiмiзге дейiн осыны жалғастыруға мүдделi болуымыз керек. Көңiлдiң Аллаһ пен Расулына деген махаббатта дамып, жетiлуi өзiн ғибадат пен амалдардың орындалуында көрсетедi. Дүниеуи құмарлықтарға берiлген иләһи махаббаттан алыс көңiлдiң жасаған құлшылығы мен иләһи сүйiспеншiлiкке толы көңiлден шыққан ғибадаттың арасында өте үлкен айырмашылық бар. Өйткенi, Аллаһ пен Расулына шынайы сүйiспеншiлiкпен берiлген мұминнiң халi мен iс-әрекеттерi, адамдық қарым-қатынастары, ғибадат пен құлдық өмiрiнiң дәрежесi өседi. Мұминнiң ақтық демге әзiрленгенiнде ең көп көңiл бөлетiн мәселелердiң бiрi - ғибадаттың ынтамен берiле жасалуы. Аят көрiмөде Аллаһ Тағала құтылған мұминдердiң сипаттарын баяндаған кезде:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

«Расында, мұминдер құтылды; олар намазда ынталы (бар болмысымен берiлiп оқиды)». (Мұминун сүресi 1-2) делiнедi.

Керiсiнше, намаздарын ғапыл түрде оқитындар хақында да:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

«Ондай намаз оқығандарға нендей өкiнiш, олар намаздарына немқұрайлы қарайды». (Мағун сүресi 4-5) делiнедi.

Байқағанымыздай, Аллаһ Тағала құлдарының жүрек пен тән тепе-теңдiгi iшiнде қауышуға баспалдақ болатын ғибадатпен өмiр сүруiн қалайды. Осы иләһи қалау, еш шүбә жоқ, тек қана намаз құлшылығына

тән емес, ораза, қажылық, зекет сияқты барлық ғибадаттардың негізін қалайды.

Бұл жеңінен ораза құлшылығы нығметтердің қадірін білуімізді, жүрегімізбен жабырқаулы, мұңлы көңілдерге жақындауымызды, кедейліктен жапа шеккендер алдында терең сезімге ие болуымызды қамтамасыз етуі керек. Сонымен қатар ораза бізді белгілі бір уақыттарда кейбір халалдардан тыюы себепті, шүбәлі және харамдардан қаншама аулақ болу керектігінің астарлы ескертуі. Қажылықта болса, иләһи салтанат алдында құлдың еш екендігін есіне салып, бейне бір кебін аясына кіру ойымен құлшылық жасалуы керек.

Аллаһ жолында мал-мүлік жұмсаған мұмин болса, мүліктің негізінде Аллаһтікі деген ойымен аманатшы орнында екендігін түсінуі керек. Сонымен қатар қайырымдылық ойы жүрегін баурап алған мұмин, басқаның малына қалайша қызғанышты көзбен қарай алады? Бірақ, ғибадаттың негізіндегі құлдық ниеті көңілдегі сүйіспеншіліктің тереңдігіне қарай. Көңіл кірден тазарғанда ғибадаттар нақты қалыбына келіп, ол жерде Хақ күнінің нұры жарқырайды.

Ғибадаттардың қаншалықты тамаша ынтамен орындалатындығын тағы да Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бен сахабалардың өнегелі өмірінен байқай аламыз. Өмірдің ешбір сатысын ақырет шындығынан бөлектеп қарамаған Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ғибадаттарда да соңғы демдегі кеңіл-күйге бөлену қажеттігіне назар аударады.

Сондай-ақ, бір сахаба Расулуллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп:

- Уа, Расулаллаһ! Маған өсиет айт, бірақ, қысқа және нұсқа болсын! - деді.

Сонда Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Намазыңды, (өмірмен) қоштасқан адамның намазы сияқты оқы! Кешірім сұрауды қажет ететін сөзді айтпа! Адамдардың қолындағысынан үмітіңді үз!» - деді. (Ибн Мәже, Зүһд, 15; Ахмед бин Ханбәл, Мүснәд, V, 412)

Сондықтан өлімге әзірленуге тырысқан мұмин ретінде ғибадаттарымызбен қатар, қарым-қатынастарымыз бен адами іс-әрекеттерімізді де Сүннеттен фәйіз алып отырып, жақсартуға міндеттіміз. Қолымызбен, тілімізбен үмметке пайдалы жан болып, өзіміз үшін қалаған бір нәрсені мұмин бауырымыз үшін де қалайтындай қамқор-лыққа жетуіміз керек. Сөйтіп, Аллаһ пен Расулына деген махаббат, көңілімізден барлық жаратылысты қамти алатындай жайылып, оларға Хақ Тағаланың көзімен қарауымызға себеп болуы қажет.

Ақтық демге дайындықта екінші маңызды бір жәйт - ихсан сезімін жүрекке орнықтыру. Яғни Аллаһ Тағаламен әр сәт жүректің бірге болуын қамтамасыз етіп, өзін үнемі Аллаһтың назарында екенін сезіну. Пенденің ең үлкен бақыты - Раббысымен бірге болуы. Бірақ, жүрекке бағынбай, нәпсіге жеңілген ақыл мұны түсіне алмайды. Сондықтан олар ең үлкен бақыттан хабарсыз.

Әрі мұмин тәуекелшіл, сабырлы болуы керек. Өмірдің толқынындасалмақтылығымен тепе-теңдігін сақтай білуі керек. Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) басынан өткен ауыр сынақтарды

ойлап, алты баласының бесеуінен көзінің тірісінде айырылса да, көңіл-күйінде ешбір ауытқу байқалмай, тамаша түрде «ризашылық» танытқанын еске алып, немере ағасы Хамза (радиаллаһу анһу) мен өте жақсы көрген Мұсаб (радиаллаһу анһу) шейіт болғандағы сабырлылығы мен салмақтылығын ұмытпаған жөн.

Ақиқат жолаушысы пенденің бұл фәни әлемдегі пәлекеттер мен қайғыларды сабырмен, ұмытшақтықты зікірмен, опасыздықты шүкірмен, қарсылықты мойынсұнумен, сараңдықты жомарттықпен, менмендікті қамқорлықпен, күмәнді сенімділікпен, рияны ықылас, қарапайымдылықпен, қарсы келуді тәубемен, ғапылдықты тәфәккүрмен жойып, жүрегін белгілі бір қалыпқа келтіруі шарт.

Сонымен қатар, қасиетті күндер мен түндер, әсіресе Аллаһ зікірімен өткізілген таңсәрі уақыттары Хаққа жақындаудың бұл фәни әлемдегі нұрлы мүмкіндіктері. Ақыреттің бақыттылық таңы, таңсәрінің алаң-елеңінде сақтаулы. Өмір мен өлімді бейне бір бірлестіріп өмір сүрген Хақ достары Аллаһқа деген сүйіспеншілік пен қорқыныш сезімімен таңғы қараңғылықта зікір және тәфәккүрмен Хақ Тағаланың ризашылығын іздеген. Өйткені, Аллаһ ғашықтары үшін зікір мен тәфәккүрден аулақ өткен таңдар жырақтың сағаты болған.

Екінші бір маңызды нәрсе Аллаһ жолында қайыр жасау. Аят кәрімада:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيهِمُ إِلَى التَّهْلُكَةِ

«Аллаһ жолында жұмсаңдар. Өздеріңе өз қолдарыңмен қауіп төндірімдер...» (Бақара сүресі 195) делінеді.

Тәпсіршілер бұл аят кәрімөде айтылған қауіптің, «кедейліктен қорқу немесе дүние сүйіспеншілігімен дініне қызмет етумен Хақтың сезін тарату жолындағы қайрат пен жанқиярлық, мал-мүлік жұмсаудан аулақ болу» екендігін айтады. Сондықтан мұмин қандай жағдайда болмасын, Аллаһ жолында малымен де, жанымен де қызмет етуге тырысуы керек. Өйткені осы өмір сияқты қолымыздағы дүниелер де аманат. Бұл аманаттарды орынды қолдану мәңгіліктің табысы болса, сараңдық пен рахатқа салынып бұларды жинап, нәпсіге сақтау ақырет қайғысына себеп болады.

Мұмин Аллаһ жолында жұмсау турасында мына гибрат көрінісін есінен шығармағаны дұрыс:

Мәйіт жерленгеннен кейін денеге құрттар қаптағанша туыс-туғандар көңіл айтып болады. Кейін мирасшылар мал бөлуді бастаған кезде, топырақ та денені бөліп, жоғалта бастайды. Екі іс те бір қарағанда қатар жүреді де, қатар аяқталады. Бір жақта дене таратылса, екінші жақта байлық таратылады. Бұл халді таңдана тамашалаған рух көптеген істеріне өкініп, қолымен тізесін ұрмақ болады, бірақ, онда қол да, тізе де қалмаған!.. Ал амалдар басқаша... Дүниеде ие болған тақуалық пен салих амалдар ақырет өміріміздің ең қайырлы қоры болады.

Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Кабір (амалға қарай) не жәннат бақшаларының бір бақшасы не ме-се жәннам шұңқырларының бір шұңқыры». (Тирмизи, Қиямет, 26)

Қысқасы, қияметке дейін жалғасатын қабір өміріміз дүниедегі ұстанымымыз бен амалдарымызға қарай түрленеді.

Міне, өлімді бір қасірет болудан құтқарып, жеңіске айналдыру, оны қайғы емес, «той кеші» халіне жеткізу, өлімге әзірленіп өлуді білетіндердің қолынан келеді. Осы тұрғыда фәйізді өмір сүріп Раббысына қауышқан атақты, тарихымызға теңдессіз бір естелік сыйлаған енегелі тұлға Забит Мұзаффар деген жауынгер:

Чанаққала соғысында ерекше ерлік жасап үлкен пайда тигізген, көкірегіне иман толған бұл жігіт, Чанаққала соғысынан кейін де қарап тұрмай, отан қорғау үшін бұл жолы шығыс шебіне жүгіреді. Қанды соғыс кезінде ауыр жараланады. Артынан келетін ұрпаққа тағы екінші мәнді естелік қалдырып, шейіттіктің сусынын ішті. Ол мынадай:

От майданда ұрысып, міндеті кезінде шейіт болған Забит Мұзаффар Бек соңғы демінде дауысы шықпай, көзімен де ештеңе түсіндіре алмаған сәтте қалтасынан бір конверт шығарып, жерден бір шөптің сынығын алып, ағып жатқан қанына малтып:

«Жауынгер! Қыбла қай жақта?!...» - деп жазды. Қасындағылар рухын, бәйтұллаһқа қарап, Аллаһқа тапсырмақ болған Мұзаффар Бекті Қыблаға бұрып, оның бұл қалауын орындады. Жүзі қауышу қуанышына толған сардар ғазиз рухын шейіттікпен Раббысына тәслім етті.

Пенде өмірінде қандай кәсіп, іспен айналысса да, Құбыла бағытынан айырылмаған болса, соңғы демін-

де де Аллаһ Тағала бір себептермен Құбыланы табуды нәсіп етеді. Жұмысында отбасында, адами қарым-қатынастарда пенденің өмірінде тәухид сезінің шеңберінде болып Қыбланы тапқандар, көбінесе ақтық демінде де Қыбланың рахат шеңберіне кіреді. Әрине, Қыбла дегеніміз Құран мен Сүннет жолында тәухид сөзінің шеңберінде өмір сүру.

Маңыздысы, өміріміз бен осы фәни демімізді *إهدنا الصراط المستقيم* «бізді тура жолға сала гөр» (Фатиха сүресі 6) аят кәрімасының сырына жетіп, тура жолда өткізу. Әйтпесе, қандай тастақта талқан болатындығы белгісіз, бағытынан адасқан кеме сияқты, қасіретке толы бір нәтижеге душар болуы әбден мүмкін. Аллаһ Тағала барлығымызды ондайдан сақтасын.

Өмірін бейне өлімнің қойнында өткізгендей өмір сүріп, «өлмей тұрып өліңдер» сырын түсінгендер Аллаһ досы ариф құлдар. Мұндай жандардың қияметте қорқыныш пен қайғыдан аман болары иләһи уәде. Артында мәңгілік әлемді жасырып тұрған сырлы перде болған өлім адамдық қасиетін сақтап, өмір сүрген және Аллаһтың көмегімен ақтық демге дайындалуға қол жеткізген Мұндай пенделер үшін үлкен бақыт. Нағыз қаһармандық та Аллаһ берген осы жан аманатын ақтық демде сол тазалығымен, адал сипатымен қайтару. Шайырдың айтқанындай:

*Ол демде перделер ашылып, перделер жабылады.
Әзірейіл «қош келді» деп айтудың өзі мықтылық!*

Н. Фазыл Қысақүрек.

Расындада, ақтық дембусыз, тегіс және дақсыз таза айна сияқты. Әрбір адам осы айнадан жақсылықтары

мен жамандықтарын, бүкіл өмірін айқын көреді. Ол сәт көз бен құлаққа ешқандай мойындамаушылық пен ғапылдық пердесі жабылмайды. Керісінше, барлық перделер ашылып, әртүрлі мойынсұнулар ақыл мен ұжданды өкінішке қалдырады. Сондықтан, өмірімізді өкінішке толы көретін айнамыз - ақтық деміміз болмасын! Бұл айна Құран Кәрім мен Сүннет түрінде тірі кезімізде өмірімізден орын алсын. Өйткені, нағыз бақытты адамдар өліммен таныспай тұрып өзін тани алғандар.

Раббымыз соңғы демімізді мәңгілік әлеміндегі сыйларымызды тамашалайтын терезе қылсын!

Әмин!

Әлемге зікіруллаһ

және

Таңсәрі

Зікірдің ең берекелі уақыты таңсәрі уақыты. Аллаһ Тағала түннің бұл уақытында жасалған зікірге басқа кездерден де артық баға береді. Таңсәрілері тиімді пайдалану – құлдың Раббысына деген ең шынайы сүйіспеншілік пен тағзымның белгісі. Түнгі намаз бен тәсбихаттары бейне бір ұлы жармен табысып сұхбаттасу мәніне ие. Таңсәрілер фәйіз бен руханиятың бүкіл бір күнге жеткізетіндей, ерекше ынтамен өткізілуі керек.

Әлемде зікіруллаһ және таңсарі

Раббымыз «әл-Хай» есімінің көрінісімен жаратқан барлық жаратылысқа өмір сыйлаған. Әлемде «жансыз» делінетіндей ешбір жаратылыс жоқ. Өсімдік, жануар, адам сияқты жан иелерін назарға алып, жан соларға ғана тән сияқты көрінгенімен де, бір атомның ішіндегі заттардың қозғалысын иләһи сүйіспеншілік көзімен қарасақ, жансыз болып саналған бір заттың негізінде қандай жанға ие екендігіне таңданбай тұра алмаймыз. Бұл керемет микро жаратылыстардан макро жаратылыстарға қарай үнемі көбейе береді.

Аллаһ Тағала барлық жанды-жансыз жаратқан мақлұқтарына өзін танытып, оларды үнемі зікір етуге міндеттеген. Сондықтан да барлық жаратылыс, жаратылысы бойынша өз халдеріне тән түрде Раббыларын танып, Оны зікір етеді.

Жансыз заттар, өсімдіктер, жан-жануарлар Хазіреті Пайғамбарымыз бен (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) басқа пайғамбарларды да таниды. Бұл жағдай пайғамбар мұғжизаларында үнемі байқалады. Олар реті келгенде тасқа, таяққа және сол сияқты жансыз заттарға Аллаһтың құдіретімен бейне, рух береді. Осы себептен де Әбу Жәһилдің қолындағы та-

стар, Пайғамбарымыздың мұғжизасы мен тіл бітіп, оның туралығын құптап, Хақ Тағалаға зікір еткен. Хазіреті Мұсаның қолындағы таяғы болса, ол да Аллаһтың құдіретімен айдаһарға айналып, Перғауынды қорқытқан. Және бір кездері Қызыл теңіз, иләһи өмірге бас иіп, Хазіреті Мұса мен сахабаларына жол болып, керісінше, артындағы Перғауын мен оның әскерлеріне келгенде, оларды танып, жойып жіберген. Пайғамбар мешітіндегі құрма шөркесі де Расулуллаһтан айырылып, қайғырып, егіліп жылаған. Сондай-ақ көптеген жануарлар да өздеріне зұлымдық жасаған иелері туралы сол Жаратылыс Нұрына (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) шағым жасаған.

Хазіреті Мәуләнә мына түйінді жолдарымен жансыз заттардың иләһи бұйрыққа мойынсұнуларын қандай тамаша баяндайды:

«Көрмейсің бе? Бұлттар, күн, ай мен жұлдыздардың барлығы бір тәртіппен әрекет етуде. Бұл сансыз жұлдыздардың әрқайсысы, уақытында туады, кешікпейді де, ерте шықпайды да.

Бұл ғажайыптарды қалайша пайғамбарлардың мұғжизаларынан білмей, түсінбедік? Олар тас пен таяққа да ақыл берді. Осыларға қарап басқа жансыздарды таяқпен, тас сынығымен салыстыр.

Тас сынықтарының ғазиз Пайғамбарымызға және таяқтың Хазіреті Мұсаға мойынсұнуы, басқа да жансыз деп ойлаған барлық жаратылыстардың Хақ Тағаланың бұйрығына қалай бас иетіндігін білдіреді. Олар: «Біз Аллаһты білеміз және Оған мойынсұнамыз. Біз кездейсоқ жаратылған бос нәрсе

емеспіз. Біз бәріміз Қызыл теңіз сияқтымыз. Ол теңіз бола тұра тұншықтыратын Перғауын мен Исраил ұлдарын танып, ажыратты.»

Тас пен ағаш қайда болса, Хазіреті Мұстафаны көргенде, міндетті түрде Оған сәлем берген еді ғой. Міне, жансыз санаған барлық нәрсенің жанды екендігін осылайша біл!»

Яғни тек адамдар мен жындар ғана емес, жан-жануарлар, тіпті жансыз заттарға дейін барлық жаратылыс құрметі үшін жаратылған Пайғамбарымызды (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) иләһи бір сырмен таниды. Оған шексіз махаббатпен мойынсұнады. Бірақ, дүние өміріндегі сынақ сырына байланысты адам баласының кезіне жабылған ғайып пердесі көбінесе мұны білуге кедергі болады. Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бізді ғапылдықтан оятатын мына хадистері қандай ғибратты:

«Жындар мен адамдардың қарсы келгендерінен басқа, жер мен көктегі барлық жаратылыс менің, Аллаһтың Расулы екенімді біледі». (Ахмед бин Ханбәл, Мүснед, III, 310)

Бұл Аллаһ пен Расулын танып мойынсұну тек адамға ғана тән емес екендігін көрсетеді. Керісінше бұл жөнінде басқа жаратылыстардың да, сөзсіз, одан да жоғары дәрежеде екендігін айтуға болады.

Аллаһ Тағала аят кәрімәде бұл шындықтың басқа бір жаратылыстағы көрінісін былай баяндайды:

«Құстарды және тәсбих ететін, зікір салатын тауларды да Дәуітке бас идірдік. (Бұны) біз істедік»

(Әнбия сүресі 79)

Раббымыз өз аят кәрималарымен ғапылдарды оятып, барлық жаратқан нәрсесі езін танитындығын және біздің түсінігіміз жетпейтін, өздеріне тән тілдерімен Жаратушысын зікір ететіндігін айтады. Мақлұқаттың зікірін ести білу тек қана ғибадат, зікір, тәсбих және шынайы құл болып өткізілген өмір нәтижесінде көңілдіңтазаруы мен осылайша ғапылдық перделерінің ашылып, ақиқат әлемін түсінуге мүмкін болады. Юнус Әмре Хазіретінің сары гүлмен өткізген сұхбаты осыған жатады. Ұлы Хақ досы Әзиз Махмуд Һудайи Хазіретінің мына әңгімесі өсімдіктер әлемінің де Аллаһты зікір етумен шұғылданатынын тамаша баяндайды:

Бір күні Ұфтаде Хазіреті мүридтерімен бірге қыр сұхбатына шығады. Әмірі бойынша барлық дәруіштер қырдың еңтамаша жерін аралап, ұстаздарына бір-бір құшақ гүл әкеледі. Бірақ, Қазы Махмуд мырзаның қолында ғана сабағы сынған, солғын бір гүл бар еді... Басқалары қолдарындағысын ұстаздарына қуана ұсынғаннан кейін Қазы Махмуд басын иіп, сол сынған, солғын гүлді Ұфтаде Хазіретіне ұсынады. Ұфтаде Хазіреті таңданып қарап тұрған мүридтерінің алдында:

«Балам Махмуд! Бәрі құшақ-құшақ гүл әкелгенде сен неге сабағы сынық, солған гүл әкелдің? - деп сұрады.

Қазы Махмуд әдеппен басын иіп, былай жауап берді:

«Тақсыр! Сізге не ұсынсам да аз. Бірақ, қай гүлді жұлмақ болып қолымды созсам, оның «Аллаһ, Аллаһ» деп, Раббысын зікір еткенін естідім. Көңілім

булардың бұл зікірлеріне кедергі жасауға разы болмады. Шарасыз мен де қолымдағы зікір ете алмаған мына гүлді әкелуге мәжбүр болдым».

Хазіреті Мәуләнә былай дейді:

«Құстың сұлтаны ләйләк. Оның «ләк, ләк» - тары не екенін білемісің? Ол: Хамдү ләк, шүкрү ләк, мүлкү ләк, уа, Мүстәан! (Яғни, мадақ саған, шүкір саған, мүлік сенікі, ей, жәрдем күтілген Раббым!) деген сөз».

Мұхиддин Араби (құддисә сирруһ) бұл жайында былай дейді:

«Барлық жаратылыс өздеріне тән түрде Аллаһты зікір етеді. Бірақ бұл жайында жаратылыстар әр түрлі дәрежеде:

Мақлұқаттың ішінде ғапылдықтан ең аулағы жансыздар. Өйткені олар, жеп-ішу, ауамен дем алу сияқты қажеттіліктерді керек етпейді.

Жансыздардан кейін өсімдіктер келеді. Қажеттілік басталады. Өйткені, топырақтан, судан және күннен алған қоректерін иләһи өлшеммен реттеп, түрлі-түсті гүлдер, жапырақтар мен жемістер шығарады.

Одан кейін жануарлар келеді. Бұлардың өмірлік қызметтері өсімдіктерден де кәміл. Сондықтан қажеттіліктері көбейіп нәпсіқұмарлық артқан.

Адам қажеттіліктерінің шегі жоқ. Менмендік, арман мен дүниеуи ашкөзділік оны үнемі ғапылдыққа жетелейді.»

Аят кәримада:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ
فَعَدَلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ

«Ей, адам! Сені жаратып, түзу етіп, тепе-теңдікке жеткізіп, саған қалағаны сияқты түр берген жомарт Раббыңа қарсы сені алдатқан не нәрсе?» (Инфитар сүресі 6-8)

Әлемдегі сырлар мен хикметтерді нақты түрде түсіне білу - тек көңіл әлемінде тереңдеуге байланысты мәселе. Көңіл көзімен жер бетіне, аспанға көз салған мұмин жүрегіне басқа бір сезім толғанын сезеді. Құран Кәрім көк пен жерде зәреден ғаламшарға дейін барлық нәрсе Жаратушысын зікір етіп, мадақтайтындығын баяндайды. Көктердің, жердің, таулардың, ағаштардың, көгалдың, күннің, айдың, жұлдыз бен найзағайдың, жануарлардың, құлаған тастардың, тіпті оңды-солды жерге түскен көлеңкелердің таңертең-кешке сәжде еткендігін былай жеткізеді:

«Көктер мен жердегілер және олардың көлеңкелері де таңертең, ақшам қаласын-қалама-сын тек Аллаһқа ғана сәжде етеді». (Рағд сүресі 15)

«Аллаһ жаратқан қандайда бір нәрсені көрмедің бе? Оның көлеңкелері кішірейіп, Аллаһқа сәжде етіп, оңға-солға бұрылады». (Нахл сүресі 48)

Аят кәрималар алдымызға өте тамаша бір көрініс жаяды. Бұл көріністе сәжделер көлеңкелердің қатысуымен бірхалде. Яғни біреуі жаратылыстың, екіншісі сол жаратылыстың көлеңкесі болып бір сәтте қос сәжде жасайды... Әлемнің әрбір зәресі сеніп

не сенбей, бәрі бірге Раббыға ғибадат ету үшін сәжде жасап, өзін Жаратушысының құзырында міндетін орындауға атаған... Барлық әлем сәждеде болса, тіпті көпірлер мен ғапылдардың болмысы да еріксіз түрде Хақ Тағаланың еркіне бас исе, өкінішке орай, сол ғапылдардың жүректері күпірлік пен күнәнің ғапылдығы мен адасушылығында!

Аллаһтан басқаны тәңір еткен ғапылдар, пұтқа айналдырған нәрселерінің өздері көлеңкелеріне дейін, барлық жаратылыс, сол өздері жоққа шығарған Аллаһқа бет бұрып, Рабтың бүкіл әлемге қойған тәртібіне бағынатындығын қалайша білмейді! Қандай үлкен алданушылық пен зиян десеңізші!

Және аят кәрималарда көлеңкелерден, заттардан, жандылардан, періштелерден құралған бір көрініс суреттейді. Бәрі де ғибадат ынтасымен, беріле міндеттерін атқаруда. Аллаһқа ғибадат етуден қашып, әмірлеріне қарсы шығу бейбақтығы тек адам баласының адасқан ғапылдарына тән жәйт. Аят кәримәлер барлық жаратылыстың, тіпті көлеңкелердің өзі Раббыларына бас июін, осы ғапылдарды келеке еткендей, беттеріне басады.

Расында, айналамызға ғибратпен көз салсақ, көкжиектің тұңғиығына қарай созылған көктердің жерге жабылуы, таулардың созылуы - өзгеше сәжде халі. Ағаштардың гүлдер мен көгалдың, жануарлар мен адамдардың, оңнан-солдан жерге түскен көлеңкелері сол ынталы сәжде халін қандай тамаша көрсетеді.

Бейне бір жер әрбір жаратылыс көлеңкесінің жайнамазы іспеттес. Жаңбыр оқиғасы да, бейне бір

аспанның жылауы, жарқылдаған найзағайдан соң шыққан күннің күркіреуі - аспанның кеудесінен атқылаған айқын айғайлар.

Жер мен көктегі мақлұқтардың халдері ұғынатын жүрек үшін керемет бір насихат. Ең кішкентай бір құрттың иненің ұшындай жүрегіндегі жалбарынуынан ең үлкен айбарлы жануарлардың ақырғанына дейін барлығы, иләһи құдірет ағысының бөлек-бөлек керіністері.

Бұлбұлдардың тамшыдай ғана жүректерінен төгілген жалбарыныш үндері, кептерлерден шыққан «һу, һу», ләйләктардан шыққан «ләк, ләк» дауыстары ұғынатын көңіл үшін қандай әсерлі мадақтаулар. Хақ Тағала аят көрімәде былай дейді:

«Көрмейсің бе? Аспандағылар мен жердегілер, күн, ай, жұлдыздар, таулар, ағаштар, хайуанаттар және адамдардың көбі Аллаһқа сәжде қылады. Тағы талай адам азапқа дұшар болады (оларға азап хақ)»

(Хаж сүресі 18)

Көріп отырғанымыздай, жаратылыс, тіпті жансыз заттар да үнемі зікір халінде. Өкінішке орай адамдардың кейбіреуі Аллаһтың зікірінен ғапыл болуы себебінен азапқа дұшар болады. Расында, әлемдегі зәррелардан ғаламшарларға дейін, барлық нәрсе Жаратушысын танып, құстардың өзі ғибадат пен жалбарынуын біліп, таулар, өзендер зікірлерін жалғастыруда. Осылай бола тұра әлемнің осы айбынды зікір, мадақтау мен құлшылық бағдарламасы алдында да адамның есін жимауы және осы ғибратты көріністен үлгі ала алмай түнерген қалыпта Хақ Тағаланы зікір етуден мақрұм қалуы, адамдық қасиетіне сай келмейтін үлкен нұқсандық.

Сөзсіз, иләһи жақындықтың жолы - құлдың Раббысын ұмытпауы. Көреген мүминдер қай жаққа қараса да Оның зікір нұрын көріп, неге құлақ салса оның зікір дауыстарын естиді. Біз де осы дүниеде Раббымызды қаншалықты түсінсек, ертең ақыретте Аллаһқа сол дәрежеде қауышамыз.

Таза ұжданмен емір сүрудің, иманмен өліп, мәңгілік шаттық пен зейнетке қауышудың жолы - Раббты ұмытпау. Өйткені, Раббысын ұмытқан адамның өмірі ғапылдық иірімінде зая болып кетеді. Ол ғапылдықтан тек өліммен оянады. Алайда, ол кезде барлық нәрсе бітіп, үлкен қасіретке тап болады.

Аят кәримада былай айтылады:

«Аллаһты ұмытып, сол себепті Аллаһ та олардың өздерін ұмыттырған адамдар сияқты болмаңдар. Олар жолдан шыққан адамдар». (Хашр сүресі 19)

Сахабалардың біреуі:

«Уа, Расулаллаһ! Ислами үкімдер көбейді. Маған Аллаһтың ризашылығы мен ақырет бақытына оңай қол жеткізетін бір нәрсе үйрет. Соны істейін» дегенде, Пайғамбарымыз (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) оған:

«Тілің Аллаһ зікірімен үнемі сулы болсын» (Тирмизи, Дәуаут, 4; Ибн Маже, Әдеп, 53) - деген.

Аллаһты зікір ету Аллаһ сөзін қайталаудан ғана тұрмайды. Зікір тек сезу қабілетінің орталығы болып табылатын жүректе орныққан кезде ғана ниет пен амалдардың белгілі дәрежеге жетуіне себеп болады. Осындай зікір құлдың «әлмисақтан «Иә! Сен біздің Раббымызсың!» деп, Аллаһ Тағалаға берген сезінде

тұруы және сол сөзге сенімділіктанытып, Раббысын ешқашан ұмытпауы деген сөз.

Зікірден ғапыл қалу өте қауіпті болғандықтан Аллаһ Тағала құлдарына бұл жайында көптеген ескертулер жасаған. Тіпті, Хазіреті Мұса мен Хазіреті харунды (аләйһимәссәләм) пайғамбар болғаны-мен Аллаһ Тағала оларды Перғауынға жіберген кезінде:

«Сен бауырың екеуің бірге аят кәрімәлерімді жеткізіңдер. Мені еске алуда селқостық істемеңдер» (Таһа сүресі 42) - деп, оларға да осы ескертуді жасап, осылайша біздерге бір өнеге мен ғибрат болуын қалаған.

Мүмин кеңілдердің ғапылдық қараңғылығынан құтылып, иләһи ризашылыққа жете алатын сезімталдыққа жетуінің бірден-бір жолы үнемі зікір етуден өтеді. Бұл белгілі бір уақыт немесе белгілі бір мерзім емес, өмір бойы әрбір дем алып, дем шығарғанда Аллаһты зікір ету сезіміне ие болумен іске асатыны сонша, тек осы арқылы ғана рухани сергектік пайда болады.

Аллаһ Тағала Құран Кәримде:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«Иман етушілердің Аллаһтың зікіріне, Одан түскен Құранға жүректері үрейленетін уақыт әлі келген жоқ па?...» (Хадид сүресі 16) - дейді. Бұл аятта Меккеде қиыншылық пен қорлықта емір сүрсе де, хижрәттен соң мол ризық пен нығметке жетіп, босаңсыған кейбір сахабаларды ескерту үшін түскен. Сондықтан біз де Раббыға шексіз сүйіспеншілікпен қарап, дүниеуи

ашкөзділік пен фәни пайдалар жоя алмайтын рухани сергектікке жетуге тырысуымыз қажет. Өйткені сүйген адам сүйіктісін жүрегінен тастамайды, ешқашан есінен шығармайды. Сүйіспеншілігі жоқ жүрек құнарсыз топырақ сияқты. Батырлық - сүюде. Өйткені жаратылыстың себебі махаббат. Аллаһ Тағаланың өз затына деген махаббатының себебімен өзгелер танып, білсін деп, осы әлемді жаратқан. Сүйіспеншіліктің мәртебесі сүйіктінің жолында жасалған жанқиярлықпен өлшенеді. Міне, таңсәріде оянып, Хақ Тағалаға мінәжат ету де осы жағдайдың айқын мысалы.

Мүминдердің үздіксіз түрде Аллаһты зікір ету сезіміне ие болулары керек. Сондай-ақ зікірдің ең береке-лі уақыты «таңсәрі» уақыты. Аллаһ Тағала түннің осы бір бөлігінде жасалған зікірге басқа уақыттағылардан артық мән береді. Өйткені таңсәріде зікір және ғибадатпен айналысу басқа кездерден қиынға түседі. Сол себепті таңсәріде зікір етіп, құлшылық жасау пенденің Раббысына деген шынайы сүйіспеншілігі мен тағзымының белгісі.

Раббымыз өзі разы болған бақытты мүминдер туралы былай дейді:

«Аллаһқа қарсы келуден сақтанған тақуалардың Раббылары бағыштаған нәрселерді (иләһи сыйларды) алып, жәннаттарда, (сарқырап аққан) бұлақ бастарында болатыны даусыз. Сөзсіз, олар бұдан бұрын дүниеде ізгі іс істеушілер еді. Олар түнде аз ұйықтап, таңсәріде (Раббыларынан) кешірім сұраушы еді».

(Зәрият, 15-18)

«Ол түнде намазға тұрғаныңды, сәжде еткендердің арасында жүргеніңді де көріп тұр». (Шуара сүресі 218-219) дейді.

Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) осы аят кәріма түскен соң түнде сахабалардың үйлерін аралап, ол үйлердің Құран оқумен, зікір дауыстарымен араның ұясы сияқты ызыңдағанын керетін.

Көңілдегі сүйіспеншілік пен иләһи махаббат қаншалықты күшті болса, әлбетте, түнгі намазы мен зікірге деген ынта да соншалықты көрініс табады. Бұл тұрғыдан түнгі намаз бен зікір, бейне бір жармен қауышып, сұхбаттасу мәніне ие.

Аят кәрималарда былай делінеді:

«Түннің біраз бөлігінде Оған сәжде қыл, түннің көп бөлігінде Оған тәсбих айт. Мына адамдар тез өтіп кететін дүниені жақсы көріп, алдарындағы қиын күнге (ақыретке) немқұрайды қарайды». (Инсан сүресі 26-27)

«Ол тақуалар түнде намаз оқып, истиғфар жасау үшін жамбастарын (жылы) төсектен ажыратып, Раббыларының азабынан қорқып, рахметін тілеп, дұға етеді. Өздеріне берген ризықтарымыздан қайыр жолдарына жұмсайды». (Сәжде сүресі 16)

Расында, рухани кемелденген мүминдер үшін түн тыныштық пен фәйізге толы болғандығынан ерекше ғанибет. Бұл ғанибеттің қадірін дұрыс түсінгендер, әсіресе, түн ортасынан кейін, яғни әлемді тұңғиық тыныштық жапқан сәтте дұға, ғибадат және Хақ Тағалаға зарлы мінәжаттарының қабыл болуы үшін Раббыларына бет бұрудың фәйізді уақытын табады. Қалай күндізгі уақыт тән қорегін қамтамасыз

ету үшін еңбек уақыты болса, олардың назарында түндер де рухқа қорек беріп жүректі иләһи фәйізбен нұрландырудың кезі.

Бір Хақ досынан шәкірттері хикметін түсіне алмаған бір мәселені сұрайды:

«Тақсыр, айналамызға қарасақ, иттер басқа жануарлар сияқты еті үшін сойылмай, ажалымен өлгенін байқаймыз. Сөйте тұра, басқа хайуандарға қарағанда, күшіктегенінде көп күшік әкелсе де, еш көбеймейді.

Бірақ адамдар құлшылық, мақсатында көбінесе қойлар сойып, етімен қоректенеді. Қойлар осыншама сойылса да, көбіне бір ғана қозы туады. Сонда да сандары азаймайды, керісінше, артады. Қойлардағы осы берекеттің хикметі не екен?»

Ол адам сұрақты күлімсірей тыңдаған соң, мына хикметті жауапты береді.

«Жануарларда байқалған бұл жағдай қандай ғибратты жайт. Таңсәрінің берекетіне айқын ишарат. Өйткені, таңсәрі уақыты рахмет пен фәйіздің сіркіреп жауатын берекетуақыты. Иттер түні бойы үреді. Тек таңсәріде ғана ұйықтайды. Қойлар таңсәріде ояу болады. Сол себепті таңсәрі уақытының берекетінен тиесілі пайдаларын алады».

Көріп отырғанымыздай таңсәрілерін ұйқыға бергендер шөлге, теңізге, жартастарға жауған берекелі көктем жаңбырының босқа кеткені сияқты, осы берекет пен фәйізден құр қалады.

Уа, Раббым! Біз - құлдарыңды бір сәт болса да Сенен ғапыл етпе! Күндеріміз бен түндерімізді зікірұллаһтың берекетімен нұрландыр! Таң

**сәрінің фәйізді жаңбырларымен көңілімізді тірілт!
Зікірүллаһтың айбынды ақиқатынан пайда алу-
ды бәрімізге нәсіп ет! Сенің иләһи ұлылығыңды
түсінуден мақрұм қалғандарға да һидайят бер!
Таңсәріде сені зікір етушілердің құрметіне отаны-
мыз бен халқымызды жаман адамдардың кесірі-нен
сақта!**

Әмин!

Құран және Тәдрәккүр

1

Аспан қалайша жұлдыздармен қияметке дейін салтанатты бір құдірет пен ұлылықтың көрінісі ретінде қалатын болса, Құран да адамзаттың бағыты мен келешегінің аспаны сияқты «аят кәрім» жұлдыздарымен жарқырап, қияметке дейін тұрады. Осы тұрғыдан, әлемнің ең қайырлы және бақытты адамдары Құран саясының астында жиналып, оның өмір нұрынан нәр алғандар.

Құран және тағажкур - 1 -

Аллаһ Тағаланың иләһи есім - сипаттарының осы әлемде нақты көрініс тапқан үш жері бар:

Адам, Құран және Әлем...

Адам барлық иләһи есімдердің көріністерінен несібе алған жаратылыс болып әлемнің негізін құрайды. Сол иләһи есімдер көрінісінің сөз түріндегі көрінісі де - Құранды білдіреді. Құран адамға қарағанда түсініктірек. Бірақ, негізіндегі бірлігі үшін:

«Адам мен Құран егіз...» - делінген.

Иләһи есімдердің үшінші көрініс мекені болған әлем болса, Құранның тәпсірі іспеттес. Әлем үнсіз Құран, Құран да сезге оранған әлем. Адам негізгі гауһары жағынан осы үнді және үнсіз Құран нұрларының ішінде кемелденген көрініс сұлтаны орнында. Бұл тұрғыда «адам, Құран және әлем» тура бір тәухид жанұясы.

Аспан, қалайша жұлдыздармен қияметке дейін салтанатты бір құдірет пен ұлылықтың көрінісі ретінде қалатын болса, Құран да адамзаттың бағыты мен келешегінің аспаны сияқты, «аят кәріма» жұлдыздарымен жарқырап, қияметке дейін тұрады.

Осы тұрғыдан, әлемнің ең қайырлы және бақытты адамдары, Құранның саясының астында жиналып, оның өмір нұрынан нәр алғандар.

Әрбір сыр, әрбір хикмет пен ақиқат Құранда жасырын, әрбір бақыт иманда көрінеді. Осы ұшы-қиыры жоқ әлем де, Аллаһ Тағала қаласа, бір зәррәда теңізді, қаласа теңізде зәррәні жасыратынын не көрсететінін білдіреді.

Осы ақиқаттарға сүйеніп Хазіреті Мәуләнә былай дейді.

«Бір күні мен Аллаһ Тағаланың нұрын адамдардың жүзінен көргім келді. Бұл бейне бір теңізді тамшыда, ал Күнді зәррәда көргім келгендей еді...»

Бір қарағанда ақиқатқа жету тілегі мен ынтасы және ақиқаттың тереңдігін білдіретін бұл сөздерде ортаға қойған шындық, адам баласын шыңға жетелейтін ең үлкен дәнекердің, ақиқатты ойлау (тәфәккүр) болғандығы. Өйткені, ақиқатқа жетудің бір ғана жолы, бір сөзбен айтқанда, күре тамыры - тәфәккүр мен зерттеу.

Әлемге көңілмен қарағанда нәзік мақсаттар мен нәзікхикметтер көрінеді. Әлем - сынақ аясындағы иман дәрiсханасы екендігі белгілі. Иләһи тәрбие мен басшылық үкімін жүргізіп тұрған бұл дүниеде өзгешеліктер мен қайшылықтар танытқан адамдар болса, нәпсімен жеке құндылықтарын Жаратушының ризашылығынан тыс өмірмен өткізіп, қажетті мәңгіліктің қорын жинай алмаған жағдайда қандай үлкен қасіретте қалады.

Адам баласы Хақ Тағалаға құлдықтың қасиетімен,

абыройымен өмір сүріп, болашақтың түйінін, яғни өлім тылсымын шешіп, оны уахи шеңберінде тәфәккүр етіп, ақиқатына жетуі керек. Өйткені әрбір адамды өмірінде отты иірім түрінде қоршаған өлім, еш айырмай, басқа түсетін ең қатты болашақ ақиқаты болғандықтан оны ойлап, қажеті бойынша өмір сүріп, тыныштыққа қауышу - адами мақсаттардың ең ба-
стысы.

Сондықтан адам баласы әлемді танып, ондағы иләһи сырлар мен хикметтерді білу жолында зерттеулер мен тәфәккүрге (ойлауға) лайықты жол табу үшін Құранның бағдарына мұқтаж.

Өйткені Құран Кәрімсіз адамның санасы шын мәнінде ақыл, түсінік және сана таныта білгенде Аллаһ Тағала құлдарына қосымша көмек үшін не бір пайғамбар жіберіп, не бір ұлы кітап түсірмес еді. Демек, адамның жаратылысындағы (бойындағы) іздену мен ойлау қабілетін лайықты түрде қолдануы үшін осындай иләһи көмек қажет. Егер адам Құранды оқымаса, мәселен, Аллаһтың «әхадият» және «самадият» сияқты сипаттарын түсіне алар ма еді? Міне, Құран адамдағы ойлау мен зерттеуге негіз болатын барлық ақиқаттардың дариясына шыға білу үшін сансыз насихаттар мен ескерту арқылы сол табиғи қорға ең дұрыс және ең тамаша түрде бағыт береді.

Құран Кәрімнің бізге ашқан тәфәккүр есігі болмағанда, көптеген ақиқаттарды әрі түсінуден, әрі түсіндіруден мақрұмқаларедік. Сондықтан Құранның шексіз мағынасы туралы ойлануымыз шарт. Әрине, бұл да белгілі мөлшерде болуы керек. Өйткені, Құран Кәрім, «жас, құрғақ барлық нәрсе» өзінде бар екен-

дігін баяндағандықтан, ондағы ақиқаттар тізбегінің әлем сияқты шегіне жету мүмкін емес.

Бұл тәфәккүр мен іздену сезімін қалай қолдану қажеттігі туралы Құранның көптеген бағыт беруі мен ескертуі арқылы адам баласына сызған бір көкжиегі бар деген сез. Бұл мәселені жақсы түсініп, оның қай жерлерге дейін бар екендігін білген жөн. Өйткені бізге берілген ақыл, бір қол таразысы сияқты; бірақ, тартатын ақиқат алып таулардың үлкендігіндей. Сол үшін ақылды уахидың аясында ерітіп, оны мойынсұнушылықпен безендіру шарт.

Сол себепті әлсіздігін түсініп, шамасын білген тәпсіршілер, кез келген аят кәрімәнің мағынасын шамасынша түсіндірген соң:

«Ең дұрысын Аллаһ біледі...» - деп, оның Аллаһ Тағала алдындағы ақиқаты қалай болса, солай екендігіне сену керектігін баяндаған.

Өйткені, ас үйдегі қандай да бір ыдыстағы сумен мұхиттағы судың арасында құрамы жағынан айырмашылық болмағанымен, мөлшер жағынан, әрине шексіз айырмашылық бар.

Екінші жағынан анадан соқыр болып туылған адамға түрді, өңді түсіндірсе, оның санасында қалайда бір із қалдырады. Бірақ, бұл ізбен түрдің арасында қандай үлкен мағыналық айырмашылық бар?! Бұл өлшенбейді.

Сондықтан Құрандағы сөздерге осы тұрғыдан қарап, ол жерден адамдық шарттар арқылы түсінілген мағынаның тура әрі кәміл мағына болғандығын айтудан аулақ болу керек.

Қысқасы, барлық бұл нәрселер ақиқатқа жету үшін тәфәккүр мен ізденуден адам санасымен түсінілуі керектігіне назар аударады. Енді осы бағытта қажет болған қабілет үшін Құранның ескерту мен берген бағытынан бірнеше мысал ұсынуға тырысып көрейік:

Теңдесіз хидайят пен бағыт бағдаршысы болған Құран Кәрім, көптеген аят кәримәлерінде адамның жаратылысындағы хикметтерді, әлемдегі ғажайып тәртіпті және Құран Кәрімнің сез мұғжизасы болғандығын ойлауға шақырады. Адамдық қасиетке лайық өмір сүргісі келгендер Құран Кәрім бағыт берген осы тәфәккүр әлеміне кіруі шарт.

Әлем оқиғалары туралы ойланған адам санасы:

«Бұл әлем не? Не үшін жаратылды? Фәни күндердің ақиқаты мен мәні неде? Бақыт жолы қайсысы?» Қысқасы: «Кімнің несімін?..

Қалай өмір сүруім керек? Қалай ойлауым керек? Және бұл фәни әлеммен қоштасуға қалай әзірленуім қажет? деген сияқты сансыз сұрақтардың жауабын іздейді.

Бүкіл әлем нәзік құдірет ағысы, нәзік бір есеппен жүріп жатса, әлемнің ең абыройлы жаратылысы мен келбеті болған адамның есепсіз, қалай болса солай, нәпсіқұмарлығына бой алдырып тірішілік етуіне жол бар ма?

Аят кәримада былай делінеді:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

«Біз сендерді босқа, бір ойын мен ермек үшін жараттық, ал сендер бізге қайтарылып келмейміз деп ойлайсыңдар ма?» (Мүминун сүресі 115)

أَيَحْسَبُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

«Адам баласы өзін басы бос қаламын деп ойлай ма?» (Қиямет сүресі 36)

Адамның бейкүнәлік кезі кәмететке жетумен аяқталады. Лайықты құлшылық жасауға тырысқан мүминдер үшін осы екінші сатыда жаңа жауапкершілік кезеңінде ақылмен қатар, көңіл көзімен де тәфәккүр жасауы керек, сонда әлем иләһи сырларын, қасиетті хикметтерін, шынайы түрін тек иманды көңілдерге ғана ашады. Аят кәримәлерде былай делінеді:

«Олар үстеріндегі аспанды қайтып (тіреусіз) жаратқанымызға, (жұлдыздармен) әшекейлегенімізге, онда ешқандай саңылау-сызат жоқтығына назар салмай ма? Біз жерді көсілте жайып, оған тауларды орналастырдық және онда саналуан тамаша өсімдіктер өсірдік. Мұндағы мақсат - Аллаһқа жүгінетін пенделерге ой салу әрі тәлім-насихат беру..» (Қаф сүресі 6-8)

Тіреусіз қойылған күннің батуы мен шығуы, күндіз-түні туып, аққан жұлдыз, ай мен ғаламшарлардың көріністері мен безендірілген салтанатты аспанның астында неше түрлі нығмет пен ләззаттың ішінде рахаттанып, бұл әлемнің өнерпазын, осы нығметтердің шынайы иесін іздеуге ерінген, опасыздық пен соқырлықта өмірін өткізгендер жайында аят кәримәлер қандай үлкен бір ескерту мен бағыт-бағдар берген!

«Көкті, жерді және екеуінің арасындағыларды босқа жаратқан жоқпыз...» (Сад сүресі 27)

«Біз көктерді, жерді және екеуінің арасындағыларды ойын-сауық болсын деп жаратқан жоқпыз. Біз оларды тек қана лайықты түрде шындық бойынша жараттық. Мұны соқыр адамдардың көбі білмейді.» (Духан сүресі 38-39)

Әлем иләһи ұлылық керіністердің, таңғажайып өнер туындысының көрмесі. Бұл атақты мекенді саналы түрде аралаған әр бір иманды жан, пікір оянуына, әлемдегі құдірет ағысы алдындағы қорқынышқа және де үлкен рухани ләззаттарға ие болады. Аят көрімәлерде былай делінеді:

«Көрмедің бе, Аллаһ аспаннан жаңбыр жаудырып, оны жердегі қайнарларға салды, содан соң алуан түрлі егін шығарды, артынан оны қуратып, сарғайтты. Онан соң (Аллаһ) оны топан-қоқымға айналдырады. Ақыл иелері үшін осының өзінде де фибрат бар». (Зүмәр сүресі 21)

«Сөзсіз, көк пен жердің жаратылуында, күн мен түннің іуысуында, адамдарға пайдасы тиетін нәрселерді көтеріп, теңізде жүзген кемелерде Аллаһтыңкөктен түсіріп, өлі жағдайдағы топырақты жандандырған суда, жер бетінде әртүрлі тіршілік иесін жаюында, жел және көк пен жер арасында өмір күткен бұлттарға бағыт беруі жайында ойланған бір қауым үшін (Аллаһтың бар болуы мен бір болуын белгілейтін) көптеген дәлелдер бар». (Бақара сүресі 164)

Расында да көретін көз үшін аспаннан махаббат нұры жауып, топырақтан мөлдір іңкәр атқылауда. Тіпті, аспан мен жер беті сияқты екі махаббат

шеңберімен қоршалған терең тәфәккүр иесі әрбір адам, сырттай, іштей сезімдерін, шарасыздықтан иләһи сүйіспеншілікпен біріктіріп, рухани кемелденуді өзіне жол етеді. Аллаһ Тағала былай бұйырады:

«Жерді көсілтіп кең жаратқан, онда орнықты таулар мен өзен-дариялар жаратқан және жемістердің әр түрін аталық-аналық етіп қос жұптан жаратқан - Ол (Аллаһ). Түнді күндізге жамылғыш еткен де сол. Міне осыларда ой жүгірте білетін қауым үшін ғибраттар бар». (Рағыз сүресі 3)

Раббысына құл, Расулына үммет болуды бақыт санайтындар, осы махаббат байланысында сап түзейді. Бұл ұлы шеп иман деп аталады. Иман - көңілдеХақ нұрыныңжарқырауынан және иләһи махаббаттың жүректі толтырып тасытуынан тұратын қасиетті сезім. Фәйізді көңілмен әлемге көз салғандар сондай сезімге бөленетіні соншапық, назарларында үстіндегі аспан бейне бір айбынды хрусталь люстра сияқты иләһи сырлардан бір терезе ашады жер беті болса, әрбір ағаш өзінің жапырақтарымен жалбарынып алақандарын ашып, қуанышты көңілмен Раббысына жалбарынуда... Шөптер бейне бір Мұхаммеди жамағат үшін жайнамаз, оның үстіндегі гүлдер бақытты үммет ретінде толқуда. Құдіреттің нышандары болғантаулар, иләһи құзырда тік тұруда. Бұлттар кезеген фәйізбен берекет көзі ретінде аспанда жүзіп жүрген теңіз тәрізді. Жел иләһи аянның ғайыб хабаршысы. Найзағайлар қорқыныш пен үміт жарқылы.

Күркіреулермен жайлар Қаһһардың салтанатының пәрмені және ғапылдықтан оятатын жарғыштары...

Күндіздер оның нұрының көрінісі түндер - сырлар мен хикметтер жиыны... Қысқасы, әлем тартымды аяттарға (белгілерге) толы бір көрініс әрі сырлар кітабы, иләһи есімдердің ісжүзіндегі көрінісі, бейне бір үнсіз Құран... Құран - сөзге оранған әлем... Адам болса, екеуінің түйініндегі парасат көзі және көрініс дастаны...

Айша (радиаллаһу аһә) Расулуллаһтың (саллаллаһу аләһи уә сәлләм) жүрек сезімталдығына байланысты бір көріністі былай баяндайды:

«Бір түні Расулуллаһ (саллаллаһу аләһи уә сәлләм) маған: *«Ей, Айша! Рұқсат етсең түнді Рабыма деген гибадатпен өткізейін»* - деді. Мен:

«Уаллаһи, Сенімен бірге болғанды ұнатамын, бірақ сені қуантатын нәрсені одан да жақсы ұнатамын» - дедім.

Сосын тұрып жақсылап дәрет алып, намазын бастады. Жылап тұрды... Жылағаны соншалық, киімі, мүбәрәк сақалы, тіпті сәжде еткен жері су болып кетті. Ол осы халде тұрғанында Біләл намазға шақыруға келді. Жылағанын көріп:

«Уа, Расулаллаһ! Аллаһ Тағала сіздің өткендегі және болашақтағы күнәларыңызды кешірсен, неге жылайсыз?» - деді.

Сонда Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләһи уә сәлләм):

«Аллаһқа көп шүкіршілік етуші құл болмайын ба? Уаллаһи осы тұн маған сондай аят кәрімәлер түсті, оны оқып, ол туралы тәфәккүр етпегендерге нендей өкініш!» - деп, мына аят кәріманы оқыды:

«Сөзсіз көктің, жердің жаратылуында, күн мен түннің бірінің соңынан бірі келуінде таза ақыл иелері үшін (Аллаһтың бір екендігін көрсететін) нақгы дәлелдер бар. Олар тік тұрғанда, отырғанда, жамба-стап жатқанда (әр сәт) Аллаһты зікір етеді, көк пен жердің жаратылуы жайында терең-терең тәфәккүр етеді және: Раббымыз! Сен бұларды босқа жаратқан жоқсың. Сені мадақтаймыз, бізді жәһаннам азабы-нан сақта!» - (дейді). (Әли Имран сүресі 190, 191) (ИбниХиббан, II, 386)

Осы аят кәрималар түскен түні Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) көктегі жұлдыздарды да қызықтыратындай көз жасымен таң атқанша жылаған еді. Аллаһтың құдіретімен мүминдердің де көз жасы әлбетте, фәни түндердің көркі, қабір қараңғылығының жарығы, ақыреттегі жәннат бақшаларының шық тамшылары.

З

Аллаһ Тағала сыйлаған кейбір айлар, күндер мен түндер бар, олар қауышуға қол жеткізудің мүмкіндік сәттері. Раббымыз құрған аспан күнтізбесінде он екі айдың кейбіреуін басқаларынан үстем еткен. Аллаһтың айы болып танылатын «Режеп» айы - осылардың біреуі. Жәһилдік кезінде де бұл айда қылыш қынына салынып, қанды кектерге тыныштық пердесі жабылатын. Ислам келген соң да Режеп айына деген құрмет пен тағзым жалғасты. Бұл мүбәрәк айдың, алғашқы жұма түні -періштелердің сөзімен- «Рәғайып» және 27 түні «Миграж» болып, екі қасиетті түнге ие болған.

Бұл түндерді Аллаһ Расулының фәйізі мен сүйіспеншілігімен безендіру - ең маңызды міндеттеріміздің бірі болу керек. Өйткені Аллаһ Расулының махаббаты - жүрегіміздің бақыттылық байлығы. Оған махаббатпен мойынсұнған, оған көңіл байлаған бақытты адамдар, Аллаһтың нығметтеріне бөленген пайғамбарлар, турашылдар, шейіттер мен салихтар керуеніне қосылған мәңгіліктің жолаушылары.

Аллаһ Тағала жүрегімізді мүбәрәк күн, түн және айлардың фәйіз бен берекетінетолтырсын, Расулуллаһтың нұрымен нұрландырсын, Оның махаббатымен кемкерсін. Бізге махшарда Расулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) туының астында болуды нәсіп етсін және оның шапағатына бөлесін!

Елімізді және барлық Ислам әлемін жақсылыққа, фәйіздерге және жеңістерге жеткізсін!

Уа, Раббым! Ұзақ бір жыраққа, тұңғықжалғыздықеліне ағып барамыз. Ол жерде күніміз иман, достарымыз пайғамбарлар мен салихтар, бақыт бақдіаларымыз ізгі амалдар болсын!

Аллаһым! Бізді, өлемді және оқиғаларды көңіл көзімен көре алатын шынайы тусінік иесі құлдарыңнан қыл! «Оқы» иләһи өмірінің мағынасынан жүрегімізге нәсіп етіп сыйла!

Әмин!

Құран және Тәдрәккүр

2

Көңіліміз, Құран ақиқаттары мен хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сүннетіне деген құмарлық пен сүйіспеншілікке толыптасуы керек. Өйткені, Құран Кәрім мен Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бізді шексіз һидаят пен бақыттылық жолына шақыруда. Бізге тек кітап пен сүннеттің, сақталып және ұстануымен ие болатын Пайғамбараманаты болғандығын ұмытпаған жөн.

Суран және тәғәжжүр - 2-

Адам баласы тек ет пен сүйектен ғана тұратын бір жаратылыс емес. Ол - жаратылыс ғажайыбы, яғни өнер ғажайыбы, Аллаһ Тағала ұлы затына қауышу қабілетін, жаратылғандардың ішінде тек соған нәсіп еткен. Жаратылысындағыабыройменқасиетті қорғап кемелденген адам иләһи фәйіздерге бөленіп, жаратылыс пен ғылыми көріністерге негіз, жақсылықтың көзі сияқты ұлы мәнге ие болады. Өйткені Раббысы оны «**ахсәни-тақуим**», яғни еңтамаша жаратылыс сипатына ие еткен.

Осындай нығметке ие болған адам фәни және аманат болған болмысын күмән мен жәһилдік иіріміне батыруы, ашығырақ айтқанда, азап кебінін киюі қандай аянышты?

Адамдар - нәпсі оғының алдына тігілген сынақ нысанасы. Сол үшін әр жұтымда тұншығу, әрбір жапырақ тамақта тұрып қалу ықтималын естен шығармай, өмірінде жүрек сергектігімен өмір сүруге мәжбүр. Өйткені, өмір фәни тіршіліктің санаулы күндерін қамтитын бір мүмкіндік күнтізбесіне ұқсайды. Көрінбейтін бір қол күн сайын бетін жыртып, ажал желіне жіберуде.

Өткен күндеріміз куәларымыз, болашақтағы күндер болса қонақтарымыз. Қонақ күндерімізге мұқият әзірлену керек. Өмір - мәңгіліктің іс-қағазы. Кирамән Кәтибин періштелері істелген істерді қатесіз жазып тұр. Сол жазылғандардың бәрі бір күні алдымызға жайылып, бізге:

اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

«Кітабыңды оқы! Бүгін сенен есеп алу үшін өз нәпсіңжетеді» (Исра сүресі 14) делінеді.

Біздің кітабымыз, яғни іс-амал дәптерімізбен қатар үстінде өмір сүрген жер беті де істегендерімізге куә ретінде Хақ Тағаланың алдында тілге келеді. Аят кәрімада былай делінген:

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا

«Міне, сол күні (жер беті үстінде жасалғандардың) хабарын айтады». (Зилзәла сүресі 4)

Иншаллаһ сол күні мұмин ретінде барлығымыздың жүзіміз жарқын болар. Сол үшін Құран Кәрім бізге былайша бағыт береді:

«Ол тақуа адамдар түнде намаз оқып истиғфар жасау үшін (жылы) төсектен жамбасына ажыратады. Раббыларына, азабынан қорқып, рахметінен үміттеніп, дұға етеді. Өздеріне берген рызықтарымыздан қайыр жолдарына жұмсайды». (Сәжде сүресі 16)

«Біз қаралы не қиын бір күнде Раббымыздан (оның азабына ұшыраудан) қорқамыз (дейді)». (Инсан

сүресі 10)

«Раббыларының азабынан қорқады. Өйткені, Раббыларының азабынан аман қалу мүмкін емес».

(Мәриж сүресі 27-28)

Құран Кәрім өзін Аллаһтың азабынан сенімді сезінушілердің, тек қайғыға ұшыраушылар екендігін айтады:

«Олар Аллаһтың айла-амалынан қауіптенбей ме? Тек сорлайтын қауым ғана Аллаһтың айла-амалынан қобал-жымайды». (Ағраф сүресі 99)

Иләһи рахмет пен көмектен үмітсізденгендердің тек көпірлер екендігін айтады:

«...Аллаһтың рахметінен үміт үзбеңдер. Өйткені көпір қауымынан басқасы Аллаһтың рахметінен үміт үзбейді...». (Юнус сүресі 87)

Мүмин жүрегі қорқыныш пен үміттің арасында құлдық тебіренісімен дірілдейді. Қорқыныш пен үміт арасындағы бұл тепе-теңдікті «бәйнәл-хауфи уәр-рәжә» мәртебесі деп атайды, мүмин үнемі дұға, әлсіздік пен мінәжат халінде болып, өлім келгенше осы тепе-теңдік пен үйлесімдікті ұстағанда өте абай болуы керек. Аят кәрімада былай делінеді:

«...Аллаһқа қорқып және (рахметінен) үміттеніп, дұға етіңдер. Әлбетте, ихсан иелеріне Аллаһтың рахметі өте жақын». (Ағраф сүресі 56)

Сондықтан мүминдердің:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

«...Оның рахметінен үміттеніп, азабынан қорқады.

Өйткені, Раббысының азабы - сақ болатын азап» (Исра сүресі 75) аят кәрімадағы танымға сай тәфәккүр ішінде (ойда) өмір сүрулері қажет.

Пайғамбарлар мен олардың айтқандарынан басқа ешбір адамға мәңгілік құтылу кепілдігі жоқ. Раббымыз осы жайтты дәлелдеу үшін:

«Ей, иман етушілер! Аллаһтан Оның ұлылығына лайық боларлықтай қорқындар және тек мұсылман күйлерінде жан ғана беріндер» (Әли Имран сүресі 102) дейді.

Аллаһтан қорқу жүректің бақыттылық нұры. Құран Кәрім көптеген азап аят кәримәлері мен жәһаннам хабарына толы. Соған қарамастан кейбір ғапыл адамдардың:

«Аллаһ ғафур (өте кешірімді, оны сүю керек, Одан қорқуға болмайды,» - деген сөздеріне Құран Кәрім былай ескертеді:

«Ей, адамдар! Раббыларыңа қарсы шығудан сақтаныңдар! Не әкенің баласы, не баланың әкесі атына еш нәрсе бере алмайтын күннен қашыңдар. Аллаһтың берген уәдесі шындық екенін біліңдер. Дүние тіршілігі сендерді алдатып қоймасын және шайтан, Аллаһтың кешіріміне сенгізіп сендерді алдаусыратпасын». (Лұқман сүресі 33)

Және де кейбір ғалымдардың:

«Күнәсін мен көтерейін!» деген сөздермен рухани батырлыққа барып, ақымақтықпен күнә көтеруге бас қоюы қандай өкінішті:

Ғапыл адам дүниеде рахат табады. Дүние

нығметтерінің ләззаты мен рахатына батады. Салих және ойланған адам дүние өмірін ғанибет санап; рухани дәрежелерге жетуге қажырлық танытады. Ғапыл тағдырмен күресіп, оған қарсы болады. «Неге», «Не үшін» сұрақтарының тығырығынан шыға алмайды. Салих және ойланған адам болса, хикметке қарап, ақиқатта тереңдеуге тырысып шынайы рахатқа қол жеткізу жолында, ризашылық халінде болады.

Кей адамдардың да бейне бір өздерінде ерекше бір тасаввуфи тереңдік бар сияқты қимыл көрсетуі, расында жүрек пен хал жөнінен жетпеген жоғары мәртебелерді негізі мен сырларын білмей жатып, босқа айтуы, Мәуләнә, Юнус пен сол сияқтылардың мәртебесіне жетпей тұрып:

«Мен жәннатты қаламаймын, жәһәннәмнан қорықпаймын.

Мен Хаққа ғашықпын, тек соны ғана сүйемін...» сияқты жоғары перделі сөздер айтуы, жасанды ғашықтық танытуы тіпті еш дұрыс емес.

Аллаһ жолында фәни болған адам жүрегінде басқаға тән барлық жолдарды бекітеді. Тек Аллаһқа баратын жолдарды ашық қояды. Оған деген махаббат пен сүйіспеншіліктің шыңына жетеді. Абдулқадир Гейланидің (құддисә сирруһ) сөзімен айтқанда, осы халге жеткен ғашық құлға Раб сүйікті келе-рі соншалық, ғарыштан жер түбіне дейінгі барлық жаратылыс сүйіспеншілігін оның жүрегінен алып тастайды. Тіпті, сол ғашық құл қайтіп дүниені де, ақыретті де ойламайтындай етіп шығарады. Өзінен де қауіп сезініп, тек Раббысымен ғана бірге болуды қалайды. Тура Ләйлә мен Мәжнүннің жағдайындай

болады:

Бір кезде Ләйләға деген сүйіспеншіліктен мәжнүн болған жігіт халықтың арасынан бөлініп, жалғыз өмір сүре бастайды. Елді мекендерден шығып, шөлде жыртқыш хайуандарға қосылады. Халықтың мақтауы мен жиіркенішін бір шетке ысырып, ештеңе естімейтін болады. Олардың сөйлегені мен үнсіздігін айыра алмайтын халге жетеді. Бір күні одан, яғни Мәжнүннен сұрайды:

- Сен кімсің?
- Ләйлә - дейді. Және сұрайды:
- Қайдан келдің?
- Ләйләдан - дейді. Тағы сұрайды:
- Қайда барасың?
- Ләйләға - дейді.

Мәжнүннің көзі мен көңілі Ләйләға деген ғашықтықтың күштілігінен барлық әлемді көрмейтін болды. Құлағы да Ләйләдан басқа сезді естімейтін болды. (Абдулкадир Гейлани, Фәтхур-Раббани, 284.6)

Мүмин Аллаһты ғашықтықпен танып, Оның жолында фәни болған кезде жүрегі барлық жаратылыстардан босайды. Тек сонымен толады. Дүниелік және адами қалаулардың өмірі бітеді. Ғашық көңіл жалғыздық пен көпшілік ортасында тек Раббысымен ғана бірге. **«Бұйырылған сияқты тура бол!»** (Һуд сүресі 112) иләһи өмірі бойынша, яғни дұрыс бағытта бақыттылықты табады. Аллах Тағала мұндай құлын терең ақиқаттарға ие етеді.

Аллаһ Тағала Хазіреті Пайғамбарды (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) адамзатқа «үлгілі тұлға» етіп сыйлаған. Адамзаттың әрбір табындағы мүминге үлгі болатын Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм).

Риуаят бойынша Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) адамдық халінің басымдылығынан өз жүрегінде немерелері Хасан мен Хусейнге жүрегінде артығырақ сүйіспеншілік сезген еді. Сонда Жәбірейіл (алейһиссәләм) келіп, Аллаһ Расулынан (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сұрайды:

«Оларды қатты сүйесің бе?»

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Иә, сүйемін»

Сол кезде Жәбірейіл (алейһиссәләм) мына хабарды жеткізеді:

«Олардың біреуі уланады, екіншісі шейіт болады»

Осы оқиғадан соң Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) кеңіліндегі көзінің нұрындай болған немерелеріне деген сүйіспеншілікті қалыпқа қойды. (Абдулқадир Гейлани, Фәтхур-Раббани, 314 6)

Бұл да махаббатты Аллаһтан басқа бір жаратылыс хақында шектен артық дәрежеде қолдану Аллаһ алдында лайықты емес. Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) әлемнің жаратылу себебі бола тұра, Ол да Аллаһ Тағаланың осы мысалда болғанындай, ескерту мен бағытына ие болмағанда, бір зәллә (қателік) жасар еді. Олай болса, махаббатта шекген шығудың қаншалықты қауіпті екендігін осы мысалдан түсініп,

мойын бұрған барлық нәрсеге жүрек байланысымызды реттеп, оны бір сөзбен айтқанда, пұтқа айналдырудан сақ болуымыз керек. Өйткені біз Пайғамбарлар сияқты қорғалған (махфуз) емеспіз.

Шексіз махаббат танытуға, тек Аллаһ Тағалаға ғана бағытталған кезде рұқсат етіледі. Аллаһқа деген қорқыныш пен үміт сезімдері бір үйлесімділікпен жапғасса, жүрек иман аспанының рахмет бұлты болады. Өйткені сүйген адам үнемі сүйіктісін ренжітуден, сүйіктісінің махаббатынан айырылып қалу қаупінен қорқып, өмір сүреді.

Құран Кәрімде:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ

«Ей, иман етушілер! Егер сендер Аллаһқа (Аллаһтың дініне) жәрдем етсеңдер, Ол да сендерге жәрдем етеді, аяқтарыңды сүріндірмейді» (Мұхаммед сүресі 7) делінеді.

Сол үшін осы мүмкіндік сәттерінде иманымыздың барлық тамаша көріністерімен амал дәптерімізді салих амалдар көрмесіне айналдыруға тырысуымыз керек. Біз, мүминдер, Аллаһтың сыйы ретінде періштелердің сәжде етуі бұйырылған Адамның (алейһиссәләм) ұрпақтары, иләһи есімдер мектебінің және Хазіреті Мұхаммед Мұстафаның (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ләдүнни ақиқат дәрісханасының шәкірттері екендігімізді ұмытпауымыз керек. Құранмен өмір сүретін тура жолдамыз.

Сондықтан көңіліміз Құрани ақиқаттарға және Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә

сәлләм) Сүннетіне, ынта мен махаббатқа толы болуы керек. Өйткені Құран Кәрим мен Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бізді шексіз бақыттылық пен һидайят жолына шақыруда. Раббымыз өзіне тек калби сәлимнің (таза жүрек) қана қауышатындығын айтады. Сондықтан олардың шақыруына әрекетсіз немесе бейжай қалу - тек құлыпты жүректердің ғапылдығы мен қасіреті.

Аят кәримада былай делінеді:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا

«Олар Құранға ой салмай ма? Әлде жүректері бекітілген бе?» (Мұхаммед сүресі 24)

Құран Кәрим бұл тәфәккүрді өзінің ұлылығы мен теңдессіздігі жөніне де бағыттайды:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ

لَوْ جَدُّوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

«Құранға ой жүгіртпей ме? Егер ол Аллаһтан басқасынан келгенде, онда өте көп қайшылықтар мен өзгешеліктер болар еді». (Ниса сүресі 82)

XIV ғасырдан бері келе жатқан Құран Кәримнің ғылымға, пәнге қайшы келетін бір аятын көрсету мүмкін емес. Керісінше, әр ғасырда ашылған табыстар мен жаңалықтар Құранның күшін одан әрі арттыруда. Құран 1400 жыл бұрын өмір сүрген бір бәдәуиге де оның сұрағанын беріп қанағаттандырып, өмірін ең тамаша түрде ретке келтірген. Қазір де ең жоғары дәрежедегі ғылымды да қамтитындай

мағлұматтарды уақыты келген кезде паш ету арқылы барлық адамды таң қалдырып өзіне баурап алуда! Өйткені ол қияметке дейін болған және болатын барлық ғылыми жетістіктерге басшылық ететіндей нағыз мәліметтер жиынтығы.

Тіпті Құрандағы мұғжизауи мәліметтерге ашылған ғылыми жаңалықтар арқылы көбірек жақындауға болатындығы аят кәрималарда айтылған бір мұғжиза ретінде Аллаһ Тағаланың уәдесі. Құрандағы осы таңғажайып жағдайлар ұлы ақиқаттардың иләһи уәде шеңберінде уақыты келген кезде жарыққа шығуы. Аллаһ Тағала былай дейді:

«Адамдарға көкжиектерде және өздерінде аяттарымызды (құдіретімізді) көрсетеміз, оның (Құранның) ақиқат екендігі оларға әбден анық болсын! Раббыңның барлық нәрсеге куә болуы жеткілікті емес пе?» (Фүссиләт сүресі 53)

Осы иләһи пәрмен бағытында көптеген мысалдар бар. Бірнеше аят кәрималар мен ғылыми ақиқаттар мыналар:

«Ей, Адамдар! Егер қайтадан тірілуге күмәндансаңдар, мынаны біліңдер: біз сендерге (құдіретімізді) көрсету үшін сендерді топырақтан, сосын бір тамшы судан, сосын ұрықтанған жұмыртқадан, сосын мүшелері белгілі-белгісіз тірі бір жапырақ еттен жараттық! Біз қалағанымызды белгілі бір уақытқа дейін күрсақтарда күттіреміз, сосын сендерді бөбек түрінде сыртқа шығарамыз. Сосын күшті шақтарыңа жетулерің үшін (сендерді өсіреміз): Араларыңнан кейбіреулері өледі ал, кейбіреулері өмірдің ең мәнсіз, (тиімсіз) шағына

(қарттыққа) дейін жеткізілетіні сонша, білетін адам болған соң ештеңе білмейтін халге келуі үшін! Сен жер бетін де күрғақ не өлі халде көресің; бірақ біз оған жаңбыр жаудырғанымызда, ол қыбырлайды, өсіп, әртүрлі (немесе жұптан) көңіл ашатын өсімдіктерді өндіреді». (Хаж сүресі 5)

«Ант етеміз, біз адамды балшықтан (сүзіліп алынған) маңыздан жараттық.

Сосын оны берік орында (жатырда) тұратын шөһуәт тамшысына айналдырдық.

Сосын ол тамшы суды ұрықтанған жұмыртқаға (алақа) айналдырдық. Артынан алақаны бір жапырақ ет халіне келтірдік, осы бір жапырақ етті сүйекке (қаққа) айналдырдық, осы сүйектерді етпен қаптадық. Сосын оны басқа бір жаратумен адам халіне өкелдік. Жасап-жаратушылардың ең тамашасы Аллах - өте ұлы». (Мүминун сүресі 12-14)

Канадалық профессор Кейт Л. Мооре, эмбриология алаңында жазған кітабында құрсақтағы сатыларын баяндағаннан кейін осы мағлұматтарды аят кәрімәлермен салыстырып, ғылымның Құран Кәриммен сәйкестікте екендігін, тіпті Құранның мысалдары танытымдарымен медицина ғылымынан да алда екендігін мойындаған. Кейт Құрандағы бір тамшы су (нүтфә), ұйыған қан (алақа), және бір жапырақ ет (мұдға) сөздерінің яғни осы үш сатының ерекшеліктері де ғылыми шындықтарға сай болуымен қатар, медицина әлеміне үлкен бағыт бергендігін айтады. Бір тамшы су (нүтфә) деп аталған саты ғылыми зерттеулердің барлық салаларын қамтиды. Алақа сатысы - ұйыған қан түрінде. Сәбидің барлық өмірлік ерекшеліктері осы ұйыған қанда жинақталған. Бір

жапырақ ет (мұдға) болса, шайналған ет сияқты дегенді білдіреді. Түріне қарағанда, оның бейне бір шайналған ет екендігі көрінеді. Бейне бір онда тістің ізі бар. Осы зеттеулер нәтижесінде Кейт Құран мен Хазіреті Пайғамбарға қайран қалып, Құранның 1400 жыл бұрынғы осы мұғжизасын үлкен сенімділікпен құптайды да, мұсылман болады.

Осы және осыған ұқсас құптауларды Құран Кәрім мұғжиза түрінде баяндайды:

«(Хабибім!) Нағыз ілім иесі - Раббыңнан саған түскен иләһи уахидің толықтай ақиқат екендігін және мадақталған Аллаһтың жолына жеткізетіндігін, әлбетте, көреді!» (Сәбә сүресі 6)

Саусақ ізін зерттейтін ғылым саласы да, саусақ ұшының өмір бойы өзгермей, сол қапшында болатындығын, ешбір адамның саусақ ұшы басқасына ұқсамайтындығын ашқан. Сол себепті қауіпсіздік пен құқықта ең сенімді құжат - анықтау, саусақ ұшының табымен жасалуда. Бұл ақиқат ХІХ ғасырдың соңына қарай табылып, қолданыла бастаған. Алайда Құран Кәрім:

«Адам бізді өз сүйектерін бір жерге жинай алмайды деп ойлай ма? Иә, жинаймыз: Оның саусақ ұштарын да дұрыстап, орны-орнына келтіруге күшіміз жетеді!» (Қиямет сүресі 3-4) деп, саусақ ұштарының ерекшелігіне ғасырлар бұрын назар аудартқан.

Яғни Құран алдында, ғылым оның соңында кетіп барады. Аят кәрімада былай делінеді:

«Айт: Адамдар мен жындар бір-бірлеріне көмектесіп, осы Құранның ұқсасын шығару үшін бір жерге жиналса, ант етеміз, сонда да ұқрасын жасай

алмайды». (Исра сүресі 88)

Өйткені Құран әлсіз бір адамның ілімі емес, осы дүниедегі барлық ілімдердің қағидаларын қойып, адамдарға берген Раббтың ілімі. Сонымен қатар ғылыми жаңалықтарға дәнекер болған сананы да жаратқан сол сөздердің иесі болған Хақ Тағала.

Барлық пайғамбарлар мен әулиелер ілімді Құран ақиқаттарынан алады. Сондықтан алдыңғы иләһи кітаптардың мағынасы да Құран Кәрим бағытында. Адам қалайша әлемнің кішкене ғана бір үлгісі болса, Құран да солай, барлық әлемді қамтыған иләһи бір кітап. Сол себепті ондағы ілімдер уақыт пен мекен шартына бағынбайды, барлық уақытты қамтиды.

Осы түсінікпен Хақ достары оның әрбір сезінен, тіпті әрбір әрпінен әртүрлі сырлардың көріністеріне ие болған. Және де Хақ достары барлық ілімдерінің және барлықжазған кітаптарының Құран нұрының бір көрінісі екендігін айтқан.

Ғижраттан бір жарым жыл бұрын және Режеп айының 27 түнінде болған «Исра», яғни Пайғамбарымыздың Меккедегі Харам мешітінен Құдыстағы Ақса мешітіне сапары және «Мифраж», яғни соңсыз ғарышқа көтерілуі - уақыт пен мекеннен тыс болған үлкен бір иләһи көрініс.

Аятта осы қасиетті сапар былай баяндалады:

«Бір түні оған аяттарымыздың (белгілеріміздің, құдіретіміздің) бір жартысын көрсету үшін (Мұхаммед) құлын Харам мешітінен айналасын қасиеттіеткен Ақра мешітіне жеткізген Аллаһ нұқсан сипаттардан пәк. Ол, расында, естуші, көруші». (Исра

сүресі 1)

Басқа бір аят кәрімәда да осы иләһи сапардағы хикметті көріністерді былай баяндайды:

«Сол сәт Сидрәні бір фәйіз құшақтады, одан бетер құшақтай түсті. Пайғамбардың көзі тайсалған жоқ, сасқан жоқ, шектен де шыққан жоқ. Уаллаһи көрді, әрі Рабының аяттарының ең үлкенін көрді». (Нәжм сүресі 16-18) (Сидрәні құшақтап қоршаған, періштелер немесе Аллаһтың нұры болғандығы риуаяттары да бар)

(Аяттағы бұл сөздер: «Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Раббысына бет бұрғаны соншалық, аспан кеңістігінен тамашалаған сансыз тамашалар, Оның назарын аудармады» - деп тәпсірленген.)

Миғраж оқиғасы барлық айбынымен тәфәккүр етілсе (ойланса) айқын түсінілетін жәйт, түннің бір сәтінде болған осы иләһи көрініс Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Хақ Тағаланың шексіз құдіретінің ұлылығын тамашалауы үшін өткен «Хабиб пен махбуб» кезігуі. Осы иләһи шақыру мен қабылданудың терең хикметтері, ерекше сырлары мен көріністері ақыл шеңберінде, адам ақылының шегі ішінде лайықты түсінілуден пәк. Осыған орай осы атақты сапардың ішкі хикметтері айтылған шектеулі мағлұматтардан басқасы Хабиб пен Махбуб арасында сыр болып қалған.

Миғраж түнінің үммет үшін ең жоғары есте-лігі, еш күмәнсізі – намаз. Намаз - діннің тірегі, көздің нұры, жүректің шаттығы, Жаратушы мен

жаратылған, қысқасы, мүмин көңілдердің миғражы. Аллаһқа құл және Расулына үммет болушамамызға қарай әрбіреуіміз жеке миғраж жасауға қабілеттіміз. Құлдың өмірінің миғражы әсіресе, намазбан іске асатындығына байланысты айқын ишараттар бар. Сондықтан, намаздың жағдайы миғражымыздың дәрежесін көрсетеді. Осы миғражға, яғни қасиетті қауышу сапарына күніне бес рет шақырылудамыз.

Аллаһ Тағала осы мүбәрәк түнді барлық үммет үшін бақыттылық көзі етсін.

Аллаһым! Бізге рахметіңе бөленетін бағытты нәсіп ет. Бізді нәпсінің дүние теңізінде тұншығудан сақта. Ей, кеңшілігі мол Раббымыз! Бізге ақиқаттарды түсінетін сана мен түсінік бер. Жүректерімізді махаббатыңмен толтыр.

Аллаһым! Бізді Құранның ілімімен безендір. Оның шексіз тәфәккүр аясында және Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) махаббат гүл бағында көңілдерімізді сергек қыл; сөйтіп, сеніңұлы құзырыңа таза жүрекпен келейік!

Әмин!

Құран және Тәфәккүр

3

Зәрредей бір шынар дәнінің құнарлы топырақ арқылы үлкен бір ағашқа айналып, үлкен айбынға ие болғаны сияқты, біздегі тәфәккүр сезімдерің Құраннан нұр алып, күшеюінің нәтижесінде жететін жүрек сезімі мен ақиқаттар сондай үлкен. Осы орайда Құранның бітпейтін фәйізді және ұлық бағыты болмағанда тәфәккүр мен сезімдеріміз құнарлы топырақтан мақрұм, жәй бір дәнек сияқты қалар еді.

Құран және тәфәккүр -3-

Адамға құлдық жүктеген Аллаһ Тағала, көк пен жердегілердің барлығын оғай қызметкер еткен (Қараңыз. Жасия сүресі, 13) және осы құлдықты терең сезіммен ұстана білуі үшін тәфәккүр қабілеті сияқты жүрек сезімдерімен де безендірген. Және адамның иманда кемелденіп қауышуға қол жеткізуі үшін «Үсуә-и Хасәнә,» яғни «ең тамаша өнеге мен бағыт беруші тұлға» ретінде пайғамбарларды жіберген.

Пайғамбарлар арқылы атқарылған иләһи жәрдем Ақырзаман Пайғамбары және ол арқылы барлық адамзатқа берілген Құранмен шыңынажеткен.

Сондықтан бізге берілген осыншама иләһи нығметке қосымша Мұхаммед үмметі болып және Құранға ие болғандығымыздан Аллаһ Тағалаға деген шүкіршілік борышымыз шексіз. Өйткені бір шынар дәіінің құнарлы топырақ арқылы үлкен ағашқа айналып үлкен айбынға ие болғаны сияқты, біздегі тәфәккүр мен сезімдердің Құраннан нәр апып күшеюінің нәтижесінде жететін жүрек сезімдері мен ақиқаттары сондай үлкен. Сондықтан да Құранның бітпейтін фәйізі мен ұлық бағыты болмағанда тәфәккүр мен сезімдеріміз құнарлы топырақтан мақрұм, жәй бір дән сияқты қалар еді. Сондықтан,

біз, құлдар үшін Құранның арқасында іске асқан иләһи сыйдың үлкендігі мен шексіз айбынын түсінуден үлкен нығмет болмайды. Бұл шындықты, ғарыш шағы болған осы жиырма бірінші ғасырда иләһи уағыздардан мақрұм алғашқы қауымдардың тәфәккүр мен сезімдеріндегі дәрежесіздік айқын түрде көрсетеді. Өлі де болса бұрмаланған діндерді ұстанатын миллиондаған адамдардың, тіпті тастан жасалған Бұдда мүсіндеріне табынатын Буддистердің, әлсіз бір жануар сиырды қасиетті санайтын үнділердің және осындай әлсіз жаратылыстарды төңір еткен миллиардтаған адамдардың болуы біздегі Мұхаммеди нығметтерді түсінуіміз үшін қандай ғибратты көріністер. Алайда, бұдан да жаманы иман нығметіне ие бола тұра, ортаға кірген нәпсілік пен дүниелік кейбір себептермен ақиқаттың айбарлы дауысын қорқынышты саңыраулықпен естімеуде. Әр дәуірде болатын мұндай адамдарды Құран Кәрім:

«Олар саңырау, сақау әрі соқыр...» (Бақара сүресі 18) деп танытады.

Сол себепті Аллаһ Тағала аят кәрімелерінің алдында мұминдердің ояу, көреген және терең сезімде болғандарын қалайды. Аятта былай делінеді:

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا

«Ол мұминдер оларға Раббыларының аят кәрімелері ескертілген кезде оларға соқырлықпен, саңыраулықпен қарамайды». (Фұрқан сүресі 73)

Мұндай бір кезеңде мұмин үшін екі маңызды міндет бар:

Біреуі - тастың жарығынан көгеру мүмкіндігіне қол жеткізген сирек гүлдер сияқты басымыздағы нығметтердің қадірін біліп, шүкіршілік сезімінде болу. Екіншісі болса, осы иләһи сыйлар мен нығметтердің табиғи түрде тудыратын хақ пен ақиқаттан мақрұмдарға жан ашу сезімімен сол ақиқаттарды уағыздауда ынталы болу.

Аят кәримада былай делінеді:

«Сендерді жақсылыққа шақырып, жамандықтан тыйған бір қауым болсын. Міне, солар құтылғандар».

(Әли Имран сүресі 104)

«(Адамдарды) Аллаһқа шақырып, салих амал жасаған және «Мен мұсылманмын» дегендерден жақсы сөзді кім болады?» (Фұссиләт сүресі 33)

Уағыздау ынтасының күтілген дәрежеде жемісті болуы үшін Құранның терең мағынасына әр уақыттағыдан да көбірек көңіл бөліп, ойлану және Құранмен бағыт беріп, Құранның ахлағымен безену шарт. Бұл, Құран Кәримнің терең руханият пен мағынасы жайында табиғатты зерттеуші ғалымдардың материалдық дүниені зерттеуіндегі ұқыптылығы мен ынтапарынан да жоғары бір ынта мен жүрек қабілетіне ие болуға мәжбүрміз деген сөз.

Барлық материалистік түсініктердің адамды құлдырату мен азғындыққа әзірлеуден басқа бір нәтиже тудырмағаны белгілі. Осы қайғылы нәтиженің себебі адам ақиқатын тек ақылмен ғана өлшеуден туған. Құран Кәрим болса уахидің аясында бағаланған ақылды меңзеп, он алты рет **يا أُولِي الْأَلْبَاب** яғни **«Әй, ақыл иелері»** үндеуімен қатар жиі қайталанатын:

«Ақылға салмайсыңдар ма, ойланбайсыңдар ма, түсінбейсіндер ме?» - түріндегі ескертулерге ие.

Барлық ілімдердің басында тұрған Құран адамның тәфөккүр және зерттеушілік ынтасын қаннағаттандыру турасында қияметке қарай әр күн өткен сайын қайтадан қандай үлкен және фәйізді бір қайнар көз болғандығы ақиқатын ортаға салуда.

Біз, мұсылмандар, Құранның көмілдігіне адамдарға түсіндіріп, оларға ескерту турасындағы әрекетіміздің жеткіліксіз болып, оларға үлгі бола алмаудың жауапкершілігін ойлап, қорқуымыз қажет. Сонымен бірге адамзат жаратылғаннан бері ашылған барлық ғылыми жаңалықтардың Құранда көрініс тапқандығын, бірақ солай бола тұра осы ақиқаттың иманды қажет ететіндігін, Құранға және ислами діни ілімге сүйене отырып лайықты түрде тарата алмасаң, дүниенің төрт бұрышында ғапылдықта өмір сүрген адамдар құдай алдында біз туралы шағымданады. Бұл да біздің жауапкершілігімізді арттырады. Өйткені, діннің көбінесе метафизикалық ақиқаттарын түсіндіру мен дәлелдеу бабында қазіргі кездің көптеген ғылыми жаңалықтары өткен ғасырларға қарағанда көп жеңілдік тудыруда.

Әлемдегі кейбір шындықтар тек белгілі бір ғылыми дәрежеге жеткенде ғана түсінілетіндей түрде Құран Кәрімде орын алуда. Яғни Құран қияметке дейін әрбір ғасырдың ғылыми дәрежесі мен адамдардың түсінігіне қарай ақиқаттарды ашуда. Сөзсіз бұл іс иләһи мархабаттың көрінісі.

Өйткені адамның жаратылысындағы ғажайып ерекшеліктер, үлкен медициналық жаңалықтар,

аспан картасындағы және жер бетіндегі ақылды қайран қалдыратын тәртіп пен жүйе сияқты қаншама ақиқаттар, егер ғылыми түрде ашылмай тұрып, Құранда айқын әрі анық айтылғанда, адамдардың сол кездегі ақылы мен ғылыми дәрежелері бойынша мұны қабылдап, мойындауы және соның нәтижесі ретінде иманға келуі мүмкін болмас еді.

Бұл жөнінен Құран Кәрім бейне бір қазған сайын шыға беретін ескі топырақ сияқты. Оның терең мағынасы үшін қажет мөлшерде ойланып, оны көңіл көзімен оқи алсақ болғаны.

Әлем кітабымен терең сезімталдыққа жету немесе жаһанның хикметі мен сырларын көру тек қана көңіл иелерінің тәфәккүрінің арқасында болмақ. Рабымыз төмендегі аят кәрімде барлық адамзатты осы тәфәккүрге шақырады:

«(Расулым! Саған қарсы шығушылар) еш жер бетінде кезбей ме? Егер кезгенде, әлбетте ойлайтын жүректері мен еститін қулақтары болар еді. Ақиқатында, көз соқыр болмайды, бірақ, кеудедегі жүрек соқыр болады». (Хаж сүресі 46)

«Жер бетінде бір-біріне көрші құрлықтар, жүзім бақшалары, егіндер, бір немесе өртүрлі тамырлардан шыққан құрма ағаштары бар. Бұлардың бәрі бір сумен суарылады. (Осылай бола тұра) жеміс жағынан олардың бір бөлегін екіншісінен жоғары етеміз. Міне, бұларда ақылдарын қолданған қауым үшін ғибраттар бар». (Рағд сүресі 4)

Нағыз бір мұмин болу жүректі әрекет еттірумен және сол жүректің тәфәккүр мен сүю ынтасын ояндырудан басталады.

Адамды адам ететін ми және жүрек қызметтері. Тек қана миға салмақ салып, жүрек әлеміне қаралмаған кезде, адам, бөлкім, дүниеде жақсы адам болар. Бірақ нәзік, сезімтал мүмин болу үшін жүректің қамыр сияқты жұмсарып, жұқаруы және терең сезімге орануы шарт. Жүрегі осы қалыпта жұмыс істеген мүмин үшін барлық нәрсе «хал тілімен» сөйлейді. Адам, өзінен бастап беті-жүзі, үсті-басы көрме сияқты. Барлық жаратылыстардың «хал тілі» деп аталатын бір тілі бар. Барлық нәрсе осымен баяндалуда.

Анадан соқыр болып туған адам көзі бірден көріп кетсе қалай таң-тамашаға қалады. Былай қарағанда, теңізді, ағаштарды, ұшқан құстарды көріп, қаншалықты таңданар еді. Өйткені, еш көрмеген нәрселері... «Раббым қандай тамаша жаратқан!» деп таңданар еді. Осы тамашалардың күн сайын мындаған түрлерімен кезіккен адам баласы көбінесе осылардың парқына бармай, терең тәфәккүр мен нәзік сезім аясына жол таба алмай, бейне бір береке-лі көктем жаңбыры үстінен ақса да нәсіп ала алмаған қатты жартастар сияқты, ғапылдықыпен өтіп кетеді.

Құран аяттары бізді қандай тамаша бір сергектікке шақыруда:

«Түн мен күннің ауысуында, Аллаһ көктем түсірген рызыққа (жаңбырда) және өлімнен соң жерді сонымен тірілтуінде, желді әр түрлі бағыттардан соқғыруында ақылын қолданған қауым үшін сабақтар бар». (Жәсія сүресі 5)

«Оларға түннің өзі бір нышан: одан күндізді ажыратсақ, олар тас қараңғыда қалады. Күн де өз жолында жүзіп барады. Бұл өте күшті және барлық нәрсені білетін Аллаһтың белгілемесі. Ай үшін

соңында қураған құрма сабағына (тырнақша) айналатын аралық белгілегенбіз. Күн айға жете алмайды. Түн күндізді басып оза алмайды. Әр қайсысы өз жолында жүзеді». (Ясин сүресі 37-40)

«Біз осы мысалдарды адам үшін береміз; бірақ оларды тек білетіндер ғана ойлап, түсіне алады».
(Әнкабут сүресі 43)

Адам өмірінде тәфәккүр мен сезім тереңдігін қаншалықты көтеріліп, қабілетке ие болса, иләһи махаббаттан соншалықты нәсіп алып, өлімнен соңғы бақыт, соншалықты дәрежеде артады. Тарих бойы пайғамбарлар, әулиелер және ойшыл салихтар, әлемді түсінудегі қабілеттің жанды мысалдары. Адамның жаратылысында және ұжданның түбінде мағрифатұллаһ, яғни Рабты жүрекпен тану қабілеті, хақ сезімі, қатты сену мен байлану қажеттілігі жасырылған.

Басына іс түскен ғапылдардың, өмір қиыншылықтарын басынан өткізген кәпірлердің қиналып жалғыздықпен бетпе-бет келген сәтінде осы табиғи қасиеттің жетелеуімен Аллаһқа бет бұруы, иләһи құдіреттен көмек сұрау қажеттілігін сезінулері - адамның жаратылу мақсатының қажеттілігі. Алайда осы қабілетті өлтіріп, осы әлемде иләһи құдірет ағысынан және өнер ғажайыптарынан алыс өрі немк,ұрайлы қарағандар, осы ғибрат әлемінде түнеріп өмір сүргендер, дүниеде ойнаған соқыртеке ойынын ақыретте де жалғастыратын болады. Аят кәрімәлерде былай делінеді:

«Тек көз ғана соқыр болмайды, кеудедегі жүректер де соқыр болады». (Хаж сүресі 46)

«Осы дүниеде жүрегі соқыр болған (адам), ақыретте де соқыр, тіпті одан да азғын болады». (Исра сүресі 72)

Z

Құран Кәрімді жүрегі иләһи махаббатқа толы, салих мұғалімдерден үйрену шарт, сондағанасол фәйізді жүректерден бір хап шағылысып, тыңдаушыларды терең сезім мен тәфәккүрге жетелейді. Сондай-ақ:

«Құран оқу үшін қандай дауыс және мақам жақсырақ?» - деп сұрағандарға Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Құран оқығанын естігенде Аллаһтан қорыққандығыңды сезінген адамның дауысы мен мақамы» (Дарими, Фөдайлул-Құран, 34) - деп жауап берген.

Әйтпесе, тамақтан жүрекке жетпеген бір мақамның (дауыстың) адамды Құранның шексіз тәфәккүр көкжиегіне және терең сезімге жеткізбесі хақ.

Бұл туралы мына бір пайғамбар ескертуіне де құлақ асуымыз керек. Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Араларыңнан намаздарыңды олардың намазынан, оразаларыңды олардың оразаларынан және басқа амалдарыңызды олардың амалдарының қасында аз көретін бір топ шығады. Олар Құран оқиды, бірақ оқығандары тамақтарынан төмен түспейді. Олар оқғың садаққан шыққанындай діннен шығады...» (Бұхари, Фөдайлул-Құран, 36)

Міне, бұл пәлекетке тап болмау үшін де Құранға байыптылықпен қарап, әят кәрімелерінің тәфәккүр

өлеміне кіруге және олардың мағыналарын көңілімізге тоқып, Құранның ахлағымен безенуге тырысуымыз керек. Өйткені, Құран Кәрім, әр жағдайда мұминді үнемі ойланып, сезінуге шақырады. Сондай-ақ аят кәрімада:

«...Ойланып түсінсін деп саған осы Құранды түсірдік» (Нахл сүресі 44) - делінеді,

Расында, Аллаһ Тағала Құран Кәрімде, біз секілді құлдарын ұлы затының бар болу дәлелдерін, әрі берген нығметтеріндегі терең хикметтерді ойлауға шақырады. Осылардың ішінде адам баласының түрлі-түсті тілге және түрге ие болуына назар аударады. Аят кәрімада:

«Көктер мен жерді жаратуы, тілдерің мен түрлеріңнің әр түрлі болуы - Оның бар екендігінің дәлелі. Расында, бұларда білгендер үшін сабақ бар» (Рум сүресі 22) - делінеді.

Расында да, адам баласының сөйлескен тілдерінің ешбіреуі, сол тілде сөйлейтін халық, тарапынан әртүрлі ұжым құрылып жасалмаған. Грамматикасы да, лексикасы да ортақ еңбектің жемісі емес. Кейбір тілдерде сөйлем етістіктен басталса, енді біреулерінде есімдіктен басталып, етістікпен бітеді. Бұлар біліп жасалған нәрселер емес, арнайы Аллаһ Тағаланың бергені. Осы иләһи сыймен қатар адам баласының түрлерінің әр түрлі болуы және әр түрлі нәсілдер түрінде жаратуы да жеке хикметтердің жиынтығы. Түрлер жағрафиядан пайда болған нәтиже; ал нәсілдер жаратылыс көрінісі. Бұл жағдай адамдардың бір-бірімен оңай танысып түсінісуі үшін. Өйтпесе біреуі үстем, екіншісі құнсыз бір нәсіл деген

нәрсе жоқ. Әр нәсілден де не таза адамдар, не жаман адамдар шығады. Маңыздысы - тақуалық үстемдігі. Бұл ақиқатты Аллаһ Тағала былай баяндайды:

«Ей, адамдар! Негізі біз сендерді бір еркек, бір әйелден жараттық. Және бір-бірлеріңмен танысу үшін сендерді қауымдарға және тайпаларға бөлдік. Әрине, Аллаһ алдында еңтақуаларыңғана, ең құндыларың. Сөзсіз, Аллаһ бәрін білуші, барлық нәрседен хабардар». (Хужурат сүресі 13)

Екінші жағынан, Аллаһ Тағала бір болуды өзіне ғана тән қылған, барлық жаратылысты жұп болып, бір-бірін толықтыратын мәндежаратқан. Жәннатта Хазіреті Адам (aleyһиссәләм) мен Хазіреті Хауа арқылы басталған отбасылық өмір, Аллаһ қойған үйлену заңы астында бізге, Адам балаларына жетіп, Ислам дінімен кемелденген.

Аллаһ Тағала былай дейді:

«Бірігулерің үшін сендерде өз жыныстарыңнан жұп жаратып, араларыңда сүйіспеншілік пен мархабат пайда қылуы да Оның (бар болуының) дәлелі, негізі мұнда жақсы ойланған қауым үшін ғибраттар бар». (Рум сүресі 21)

АллаһТағала некені Мұхаммед үмметі үшін берекетті қылып, Кітап пен Сүннет саясында үйленуді дүние өміріндегі бір бақыттылық жәннаты еткен.

Үйленуде екі бөтен адамның таң қалдырарлық дәрежеде бірлесуінде, ақылды таңдандыратын сырлы сабақтар мен хикметтер бар. Әке-шеше, от басынан шыққан екі бөтен жас адам Аллаһтың араларына салған махаббаты мен мейірімі арқылы

бір-біріне көңіл байлауы, тіпті шыққан әке-шеше, отбасын көлеңкеде қалдыратындай дәрежеде шынайы бір іңкәрлік ауасында өмір сүруі, қандай пәк бір көрініс, терең ойланатын қандай қасиетті бір сабақ!

Адамбаласыиләһисынақшартыбойыншакүрескер және хақиқатты қабылдауда екі ойлы жаратылысқа ие болғандықтан, Құран Кәрим аят кәримәлерін әр түрлі бағыт пен жолдағы адамдар үшін әртүрлі мысалдармен көмкерілген, себебі әрбір адам езі халіне қарай нәсіп алуы үшін. Бұл ақиқат аят кәримада былай баяндалады:

«Ант етеміз Біз бұл Құранда адамдарға әр түрлі мысал беріп, түсіндірдік. Өйткені, адам көп жағдайда күресуші». (Кәһф сүресі 54)

Құран Кәрим адамды оның жаратылысындағы сырларға назар аударып, тәфәккүр етуге шақырады. Адамға өмірін тәфәккүр ету турасында былай дейді:

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ

«Кімге ұзақ өмір берсек, біз оның өсіп-өркендеуін керісінше қыламыз. Еш ойланбай ма?» (Ясин сүресі 68)

Басқа бір аятта адамның бойындағы күнә (бұзақылық) мен тақуалық бейімділігі ақиқатын былайша көрсетеді:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا

«Нәпсіге және оған кейбір қабілеттер беріп, жақсылық пен жамандықты аян етушіге ант етемін, нәпсісін жамандықтардан арылтқан күтылып, оны жамандыққа көмген зиянға қалды» (Шәмс сүресі 7-10)

Қайта тірілумен Аллаһтың ұлы құдіреті, осыған қарай адамның әлсіздігі мен болашақта оны күтіп тұрған иләһи ақиқат көрсетіледі:

«Адам біздің оны бір тамшы судан жаратқандығымызды көрмей ме? Бір қарасаң, анық дұшпан бола қалған. Өз жаратылысын ұмытып, Бізге қарсы мысал беруге тырысып: «Мына шіріген сүйектерді кім тірілтеді?» - дейді. (Оларға) Айт: Оларды алғаш рет жаратқан (кім болса, сол) тірілтеді. Өйткені ол өр түрлі жаратуды өте жақры біледі». (Ясин сүресі 77-79)

Уақыттың соңында жүрген адамға уақыттың салыстырмалы болғандығы ескертіледі:

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا

«Қиямет күнін көргенде (дүниеде) тек бір ақшам уақыты немесе сәске уақытындай ғана қалдық деп ойлайды». (Назигат сүресі 46)

Адам баласын үнемі тәфәккүрге шақыратын барлық осы айтылғандар, осындай сана мен жүрек жұмысы, Аллаһ бұйырған қажеттілік болғандығын көрсетеді. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бұдан мың төрт жүз жыл бұрын:

«Тәфәккүрдей гибадат жоқ» (Әли әл-Мұттақи, Кәнзул-Ұмал, XVI, 121) мағынасындағы хадисімен тәфәккүрді

және осының нәтижесінде жүректің фәйіз алуын ғибадат санайтындығын баяндаған. Тіпті, оның ғибадаттан бұрын болған қажеттілік болғандығын меңзеген деп айтуға болады. Өйткені, ғибадат сияқты басқа қайырлардың маңызы мен мәнін түсіну де тәфәккүрмен болады.

Мың төрт жүз жыл бұрын маңыздылығына көптеген аят кәрімәлер мен хадистер арқылы ишарат жасалған тәфәккүрдің қазіргі таңда жоғарыдағы айтылғандарға қарағанда маңызы арта түскендігі белгілі. Бұл мәселедегі жауапкершіліктен лайықты түрде аулақ болу үшін хақты уағыздап, жақсылыққа тарту турасында қаншалықты қажыр таныту керектігі жайлы не айтсақ та аз болады.

Шағбан айының 14-нен 15-не қараған түнде болатын Бәрат түні жыл сайын сапих мүминдертарапынан үлкен иман шабытымен қарсы алынууда.

Бұл үкім мен (жақсы мен жаманды) ажырату түні. Өйткені, осы түні «бір жылдың ішінде туылатындар мен өлетіндер жазылады, рызықтар түсіріледі, амалдар иләһи құзырға көтеріледі.»

Хадис шәрифте былай делінеді:

«Шағбанның ортаңғы туні намаз оқып, ал күндіз ораза ұстаңдар. Өйткені Аллаһ Тағала күннің бауымен бірге дүние аспанында рахмет нұрларымен көрініс тауып, құлдарына таң жері ағарғанға дейін былай дейді:

«Менен кешірім сұраушы жоқ па, оның күнәларын кешірейін? Менен рызық сұраушы жоқ па, оны рызыққандырайын? Қиыншылыққа тап болған жоқ

па, дұға етсін, оған денсаулық берейін. Мұндай жоқ па, андай жоқ па?» (Ибн Маже, Иқаматүс-салат, 191)

Демек, Аллаһ Тағала, осы түнде арнайы рахмет, ихсан (жақсылық) мен дұғаны қабылдау есіктерін таң атқанша ашық ұстайды.

Бәрат түнін намазбен, күнін оразамен өткізудің мұминдерге ерекше құндылықтар беретіндігі Хазіреті Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) тамация уәдесі мен сүйіншісі. Осы түнді намаздармен қатар Құран, зікір, тәсбих, салауат пен рухани сұхбаттармен өткізуге тырысуымыз керек.

Бараат түнінен кейінгі күндер мен түндерге де ерекше көңіл бөлу керек. Олар нұр қайнары болған Рамазанның қасиетті шақырулары іспеттес. Рамазан қуанышымен көңіл тебіреністеріміз руханиятқа бөленіп, жақсы істеріміз көбейіп, имани махаббатымызбен Хақ Тағалаға сеніміміз артуы керек.

Әсіресе намаздарымыз жүрек пен тән үйлесімділігімен және бір ынталы көңілмен орындалуы керек. Өйткені намаз Раб пен құлдың қасиетті кездесуі.

Бір адам Расулуллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп:

«Уа, Расулаллаһ! Маған пайдалы әрі мағыналы бір сөз үйрет» - дейді. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) оған мыналарды айтты:

«Намазға тұрған кезде дүниемен қоштасқан адам сияқты бол! Кешірім сұрауды қажет ететін сөзді айтпа! Адамдардың қолындағы дүниеден үмітіңді

үзуге шешім қабылдап, осыған бел бу!» (Ибн Маже, Зүһд, 15)

Мүмин оқыған намазының барлық қасиеті мен сауабын алуға ұмтылып, осы иләһи нығметті зая етуден сақтануы керек. Өйткені Аллаһ Расулы (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) басқа бір хадисінде былай дейді:

«Бір құл намаз оқиды, бірақ намазының жартысы, үштен бірі, төрттен бірі, бестен бірі, алтыдан бірі, жетіден бірі, сегізден бірі, тоғыздан бірі, тіпті тек қана оннан біреуі оған жазылады». (Әбу Дәуіт, Салат, 123-124)

Қысқасы, үстімізге рахмет пен берекет көлеңкесін түсіретін Рамазан арқылы мынаны да білгеніміз жөн: Рамазанда түскен Құран мүминдерге қияметке дейін ұзақ Рамазан өмірін сүргізу үшін түсірілген. Рамазан мен Құран - амал мен өмір тәрбиесі.

Аят кәримада былай делінеді:

«Рамазан айы сондай бір ай, сол айда адамдарға ақ жол көрсететін, дұрыс пен бұрысты айыратын дәлел түрінде Құран түсіріле бастады. Кім осы айда үйінде болса, сөз жоқ, ораза ұстасын...». (Бақара сүресі 185)

Аллаһ Тағала Құранның һидайят дәлелдері мен хикмет өлшемдеріне толы нұрлы бір бағдаршысы болғандығын айтқан соң осы мүбәрәк айға жеткен адамның Құранның тәрбиесі бойынша ораза ұстауға міндетті екендігін баяндауда.

Құранның тек қана дауысын есту және ақиқат картасына көз жүгіртіп өту жеткілікті емес екендігін ұмытпаған жөн. Оның бақилық, яғни ақырет өмірін

құтқару жолдарын көрсететін мүбәрәк бұйрықтарына шын кеңілден мойынсұну қажет. Өйткені мұмин нәпсіқұмарлықтың шабуылдарына қарсы Құранның руханиятымен аяусыз нәпсі соғысына бел буған адам.

Уа, Раббым! Осы қасиетті айда терең сезіммен Құран мен жәннат өмірін сүруді нәсіп ет! Иман мен Құранымыз дәлел, оразаларымыз рахмет, сәресілеріміз берекет, ифтарларымыз (ауыз ашар) қауышу демі болғай!

Әмин!

Тәубе және Көзжасы

*«Өкініш отына толы көңілмен
және жасты көзбен дұға және
тәубе ет! Өйткені, гүлдер күнгей
және сулы жерлерде ашылады!»*

Хазіреті Мәуләна

Тәубе және көзжасы

Тігінші салих бір адамнан:

*«Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):
«Аллаһ Тағала, қулының тәубесін жаны алқымына
тығылмайынша қабыл алады» (Тирмизи, Дәуат, 98) ха-
дисі хақында не айтасыз?» - деп сұрайды:*

Ол сонда былай сұрайды:

- Иә, солай. Сенің мамандығың не?
- Тігіншімін, киім тігемін.
- Тігіншілікте ең оңай нәрсе не?
- Қайшыны алып матаны кесу.
- Бұл жұмыспен неше жылдан бері айналысып жүрсің?
- Отыз жылдан бері.
- Жаның алқымыңа келген кезде, мата кесе аласың ба?
- Жоқ, кесе алмаймын.
- Ей, тігінші! Біз аз уақыт қиналып, үйреніп, отыз жыл істеген ісіңді сол кезде істей алмасаң, өміріңде еш істемеген тәубені қалай істейсің? Қазір күшің жетіп тұрғанда тәубе ет! Әйтпесе, ақтық демде истиғфар

мен иманмен жан тапсыру нәсіп болмауы мүмкін... Сен ешқашан: «Өлім келмей тұрып тәубе өтуге асығыңдар! (Мұнауи, Фәйзул-Қадир, V, 65) - деген сөзді естіген жоқсың ба?»

Сонда тігінші ықыласпен тәубе етіп, салихтардың қатарына қосылды.

Осы қиссадан байқағанымыздай, пенденің алдында мың түрлі дүние мен нәпсінің орлары бар, осылардың ең қауіптісі - шынайы тәубені үнемі кейінге қалдыру. Негізінде, тәубені ұстану - барлық өміріміздің құтқарушысы. Сондай-ақ Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сахабаларына «ең үлкен ауру - күнә, дәрісі түн қараңғылы-ғында истиғфар» (Дәйлами, Мүснәд, I, 136) екендігін айтқан.

Өйткені Аллаһқа бет бұрып, жүректің жоғары бір мәртебеге жетуінде маңызды орынға ие болған истиғфар рухани кірлерден тазарудың бірден-бір жолы. Қабыл болуға лайық тәубе, пенде мен Раб арасындағы кедергілер мен перделерді жояды, салих амал үшін бұл жағдай өте маңызды. Өйткені, мақсатқа жетуге кедергі болған жайттарды жойып, осылайша көңілді негізгі мақсатқа әзірлеу керек. Сондықтан, рухани кемелдік үшін барлық тасаввуф жолдарында таңсәрідегі зікір истиғфармен басталады.

Алғашқы тәубе, алғашқы пайғамбар Хазіреті Адамнан (алейһиссәләм) басталған. Ол тәубесінде:

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا

لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

«Ей, Раббымыз! Біз өзімізге зұлымдық жасадық. Егер бізді кешіріп, бізді аямасаң, өлбетте зиянға қалушылардан боламыз» (Аграф сүресі 23) - деп жалбарынған. Бұл дұға өзінен кейін қияметке дейін келетін ұрпақтарына бір үлкен истиғфар үлгісі болған.

Ұлы әулиелер тәубені үшке бөледі:

1 – Қарапайым адамдардың тәубесі: Бұлар күнәларына тәубе етеді.

2 – Зиялы, яғни таңдаулы жандардың тәубесі: Бұлар ғапылдықтан тәубе етеді.

3 – Қас, яғни ең таңдаулы адамдардың тәубесі: Бұлар Аллаһқа одан да жақын болу үшін тәубе етеді.

Бірақ әрбір салих амалдағыдай, тәубеде де шынайылық пен ықылас шарт. Тіпті, көптеген әулиелер жасаған тәубелерінен тәубе еткен. Яғни тәубеге мұқтаж тәубелерден Аллаһқа сиыну және аятта айтылған «тәубәтән насуха» сырына жету қажет. Өйткені, нәпсі мен шайтан көңілге кіруге жол таба алмаған соң ақиқатшыл болып көрініп, жақсылықтар мен ізгіліктерді уағыздаған ұстаз бола қалады. Осылайша пендені тұзаққа түсіріп, тәубелерін босқа жібереді. Ал үнемі тәубеден қайту - ақырет өміріне қауіп төндіретін бір апат. Аллаһ Тағала былай дейді:

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُذْتُمْ عُنَا

«Бәлкім, Раббыларың сендерге мархабат етер, бірақ сендер енді тағы бұзақылық жасасаңдар, біз де сендерді жазалаймыз...». (Исра сүресі 8)

Өйткені үнемі тәубесін бұзған адам шайтанға масқара болған адам деген сез. Ол енді қай кезде тәубе етсе де, шайтан мен шайтанға айналған бір ғапыл: «Нендей өкініш, сені қара!» десе, дереу тәубесін тағы бұзады. Сол үшін аятта:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

«Ей, иман етушілер! Толық ықылас пен шындықпен тәубе етіп, Аллаһқа бет бұрыңдар...»
(Тахрим сүресі 8) делінген.

Осы ақиқатты меңзеп, шайыр тәубеге бет бұрған көңілдерге былай ескертеді:

«Бірнеше сөзбен тіл истиғфар еткенде, көңіл ғапыл болса, нәпсі мыңдаған дәлізге кірер!

Рахмети Тәубе мәселесіне келсек, мына жәйт та назар аударарлық:

Жамиус-Сағир деген хадис кітабында адамдардың амалдарын жазатын періштелерден күнәларды жазатын періште күнә жасалған соң алты сағаттан кейін жазатындығы, осы уақыт ішінде, бәлкім, тәубе етер деп күтетіндігі айтылады. Сол себептен: «Тәубемде тұра алмаймын, тағы күнә істеймін, сондықтан тәубе етпеймін!» демей, үнемі истиғфар ету керек. Өйткені, Аллаһ Тағала нәсіп етіп, тәубе енді бұзылмауы мүмкін. Бірақ, тәубе - кешірім сұрау болғандықтан, шынайы өкініштің болуы және кешірілуі сұралған күнәнің енді екінші рет жасалмауы тұрасында нақты бел бууды қажет ететіндігін де білу керек. Сол үшін Аллаһ Тағала былай ескерту жасайды:

«...Шайтан Аллаһтың кешірімділігіне сендіріп, сендерді алдап жүрмесін». (Лұқпан сүресі 33)

«Күнәдан тәубе ету өкініш пен истиғфардан турады» (Ахмед бин Ханбал, VI, 264) хадисі де қайтадан күнәға түсірмейтін бір тәубеге ишарат етеді.

Сонымен қатар, бұл хадис тәубенің өкінішпен ба-
сталуы қажеттілігін білдіреді. Бұл күнә кірлерінің
шынайы көз жасымен жуылуы деген сөз.

Риуаятта:

Тәубе және өкініш ішіндегі күнәһарға ояу ке-
зінде күнәларының тізімі беріліп, «Мынаны оқы!»
- делінеді. Осы хал алдында күнәһардың жылағаны
соншалық, көз жасынан тізімдегі күнәларды
көрмей қалады. Ақыры, осы шынайы көз жасы сол
күнәлардың барлығын жуып, тазартты. Осылайша
өлгі күнәһар кешірілді.

Сол себепті кейде бір күнәнің кешірілуі үшін мың
көз жасы керек болады, кейде бір тамшы көз жасы
мың күнәні тазартады.

Өйткені көз жасы, иләһи махаббат бақшасына
кірушілер үшін тәубе бұлағы. Күнәларды жуып,
тазалайды. Раббының алдындағы шүкіршіліктің
белгісі. Көз жасы - Аллаһ Тағаланың үміт мекені.
Барлық үміттер үзілген сәтте осы мекеннің есігінде
жылағандар - нағыз бақытты адамдар.

Шынайы көз жасымен әлемге қарағандар үшін
сол тамшылардың әр тамшысы бөтінен мыңдаған
теңіз көрінген айналар сияқты әрбір зәррәда иләһи
сырлар айқын, ашық көрінеді. Қаншама оқылмаған
хикмет беттері сонымен оқылады. Өйткені көз жасы
сөздерге сыймайтын мағыналарды арқалап, жеткі-
зе алатын бір тіл, пенде сол арқылы өзі де ойлай ал-

майтын нәрселерін Раббысынан сұрайды. Сол үшін ынтықтық көз жасы бұлағының басында жұбаныш тауып, қаріптер соның жағасында дем алады.

Аллаһ үшін көзден шыққан бір тамшының құнын мына қисса тамаша жеткізеді:

Жүнәйд Бағдади (құддисә сирруһ) бір күні жолда кетіп бара жатып, көктен періштелердің түсіп, жерде бір нәрсеге таласқанын көреді. Олардың біреуінен:

«Неге таласып жатырсыңдар?» - деп сұрайды. Періште былай жауап берді:

«Бір Аллаһ досы осы жерден өтіп бара жатып, ын-тамен бір «аах!...» деді де, көзінен бірнеше тамшы жас түсті. Солар арқылы Аллаһ Тағаланың рахметі мен құрметіне қол жеткізу үшін сол тамшыларға таласып жатырмыз.»

Хадис шәрифте былай делінеді:

«Екі көз бар, оларға жәһаннам оты тимейді, Аллаһ үшін жылаған көзбен, Аллаһ жолында күзетке тұрып таңды ояу атқызған көз». (Тирмизи, Фөдайлул-Жиһад, 12/1639)

Күнәһардың тәубе және көз жасымен қалай тазаланғандығына мысал ретінде Хазіреті Мәуләнә, кірленіп, сосын бұға айналып, жер бетіне қайтадан мөлдір бір рахмет түрінде қайтып түсетін су жайында айтқанында:

«Мөлдірлігі мен тұнықтығынан айырылып, яғни лайланған соң су да біз сияқты жер бетінде кірленгені үшін мазасызданып, есі кетеді. Өз ішінен өртеніп, Хақ Тағалаға жалбарына бастайды. Осы өтініштер

мен жалбарынышы үшін Аллаһ Тағала оны буландырып, кекке шығарады. Сол жерде әртүрлі жолдармен тап-таза қылады. Сосын бірде жаңбыр, бірде қар, бірде бұршақ түрінде жер бетіне жаудырады. Ақыры, шексіз терең теңізге жетеді» - дейді.

Сөзсіз, бұл рәміздер Аллаһ Тағаланың бақыттылыққа жеткізбек болған күнәһар құлдарына көрсеткен мархабаты мен сүйіспеншілігін білдіреді. Сондай-ақ, күнәнің кірімен жүрегі лайланған адамдарда тәубе суы мен өкініш күні біріксе, Аллаһ Тағапа сол көңілдерді көкке алады. Шаң-топырақ пен барлық нәпсінің кірлерінен тазартады. Қайтадан жаратылыстың ең абыройлысы етіп, яғни рахмет түрінде, жер бетіне жібереді. Бұл жағдайдың ең кең мағынада көрініс табуы намаздарда болады. Сол себепті дұрыс оқылған намазды «мүминнің миғражы» деген.

Бірақ, адам баласы көбінесе бұл ақиқатты гүсіне алмай, дүниеге батып, жылаудың орнына қарқылдап күлуге тұншыққандықтан Аллаһ Тағала:

وَتَضَحَّكُونَ وَلَا تَبْكُونَ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ

«Күлесіндер!.. Жыламайсыңдар... (Ештеңеден) бейхабар айналысасыңдар!» (Нәжм сүресі 60-61) - деп бұйырады, екінші бір аят кәрімә осы ғапылдықтан сақтану үшін былай бұйырады:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءَ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

«Істегендерінің жазасы ретінде аз күліп, көп жыласын!» (Тәубе сүресі 82)

күнеларын тазартуын қалайды. Осы орайда Хазіреті Мәуләнә көз жасының маңызын былай баяндайды: *«Шам жылап, көз жасын төккенде, оданда жарқырай түседі. Ағаштың бұтағы да жылаған бұлттың бере-кетімен және күннің жылуымен көгеріп, тазарады. Яғни, жемістің өсуі үшін жылу мен су керек».*

«Дәл осылар сияқты тәубенің қабыл болуы үшін де бұлт пен найзағай, яғни көз жасы мен көңіл оты керек».

«Егер көңіл найзағайы жарқылдамай, көз бұлты жаңбыр жаудырмаса, нәпсінің ашу оты мен күнә алауы қалай сөнеді?»

Қауышудың фәйізі, яғни иләһи көрініс нұрының жарығы көңілде қалай орын алады? Рухани бұлақтар қалайша атылып ағады? Жаңбыр жаумаса гүл бақшасы көгалға қалай сыр айтады? Жауқазын жас-минмен қалай уәделеседі?»

«Табиғатты жөніне қалдыр, қатты жыласын. Бұл топырақтар судан айырылса сорға айналады. Өзендер мен сайлардан бөлек, алыс қалған сулар да сарғайып, иістеніп, лайланып, қарайып кетеді».

«Жәннат сияқты жап-жасыл бау бақшалар су-сыз қалса, сарғайып, солып ауру мекенге айналады (Адам да солай)».

Осы халден қорғану үшін де Шұғайбтың (aleyһиссәләм) көзі жылаудан көрмей қалған. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) да:

«Менің білгенімді білсеңдер, аз күліп, көп жылар едіңдер, ішкен тамақтарың сіңбес еді». (Суюти, Жамиус-Сағир, Ит, 10 б) - деген.

Өйткені, тек көңілдегі күнәлардан пайда болған жараны өмірі бойы кезінің жастарымен жуып-тазартқан көңіл қаһармандары ғана кешірімнің жәннатына кіретін ғашық көңілдер қатарына қосыла алады. Сол үшін пайғамбарлардан бастап барлық әулиелер, салихтар мен турашылдар таршылық пен молшылықта, қайғы мен қуанышта үнемі Аллаһ Тағалаға жалбарынып, мінәжат етумен өткен. Өйткені пайғамбарлардың өзінде еріктен тыс қателік болып саналатын «зәллә» болғандықтан, тәубе мен истиғфардан ада қалатын ешбір құл болмайды. Тәубе мен истиғфар, негізгі мәні жағынан ішкі өкініш пен жалбарыныш болғандықтан, Аллаһқа жақындаудың ең әсерлі дәнекері.

Екінші жағынан, Аллаһ Тағаланың құлдарына берген қиыншылықтар мен ауыртпалықтар арқылы құлдарынан сұраған тәубе мен көз жасының барлығы мәңгіліктің саудасы. Әрі сондай пайдалы сауда, мұны түсінген адам ешқандай пәлекеттен шағымданбай шексіз табысқа қол жеткізеді. Осылардың бірі ретінде Хазіреті Мәуләнә тамаша баяндайды:

«Хақ Тағала осы дүниеде сенен бірнеше тамшы көз жасын апады, бірақ есесіне саған қаншама жәннат кеусарларын сыйлайды. Ол сенен ынтықтық пен ауыртпашылыққа толы өкініштер мен жалбарынышты алады әрбір өкініш пен жалбарыныштың есесіне жүздеген жоғары мәртебе мен қол жетпейтін дәрежелер береді».

Бірақ әрбір жылау бірдей емес екендігін де білу керек. Олардың арасында үлкен айырмашылық бар. Сондай-ақ суық, өтірік еңіреулер - ғапылдық пен алдау ғана. Суфиян Сәури (құддисә сирруһ) былай дейді:

«Жылаудың он түрі бар. Бұлардың тоғызы рия. Біреуі ғана Аллаһ үшін. Міне, осы Аллаһ үшін жылау - жылына бір рет болса да құлдың жәһаннамнан құтылуына, иншаллаһ, себеп болады».

Риуаятқа қарағанда, күйеуімен ренжіскен бір әйел жылап, қазы Шүрәйхқа жүгінеді. Осы кезде сол жерде болған Шағби оған:

«Әй, Умайа! Бұл әйел шынымен зұлымдыққа ұшыраған деп ойлаймын. Қалай жылағанын көрмейсің бе?» - деді.

Сонда қазы Шүрәйх айтты:

«Әй, Шағби, Юсуфтың бауырлары да залым бола тұра әкелеріне жылап барған емес пе еді. Жылауға қарап үкім шығару дұрыс емес!»

Мұндай көз жасы, әрине, қабылданбайды. Екінші бір жиіркенішті кезжасы, пақырлық пен төмендікті білдіретін жылау. Бұлар маңдайы терлемей, бишаралық шеккен адамдардың босқа жылағаны, мұндайларға марқұм Акиф былай ескерту жасайды:

*Ой, жылап, ойбайлағанды қойыңдар!,
Жылаған пайда берсе, әкем тұрар еді!
Көз жасынан не түседі? Неге тер төкпейсіңдер?!*

Біздің айтқанымыз Аллаһтың қалаған жылауы, халімізді дос-дұшпан алдында төмендететін көз жасы емес, керісінше, көкке көтеретін, көңілді миғражға шығаратын жылау. Қалайша терең дариалар қаншама күл-қоқысты арқалап, оларды түбіне батып кетуден қорғаса, біздің көз жасымыз да бізді батудан сақтап, үстіне көтеріп және мақсат етілген жерге жеткізетін су сияқты болуы керек, бұл көбінесе

көзден емес, көңілден ағатын және халыққа емес, Хаққа ұсынылған тамшылардан тұрады.

Көз жасы туралы тағы бір маңызды мәселе - жылаудың шағымдану түрінде болмағаны дұрыс. Өйткені, шағымдануда разылық жоқ, ол ешқашан қабыл болмайды. Өйткені шағым адамды қарсы келуге (бас көтеруге) жетелеп, қолындағы барын жоқ қылады. Бұл Хақ Тағаланың азабын шақырады. Біз мақсат еткен жылау азапты шақыру үшін емес, шынайы досты қуанту мен күнә кірлерінен тазару үшін болғаны.

Қысқасы, өлім келген кезде барлық ұйықтап жатқандар оянып, яғни, көздерін ашып, ақиқатты көреді. Бірақ, сол ақтық демде ақиқатты көрудің ешқандай пайдасы болмайды. Перғауынға солай тимегені сияқты... Хазіреті Мәүләнә қандай жақсы баяндаған:

«Ақылды адамдар бұрыннан жылайды, білмейтіндер іс біткен соң бастарын ұрып, қайғырады. Сен істің басында соңын кер, қиямет күні өкінбе!»

«Бұл турасында мына құстың халі саған гибрат болсын, ол аңшының тұзағындағы бидайды көргенде есі шығып, ақылын қолдана алмайтын халге жетеді. Осылайша еріксіз бидайды жейді, бірақ, тұзаққа түсіп қалады. Енді басын пәлекеттен құтқару үшін қаншама Ясин, қаншама Әнғам оқыды. Бірақ пайдасы не!.. Бәлекет келгеннен соң жылау, айғайлау, қайғыру керек пе еді?»

Сондай-ақ Лутқауымының иләһи азапты шақырған азғындықтары себебінен жойылатындарын естігенде

Ибраһим (aleyһиссәләм) олардың жан күйзелткіш азап шақыратындай қатты қарсы келгендерін толық білмей, оларға мейіріммен дұға етпек болғанда, періштелер:

«Енді дұғаның уақыты өтіп кетті!..» - деген еді.

Аллаһ Тағаланың қалауы бойынша өлім бізге қашан, қай жерде жәнә қалай келетіндігі белгісіз. Сол үшін көңіл «Өлмей тұрып, өліндер!» сырына қанығып, әр сәт Раббысына қауышуға әзір болуы шарт. Әйтпесе ақтық дем: «Әттеген-ай, қайда барамыз!» айғайына толы бір қасірет демі болады. Аят кәріма:

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ

«Өлім мастығы расында келіп: Міне, (ей, адам) бұл сенің басынан бері қашқан нәрсең! - делінеді» - деп баяндалады. (Қаф сүресі 19)

Сондықтан құлдың ең маңызды міндеті - нәпсі мен жүректі тазарту. Осы жерге дейін баяндағандарымыз тәубе мен көз жасы жәнә осы халге жетудің тек алғашқы сатысы ғана іспеттес. Осы есіктен ішке кіргеннен кейін орындалуға қажет салих амалдарды орындау да, әлбетте, шарт. Парыз, уәжіп пен сүннеттерді әдебіне сай орындағаннан кейін, әсіресе, құл хақы, әке-шеше хақы, Аллаһ үшін жұмсау, мейіріммен, кешіріммен қарау сияқты қасиеттерге ие болу керек. Кешірімді болу қасиеттеріне ие болу керек. Мәселе осылардың ішінде кешірімді болу қасиетіне жеткендер, иләһи кешірімге көбірек лайық болады. «Бізді аяңдар!» айғайына көңіл бөлмей, махаббат

пен мархабаттан мақрұм адамдар болса, олар өмірдің адасқан және қайғылы жолаушылары.

Сол үшін көңіл, тәубе мен көз жасының ішінде барлық жақсы қасиеттерге қол жеткізіп, Раббыға бет бұруы керек. Бұл бет бұру, сөз жоқ, өмірдің барлық сәтін қамтуы керек. Сонымен қатар кейбір қымбат уақыттар құлдар үшін ерекше бір табыс мерзімі. Бейне бір көктем маусымының басқаларының арасындағы құны мен сұлулығы сияқты құлдарға берілген сондай рухани көктемдер бар, бұлардың ішінде ең құндысы, ішінде мың айдан да қайырлы бір түнді, яғни Құранның Ләухи Махфуздан дүние аспанына түсіріліп, әлем мен адамдарды нұрға бөлеген Қадір түні орын алған Рамазан айы. Қауышып отырған бұл мүбәрәкжәне ерекше ай, түн сияқты қарайған көңілдерге жарық беретін нұрлы толған ай. Көктен жерге миғраж үшін ашылған бір терезе. Бұл ретте көңілі ояу мұминдерге керегі бүкіл өмірін осындай ерекше аядан алған фәйіз және берекетімен, яғни Рамазан сезімталдығымен өткізуі керек. Өйткені, осындай емірмен безенген салих көңілдерге қиямет өкініш күні емес, бейне бір мейрам таңы болады.

Раббымыз барлығымызға осындай мейрам таңын нәсіп етсін! Ғашықтық, ынтасы және шынайы көз жастарымен иләһи рахмет пен мағрифатына жеткізсін!

Әмин!

Дұға

Дұға қайталанған сайын ішкі сезімдер ретінде мұминнің рухына орнығып, бойына дарып, оның бір қасиетіне айналады. Сол себепті жоғары рухтар үнемі дұға халінде өмір сүреді.

Дұға

Адамзатқа рахмет ретінде жіберілген барлық Пайғамбарлар және Хақ достары таршылық пен молшылықта, қайғы мен қуанышта көңілдерін үнемі Хақ Тағалаға бұрып, мінәжат аясында өмір сүрген. Олар қандай жағдайда болмасын Раббыға жалбарынудың қажетті-лігін халмен, іс-әрекеттерімен үйрететін мәңгіліктің бағдаршылары.

Аллаһқа сиыну - жаратылыс заңы және құлшылық шарты. Жер мен көктегілердің барлығы иләһи жазмышқа бойұсынған халде, сол шексіз құдірет иесін хал тілдерімен зікір етіп, оған жалбарынуда. Нақты бір діни тәрбиеде дұға халін мүминнің рухында орнықтыруды мақсат етеді. Өйткені, дұға - ең ұлы есіктің кілті.

Дұға қайталанған сайын ішкі сезім ретінде мүминнің рухына орнығып, болмысымен біте қайнасып, оның ерекше қасиетіне айналады. Сол себепті, жоғары рухтар үнемі дұға халінде өмір сүреді. Өйткені олардың жүректері дұғаны ұстанудың маңыздылығымен байланысты мына аят кәрімадағы иләһи ескертуден қорқады.

Аллаһ Тағала былай дейді:

قُلْ مَا يَعْْبَأُكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ

«(Расулым) Айт: Сендердің құлдық, дұға және жалбарынуларың болмаса, Раббыларың сендерге не деп баға береді!? (Қандай құндарың бар!?)...» (Фұрқан сүресі 77)

Мүминнің рухында Раббыға дұғамен жалбарыну сезімі орнықса, Аллаһ пен пенде арасында рухани бір байланыс орнайды. Ынтамен жасалған дұғалар - көңілдің иләһи рахметпен қауышу сәттері.

Дұғада иләһи рахмет пен мархабат сұралады. Сол себепті дұғада жүректен иләһи құзырға көтерілетін алғашқы сөз, қарсы келу, күнәһарлық, әлсіздікті мойындау болу керек. Дұға, шексіз құдірет иесі Аллаһ Тағалаға әлсіздігін түсінген түрде бет бұрып, Оның құзырында мойынсұнып, тыныштықпен бас ию. Расында, дұғаға әлсіздік пен қателіктерімізді мойындаумен бастау, иләһи мейірімді тартуда, сөйтіп, дұғаның қабыл болуында үлкен әсерге ие. Сондай-ақ Адам мен Хауа (әлейһимәссәләм) аят кәрімәда баяндалғанындай, дұғаларында Аллаһ Тағалаға былайша жалбарынған:

«(Адам мен жұбайы) былай деді: Ей, Раббымыз! Біз өзімізге зұлымдық жасадық. Егер бізді кешіріп, бізді аямасаң, өлбетте, зиянға тап болған боламыз».

(Ағраф сүресі 23)

Басқа бір аят кәрімәда Юнустың (әлейһиссәләм) Хақ Тағалаға мінәжаты былай баяндалады:

«Зүннунды да (Юнусты да айт) Ол ашулы күйінде

өтіп кетіп, бізді өзін ешқашан қинамайды деп ойлаған еді. Ақыры, қараңғылық ішінде: «Сенен басқа ешбір тәңір жоқ. Сені барлық кемшіліктен пәктеймін. Расында, мен залым болдым!» - деп жалбарынды».

(Әнбия сүресі 87)

Z

Атақты сұлтан І-ші Мұрат Ханның Косова жақындарындағы мына дұғасы оның әлсіздігін мойындап, шынайы ниетпен ықыластана жасаған дұғаның үлгісі:

«Уа, Тәңірім! Мүлік те, бұл құл да Сенікі. Мен әлсіз бір құлмын. Менің ниетім мен сырларымды сен жақсы білесің, мал-мүлік мақсатым емес. Тек сенің ризашылығыңды қалаймын.

«Уа, Илаһым! Мына мұмин әскерлерді кәпірлердің қолынан жеңіліс таптырып, қырма!.. Оларға барлық мұсылмандар тойлайтындай бір жеңіс бер! Қаласаң, сол той күні мына Мұрат құлың сенің жолыңда құрбан болсын!»

Сондай-ақ осы шынайы дұғадан соң сол сәтке дейінгі алай-дүлей дауыл басылып, екі-үш есе көп қолға қарсы сегіз сағатқа созылған қанды шайқастан соң ақыры жеңіске қол жеткізген.

Сұлтан Мұрат Хан соғыстан кейін жауынгерлерді зиярат етіп қажеттілігімен айналысып жүргенде, жаралы серв әскері қолқанаты абайсыз қанжарланып, шейіттіктің шәрбәтін ішті, сөйтіп дұғасы толық қабыл болады.

Асқақ рухтардың тілі мен сөздің ең жақсысы болған шынайы дұғалар, нұр мен ынтықтықтан ту-

ады. Үмітсізге өмір сыйлап, күйзелген жүректерді жұбатады. Ықыласпен, шынайылықпен, көз жасымен жасалған дұғалар, иләһи рахметтің көрінуіне себеп. Дұғада жүрекке шаттық беретін Раббыға мойынсұну сыры жасырылған.

Бізге дұғаны өмірлік ұстанымы арқылы ең жақсы үйреткен Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), Ол көз жасын төгіп, аяқтары ісінгенше оқыған намаздармен қатар жасаған дұғасында үнемі:

«Аллаһым! Сенің қаһарыңнан ризашылығыңа, азабыңнан кешіріміңе және Сенен тағы саған сиынамын. Сені лайықты түрде мадақтап, пәктеуге әлсізбін! Сен өзіңді қалай мақтап-мадақтаған болсаң, сондайсың!» (Муслим, Салат, 222) - деп, әлсіздік сезімімен Аллаһ Тағалаға жалбарынатын. Сонымен қатар дұғаның маңызын былай баяндайтын:

«Дұға - бір ғибадат. Ғибадаттың негізі және жілік майы. Аллаһ алдында Оғандұға етуден қымбат ештеңе жоқ. Аллаһ өзінен ештеңе сұрамағанды (дұға етуге бармағанды) азапқа ұшыратады. Қиыншылықпен қысылған кезінде дұғасының қабыл болуын қалаған адам, молшылықпен рахаттың кезінде де мол дұға етсін. Раббыларың Хай мен Кәрим, бір құл алақанын жайса, оны құр қалдырмайды. Кімге дұға есіктері ашылса, оған хикмет есіктері ашылғаны деген сөз. Дұға - рахмет есіктерінің кілті, мүминнің қаруы, діннің тірегі, көктер мен жер бетінің нуры». (Рудани, Жәм'ул-Фәуайд, 9219-20-21-22-25)

Адамдарға зұлымдық жасап, әлсізді қор санап басынған және ғапылдықпен өмір сүргендерге

қарағанда, үмітсіздікпен жылаған бір жетімді қуантып, көңілі қаяу адамдарға шаттық сыйлағандардың жасаған дұғалары қабыл болатындығы ақиқат. Расында, өзін күнәсіз санайтын менменшілдердің дұғалары емес, күнәларының кешірілуі үшін көздерінен кеңілдеріне үнемі жас ағызған Хақ Тағала ғашықтарының дұғалары қабыл болуға лайық.

Хазіреті Мәуләнә (құддисә сирруһ) да дұғаның қабыл болуын қамтамасыз ету үшін былай дейді:

«Өкініш отына толы көңілмен және жасты кезбен дұға ет, тәубе ет! Өйткені гүлдер күнгей, сулы жерлерде ашылады!»

Сондықтан дұғаның қабыл болуы үшін тек қана сөзбен сұрау жеткілікті емес. Дұғаны **«хауф пен рәжә»**, яғни үрей мен үміт сезімдерімен жасауға тырысу керек. Жүрек дұғаның мағынасындағы тілектерден дірілдеуі керек. Сонымен қатар дұға күнәнің кешірілуі үшін болса, сол күнәні енді қайтып істемеу үшін нақты шешіммен әрі табандылықпен айтылуы керек.

Риуаят бойынша Хазіреті Мұса (апейһиссәләм) беріліп дұға еткен бір адамды жолықтырды да, оның сыртқы халіне қарап, дұғасының қабыл болуын шын кеңілімен қалады. Сол кезде Аллаһ Тағаладан Мұсаға (алейһиссәләм) мынадай уахи келді:

«Мен ол құлыма сенен де мейірімдімін. Ол тілімен маған дұға етіп жатыр; бірақ жүрегі иелігіндегі қоралы қойында».

Мұса (алейһиссәләм) осы жағдайды айтқан кезде, ол адам дереу бойын жиып, ықыласты көңілмен Аллаһ Тағалаға бет бұрды.

Екінші жағынан, дін бауырының сыртынан жасалған дұға да тез қабыл болады. Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Бір мұминнің екінші бір мұминнің сыртынан жасаған дұғасынан да тез қабылданатын дұға жоқ» (Тирмизи, Бирр, 50) деген.

Адамдар дұғасы қабыл болады деп ойлаған адамдардан дұға етуін сұрайды. Алайда, дұғаның қабыл болуын қамтамасыз ететін негізгі себеп ықылас пен шынайылық. Бұл күнәһардың да мұмин бауыры үшін шынайы жүректен жасаған дұғасы, Аллаһ алдындағы мәртебесі өзінен жоғары саналған басқа біреудің кеңілсіз жасаған дұғасынан да жақсы деген сөз.

Сондай-ақ Хазіреті Мәуләнәнің мейірім мен мархабат теңізі болған көкірегінен шыққан мына жалбарынышы өте үлкен мәнге ие:

«Уа, Раббым! Егер Сенің мейіріміңді тек салихтар ғана үміт етуі керек болса, күнәһарлар кімді паналайды?»

«Әй, ұлы Аллаһым! Егер сен тек қас құлдарыңды қабыл алсаң, күнәһарлар кімге барып жалбарынады?»

З

Расында пенде күнәһар болса да, бұл Аллаһ Тағаланың оны тәркі еткені деген сөз емес. Сол себепті, адамның кімнің дұғасының арқасында мақсатына жетерін тек Аллаһ Тағала біледі. Сондықтан, кім болса да, Аллаһтың құлдарының біреуінің жүрекпен жасалған дұғасын алудағы маңызды түсінуі керек.

Бір күні Маруф Кәрһи Хазіреті базарда бір су сатушыға жолығады. Су сатушы:

«Аллаһ ризашылығы үшін менің суымнан ішіндер», - деп дауыстайды.

Маруф Кәрһи Хазіреті «Аллаһ разылығы үшін» деген су сатушының осы дұғасын алу ниетімен нәпіл ораза ұстап жүрсе де, сол судан алып ішеді.

Маруф Кәрһи қайтыс болған соң бір әулие адам түсінде оны тамаша орында екенін көреді де:

«Аллаһ Тағала қай амалың үшін саған осы сыйды берді?» деп сұрайды. Сонда ол:

«Су сатушының Аллаһ ризашылығын сұрап жасаған дұғасы үшін» - дейді.

Зұлымдыққа ұшыраған, көңілі қаяу мүминдердің дұғасын алу сияқты олардың қарғысынан сақтану да сондай маңызды мәселе.

Сәлжүк Сұлтаны Алауддин Кәйкүбат қаланың қамалын бітірген кезде Хазіреті Мәуләнәнің әкесі Бахауддин Уәләдтан төбәрік ретінде қамалды көріп, қамал жайлы пікірін айтуды өтінеді. Бахауддин Уәләд Хазіреті барып, жасалғандарды көріп, былай дейді: «Қамалдарың сел пәлекетін, дұшпан шабуылының алдын алу үшін керемет тамаша әрі мықты сияқты. Алайда, сен қол астындағы зұлымдыққа ұшырағандар мен қиналған адамдардың қарғыс оқтарына қандай сақтық жасадың? Өйткені, олардың қарғыс оқтары, тек сенің қамалың сияқты бір қамалды емес, жүз-мыңдаған қамалдарды тесіп өтіп, дүниені ойран етер.

Ең жақсысы - сен әділдік пен жақсылықтан қамал соқ та, салихтардың, қайырлы дұғасы деген әскерлерін жасақтауға тырыс. Бұлай болуы сен үшін қамалдардан да сенімді. Өйткені, халық пен дүниенің тыныштығы мен қауіпсіздігі сол дұға әскерлерімен қамтамасыз етіледі.»

Расында, мұминдердің әртүрлі табыстары, жетістіктері мен жеңістері, көрсетілген қажыр-қайрат пен қатар ықыласты дұғалардың берекеті.

Ұстанып, сезіне білгенімізге қарай біз үшін мәңгілік бақыттылықтың жол сілтеушісі Құран Кәрім дұғаның ең үлкен үлгілерін қамтыған. Ұлы Раббымыз дұға жайлы аят кәрімәлерде былай дейді:

«Айт: Не дейсіңдер, сендерге Аллаһтың азабы келсе немесе сол қиямет келіп жетсе, Аллаһтан басқаға жалбарынасыңдар ма? Шыншыл болсаңдар (айтыңдар, қане). Керісінше тек Аллаһқа жалбарынасыңдар. Ол да жойылуы үшін өзіне жалбарынған пәлекеттерінді қаласа сейілтеді, сөйтіп, сендер серік қосқан нәрселерінді ұмытасыңдар».

(Өнғам сүресі 40-41)

«Раббыларыңа жалбарынып, жалынып, жасырын дұға етіңдер. Біліңдер, Ол шектен шыққандарды сүймейді». (Ағраф сүресі 55)

Ақыретімізді құтқарудың бірден бір қоры болған осы фәни дүние өмірінде естен шығармауымыз қажет болған ең маңызды дұғалардың біреуі иманмен өлуді тілеу. Аят кәрімәде Раббымыз:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ

مُسْلِمُونَ

«Ей, иман еткендер! Аллаһтан Оның ұлылығына лайық боларлықтай қорқындар және тек мұсылман күйлеріңмен ғана жан тапсырыңдар!» (Әли Имран сүресі 102) деп бұйырады.

Әрбір мұминнің өмір бойы көрсеткен қайраты ақтық демді тамаша беру бақытына қауышу үшін. Өйткені пайғамбарлардан басқа ешкім кепілдікте емес. Әулиелер де үнемі ақтық демінен қорыққан.

Кімнің қалай өлері қаншалықты беймәлім болса да, көбінесе әрбір адам қалай өмір сүрсе, сол халде өлетіндігі бір ақиқат. Сондықтан ақтық демімізді иманмен беру үшін тура жолмен жүріп, үнемі Аллаһ Тағалаға дұға және истиғфар халінде өмір сүруіміз қажет. Аят кәрімада баяндалғанындай, Юсуф (әлейһиссәләм) былай дұға ететін:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

«... (Аллаһым!) жанымды мұсылман етіп ал, мені салих құлдарыңның арасына қос!...» (Юсуф сүресі 101)

Аллаһ Тағаланың таза ақыл иелері деп мақтаған салих құлдарының дұғасы болса тағы Құран Кәрімде былай баяндалады:

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

«...Ей, Раббымыз! Енді біздің күнәларымызды кеш! Жамандықтарымызды жасыр! Рухымызды салихтармен бірге ал!» (Әли Имран сүресі 193)

да жаңа иман еткен сиқыршылар Перғауынның азабы мен өлтірем деп қорқытқанына тайсалмай, Аллаһ Тағалаға аянышты жалбарыныштарында зұлымдықтан құтылуды емес, иман әлсіздігіне ұшырамай, мұсылман күйде жан тапсыруды тілеуі біз үшін үлкен бір ескерту және ғибрат.

Z

Екінші жағынан, дұғаларда иләһи сыйға бөленетін, тек қана ашық дауыспен бір рия үшін айтылған жасанды әрі жүрекпен байланысы жоқ сәнді сөйлемдер, кеңірдек керетін айғайлар мен сұлу сөздер емес. Егер бұлай болғанда, керісінше, ыңырсудан артық дауысы шықпайтын, қанды көз жасымен жалбарынған, қиналған науқастың немесе өз деміне де сөзі өтпейтіндей әлсіз қаріптердің дұғалары қабыл болмас еді. Бұлай деп ойлау - көңіл мен хал тілін білмеу және бейне бір жоқ санау болып табылады.

Дұғада осылайша асып-тасу, негізінде дұғаның негізін, руханилігі мен қасиетін әлсіздікке ұшыратады. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) осылай дұға етушілер жайлы:

«Бір нәсіл келіп, дұғаларында шектен шығады...» (Әбу Дәуіт, Үтір, 23) деп, бұл жағдайға тап болмауды ескерткен.

Тағы бір хадисінде былай дейді:

«Сендер саңырауға дұға етіп жатқан жоқсыңдар. Естуші және сендерге өте жақын Аллаһқа жалбарынасыңдар». (Бұхари, Жинад, 131)

Аллаһ Тағала шынайы дұғаларды кері қайтармайды. Алайда, барлық шынайылығына

қарамастан, тағдырға сай келмейтін кейбір дұғаларға жауап бермейді. Сол себепті дұға етуші ешқашан қашпай (үмітсізденбей) дұғаны жалғастыруы керек. Өйткені мұндай жағдайда дұғаның жауабы ақыретке қалған деген сөз.

Дұғаның шабытына мінген жүрек ең ұлы есікке қарай жүгінгенін білу керек. Дұға есігінде қайырым күткенкөңілдер, солрахметесігіндеөмірбойыкүтуден жалықпайды. Себебі, олардың жан дүниесінде дұға мен көз жасы, иләһи рахметтен туындағандықтан, қайғылы көңілдерге жұбаныш пен шаттық сыйлайтын бақыт суы, хаққа деген іңкәрлыққа өртенген жүректер ішкен сайын рахат табатын бір кәусар сияқты.

Адамдықтың шынайы абыройы мен қасиетіне күнәларымыздан тазарып жете алатындығымызды ұмытпағанымыз жөн. Өліммен бірге мәңгілік кешірімнің сырына қанып және Хақ Тағаланың шексіз сыйына бөленгісі келгендер ең алдымен көңіл бағындағы гүлдерден ынтамен жасалған дұға мен жалбарынулар арқылы кешірімнің жұпарын аңқытуға тырысуы керек. Біз де, шексіз құдірет пен мархабат иесі Раббымыздан бізді аяп, кешірімге бөлеуін сұраймыз.

Уа, Раббым! Ғашықлық пен ынтамен шынайы көз жасымен иләһи рахмет пен кешірімнен нәсіп алуға жаз! Иләһи ризашылығыңа қол жеткізу үмітімен жаратқандарыңа мейіріммен қарауды көңіліміздің бітпесқазынасыет! Ықыластықұлдарыңныңфәйізді дұғаларының құрметіне, мүбәрәк отанымызға бақыттылық пен тіршілік, халқымызға ақиқат пен жақсылықта бірлік сыйла!

Әмин!

Хаққа және Мұсақсылыққа шақыру

1

Үмметң болу абыройы мен бақытына бөленген Расулұллаһтың (саллаллаһуаләйһиуәсәлләм) мәңгілік құтылуға шақырған шақыруын адамзатқа жеткізу үшін жанкештілікпен жүргізген күресін ұмытпай, Оның осы сүннетін үмметі ретінде қаншалықты ұстанғандығымызды және «Аллаһтың жер бетіндегі куәлары» сипатына қаншалықты лайық екендігімізді жиі-жиі ойлануымыз керек.

Хаққа және Жақсылыққа шақыру

- 1 -

Ақыл, түсінік пен сана сияқты жаратылыс байлықтарын бұзбаған әрбір адам ішінде өмір сүріп жатқан өмір мен әлемге көңіл көзімен қараса, оның босқа, мақсатсыз, хикметсіз жаратылмағандығын қиналмай түсінеді. Терең хикметтер мен нақты мақсаттар үшін жаратылған адамның осы фәни дүниеде басы бос еместігі анық. Өйткені аят кәрималарда:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ يُتْرَكَ سُدىً

«Адам өзін басы бос қаламын деп ойлай ма!»

(Қиямет сүресі 36)

أَفَحَسِبْنَاهُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

«(Ей, Адам баласы!) Бізді сендер өздерінді бекер-босқа жаратты, біздің алдымызға қайтарылмаймыз деп ойлайсыңдар ма?» (Мүминун сүресі 115) делінеді.

Әрбір адам «өмір» деген атпен үлесіне тиген тіршілік ағысын, яғни адам мен әлем арасындағы байланысты, бесік пен табыт арасындағы қатынасты түсінуге мәжбүр.

Әлемді билеп тұрған иләһи тәртіп пен құдірет көріністері, ақыл және ұждан иелерін хикметті жаратушыны қабылдауға, яғни «иманға» жетелейді. Бірақ Аллаһ Тағала адамдардың кәміл иманға жетуі үшін оларға тағы һидайят көрсетуші пайғамбарлар жіберу арқылы қосымша сыйға бөлеген.

Осы сыйлармен қол жеткізілетін «иман» нығметінің адамға беретін ең маңызды қасиеттерінің бірі, әрине «мархабат». Мархабат мұминнің жүрегінде еш сөнбейтін бір от сияқты. Бізді Раббымызға жақындататын иләһи құндылық. Мархабат адамды менмендіктен кішіпейілділікке жетелейтін иманның құнды жемісі. Сондай-ақ иман нығметі көңілде кемелденген сайын иманнан мақрұм болғандарды аяу сезімі артып, олар үшін жұмсалатын күш те артады. Сондықтан кәміл мұминнің рухы айналасында һидайятқа мұқтаж адамдар тұрғанда тек өз иманымен көңілі жәй таппайды.

Еш күмәнсіз адам ақырет сапарына шыққан фәни бір жолаушы. Мұны жоққа шығару, көзді жұмып күнді жоққа шығару сияқты ақылға, қисынға келмейтін, ұжданға жат мәселе. Олай болса өмірді осы ақиқатқа қарай реттеу де ақыл, қисын және ұждан қажеттілігі. Осы өмір сапарында мұмин ие болған нығметтерді тек нәпсісіне арнамай, мұқтаждардың жолға келуіне қажыр көрсетуі, оның діни және ұждани міндеттерінің ең маңыздыларының бірі... Сондай-ақ адамдарды ақиқатқа, жақсылыққа, парасаттылыққа, иманға, салих амалдарға және осылайша мәңгілік бақыттылыққа шақыру, олардың жамандықтардан алыстауына кемеңгесу,

ахлағы төмендеп, азғындықтың шұңқырлары мен күшірліктің қараңғылығына түспеуі үшін тырысу - дүние мен ақыретте ең қайырлы және үлкен сауапты міндет. Сондай-ақ Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) хадисінде былай дейді:

«Тура жолға шақырған адам оған ергендердің сауабындай сауап алады. Бұл, әрине, олардың сауабын ешқандай азайтпайды!»

Жаман жолға шақырған адам да оған ергендердің күнәларындай күнә алады. Бұл да, әрине, олардың күнәларынан ештеңе азайтпайды!». (Муслим, Ілім, 16; Әбу Дәуіт, Сүннет, 6; Тірмизи, Ілім, 15)

Көріп отырғанымыздай, хадисте хақ пен жақсылықты уағыздау міндетінің абзалдығы мен берекетіне байланысты қандай үлкен пайғамбари сүйіншілердің берілетіндігі, сонымен қатар жамандыққа шақырушылардың да қар добының домалап, үлкен көшкінге айналуынан еселеніп арта-тындай обал мен күнәға қалатындығы баяндалған. Бұл мәселе тәубеге келу мен жақсылыққа шақыру, жамандықтардан тыю міндеті мен жауапкершілігінің маңызын баяндауға жеткілікті.

Екінші жағынан, уағыздау міндетін атқаратын әр мұмин алдымен өзін кемелдендіруі керек. Өйткені адамдарды хақ пен жақсылыққа шақыру үшін ең әсерлі құрал - хақтың, жақсылықтың, парасаттылықтың пентурашылдықтың жанды және көрнекі үлгісіне айналу. Осыған орай һидайятқа шақырушының алдымен өзі «тура жолда» болуы шарт. Айтқандыарының міндетті түрде әсер етуі, «қанағаттанған жүрек»

арқылы мүмкін болады. Өйткені, осы рухани қалыпқа жеткен адамдар мәңгілікке деген құштарлықпен өмір сүргендіктен, олардың көзі фәни құмарлықтар мен ләззаттар тартымдылығынан айырылған. Сондықтан уағыздау міндетін фәнилерден қандай да бір пайда күту және нәпсіге үлес шығару үшін емес, тек Аллаһ ризашылығы үшін яғни, ықыласпен орындайды, бұл қасиет әлбетте пайғамбарлардың ахлағына тән ерекшелік. Сондай-ақ Құран Кәрімде уағыздауға қатысты:

«Осы үшін сендерден ешқандай ақы сұрамаймын. Менің ақымды беретін өлемдердің Раббысы ғана» (Шуара сүресі 180) аят кәримасы сияқты, осы пайғамбар ахлағын меңзейтін көптеген иләһи баяндаулар бар.

Z

Дінімізде жақсылыққа шақырып, жамандықтардан тыю міндеті **«әмри бил-мағруф уә нәһйи анил-мүнкәр»** деп атапады. Бұл туралы иләһи өмір, аят кәримада былай баяндалады:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«Сендерде жақсылыққа шақырып, ізгілікті бұйырып, жамандықтан тыятын бір көпшілік болсын. Міне, олар иләһи азаптан құтылғандар». (Әли Им-ран сүресі 104)

Хақты қарадан, жақсылықты жамандықтан, абзалдықты арамдықтан, кемелдікті шикіліктен ажырата білу үшін бірден-бір өлшем - діннің үні, яжи

Аллаһ пен Расулының әмірлері мен өсиеттері. Осы үнді тарату, әрбір мұминнің ең басты міндеті.

Аллаһ Тағала бір аят кәрімәсінде дінді уағыздау міндетінің «үлкен бір жиһад» екендігін былай баяндайды:

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا

«(Расулым!) Кәпірлерге ешқашан бас име және осымен (осы Құранмен) оларға қарсы барлық күшіңмен күрес!» (Фұрқан сүресі 52)

Расында, бұл «үлкен күрес» әмірінің әлі мұминдердің мүшриктермен күресетін күші жоқ Мекке кезеңінде, яғни жәһилдіктің артып, азғындықтың құтырып, бұзақылық пен анархияның күшейіп, күпірлік пен дінсіздіктің дәуірлеп тұрған кезінде келуі, жиһадтың ең маңызды мағыналарының бірін көрсетуде, бұл да, Құран Кәрімді уағыздау еді. Өйткені ол кезеңде мұминдердің залымдарға қарсы соғысатын күштері де, қолдарында әскери құрал саймандары да жоқ еді. Қолдарында Аллаһ сезінен басқа ештеңе жоқ еді. Олай болса, аят кәрімәде баяндалған осы үлкен күрестің бірден-бір жолы - Құран Кәрімді уағыздау еді.

z

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бір хадисінде былай дейді:

«Тек екі адамға ғана қызығуға болады: Біреуі - Аллаһтың өзіне Құран беріп, күндіз-түні онымен айналысқан (оны ұстанып уағыздаған) адам, екін-

шісі Аллаһ өзіне мал беріп, осы малды күндіз-түні оның жолында жұмсаған адам». (Бұхари, Ілім, 15; Муслим, Мүсәфирин, 266)

Құранмен айналысудың ең абзал түрі; оны үйрену, үйрету, оның ахлағын бойға сіңіру, әмірі мен тыйымдары бағытында өмір сүру, иманның сыпайылығы және жұмсақ тілмен уағыздау. Құранмен уағыздаудың қалаған дәрежеде тамаша әсер қалдыруы, тек Құранмен айналысуда осы терең сезімге жеткен сезімтал мүминдердің ісі.

Сондай-ақ Расулұллаһты (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өлтіру сияқты жаман ниетпен үйден шыққан Хазіреті Омардың (радиаллаһу анһу) һидайтқа келуіне себеп болған Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) дұғасының берекетіне қосымша, қарындасының үйінде терең жүрек сезімімен оқылған және ұстанылған Құран уағызы еді.

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мен сахаба Хазіреттері, Құран Кәримді және де Аллаһтың дінін уағыздау жолында барынша қажырлық танытып, осы жолда мал-жанымен, барлық мүмкіндіктері мен күшін арнаған еді. Аллаһ Расулының һидайтқа шақырған хаттарын бас кесерлерінің алдында патшаларға қорықпай оқып, табыстаған сахабалар міндеті үшін жанын беруден де бас тартпаған. Аллаһ Расулының атақты қоштасу хутбасын тыңдаған шамамен 120 мың сахабаның тек 20 мыңдайы ғана Мекке мен Мәдинада жерленгенін ойласақ, уағыздау міндетінің сахабалар тарапынан қалай шектен тыс ынтамен орындалғаны жақсы түсініледі. Сондай-ақ Қытайдан Стамбулға, Африкадан Кавказға дей-

ін кеткен сахабалар барған жерлерінің барлығында һидайят пен рахметті уағыздап, Ислам тарихында абыройлы мәртебеге қол жеткізген. Осылайша Меккеден басталған һидайят шақыруын барлық жерге жеткізуге тырысқан.

Әсіресе, Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) адамзатты һидайятқа шақырған иләһи үндеуді уағыздауда көрсеткен адам күші жетпес қажыр мен күресі, бір жағынан уағыздау міндеті мен жауапкершілігінің ұлылығы мен маңыздылығын көрсетсе, екінші жағынан, мүминдердің бұл тұрғыда қандай бір иман шабытымен өмір сүруі керектігін үйреткен еді.

Аллаһ Тағаланың біз секілді құлдарына ең кәміл үлгі етіп жіберген Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), өмірін дінді уағыздауға арнаған. Мүшриктердің дүниелік және нәпсі тұрғысынан өте тартымды ұсыныстарын қабылдамаған кезде одан да арта түскен азап, келеке, мазақ, қорқытулар мен зұлымдықтарға тап болу да Оны мақсаты жолындағы қайратынан қайтармаған. Бұл жолда ең аз бір тайсалуды қабылдамайтындай табанды әрі үлкен иман күштарлығында еді. Уағыздау міндеті жаңа басталған ең әлсіз кездерде де оны мақсатынан баз кештіру үшін мүшриктер жасаған өте тартымды ұсыныстарға берген мына тарихи жауап осыны көрсетеді:

«Уаллаһи, Аллаһтың дінін уағыздаудан бас тарту үшін оң қолыма күнді, сол қолыма айды берсе, мен осы жолымнан қайтпаймын! Не ұлы Аллаһ, оны бүкіл әлемге жаяды, (осылайша) міндетім бітер немесе осы жолда өлермін!» (Ибнул Әсир, әл-Камил фит-тарих, II, 64)

Расында, Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Исламды уағыздау үшін ешбір адам баласы шыдай алмайтындай қиыншылық пен азапқа шыдап, әртүрлі мүмкіндікті тиімді пайдаланып, адамдардың көңіліне һидаят дәнін егудің барлық жолдарын қолданып, үмметке ең тамаша түрде үлгі болған.

Сондай-ақ Пайғамбарлығының алғашқы жылдарында мүшриктер қажылық үшін Меккеге келген кезінде езі барлық тайпаларды аралап, оларға Исламды қайта-қайта түсіндіретін. Халық жиналған жерлерді, сұхбат мәжілістерін үнемі аралап, барлық жолыққан адамдарды, азат-құл, әлсіз-күшті, бай-кедей деп бөлмей, алдымен Аллаһтың бір екендігіне сенуге шақыратын.

Жәбир (радиаллаһу анһу) былай дейді:

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), жәһилдік дәуірде бір қажылық кезіндегі уақфада (түру) дінді қажыларға уағыздап:

«Мені қауымына апаратын ешкім жоқ па? Құрайыш Раббымның сөзін уағыздауыма кедергі болды» - деді. (Әбу Дәуіт, Сүннет, 19-20)

Сонымен қатар, Меккеде ашылған Уқаз, Мәжәннә және Зүлмежаз сияқты жәрменкелерде керуендер орналасқан жерге дейін барып, оларға өзін таныстырып, оларды Аллаһтың бір екендігін мойындауға және тек Соған ғана ғибадат етуге шақыратын.

Әсіресе, Тайфта тап болған жапа мен қорлыққа қарамастан Ол Аллаһтан олардың құтылғанын тілеп, үлкен Тайфтан тек Аддас деген бір құлдың һидаятқа

келуі де, Оның жабырқау кеңіліне жұбаныш болуға жетіп жатты. Қорлық пен жапа көрсе де ашуға мінбей көңілінде кешірім мен мархабаттың басымдылығы арқасында олардың хидайятқа келуіне дұға ете білді.

Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) көңілі, Тайф халқының өзіне жасаған зұлымдығынан жабырқау болуымен бірге Оны ойландырған негізгі мәселе - уағыздау міндеті мен жауапкершілігіне нұқсан келтіру мен әлсіреу қорқынышы еді. Сондай-ақ сол қиын шақтарда Аллаһ Тағалаға былайша мінәжат етті:

«Аллаһым! Күшімнің әлсіздікке ұшырағандығын, шарасыздығымды, халықалдында қор болып, төмен көрінуімді Саған айтамын. Ей, мейірімділердің ең мейірімдісі! Егер маған ашулы болмасаң, шеккен миқнат пен бәлекеттерге мойымаймын! Иләһи, Сен қауымыма хидайят бөр, олар білмейді. Иләһым сен разы болғанша кешіріміңді тілеймін». (Ибн Хишам, II, 30)

Бұл фәни өмірдің шексіз ләззатын сезіну, Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сияқты көңіл бақшаларынан кешірім мен мейірімнің жұпарын аңқытумен мүмкін болады. Мейірімді барлық құштарлықтан жоғары көтеруіміз шарт. Мархабат етсек, иләһи мархабатқа лайық боламыз әрі Хақ Тағаланың «Рахман» сипатынан керініс нәсіп болады.

Хақ Тағаланың рахметі, жүрегіміздің толуы үшін одан бір ғана тамшы жеткілікті болатын дария. Сол тамшы, көңілге түсіп дарияның ләззатын берген сәтте, ол көңіл дарияға қауышқан болады. Рахмет да-

риясына айналған көңілдер де мінежат, дұға және дін уағызымен нақты қалыбына келеді. Мұндай көңілдер енді хал тілдерімен «бізді аяңдар» деп жалынған, жаратылыс мақсатынан бейхабар ғапылдардың үнсіз жалыныштарын еститін халге жетеді. Ол қаралылардың қасында болады. Тайф - осы халдің ең айқын мысалы. Күннің жылытпауы және жарық бермеуі қалай мүмкін емес болса, кәміл рух үшін аяусыз болу және сондай-ақ хақ пен жақсылықты уағыздаудан қалыс қалуы солай мүмкін емес. Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) да, әлбетте, әлемге рахмет ретінде жіберілген. Кейбір адамдар оның бағасын тиісінше бере алмай жоққа шығарып, оған әртүрлі артық сез айтқанымен де, олардың осындай асып-тасушылықтары мен оғаштықтарының өзі Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) - мейірімінің ашуынан басым болуына кедергі жасай алмай, керісінше, оларға одан бетер аянышпен қарауына түрткі болған. Осылайша өз бойындағы азғындығын бақыт санаған қаншама шарасыз рухтар, терең мейірім, кешірімділік пен мархабат дариясы сияқты Пайғамбар көңілінен иман абыройына қол жеткізген.

Расулұллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мына сөздері оның дінді уағыздау міндетіндегі рух халін көрсетеді:

«Мені мен сендердің жағдайларың мынаған ұқсайды: Бір адам от жағады. От айналаны жарық қылған соң тунгі көбелектер мен жарықғы жақсы көретін кейбір жәндіктер сол отқа түсе бастайды. Ол адам кедергі болуға тырысады. Бірақ, жәндіктер

бас бермей, көпшілігі отқн түседі. Мен сендерді отқа түспесін деп белдеріңнен устаймын, бірақ сендер отқа кдрай жүгіресіңдер!» (Бұхари, Рикақ, 26)

Z

Аллаһ Тағала Құран Кәримде былай дейді:

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Сендер адамдардың игілігі үшін жаратылған ең қайырлы үмметсіңдер, жақсылыққа бұйырып, жамандықтан сактандырасыңдар...» (Әли Имран сүресі 110)

Біздің осы аят кәримәда айтылған «ең қайырлы үммет» сөзінің ішіне кіруіміз үшін Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сияқты жақсылық, парасаттылық пен ізгілікті ұстанып оларды басқаларға айтуымыз, жамандық пен жағымсыздық істерден аулақ болып, бұлардан тыюымыз қажет.

Хақ Тағала басқа бір аят кәримәде:

«(Адамдарды) Аллаһқа шақырып, салих амал істеген жөне «Мен мұсылманмын» деген (адамнан) да жақсы сөзді кім болсын?» (Фүссиләт сүресі 37) деп, осы ұлы міндеттің өз алдындағы бағасын баяндайды.

Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мәңгілік бақыттылыққа шақырған үндеуін адамдарға жеткізу үшін жанқиярлықпен күрескенін ұмытпай, Оның осы сүннетін үмметі ретінде қаншалықты ұстанатындығымызды жиі-жиі өзімізден өзіміз сұрауымыз керек. Өйткені, Расулуллаһ (саллаллаһу

аләйһи уә сәлләм) өмір бойы орындаған осы міндетінің үмметі тарапынан қандай жағдайда да жалғасуын қалайды. Ол әр мүмкіндікте үмметіне дінді уағыздау міндеті мен жауапкершілігін ескертіп, ынталандырып отырған. Сондай-ақ бір хадис шәрифінде:

«Менен бір аят кәріма болсада адамдарға жеткізіндер» (Бұхари, Әнбия, 50) деген. Ал тағы бір хадисінде:

«Бізден бір нәрсе естіп, оны дәл естіген сияқты басқаларға жеткізген адамның Аллаһ жүзін жарық етсін. (Өйткені) өзіне мәлімет жөгкен қаншама адамдар бар, ол білімді жеткізген адамнан да жақсы тусініп, қолданады » (Тирмизи, Ілім, 7) деп үмметін уағыздау міндетіне шақырған.

Сонымен қатар, Пайғамбардың адамдарды жамандық пен жағымсыздықтан жақсылық пен ізгілікке шақырған және осы барлық уағыздау мен ескерту міндеті иманымыздың өлшемі іспеттес екендігін білдіретін мына бір сөзі өте ғибратты:

«Сендердің біреуің бір жамандық көрсе, оны қолымен түзетсін, бұған шамасы жетпесе, тілімен түзетсін, бұған да шамасы жетпесе жүрегімен ол істі жаман көрсін, бұл болса иманның ең әлсіз түрі». (Муслим, иман 78)

Тағы бір хадисте Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Маған өмір сыйлаған Аллаһпен ант етемін, сендер не жақсылықты әмір етіп, жамандықты тиярсыңдар, немесе Аллаһ өз тарапынан сендерге бір азап жіберер. Сол кезде дұға етерсіңдер, бірақ

дұғаларың қабыл болмайды». (Тирмизи, Фитән, 9)

Уа, Рабби! Әмри бил-мағруф уә нәһи-анил-мүнкәр міндетін орындамаудан туатын аянышты нәтижеден Саған сиынамыз!

Уа, Рабби! Адамзатқа еңтамаша бір үлгілі тұлға етіп жіберген Расулыңныңтамаша ахлағынан үлес алып, хақ пен жақсылыққа шақыру міндетімізді лайықты түрде орындап, Расулыңның ұлы шапағатына жетуді бізге, әлсіз құлдарыңа, нәсіп ет!

Әмин!

Хаққа және Мұқабасылыққа шақыру

2

Ең бақытты адамдар – жүректерін Құран Кәрім мен Сүннет аясында рухани бір орталыққа айналдырып, жаратылысты қамти алғандар. Адамның негізгі бағасы мен қасиеті жүрегін фәйізге толтырып, өмір сүруі мен сол жүрек қалыбымен дінді уағыздау. Жүрек рухани тікенекке толып тұрып уағыздауға тырысу – бос шаршау мен үлкен әлсіздік.

Хаққа және Жақсылыққа шақыру

- 2 -

Аллаһтың Кітабы мен Расулуллаһтың Сүннетін өмірде ұстану үшін хақты уағыздап, халыққа қызмет ету міндетінің көңілімізде құштарлыққа айналуы шарт. Өйткені, бір мұминнің өмірі қызмет пен дінді уағыздау болу керек.

Сөзсіз, шынайы мұминді басқа адамдардан ерекшелейтін ең маңызды сипаттардың бірі - оның мейірімді болуы. Уағыздау да сол мейірімнің жемісі. Мейірбандықтың бір керінісі болып табылатын хаққа және жақсылыққа шақыру, мұминнің ең алдымен өз басында іске асуы шарт.

Хақ пен жақсылыққа шақыру үшін ең алдымен, хақ пен жақсылықтың мәнін нақты түрде білуі керек. Өйткені, наданның уағызының тек сөз жағынан ғана емес, бөлкім, мәні жағынан да қателіктерден ада болуы мүмкін емес. Олай болса, бұл жолда ең басты қажеттілік - ғылыми және рухани байлық. Өйткені, иман мен пенделік өмірінің, ақыл мен жүрек тепе-теңдігі ішінде болуы үшін осы екі байлыққа қажеттілігі бар.

Сонымен қатар, діни мәселерді «діни қажеттілік» жағынан білу, білім ретінде әрбір мұсылманға парыз болғандықтан әрбір мұмин ең аз дегенде осы негізгі мәселелерді білуі керек. Білмейтіндер, ғылым мен рухани кемшіліктерін тезірек жетілдіруге тырысып, осы үйренгендерін өмірінде қолданып, ілімін парасатылыққа айналдыруға тырысуы керек. Өйткені, хақ пен жақсылыққа шақырудың әсері, көңіл көкжиегіміздің тереңдігіне байланысты. Ол да жандүниеміздің фәйіз және руханиятқа толы болуымен мүмкін.

Хазіреті Мәүләһәнің айтқаны сияқты:

«Дорбаны толтырып жатып, астындағы тесіктен төкпеу керек».

Өзі ұстанбай, білімсіз, қалай болса солай, ынта мен шабыттан мақрұм, дөрекі сездерден қарапайым тәсілмен жасалған уағыздан көзделген мақсаттуындамайтынындай, йныңжауапкершілігі де үлкен болады.

Сол себепті мұмин жан дүниесін Исламның сыпайылық, нәзіктік пен сұлулықтарымен безендіріп, халімен, сөзімен және іс-әрекеттерімен үлгі ретінде хақ пен жақсылыққа шақыруда өнеге болуы керек. Өйткені хаққа шақыру қызметінің ақиқаты Раббыға сүйіспеншілікпен бет бұруда жасырылған. Сондай-ақ Хирада алғашқы уахиды қарсы алған Хазіреті Пайғамбардағы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) осы пәк сүйіспеншілік, оның рухын уағыздың фәйізі мен шабытына толтырып, оны мифражда иләһи құзырға көтерген.

Аят кәрімада Аллаһ Тағала былай бұйырады:

«Мүмин еркектер мен мүмин әйелдер бір-бірлерінің бағушылары. Олар жақсылықгы өмір етіп, жамандықтан тыяды, намазды дұрыс оқиды, зекет береді. Аллаһ пен Расулына мойынсұнады. Оларға Аллаһ рахмет етеді. Шүбәсіз Аллаһ ғазиз, хикмет иесі. Аллаһ, мүмин еркектер мен иіүмин әйелдерге, ішінде мәңгі қалу үшін астынан өзендер ағып жатқан жәннаттар мен Адын жәннаттарында тамаша мекендер уәде етті. Аллаһтың ризашылығы бәрінен де жоғары. Міне, үлкен кұтылу (бақыттылық) осы». (Тәубе сүресі 71-72)

Адамдардың ең бақыттылары жүректерін Құран Кәрім мен Сүннеттің аясында рухани мекенге айналдырып, мақлұқатты соның ішіне қамтығандар. Және де олар, Құранның сырларынан нәсіп апып, шынайы иманды өмір кешіп, жүректерін соңғы демге дейін нәпсіқұмарлықтың жетегінде бір ақылдың азғындығынан қорғайды. Өйткені, адамның негізгі мәні мен қасиеті - фәйізге толы жүрекпен өмір сүріп және сол қалыптағы жүрекпен дінді уағыздау. Жүрек рухани тұрғыдан тікенге толып тұрып, уағызға тырысу - үлкен әлсіздік. Дініміз адам рухының рагі болып табылатын «қырсықтық пен бір беткейлікті қабылдамайды; көңілге қарапайымдылықты, махаббат пен мейірбандықты ұялатады. Мүминнің жан дүниесі әрбір қара түнек және қайғылы жүректер шаттыққа бөленіп, күлімсірейтін бір гүлістан болуы керек. Сондықтан да жүрек пен тәнді бейне бір тікен сияқты сезімдерден, ойлар мен іс-әрекеттерден тазартып, уағыздаушы халге жеткізуі шарт.

Тарихтағы атақты залым Хажжаж зұлымдығымен атағы шықса да, философ табиғатты адам еді. Бір күні жұма намазында оны көрген хұтпа оқушы: *«Аллаһтың ең сүйетін ісі - залым басшыға хақсыздығын бетіне айту»* - деген әмірді назарға алып, хұтбада ауыз толтырып ауыр сөздер айтты. Хажжаж Залым тыныш отырып тындады.

Намаздан соң хұтпа оқушыны құзырына шақыртып, одан: «Сен хұтпада не айтқаныңды маған айтшы қане?!» - деп сұрады. Хұтпа оқушы қалайда басының алынатындығын ойлап тұрса да, кейін шегінбей, Хажжажға хұтпадағы сөздерін одан да қаттырақ бір әсермен қайталады. Хажжаж:

«Қызық нәрсе!» - деді.

«Сен білімді адамға ұқсайсың. Бірақ, Исламға шақыру тәсілдерінен бейхабарсың. Сен Құранды еш оқымайсың ба? Сенен неше мәртебе абзал болған Мұсаны (әлейһиссәләм), менен де бетер және нағыз көпір Перғауынға жібергенде Аллаһ Тағала оған «ләйін», яғни судың ағысындай жұмсақ сөйлеуді әмір еткен жоқ па?»

Хұтпа оқушы қатесін түсінді. Кешірім сұрап, Хажжаждың кешірімінің арқасында басын аман алып қалды.

Мұсаға (әлейһиссәләм) уахи етілген және бізге бір мысал ретінде ұсынылған тек осы оқиғадағы иләһи бұйрық қана (Қараңыз. Таһа сүресі, 43-44) емес, көптеген аят кәрімәлерде уағыздың жұмсақ және хикметті сөздермен қарсыласы адамның көңілін қалдырмай жасалуы қажеттігін баяндайды.

Сондай-ақ Аллаһ Тағала тағы бір аят кәрімада:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

«(Расулім) Сен Раббыңның жолына хикметпен, жақсы насихатпен шақыр! Және олармен тамаша түрде күрес...» (Нахл сүресі 125) делініп, шақырудың әдебі баяндалған. Сол себепті, өмірі жанды Құран болған Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өнегелі тұлғасынан үлгі алып, оның үйретіп кеткен әдебі мен тәсілдерін орындау керек.

Бұл жағдайда мүмин алдымен өзінің жан дүниесін Исламның әсемдігімен және тамаша қасиеттерімен безендіріп, көркем мінез бен іс-әрекеттерімен айналасының сенімін алған біртұлғалық мінезге ие болуы керек. Сондай-ақ Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Сен (алдымен) ең жақын туыстарыңа ескерт!» (Шуара сүресі 214) аяты түскен кезде Құрайыш тайпасын Сафа төбесіне шақырып, үлкен тастың үстіне шығып, оларға дауыстап былай дейді:

«Ей, Құрайыш қауымы! Мен сендерге мына таудың етегінде немесе мына ойпатта атты душпандар бар; сендерге шабуыл жасап, малдарыңды шауып кетеді десем, маған сенесіңдер ме?»

Олар еш іркілместен былай деді:

«Иә, сенеміз! Өйткені, осыған дейін сені шыншыл деп таныдық. Сенің өтірік айтқаныңды еш естімедік!»

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) осылайша уағыздан бұрын олардан өзінің ешқашан өтірік айтпайтын, сенімді және шыншылдығымен құптау алады. Яғни кәміл әрі дұрыс бір тұлға екендігіне айналасын сендірген еді. Тіпті атақты күпірлікті жақтаушы Әбу Жәһил де Расулұллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өтірікті таңа алмай, оған тек былай деп қарсы шықты:

«Ей, Мұхаммед! Біз сені өтірікшісің деп жатқанымыз жоқ. Сені «әл-Әмин» деп, мына Мекке халқы, яғни біз атадық. Сен өтірік айтып жатқан жоқсың. Бәлкім, сені осы міндетті жеткізген періште қателестіріп тұрған шығар.»

Аллаһ Тағала бұл мәселені аят кәрімәде былай баяндайды:

«Олардың айтқандары сені расында ренжіткенін білеміз. Негізінде олар сені өтірікке шығармайды, бірақ ол залымдар айқын түрде Аллаһтың аяттарын жоққа шығарады». (Өнғам сүресі 33)

Көріп отырғанымыздай, Аллаһ Расулының ең үлкен дұшпаны Әбу Жәһилдің өзі оның дара адам екендігін мойындайды. Тіпті Расулұллаһты (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) көре салып, оның тек халінен әсерленіп, «бұл жүз өтірік айтпайды» деп, иман еткендер болған. Міне, көңілді алуда бұл мәселенің де өте маңызды әрі қажет екендігін жоққа шығаруға болмайды.

Сондай-ақ түркі тарихының дара тұлғасы Фатих Сұлтан Мехмед Хан да Стамбұлды жеңіп алғаннан кейін, он жылдан соң Боснаны жеңіп алады.

Бірақ, нағыз жеңіс, яғни көңілдерді алу, сыртқы құлыптарды ашқан қылыштың қайтуынан кейін жүзеге асқан. Өйткені ол жерге Анатолияның бауырында өскен ер көңілділер деп тұратын тап-таза, пәк мүмин отбасыларын қоныстандыру арқылы, «тамаша мінез бен хал арқылы уағыздау» ісі басталады. Осының нәтижесінде Башнактар көп кешікпей Исламға кіреді.

Расында да, қару зұлымдықты жою үшін қолданылады. Бірақ, негізгі іске асырылатын жеңіс - жүректердің алынуы. Бұл Ислам ахлағы мен сыпайылығымен өмір сүріп, өнегелі тұлға болумен іске асады. Өйткені дінге шақырумен уағыздың әсері, шақырушының ұстанымымен және рухани өмірімен тікелей байланысты. Сондықтан нағыз бір уағыздаушы үшін әлемдегі иләһи жүйенің хикметін түсінбеу және жаратылыстың хал тілін ұғына алмау, жүректің нұқсандығы. Ішінде сезімтал (алғыр) жүрек жоқ бос шапан болса, айналасына ешқандай шаттық, қуаныш және ізгіліктер жая алмайды.

Сол себепті ең алдымен жеңіске қол жеткізетін соғыс - адамның жан дүниесіндегі соғыс. Аллаһ Тағала осы соғысты түсіндіру жайында адамның ішкі дүниесіндегі «күнә мен тақуалық» күресін баяндайды. Жүректің күнәдан арылып, тақуалықпен безенуі, адам баласының нағыз бақыты және мәңгілік жетістіктің қоры. Жүрекке әсер етіп, мәңгілік жетістіктің дауасын бергендер тек ішіндегі күресте жеңіске қол жеткізіп, Хақ Тағалаға толық бағыныштылықпен мойынсұнғандар.

тын басқа бір мәселе алдындағы адамды бағалау. Өйткені, уағыздалатын адам болғандықтан оның Аллаһ жаратқан абыройлы бір жаратылыс екендігін естен шығармау керек. Уағызға егер иманнан бастау керек болса, ештеңе білмесе де алдындағы адамға жаратылысындағы негізгі қасиет жөнінен қарау керек. Мұның мағынасы - ашуланып, қатты айтудың орнына үмітпен, кешірімділікпен мейіріммен қатынасу. Негізінде осылай істеу адамға қараудағы мына негізгі көзқарасқа сай. Шайыр осыны баяндау үшін:

«Гәүһәр жерге түскенмен, құны түспейді» - деген.

Құран Кәрімнің адамды қадірлеген барлық аят кәрімәлерде де, оның осы негізгі мәніне басым көңіл бөлінеді. Сондай-ақ аятта:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا آدَمَ

«Біз, расында, адам баласына атақ, абырой бердік...» (Исра сүресі 70) делінеді. Шындығында ол тек адам болғаны үшін Құран Кәрімде Аллаһ Тағаланың халифасы ретінде түсіндіріледі.

Иман және одан кейін келетін ізгі амалдар осы негізгі абыройдың қажеттілігі. Иман мен салих амалдардан мақрұм болу - осы негізгі абыройдың, яғни адамдық қасиеттің шартын орындамау мағынасындағы қорқынышы бар мақрұмдық және төмендік. Амалдары жөнінен кемшілігі барлар да, иманнан мақрұм болғандар сияқты болмаса да, аяушылыққа лайықты. Осындай мақрұмдыққа тап болғандарға, қатардағы адамдар ашулануы мүмкін. Алайда иманның құштарлығы, ләззаты және ке-

мелдігіне жеткендер оларды аяуы керек. Өйткені, ондай адамдардан осы күтіледі. Бұл аяушылық сезімі көмек қажет етеді. Ең үлкен жәрдем мәңгілік бақыттылыққа шақыратын уағызбен іске асады.

Нағыз уағыздаушы адам - рухқа төртіп пен өмір сыйлайтын дара тұлға. Әрбір салада уағызын құштарлық, махаббат және мейіріммен атқаруды білетін, иман көзі болған көңіл адамы. Сөзімен, жазуымен, өнегелі сыпайы іс-әрекеттерімен адамдарға бақыттылық пен шаттықтың жолын сілтейтін сол бағдаршы адамдар әрбір қайғылының қасында, жетімдердің басында, қасіретке тап болғандардың жанында болады. Олар айналасындағы азғындаушылықтың зиянын және осы мәселедегі жауапкершілікті жүректерінде сезгендіктен, хидайят жарығын күтпегендердің жәрдеміне асығады.

Және олар адамдарды Аллаһтың аманаты деп түсінеді. Барлық жаратылысқа сүйіспеншілікпен, мейіріммен қарайтын рухқа қол жеткізеді. Көңілдеріндегі мейірім дәнектерінен ашылған жауапкершілік сезімі осылайша оларды қатардағы қарапайым адам болудан шығарып, мәңгілік қауышудың жолаушысы етеді. Қауышу жолында қиыншылықтарға көніп, өздерін қызмет пен тура жол көрсетуге аттанғандар осылайша ақиқат керуеніне қосылып, жүректерін мәңгілікке жетелеген пенделер һұдай, Юнус және солар сияқты Хақ ғашықтарының туған бауырлары іспеттес.

Аллаһ Тағаланың нұрын қияметке дейін толықтыратындығы, яғни исламның қияметке дейін жалғасатындығы - Аллаһтың уәдесі. Сонымен қатар, уағыздау міндетінің діннің жалғасуына дәнекер әрі

себеп болатын жағдай екендігін естен шығармау жөн. Бұл дін бір сөзбен айтқанда Аллаһтың ақиқатына сай түрде білінуі және ғибадаттар арқылы құрметтелуі. Өйткені, әлемнің жаратылу себебі осы.

Бір кезде немесе бір жерде діни өмірдің әлсіреп, адамдардың қате жолға түскендігі байқалса, ол жерде уағыз ісі иманнан кейін ең бірінші және ең маңызды міндет түрінде көрініс табады. Хақ пен жақсылықты уағыздау турасында бір жетістікке қол жетпесе, көптеген заңды істердің де заңдылығы жоғалады. Мысалға ананың сүт еметін шағындағы баласын емізуі қандай ғазиз және мүбәрәк іс! Алайда, үйі жанып жатқан ана қарекетсіз баласын емізіп отыра берсе жауапты болады. Өйткені өртке қарсы бір нәрсе істеу, сол сәтте баланы емізуден де маңызды және күттірмес бір іс. Міне, діннің мысалдағыдай жеңіліс тапқан кезінде хақ пен жақсылықты уағыздайтын бір қауым болмаса, басқа істермен айналысу, басқа уақыттардағыдан да ауыр жауапкершілікті қажет етеді.

Бұл Ислам нығметі бізге 1400 жылдан бері мыңдаған қиыншылық-тармен, азаптармен жеткізілгенін ұмытпау керек. Біздің міндетіміз -осы аманатты бізден кейінгі ұрпақтарға сол қалпында мұқият жеткізу. Бұл турасында қазір жанқиярлықпен, хақ пен жақсылықтың басым болуы үшін қажырлы болуды қажет ететін кезең. Бұл негізінде қисынды шындық. Өйткені, батпақтағы машинаны итерген адамның еңбегі мен тегіс жолда итергеннің еңбегін салыстыруға болмайды. Бұл жерде тағы бір мәселе бар. Ол итерілген машинаның доңғалақтарының батпақтан шығуы үшін бір баланың білегіндей күшке

қажеттілік туған ұрымтал сәтте сол кішкентай иық тіреу ісі тіпті үлкен мәнге ие болады. Керісінше, сол ұрымтал сәтте шетте тұрып тамашалап, міндетін атқармаған адамның кінәсі тіпті ауырлайды. Иман әлсіреп, жастардың кептеген жағымсыз ағымдарға ілесіп, адам баласы көбінесе нәпсінің қармағында өмір сүріп жатқан қазіргі таңда, аз бір қайратқа үлкен сауап, аз ғана немқұрайдылыққа да үлкен кінә берілетіндігін ойлап, уақытымыздың ұрымталдығына қарай әрекет етуіміз керек.

Дін, иман, Отан мен халыққа қызмет етуде табысқа қол жеткізу, әлбетте, әрбір адам үшін үлкен бақыт. Бірақ, уағыздау міндетінде негізгі мәселе жетістік немесе жеңіліс емес. Маңыздысы, Аллаһ ризашылығын алу үшін осыжолда қолдан келгенше қажыртаныту.

Қажетті құралдарға жүгіндім деп, әрбір уағыздан жағымды нәтиже күту және бұліске аспаған жағдайда үмітсіздік пен уайымға батып, өзін шаршату да дұрыс емес. Өйткені, һидайятқа жеткізетін Аллаһ. Пенденің міндеті мойымай, талмай, үмітсіздікке де, тоқмойындыққа да салынбай, уағызды жалғастыру, нәтижені Аллаһқа тапсырып, тәуекел ету. Сондай-ақ, әлемге рахмет ретінде жіберілген Расулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) «тағы бір адамды оттан құтқару» үмітімен өзін шектен тыс қинаған кездерде мына бір иләһи ескерту түскен:

«Олар иман етпей жатыр деп, (құсаланып) өзінді ойрандайсың ба! Егер қаласақ, аспаннан бір мұғжиза түсірер едік те, олар оған бас иер еді». (Шуара сүресі 3-4)

«(Расулым) Сен сүйгенінді һидайәтқа жеткізе алмайсың, керісінше, Аллаһ қалағанына һидайят

береді және кім хидайәтқа келеді екен оны ең жақсы Сол ғана біледі». (Қасас сүресі 56)

Сондықтан, жасалған уағыз қабылданбаса да, ең жоқ дегенде жамандықтың жылдамдығын тоқтататындығын және келешекте нәтиже беріп, тура жолға келуіне себеп болуы мүмкін екендігін де ұмытпау керек. Сонымен қатар уағыздаушы белгілі бір нәтижеге қол жеткізе алмаса да, осы міндеттің жауапкершілігінен құтылады. Өйткені, Аллаһ жолында қосылып қол жеткізе алмаған күрестен гөрі, қосылуға мүмкіндік бола тұра шет қалып, ынта танытпаған күрестен жауапты болары хақ. Иләһи таразыда тартылатын да осы тұрғысында міндетімізді атқарып, атқармағандығымыз.

Сондай-ақ, бір пайғамбар келіп, қалың қауым оған мойынсұнып, хидайәтқа келген; және бір пайғамбар келген, хидайәт азғана жамағатқа нәсіп болған. Яжи хидайәтқа жеткізетін Аллаһ, бірақ пайғамбарлардан бастап барлық үмбет Исламды ұстанып, уағыздауға мәжбүр.

Қысқасы, уағыздың отбасы мен балалардан бастап, бір мұсылманның негізгі болмысына айналуы шарт. Әрбір мүмин әр жағдайда уағыздаудың жолын қарастарып, шамасы, білімі, мәдени дәрежесі, жүрек кемелдігі мен отырған орнына қарай қажетті дінге шақыру міндетін орындауға және адамдарға ой салуға тырысуға жауапты. Өйткені, Құран Кәримде баяндалғанындай, Аллаһ Тағала құлдарынан шамалары жетпейтін нәрсені талап етпеген. Бірақ, шамасы келгенінше міндетін орындауға жауапты еткен.

Хақ пен жақсылыққа шақыру тұрғысында ең ұлы және пәк үлгі, шүбә жоқ, Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), одан кейін Ол әкелген дінге мирасшы болған әулиелер, олардың әр бір халі сұлулық, нәзіктік, тереңдік пен ұлылыққа ие. Сондай-ақ, осы қас құлдардың бірі рухани ілімінен нәсіп алғызып, біздерді тәрбиелеген Мұса мырзаның (құддисә сирруһ) өнегелі қасиеттерге толы өмірі, әр жағдайда бізді хақ пен қайырға бағыттайтын ишараттар мен тура жолды меңзейді.

Мұса мырза (құддисә сирруһ), қайтыс болар алдындағы науқас кезінде де: «Әттең, шамам болып қалаларды, ауылдарды шарласам және бауырларымның рухани-материалдық қиыншылықтарына дауа болуға тырыссам!..» - деп тілейтін.

Өйткені Ол әрі тәнімен, әрі малымен, әрі жүрегімен құлшылық сезіммен өмір сүруді езіне ең үлкен қағида еткен. Шамасы жеткенінше кейде қолымен, кейде кеңілімен әр бір жаралы көңілді, тіпті, барлық жаратылысты құшағына алатын. Орталық Азияның есіктері ашылғанда сол қартайған шағында күтпеген сергектік, әрекет пен ынта көрсеткен. Екінші жағынан, Оңтүстік Африкаға, Еуропаға барып, ол жерлерге де рухани, қоғамдық және жүрек сұлулықтарын жеткізуге еңбек еткен.

Қысқасы, ол бүкіл өмірінде Құран Кәрімде **نعم العبد** «қандай тамаша құл!» (Сад сүресі 30, 44) деп мадақталған, тамаша қасиеттерге ие жан болуға тырысты. Осылайша одан бұл фәни күмбезде мәңгілік жалғасатын хош бір ұн қалды. Хош сенімділік, хош жомарттық, хош

кеңіл, хош естелік, хош ахлақ, бастан-аяқ ізгілікке толы енегелі өмір қалды.

Раббымыз оның көңіліндегі пәк фәйіздерден нәсіп алуға жазсын!

Раббымыз, заманымыздағы нәзіктік себепті Хақ пен қайырға шақыруды міндеттелген дәрежеде орындап, Аллаһтың құзырында табысқа жетуді барлығымызға нәсіп етсін!

Аллаһым! Мәңгіліктің жолаушысы болған осы өмірде мәңгі қалатындай өмір сүру ғапылдығынан жүрегімізді сақта. Аяғымыздын астындағы топырақты басып жүріп, бір күні басылатын топырақ болатындығымыздың терең хикметі мен түсінігін жүректерімізге орнықтыр! Исламның нуры қорегіміз, Мұхаммеди руханият аясы ауамыз, Сенің ұлы сүйіспеншілігің мен ризашылығың бақыттылық жәннәтіміз болсын!

Әмин!

Усаp

Мархабат – бiр мұсылманның жүрегiнде ешқашан сөнбейтiн бiр от. Мархабат адамдығымыздың осы әлемдегi маңызды бiр құндылығы, ал жүрек арқылы бiздi Хaққа қауышуға бағыттайды. Мархабатты мұмин жомарт, қарапайым, қызметкер әpi рухқа тәртіп пен өмір дауасын сыйлайтын бiр көңiл дәpiгерi.

Усаф

Абдуллаһ бин Жафар (радиаллаһу анһу) бір сапарында бір құрма бақшасына соқты. Бақшаның қызметшісі бір негр құл еді. Құлға үш дана нан әкелінген еді. Осы кезде бір ит келді. Құл нанының біреуін соған тастады. Ит нанды жеп қойды. Екіншісін тастады. Оны да жеді. Үшіншісін тастады. Оны да жеп қойды.

Сонда Абдуллаһ бин Жафар (радиаллаһу анһу) мен құлдың арасында мынадай әңгіме болды:

– Сенің ақың қандай?» Негр құл:

– Мына көрген үш нан.

– Неге бәрін итке бердің? Құл:

– Осы жерде еш қандай ит жоқ еді. Бұл ит алыс жерден келген. Аш болғанына көңілім разы болған жоқ - деді.

Абдуллаһ (радиаллаһу анһу):

– Иә, бүгін сен не жейсің?» Құл:

– Сабыр етемін, бір күндік ақымды Раббымның мына аш маұлығына бердім» - деді.

Абдуллаһ (радиаллаһу анһу):

– Субханаллаһ! Менің өте жомарт екендігімді айтады. Бұл құл менен де жомарт екен! - деді.

Кейін сол құл мен құрма бақшасын сатып алып, құлды азат етті де, құрма бағын соған сыйлады. (Газзали, Кимия-и Саадат, 440 б)

Осындай мейірімді, қайырымды және терең сезімге ие тұлғалар өсіретін Ислам қоғамдық тәртіпке кедей менбайарасындағы дұшпандық пен қызғанышты жою, тепе-теңдікті сақтап, сүйіспеншілікті қамтамасыз ету үшін зекетті парыз еткен. Ислам бауырластығын одан да жоғары дәрежеде іске асырып, әрбір мүминді «бай бір көңілге» ие қылу үшін ұжданның қажеттілігі болып табылатын қайырымдылыққа шақырып, оны «исармен» шыңына шығарған. Өйткені, діннің негізгі мақсаты Аллаһтың бір болғандығын мойындаған соңтамаша, сыпайы және ойлы адам тәрбиелеу арқылы қоғамда тыныштық орнату болып табылады.

Бұл кемелдік, тек көңілде ғана керініс тапқан мейірім мен мархабат сезімі және оның ең тамаша көрінісі болып табылатын өз мүмкіндіктерін бөлісу, тіпті бұдан да ары исар деп аталатын, өзі мұқтаж бола тұра, қолындағы нығметтерден баз кешіп, оларды да қайырға жұмсау абзалдығына және дәрежесіне жету.

Мархабат - мұсылманның жүрегінде ешқашан сөнбейтін бір от. Мархамат - адамзаттың осы дүниедегі ең маңызды құндылығы, ол жүрек арқылы бізді Хақ Тағалаға қауышуға бағыттайды. Мархабаты мұмин, жомарт, кішіпейіл, қызметкөр әрі рухқа

тәртіп пен өмір дауасын дарытатын бір көңіл дәрігері. Және де мархабатты мұмин әрбір саладағы қызметін сүйіспеншілікпен, мейіріммен атқаруды білетін, үміт пен иман көзі болған бір адам. Ол рухқа шаттық сыйлайтын барлық қызметтің алдыңғы қатарында жүреді. Және ол сөзімен, жазуымен, халімен әрбір азғындық, азап пен қайғының қасында болады. Ол қайғылы адамның, қиналғанның қасында, жетімдер мен үмітсіздердің басында табылады. Сондай-ақ мұминдегі иманның алғашқы жемісі рахмет пен мархабат. Адамзаттың ахлағы да Құранмен кемеліне жеткен. Сондай-ақ, Құран Кәрімді ашсақ, ең алдымен алдымыздан «Рахман» және «Рахим» сипаттары шығады. Раббымыз ұлы затын «мейірімділердің ең мейірімдісі» деп танытып, құлына өзінің ахлағын бойына сіңіруді әмір етеді. Сондықтан Хаққа деген сүйіспеншілікке толы мұминнің жүрегінің Раббтың барлық жаратқандарын мейіріммен, мархабатпен құшағына алуы қажет. Рабты сүюдің нәтижесі - Оның жаратқандарына мейіріммен, сүйіспеншілікпен қарау. Сүйген сүйгенінің алдында сүйгеніне қарай жанқиярлық істер жасауды ләззат пен міндет санайды. Аллаһтың жаратқандарына беру Аллаһқа деген сүйіспеншілік деген сөз.

Расында Аллаһ үшін «беру» деп аталатын садақа мен қайырымдылықтың түрлері көп. Бұлардың ең жоғарғы дәрежесі, айтқанымыздай, «исар» болып табылады. Бұл басқасының қажеттілігін өз мұқтаждығынан жоғары санау қасиеті. Әрбір кәміл мұмин ұжданмен міндетті болған қайырымдылық пен сезімталдықтың ең жоғары дәрежедегі көрінісі.

Сондай-ақ, Мұхаммед Хаким Тирмизиден (құддисе сирруһ):

«Беру деген не?» - деп сұрайды. Хазірет:

«Беру - басқасының қуанышынан рахат табу» - деп жауап береді.

Исардың фәйізді аясына кіру - тек нәзік жүректер мен сезімтал рухтардың қолынан келеді. Өйткені, исардың негізі - кедейліктен қорықпай беру. Бұл жағдай ең тамаша және кәміл түрде пайғамбарлар мен әулиелерде көрінеді. Әрине, мұндай шыңға шығу және ол биік жұлдыздарға жету әркімнің қолынан келмейді. Бірақ, ол кекжиекке қаншалықты жақындасақ, соншалықты құнды нәсіптерге қол жеткізетіндіктен исар турасында ең кішкене бір қадам да біз үшін таптырмайтын мәңгілік бір табыс.

Әбу Һурайраның (радиаллаһу анһу) риуаяты бойынша; бір адам Пайғамбарымызға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп:

«Ей, Аллаһтың Расулы! Мен ашпын» - дейді.

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) әйелдерінің біреуіне хабар жіберіп, бір нәрсе беріп жіберуін сұрайды. Бірақ, мүминдердің анасы:

«Сені пайғамбар етіп жіберген Аллаһпен ант етейін, үйде судан басқа түк жоқ» - дейді.

Басқа әйелдері де сол жағдайда болғандықтан, Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сахабаларына қарап:

«Бүгін түнде мына адамды кім қонақ қылғысы келеді?» - деп сұрайды:

Әнсардан біреуі:

– Мен қонақ қылайын, уа, Расулаллаһ! - деп әлгі пақырды үйіне алып барды. Үйіне барып әйеліне:

– Үйде жейтін бір нәрсе бар ма?» - деп сұрайды. Әйелі:

– Жоқ, тек балаларым жейтін бір нәрсе ғана бар - дейді. Сахаба:

– Олай болса, балаларды айналдыр. Дастарханға келмек болса, оларды ұйықтат. Қонақ ішке кірген соң, жарықты сөндірі. Сөйтіп, біз де дастарханнан жеген болайық» - деді.

Дастарханға отырды. Қонақ қарнын тойдырды, олар аш ұйықтайды.

Таңертең сол сахаба Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасына барды. Оны көрген Расулаллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай деді:

«Түнде қонақтарыңа істегендеріңе Аллаһ Тағала артығымен разы болды» (Бұхари, Мәнеқибул-Әнсар, 10; Муслим, Әшрибә, 172)

Z

Хақ досы Рамазанұлы Махмуд Сами Хазіреті заң саласында оқығанымен, құл хақына қалудан қорқып, бұл мамандықты тастап, Тақтақалада бір кәсіп орынның есебін қолына алуды таңдаған. Хазірет жұмысқа бару үшін кемемен Қаракөйге өтетін. Қаракөйден Тақтақалаға дейін автобусқа мінуден бас тартып, жаяу баратын да, сол жолтөлем ақысын

садақаға беретін. Үлкендердің осы жоғары ахлақ пен халдері біз үшін қандай тамаша өнеге!

Расында, жеке бас рахаты мен жайлылықтан, үйдің безендірілуінен, күнделікті қаражаттан азғантай болса да, үнемдеп осы ұлық ахлақтан әркім өзінше нәсіп алуға тырысуы керек.

Исар - жомарттықтың шыңы. Өйткені, жомарттық - малдың артығынан өзіне қажет емесін беру, исар болса, өзіне мұқтаж бір нәрсені аузынан жырып беру. Исардың рухани сыйлығы да пенденің жанқиярлығына қарай болады. Аллаһ Тағала Меккелік мұһажирлермен мүмкіндіктерін бөлісіп, олардың қажеттіліктерін өз қажеттіліктерінен жоғары санаған Әнсарларды былай мақтайды:

«...Өздері мұқтаждық тартса да, оларды өз нәпсілерінен артық көреді (исар жасайды). Кім де кім нәпсінің сараңдығынан сақ болса, міне, солар - құтылғандар». (Хашр сүресі 9)

Ярмук соғысында хал үстінде жатқан үш жаралы жауынгерге берілмек болған суды бірі екіншісіне ұсынып, ақыры ешқайсысы да үлгере алмай, бәрі де ақтық демдерінде бір жұтым су іше алмай, шейіт болған.

Ибн Омардың (радиаллаһу анһу) риуаяты бойынша бір сахабаға қойдың басы жіберіледі. Ол адам:

«Пәлен адам менен де аш, соған апарыңдар»-деді. Екінші адам да солай айтты. Осылайша қойдың басы жеті кісіні айналып, қайтадан алдыңғы адамға келді. Өйткені, ең ашы сол еді». (Газали, Ихияу Улумиддин, III с. 571 б)

Хазіреті Омардың (радиаллаһу анһу) Шамға барғанында, түйеге міну кезегі құлына келген кезде, шаһардың есігіне барғанымен түйесіне болмай құлын міндіргендігі және өзі жаяу, құлы түйеге мініп, Шамға кіруі - мәні терең қайырдың бір көрінісі. Осылайша қайыр-садақа әр уақыт малмен бола бермейді. Мұндай қылықтар да қайырдың бір түрі деген сөз.

Қайырдың ең жоғарғы дәрежесі болған исар аузынан жырып беру, өз ақысын дін бауырына аудару мәселесі. Пайғамбар, сахаба, әулиелер мен салих құлдарға тән жоғары дәрежеде қайыр жасау.

Хазіреті Әли (радиаллаһу анһу) мен пәк жұбайы Фатима (радиаллаһу анһә) балалары Хазіреті Хасан мен Хазіреті Хусайнның аурудан айыққандары үшін үш күн нәзір оразасын ұстайды. Алғашқы күн ауыз ашарға арпа ұнынан тамақ жасайды. Тура ауыз ашар кезде есіктері қағылады. Келген адам аш әрі пақыр біреу еді. Мүбәрәк отбасы қолдарындағы тамағын ұсынып, өздері сумен ауыз ашты. Екінші күні ауыз ашар уақытында бұл жолы есік алдына бір жетім келеді. Сол күнгі тамақтарын да жетімге беріп өздері тағы сумен ауыз ашты. Үшінші күні ауыз ашар кезінде бір тұтқын жәрдем сұрап оларға жүгінген соң, олар үлкен сабыр мен қайырымдылық үлгісін көрсетіп, ауыз ашар тамақтарын енді осы тұтқынға берді.

Қайырмадағы осы терең мағыналы жомарттық басқаларын ез нәпсісінен де лайық санау және осы ұлық мінез төмендегі аят кәрімәмен иләһи құптау мен құттықтауға ие болған.

Аллаһ Тағала былай дейді:

«Өздері мұқтаж бола тұра, тамақтарын пақырға, жетімге не тұтқынға береді және оларға: «Мұны сендерге Аллаһ ризашылығы үшін береміз, сендерден ақы мен рахмет күтпейміз. Біз Раббымыздың қаһарлы, бәлелі бір күнінен қорқамыз.»-дейді. Аллаһ та оларды сол күннің жамандығынан қорғайды. Жүздерін жарық қылып, көңілдеріне қуаныш ұялатады». (Инсан сүресі 8-11)

Пайғамбар ғасырынан тағы бір исар үлгісі төмендегідей:

Бәдір соғысынан кейін тұтқындар екі-үштен сахабаларға бөлініп, Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бұл тұтқындарға жақсы қарауды әмір етеді.

Сол кезде тұтқындар арасында болған Мұсаб бин Ұмәйрдің інісі Әбу Ұзәйр былай дейді:

«Әнсардың қасында тұтқын болған кезде, тамақтың уақыты келгенде өздері құрма жеп, нан мен қатықтарын маған беретін. Мен бұған ұялып, тамақты оларға беретін едім. Бірақ, олар қабылдамайтын. Өйткені, Аллаһ Расулы оларға тұтқындарға жақсы қарауды бұйырған еді». (Рамазанұлы Махмуд Сами, Бәдір соғысы, 93 б)

Ешбір адам жомарттық, қайыр мен исарда Расулұллаһпен (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) салыстыруға келмейді. Ол барлық жомарттық түрлерінің ең жоғарғы дәрежесінде еді.

Аллаһ жолында Оның дінін түсіндіру, құлдарға дұрыс бағдар беру, аштарды тойдыру, надандарға насихат айту, мұқтаждардың қажеттіліктерін орындау

мен ауыртпашылықтарына шыдау сияқты білім, мал мен нәпсі жомарттығының барлығы да оның бойында бар еді.

Құрайыш мүшриктерінің үлкендерінің бірі Сафуан бин Умейе мұсылман болмаса да, Хунайн мен Тайф соғыстарында Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасында болған еді.

Жиранада жиналған олжаларды аралап жүріп Сафуанның оларға қатты таңдана қарағанын көріп, Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Қатты ұнады ма?» - деп сұрайды. Ол: «иә» деп жауап берген соң: «Ал, бәрі сенікі болсын!» - дейді. Сонда Сафуан өзін ұстай алмай:

«Пайғамбар жүрегінен басқа ешбір жүрек мұндай жомарт бола алмас,» - деп иман айтып, мұсылман болады. (Уәқиди, Мәғәзи, II, 854-855)

Расында да исар сыйдың ең кереметі. Расулуллаһ, сахаба мен салих құлдардың осындай сыйлары арқылы қаншама күпірлігінен танбаған адам тәубеге келіп, қаншама дұшпан дос болып, қанша мұминнің мұмин бауырына сүйіспеншілігі артқандығын ойлау керек.

Аллаһ Расулы ешқашан езінен бір нәрсе сұраса, қолынан келетін бір сұранысты кері қайтармайтын. Бір жолы оған тоқсан мың дирхам тиеді. Мұны бір төсеніштің үстіне төгіп, келген мұқтаждарға беріп, барлығын бітіреді.

Бирр

Құран Кәрімде «бирр» деп аталатын, «жақсы көрген нәрселерінен беру» қасиеті де тура исар сияқты, жоғары дәрежедегі қайырдың бір түрі.

Ахлақи қасиеттердің барлығында жан жақты үлгі-өнеге болған Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), шүбәсіз, бұл жағынан да ұлылығына жетпейтін бір шың. Оның кішкене бір нәрседе мүмин бауырын өз нәпсісінен жоғары ұстау турасындағы мұқияттылығынан мынадай мысал:

Бір күні Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бір мисуақ бұтағынан екі мисуақ жасады. Мисуақтың біреуі түзу әдемі, екіншісі қисық еді. Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) да түзу мисуақты қасындағы сахабасына беріп, қисығын өзі алды.

Сахаба:

«Уа, Расулаллаһ! Мына әдемі мисуақ сізге жара-сады» - дегенде, Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Бір сағат болса да біреумен жолдас болған адамнан, жолдастың хақына мойынсұнып-мойын сұмбағандығын сұрайды» деп осы хақтың исар мен бирр түсінігімен, яғни мүмин бауырын өз нәпсісінен жоғары ұстап, сүйген нәрсесінен берумен өтелетіндігін түсіндірген еді. (Газзали, Ихиа-у Улумиддин, II т, 435 б).

Төмендегі мына бір қисса да Мұндай қайырдың қасиетіне қандай тамаша мысал:

Бір күні сахабалар Пайғамбар мешітіне жиналып, Расулуллаһтың фәйізді сұхбатын тыңдап отырған еді. Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бір кезде мына бір аят кәриманы оқыды:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا

مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

«Сүйген нәрселеріңнен бермейінше ешқашан «биррге» (яғни қайырдың кемеліне) жете алмайсыңдар! Не берсеңдер де, Аллаһ оны лайықты түрде біледі». (Әли Имран сүресі 92)

Терең құштарлықпен Расулуллаһты тыңдап отырған сахабалар осы аят кәрімәні де өз жан дүниелерінде терең сезініп, осы пайғамбар үндеуі қамтыған не болса соның бәрін қайырға беруді ойлаған еді. Кенеттен бір сахабаның орнынан тұрғаны байқалды. Жүзінен иләһи нұр шашқан бұл сахаба Әбу Талха (радиаллаһу анһу) еді. Әбу Талханың пайғамбар мешітіне жақын, ішінде апты жүз құрма ағашы бар құнды бір бағы бар еді, ол жерді өте жақсы көретін. Расулуллаһты (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жиі-жиі шақырып, одан құрма ұсынып, бағын берекеттендіретін.

Әбу Талха (радиаллаһу анһу) былай деді:

«Уа, Расулаллаһ! Менің байлығымның ішіндегі ең қымбаты және ең жақсы көретінім мына қаланың ішіндегі Бәйруһа деп аталатын бағым. Осы сәттен бастап оны Аллаһ пен Расулына тапсырдым. Осы арқылы Раббым мені биррге (қайырдың кемеліне) жеткізіп, оны маған ақырет азығы етер деп

үміттенем. Уа, Расулаллаһ, енді осы бақты Аллаһтың саған көрсеткен жолында қолдан». (Бұхари, Уәсая,17)

Әбу Талхаға осы жанқиярлықты жасатып, мақтаулы ахлақтың рухқа орнығуы арқылы пайда болатын ізгіліктің адамзат арасында жайылуымен жер бетінде қандай бір бақыттылық ғасырының пайда боларын болжау онша қиын емес.

Z

Аллаһ Расулы ештеңесі жоқ адамды да қайыр жасауға шақыратын. Мысалы, Әбу Зәр (радиаллаһу анһу) ең пақыр сахаба болса да, оны да қайыр жасауға шақырып, былай дейді:

«Ей, Әбу Зәһр! Көже пісірген кезде суды көп құйып, көршілеріңе қара!» (Муслим, Бирр, 142)

Мүмин қараңғы түндегі толған ай сияқты нұрлы, терең, нәзік, сыпайы, қамқор, жомарт, мейірімді, мейірбан және қайыр тебіренісіне толы болуы керек.

Қазіргі кезде де мүмкіндігінше нақты бір қайыр мен исарға қажеттілік бар. Қайғылы және мұқтаж адамдардың орнында біздің де болуымыз мүмкін екендігін ұмытпаған жөн. Сол себепті науқас, жаны күйзелген, бишара, жетім, пақыр және аш адамдарға қайыр мен исарымыз - Раббымыздың алдындағы шүкіршілік борышымыз. Қолымыздағы нығметтерді мұқтаждармен бөлісейік, сөйтіп қуантқан көңілдер, дүниеде руханиятымыз, ақыретте көмекшіміз, жәннатта бақытымыз болсын.

Уа, Раббым! Мейірімнің барлық көріністері, көңіл өміріміздің бітпес қазынасы болсын! Раббымыз!

**Әлемдердің мырзасының және соның ізімен жүрген
Ислам ұлыларының исарға толы өмірінен бізге де
нәсіп ет!**

Әмин!

Истиғна

Истиғна, шала кісіліктен құтылып, кемелдікке жеткен салих және турашыл адамдардың жүрегінің сипаты. Истиғна – көңіл тоқтығымен қолындағысына қанағат етіп, одан артығына бас иеу. «Қанағат таусылмас, бітпес қазына» - деген хадис шәриф шарты бойынша, жүректің рухани марқайып (байып), шаттыққа кенелуі.

Устиена

Сахабалар барлық нәрсесін Меккеде тастап, Мәдинаға хижрет еткен кезінде Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мүһәжир Абдуррахман бин Ауф пен Әнсар Сағд бин Рәбидің арасында бауырластық құрған еді. Сағд бин Рәби Абдуррахман бин Ауфқа:

«Мен мал-мүлікжағынан Әнсардың ең ауқаттысымын. Малымның жартысын саған бөліп берем. Міне, малым, ал» - деді.

Абдуррахман бин Ауф (радиаллаһу анһу) болса, бұлардың барлығына көңіл тоқтығымен:

«Аллаһ малың мен мүмкіндіктеріңді саған қайырлы әрі мүбәрәк етсін, бауырым. Мен бұларға мұқтаж емеспін. Сен маған базардың жолын көрсет, сол жетеді» - деді.

Абдуррахман бин Ауф (радиаллаһу анһу) базарға барып сауда жасады. Көп кешікпей әжептәуір табысқа ие болды да, ағния-и шәкирин (шүкіршіл байлар) қатарына қосылды.

Көп жылдар өтіп, мүминдер Исламның күшті, айбынды дәуіріне жетті. Бір күні ауыз ашарда Абдур-

рахман бин Ауфтың (радиаллаһу анһу) алдына ұлы неше түрлі тамақ қойған кезде, ол бұған көңілі босап:

«Мұсаб бин Умәйр шейіт болған кезде, денесін жабатын кебін табылмады. Ораған кебін қысқа болып, басын жапса аяғы, аяғын жапса басы ашылып қалды. Сосын кебінің басына қарай жауып, аяқтарын жұпар иісті бір шөппен жаптық! Хазіреті Хамза (радиаллаһу анһу) шейіт болғанда да оны қарт әйелдер киетін ескі бір жамылғыш-пен жапқан еді.

Маған болса, Аллаһ Тағала дүниеде осыншама көп нығмет беріп жатыр. Ақыретте азайтар ма екен?! Ақыреттегі ақымды осы дүниеде бітіріп жатқан жоқпын ба? Ертең Аллаһтың алдында осы нығметтердің жауабын қалай берем?!» - деп, кезіне жас толған күйі дастарханнан тұрып кетті.

Бұл Ислам ұлыларының, Хақ жолында шын жүрекпен танытқан жоғары құлдық және дүниеге деген көзқарастарын көрсететін тамаша бір зүһд және кеңіл тоқтығы. Сірә, олардың назарында зүһд, Аллаһқа деген сүйіспеншілік пен қорқу, Одан басқа барлық нәрсенің жүректе мәнін жоғалтуы, көңілде бір мәнге ие болмауы истиғна (көңіл тоқтығы) болса, зүһдін ең жоғарғы дәрежесі ретінде жүректен іске асуы еді.

Сондықтан истиғна шалалықтан арылып, кемелдікке жеткен салих және турашыл адамдар ие болатын рухани сипат. Көңіл тоқтығымен қолындағысына қанағат етіп, одан артығына және басқаның қолындағысына қызықпау. Сондай-ақ истиғна:

«Қанағат - бітпейтін кдзына» (Дәйләми, Мүснәд, 4699) - хадисі бойынша, жүректің Хақ Тағалаға жақындығының нәтижесінде рухани тойынып, тыныштыққа қауышуы. Өйткені, қанағатқа толған жүрек дүниеуи қауіп-қатерлерден құтылады. Рух мәңгілікті түсініп, осылайша мүминдегі фәни ләззаттардың күші (тартымдылығы) аяқталады.

Мұны ең тамаша кәмілдікпен ұстанып, рухани шыңға жеткен Хақ достарының өмірлері истиғна мысалдарына толы:

Хазіреті Омардың (радиаллаһу анһу) халифа болған кезінде Сирия, Палестина, Мысыр сияқты өлкелер алынып, Иран жері толықтай Ислам мемлекетінің шекарасына кірді. Византия мен Иранның мол қазынасы Ислам әлемінің орталығы болған Мәдинаға құйыла бастады. Мүминдердің әлеуметтік жағдайы көтерілді. Бірақ мүминдердің халифасы Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) осы әлеуметтік жағдайдан алыс кеңіл тоқтығымен мемлекеттің айбындылығы мен мемлекеттік қордың байлығына қарамастан, жамау киімімен хұтпа оқыды. Кейде қарыз алып, қиыншылықпен өмір сүрді. Өйткені ол қазынадан өзіне жетерліктей жалақы алуды қалап, сонымен зорға күнін керетін.

Алдыңғы қатардағы сахабалар оның осы халіне ары қарай шыдай алмады. Халифаның жалақысын арттырмақ болды. Бірақ мұны ұсынуға батылдары бармай, Аллаһ Расулының әйелі болған қызы Хазіреті Хафсаға жүгінді. Аттарын атамай-ақ, әкесіне осы ұсынысты жеткізуін сұрады. Хафса (радиаллаһу анһә), сахабалардың бұл ұсынысын әкесіне айтты.

Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) күні бойы аш жүріп, жейтін бір құрма да таппаған күндеріне куә болған Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) (Муслим, Зүһд, 36) қызы Хафсаға:

«Қызым! Расулуллаһтың ішіп-жейтіні, киетін киімі қандай еді?» - деп сұрады.

«Тек өзіне жететіндей ғана еді» - деп жауап берген соң Хазіреті Омар былай деді:

«Екі дос (Хазіреті Пайғамбар мен Әбу Бәкір) және мен, бір жолмен жүрген үш жолаушы сияқтымыз. Алғашқымыз (Хазіреті Пайғамбар) орнына барды. Екіншісі (Әбу Бәкір) сол жолмен жүріп, біріншіге қауышты. Үшіншісі болып, мен де жолдастарыма жеткім келеді. Егер артық жұқпен жүрсем, оларға жете алмаймын! Әлде сен менің осы жолдың үшіншісі болуымды қаламайсың ба?» - деді. (Шехбендерзаде Ахмед Хилми, Тарихи-Ислам, I том, 367 б.)

Шүбәсіз, Хазіреті Омардың (радиаллаһу анһу) бұл ұстанымы жоғары жүрек сезімталдығының белгісі. Ақиқат пен құқықты іс-жүзінде ұстанып, әлемге әділдік орнатқан Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) туралы кептеген парасаттылық аңыздары, рухани тәрбиеде өнеге болған ең таңдаулы үлгілер.

Расында, адамдар өнерпаздар мен даналарды бағалайды. Бірақ, олардың жеке қимылдарына еліктемейді. Еліктенетіндер - ахлағы тамаша, абыройлы әрі көңілі тоқ тұлғалар. Осындай адамдардың жоғары және тамаша адамшылықтары ғана өлгеннен кейін үмбетке бір ғибрат көрмесі және де парасаттылық тәлімі болып қалады.

Аллаһ Расулының тұлғалығына қайран қалып, оның ізімен жүрген сахабалар;

«Исламға кіріп, өзіне жететіндей ғана бір рызыққа қанағат еткен адам қандай бақытты!» (Тирмизи, Зүһд, 35) деген Жаратылыс Нұрының дүниеге көзқарасын өз өмірінде ұстанбайынша, осы ұлық ке-руенге жету мүмкін болмайтындығын түсінген еді. Олар пайғамбар тәрбиесімен тәрбиеленгендіктен, үмбетке парасаттылық негіздерін танытқан жол сіл-теуші адамдар болды. Өзі мұқтаж бола тұра, басқа бір мұқтаж бауырын көрген кезде нәпсісінен бас тар-тып, мүмин бауырын нығметке өзінен де лайық тану және мүмкіндіктерін соған беру қасиетін адамдарға үйреткен де солар.

Сондай-ақ, Хазіреті Айша (радиаллаһу анһә) ана-мыз былай дейді:

«Расулуллаһтың үйінде ешқашан тойғанша тамақ жемейтінбіз. Қаласақ, тояр едік. Бірақ (мүмин бауырларымызды ойлап) исар ететінбіз».

Хазіреті Жәбир (радиаллаһу анһу) де Хөндөк соғысының алдындағы үлкен орлар қазған сол қиын кездердегі бір естелігін былай жеткізеді:

«Біз ор қазып жатып, қатты бір жартасқа тап болдық. Сахабалар Расулуллаһқа келіп жағдайды баяндаған кезде Расулуллаһ (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) өзі орға түсті. Тесені қолына алып ұрғанда, сол қатты тас құм сияқты шашылды. Осы мұғжиза көрініс тапқан кезде Аллаһ Расулының аштықтан қарнына тас байлағанын көрдік. Өйткені, сол жерде болған үш күн бойы ештеңе жемеген едік. Сонда:

«Уа, Расулаллах! Үйге баруға рұқсат етіңіз» - дедім. Рұқсат етті. Үйге барып, әйеліме:

«Мен Расулуллаһтыңхаліне шыдай алмадым. Үйде жейтін ештеңе жоқ па?» - дедім. Әйелім:

«Аздаған арпа мен бір лақ бар» - деді.

Мен лақты сойдым, әйелім арпаны үгітіп, нан пісірді. Етін қазанға салдық. Нан пісіп, қазан қайнап жатқанда Пайғамбарымызға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) барып:

«Аздаған тамағымыз бар. Бір екі адам ертіп, үйге келіңіз,» - деп өгіндім. Пайғамбарымыз:

«Қанша тамағың бар?» - деп сұрады. Барын айттым.

«Әрі көп, әрі өте жақсы! Әйеліңе: *«Мен барғанша қазанды оттан түсірмесін, нанды тандырдан шығармасын деп айт»* - деді. Сахабаларына *«Тұрыңдар!»* - деп бұйырды. Мүһәжирлер мен Әнсар, бәрі бірге орындарынан тұрды.

Мұны көргенде әйеліме барып (тамақтың аздығы мен жеткіліксіздігінен қорқып, сол сәт абыржып):

«Әне, Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), Мүһәжир, Әнсар және оларға қосылған басқалары, бәрі бірге келе жатыр» - дедім. Әйелім:

«Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) әзірлегеніміздің қаншалықты екендігін сұраған жоқ па?» - деді. «Иә, сұрады» - дедім. «Олай болса, абыржыма» - деді. Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келгендерге:

«Кіріңдер, қысылмаңдар» - деп, нанды турап, үстіне ет қойып, сорпасын осының үстіне құйды. Ақыры, барлық сахабалар тойды. Біраз тамақ артылып қалды. Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) әйеліме:

«Мынаны же, сонаң соң көршілеріңе де, бер. Өйткені айналаны аштық басты - деді». (Имам Нәбәуи, Хадислерле Ислам, 363 б)

Осы хадисте де баяндалғаны сияқты, Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) тамаққа бірнеше адаммен бірге езі шақырылса да, көңілі бұған разы болмай, басқа сахабаларды да қасына ертіп апарып, рахмет пен мейірімге толы көңілінің қамқоршы сипатын танытып, «үмметім, үмметім» сырын жарыққа шығарды. Сонымен қатар шақырған адамның үйіне барған кезде, әрине, барлық сахабалар соның жегенін қаласа да, Расулуллаһтың ең алдымен сахабаларына ұсынып, солармен бірге тоюы, сондай-ақ өзі қызмет етуі және барлық сахабалар тойған соң үй иелерінің қалған тамақты таратуын сұрауы, Оның көңіліндегі ең терең мархабат пен мейірімнің теңдесі жоқ көріністерінің бірі, біз де оның осы мейіріміне жүгініп, «Уа, Расулаллаһ! Шапағат!» демекпіз.

Әлемге рахмет ретінде жіберілген Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) зүһд пен тақуалық өмірі бойынша, қиыншылықта болғаны сияқты, молшылықта да үнемі азға қанағат етіп, Аллаһ Тағалаға былай жалбарынатын:

«Аллаһым! Мухаммед әулетінің азығын жететіндей ғана ет». (Бұхари, Рикақ, 17)

Тағы Хазіреті Айшаның (радиаллаһу анһә) баяндағанына қарағанда, ансардан оны зиярат етуге келген бір әйел Расулуллаһтың төсегінің бүктелген бір көрпеше ғана екендігін көргенде, жүгіріп үйіне барып ішіне жүн толтырылған бір төсек алып келеді. Төсегінің ауысқанын көрген Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), бұған разы еместігін айтып Хазіреті Айшаға:

«Ей, Айша! Ана төсекті кдйтарып бер. Аллаһқа ант етемін, егер қаласам, Аллаһ алтын мен күміс тауларды маған ертіп, әміріме берер еді» - дейді. (Ах-мед бин Ханбал, Китабуз-Зүһд, 30 б)

Өмір мен оқиғалар кезінде осы пайғамбар ұстанымын ұстанғандардың қағидасына айналған «зүһд» пен «тақуалықты» кейде қате түсінеді. Бұларды дүние нығметтері мен байлықтан үзілді-кесілді бас тарту деп түсінеді. Алайда тек байлықпен орындалатын ғибадаттар да Хақ Тағала алдында үлкен мәнге ие. Құран Кәрімде 200 жерде қайыр (инфақ) сөзі айтылады. Исламның бес негізінің екеуі қажылық пен зекеттің орындалуы, діни тұрғыда байлықтың ең төменгі шегі болып саналатын нисап мөлшері дүние-мүлікке ие болумен орындалады. Бірақ, «берген қолдың» «алған қолдан» жоғары екендігі турасындағы Ислами қағида (Бухари, Зекет, 18) да осы ғибадаттың нисабына ие болу керектігіне жетелейтін жәйт. Олай болса, діннің уағыздаған бір мәселесіне қайшы келе алмайды.

Күнә мен ғапылдыққа салынудан қорқып, дүние нығметтеріне көңіл тоқтығымен қарау - зүһд пен тақуалықтың шарты екендігі шындық. Бірақ, бұл

көңіл тоқтығы жүрекпен болады, іс жүзінде немесе сырттай емес. Яғни зүһд пен истиғна дүние нығметтерімен айналысумен қатар жүректен орын бермеу. Сондықтан зүһд кедейлік емес, бай-кедей, барлық мүминге қажет рухани бір ұстаным.

Құдайдың тағдырының нәтижесінде сырттай пақырлық пен мұқтаждықта өмір сүрген адам, жүрегімен дүниелік қалаулардың соңына түссе, зүһд пен истиғна иесі болып саналмайды. Сірә, зүһд және истиғна тағдырдың салғанымен азға қанағат ету емес, ерікті түрде жүректі дүниеге тұтқын болудан сақтау.

Сондай-ақ мына бір қисса осы қағиданы тамаша түсіндіреді:

Шах Нақшибәнд Хазіретінің тәрбиесінде болған үлкен әулие Мұхаммед Париса Хазіреті қажылыққа кетіп бара жатып, жол бойы дамылдаған Бағдат шаһарында бір жас зергерге жолығады. Жігіттің көптеген тұтынушымен дамылсыз сауда жасаған уақытын шектен тыс дүниемен шұғылданып өткізгенін ойлап, муңаяды, ішінен:

«Обал-ай! Мына жігітХақ Тағалаға құлшылық етудің орнына басқа іске көңілі ауыпты!» - дейді. Бірақ, жігіттің жүрегіне назар салғанда, мүшелері дүниелік іспен, жүрегі болса Раббысымен бірге зікір етуде екендігін таңдана тамашалайды.

Бұл жолы:

«Бәрекелді! Қолы пайдада, көңілі жарда!» - деп, жігіттің халін қатты ұнатады.

Хижазға барғанында Қағбаның жамылғысына оранған мұңая жылаған ақ, сақалды бір қартқа

жолығады. Басында адамның жалынышты тілекпен Аллаһ Тағалаға жапбарынғандығына, оның сыртқы пішініне қарап:

«Шіркін, мен де осылай жылап, Хаққа жалбарынсам ғой,» - деп, сол адамның халіне қызыға қарайды.

Содан соң оның жүрегіне қараса, барлық дұғалары мен көз жасы фәни дүниелік үшін екендігін көреді. Оған нәзік жүрегі қайғырады.

Қиссаның өнегесіне бақсақ, ең маңыздысы - дүниеуи күйбең тіршілікгі ақыретке нұқсан келтірмей жалғастыра білу.

Хазіреті Мәуләнә (құддисә сирруһ) да дүние өмірінде адамды жаратылыс дариясында жүзген бір кемеге балап, былай дейді:

«Егер дария кемеңің астында болса, оған сүйеу болады. Бірақ, толқын кемеңің ішіне кіре бастаса, оны батырады».

Расында, дүниелік нығметтердің жүректі Аллаһтан тыйып, өзіне байлау турасындағы рухани қауіпі жоққа шығарылмайды. Негізінде, әрбір мүмин Құран Кәрімде бұл қауіптен «мал» және «балаға» бағытталған «фитнә» сөзімен ескерткен. Олай болса, дүниемен айналысқан кезде жүректі ғапылдықтан қорғау керек. Жүрек дүние сүйіспеншілігінен қорғана алмаған жағдайда дүниенің бір зөррәсі де жиіркенішті болып саналады.

Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«(Нәпсіқумарлыққа толы) дүние ләззаттары ақыреттің қайғысы. (Сынақ бабындағы) дүниенің

ауыртпалығы болса, ақыреттің ләззаттары» (Хаким, Мүстәдрәк, IV т. 345 б) - деген.

Екінші бір хадисте:

«Дүние тәтті және көрінісі тартымды. Шүбәсіз, Аллаһ дүниенің басшылығын сендерге беріп, кдлай іс-әрекет ететіндеріңе, кдндай істер атқаратындықтарыңа қарайды. Олай болса, дүниеден сақтаныңдар» (Муслим, Зікір, 99) - деген.

Бір күні таң намазы үшін үйден шыққалы жатқанымда, сырттан екі мысықтың жан айқайын естідім. Білмек болып аулаға шығып, оларға қарасам, екі мысық қарама-қарсы тұрып алып, шабуылдауға әзір бір кішкентай қабылан сияқты ырылдап, еш қимылсыз бір бірлеріне ызбарлана қарағандығын көрдім. Жүндері тікірейіп кеткен. Кішкене бір шабуылда екіншісін паршалауға бел буған. Осыншама шектен тыс қарсыласудың себебі не екен деп ойланып тұрғанымда, ортасында өлген бір кішкене тышқанның жатқанын көрдім. Мысықтар сол тышқан жемтігіне қол жеткізу үшін осыншама күреске түскен екен. Екіншісін талау немесе талануға бел буып, бір-біріне қарсы көзге алған зиянның себебі ортадағы кішкене ғана тышқан жемтігі екен!

Бұл, негізінде, үлкен бір ғибрат көрінісі еді. Бір жемтікке тоқ көңілмен қарамаудан душар болатын жаман нәтижелерді көрсеткен еді. Бір қарағанда дүние жетегіне ергендердің бос ашкөзділіктері үшін ақырет қасіретін таңдауын еске түсіреді. Қаншама ғапылдардың мықтап жабысып, соңына түскен фәни әуестік, құмарлық пен бет бұрумен уақытша мәртебе, атақ пен басшылық ұмтылыстарының бір жемтік

екендігін түсіндіріп, бұлардың мәңгілік салтанатты беруге тұрмайтындығына ишарат етуде еді.

Міне, осы пίδα етудің негізінде, құлдың кеңіл тоқтығы мен ұмтылысын қате жолға бағыттауы жатыр. Мұндайлар хақында Аллаһ Тағала былай дейді:

كَلاَّ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ
أَن رَّاهُ اسْتَغْنَى إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرَّجْعَى

«Адам баласы өзін тоқ көңіл мұңсыз, бай санап, азғындық жасайды. (Негізі ей адам баласы!) Қайту, шүбөсіз, Раббыңа». (Алақ сүресі 6-8)

Рухани шикі адам дүние пайдасының соңында ашкөзділікпен жүгіреді. Бір нәрсеге қолы жетсе, ғапылдың мастығына сапынады. Егер қол жеткізе алмаса, онда қайғыға батады. Мал-мүлік, атақ пен рыздық үшін қажеттен тыс алаңдау жүректі дүниеге байлап, оған құл етеді.

Бұл мәселеге байланысты Пайғамбарымыздың мына сөзі қандай үлкен бір ескерту:

«Кімде-кім қам-құсасын бір ғана қамға, яғни ақырет қамына айналдырса, Аллаһ дүниеуи қам-құсасында оған кепіл болады. Кім дүние істері үшін қайғы уайымын арттырса, Аллаһ оның қандай ойпатта қасіретке ұшырайтындығына көңіл бөлмейді». (Ибн Маже, Зүһд, 2)

Дүние құл мен Рабтың арасындағы перде болса, құлдың рухани құлдырауына әкеліп соғады. Бұл ғапылдық жалғасқан сайын құл сырттай көрсетпесе де, шындығында, Аллаһ Расулының айтқаны сияқты:

«...Олардың абыройлары - байлығы, діндері - ақшасы, құбылалары әйелдері. Олар мақпұқаттың ең кесепаттысы. Олардың Хақ Тағала алдында ешқандай нәсіптері де жоқ» (Әли әл-Муттақи, Кәззул-Уммал, XI т, 195 б) үкімінде айтылғандай, бір халге тап болады. Раббымыз барлығымызды ондайдан сақтасын!

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сахабаларына:

«...Аллаһқа ант етемін, сендердің пақырлықтарыңнан қорықпаймын. Бірақ, мен сендерден бұрынғылардың алдына жайылғаны сияқты, дүниенің сендердің де алдарыңа жайылып, олардың дүние үшін жарысқаны сияқты, сендердің де жарысқандықтарыңнан, дүниенің оларды құртқаны сияқты, сендердің де құртуынан қорқамын» (Бұхари, Рикақ, 7) деген.

Сол себепті фәни дүниеге лайықты түрде ғана көңіл бөліп, жүректі қажеттен тыс оған бұрудан сақтану керек.

Дүние бүтіндей әлемнің Раббысының мүлкінен біртамшы. Ақырет өмірімен салыстырылса, дүние өмірі - пайғамбар сөзімен айтқандай - дарияға саусағын малған адамның саусағында қалған судай да болмайды. (Қараңыз. Муслим, Жәннәт, 55) Ұлы Раббымыз:

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

«Бұл дүние өмірі бір ойын және ермек қана. Ақырет өлкесіне келсек, шүбөсіз, өмірдің нағыз өзі, мұны білгенде ғой!» (Анкабут сүресі 64) деп бұйырған.

Расында, осыны білетіндердің көңіл көзінде дүние - бос нәрсе.

Олардың бірден-бір қалауы Аллаһтың ризашылығы. Юнус Әмрә қандай тамаша айтады:

*Баршылыққа да қуанбаймын
Жоқшылыққа да қуанбаймын.
Ғашықтығыңмен жұбанамын.
Маған Сен керексің, Сен.*

Ғапыл адамдардың көздерін қызықтырып, көбінесе құлды азғындыққа түсіретін дүниенің ақша, пұл, атақ, абырой, ләззаттары таза жүрек иелері үшін ешқандай бір мәнге ие емес. Аллаһтың әулиелері және салих мүминдер үнемі Хақ Тағаланың ризашылығын бағып, бағыттарынан зәрәдай да айырылмайды. Олардың көздері дүниенің алдамшыларының алдында үнемі ашық.

Яхия бин Муаз (рахматуллаһи алейһи) былай дейді:

«Ариф ақыретті оң қолына, дүниені сол қолына алған, көңілін де Хақ Тағалаға бұрған. Енді оны еш бір нәрсе Хақтан басқаға көңілін бұра алмайды».

Хазіреті Мәуләнә Мәснәуиінде былай дейді:

«Дүние - Аллаһтан ғапыл қалу деген сез. Әйтпесе ақша, пұл әйел мен балаға ие болу емес. Сені алдандырып, Хақтан ғапыл еткен не болса, сенің дүниенң сол».

Яғни көңіл тоқтығы тек мал-мүлік пен байлық тұрасында ғана емес, құлды Раббысынан ғапыл ететін барлық нәрселер мен алданыштан жүрекпен сақтану керек.

Жүректі Аллаһтан ғапыл ететін ең күшті ықпалдардың бірі - «мансапқорлық, яғни басшы болу, әкімгершілік қалауы.» Дүние тарихы тойымсыздықпен салтанат иесі болмақ болған немесе мансабын қорғау үшін қаншама зұлымдық жасаған залымдарға толы. Бірақ, Ислам тарихында көңіл Хақ Тағалаға байланған салтанат қалауына тұтқын емес, тіпті, қажет болса, қолындағы күш пен мансапты өз қалауымен беру кемелдігіне жеткен дара тұлғалар бар. Әсіресе, тарихта үш адам бар. Олар Исламның бірлігі үшін теңдессіз бір кемелдік үлгісін көрсетіп, арттарына бастан-аяқ жақсылық пен парасаттылық естеліктерін қалдырған.

Бұлардың біріншісі - Пайғамбар немересі Хазіреті Хасан (радиаллаһу анһу). Хасан (радиаллаһу анһу) мемлекеттің бөлінбеуі үшін халифалықты алты ай атқарған соң, оны үлкен бір жүрек кемелдігімен Мұавияға тапсырып, саяси тартыстардың алдын алып, үлкен топтардың бір-бірлерімен қырқысып, туысқандық қанының селдей ағуына кедергі болған.

Екіншісі-шығысөлкелерінүлкенбірсүйіспеншілік селі халінде, ешқандай қылыш қолданбай, Османлыға қаратқан Идрис Битлиси Хазіреті.

Үшіншісі болса - Барбарос Хайреттин Паша, ол ұлы Жәзайрдың тағы да сондай қаншама жерлердің сұлтаны болған кезде, қол астындағы мемлекетті бірлік пен тұтастық үшін Османлы сұлтанына қарасты бір аймаққа айналдырып, өзі сол ұлы мемлекеттің қызметшісі болуды бір өлкенің патшасы болудан жоғары санаған.

Хазіреті Сүлеймен (әлейһиссәләм) мал-мүлік пен салтанат сүйіспеншілігін көңілінен шығарып

тастағаны үшін өзін пақыр санайтын. Таңертең тұрған кезде, пақыр мен ғаріп адамдардың қасына барып, үлкен кішіпейілділікпен олармен бірге отырып:

«Пақыр пақырлармен жарасады» - дейтін.

Қысқасы, дүниеде ешкімге мұқтаж болмау үшін еңбек етіп, адал жолмен мал-мүлік табу кемшілік емес, керісінше, *«Қайсыбірлеріңнің жібін алып тауға барып, арқасына бір арқа отын көтеріп, оны сатуы және сол үшін Аллаһтың, оның абыройын кррғауы, берседе, бермесе де адамдардан бірдеңе сұрағаннан жақсы»* (Бұхари, Зекет, 50-53; Нөсай, Зекет, 85) хадисі бойынша жақсы бір қасиет. Өйткені, ауқатты әрі күшті мұмин көбірек қайыр жасайды. Көп адамдарға жұмыс мүмкіндігін туғызады, жақсы істерге көп ат салысып, соңында:

«Адамдардың ең қайырлысы адамдарға ең пайдалысы» (Суюти, әл-Жамиус-Сағир, II, 8) хадисінің сырына ие болады.

Қате нәрсе - дүниеден нәсіп алу емес, оған көңілді беріп, діни және ұждани міндеттерге нұқсан келтіру, сараңдық жасап дүниеге тұтқын болу. Ақшаның орны көңіл емес, сейф пен қалта екендігін ұмытпаған жөн!

Олай болса, бұл жөнінде ұстануымыз керек болған пайғамбар өлшемі мынадай:

«Дүниеге көңіл байлама, Хақ сені сүйсін; адамдардың қолына қарама, Халық сені сүйсін». (Ибн Мәже, Зүһд, 1)

Аллаһ Тағала бөрімізді сүйіп, сүйдіргендерінен етсін! Мәсиуәға яғни өзінен басқасына көңілімізге

**пайғамбари көңіл тоқғығын беріп, ынта байла-
нысымызды ұлы ғашықғығына, оның әмірі мен
бұйрығына арнасын!**

Әмин!

Сауда ахлағы

Бір мал-мүлікті адал жолмен табуға міндеттіміз және адал жерлерге жұмсауға да мәжбүрміз. Ариф бір саудагер дүние саудасында болған кезінде одан да үлкен ақырет табысына, яғни бітпейтін бір саудасына нұқсандық келтірмейді, мәңгілік бақыттылықты ойлап, иләһи жолдан айрылмайды.

Сауда ахлавы

Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бидай сатқан бір адамға кезігеді. Сатушыдан:

«Қалай сатып жатырсың?» - деп сұрайды.

Адам өзінше түсіндіреді. Сол кезде Расулуллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Қолыңды оның (бидайдың) ішіне тык,!» - деген уахи келеді.

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қолын тығып, бидайдың дымқыл екендігін көрді. Со-
сын:

«Адамдардың көруі үшін дымқылын үстіне қарай қойсаң еді. Алдағанадам бізден емес» (Мұслим, Иман, 164) - деді.

Хадисте де айтылғаны сияқты, Ислам экономикалық жүйені сауданың негізін турашылдықпен, шындықпен жеке адамға және қоғамға қызмет ету түсінігіне негіздеп құрған.

Тауардың өндірушіден тұтынушыға жетуі дегенді білдіретін және табыстай қажырды да қажет ететін. Сонымен қатар пайдаға айналғаны сияқты зиянға да айналу ықтималы бар сауда ісі тауар пайдасының артыруына қарай халал болған, тіпті ұсынылған. Хазі-

реті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мүбәрәк тілінен *«табыстың оннан тоғызының сау-дада болғандығы»* (Суюти, әл-Жамиус-Сағир, I, 113) мадағының айтылғандығын ойласа, бұл ынталандырудың мәні жеңілірек түсініледі. Екінші жағынан, Ислам сенімі сүйенген бес негізгі амалдың қажылық пен зекет сияқты ең маңызды екеуі ауқатты мүминдерге тән, бұлар да сонымен бірге адал жолмен баюдың ынталандырушысы сияқты. Хадисте баяндалған:

«Берген қол алған қрлдан абзал» (Бұхари, Зекет, 18) түрінде беруші болуға бағытпаған үкім де, осы тұрғыдан бағалануына тұрады.

Сонымен қатар, мал мен байлыққа қол жеткізудің ең маңызды себебі болған саудада:

«Әрбір ұмметтің бір фитнәсі бар. Менің ұмметімнің фитнәсі мал-мүлік» (Ибн Ханбәл, IV, 160) хадисін де естен шығармаған жөн.

Сірә, саудадағы ақша табу құштарлығы нәпсіге жағымды қорқынышты қатерлердің бірі. Тойымсыз адам бір тегене сияқты: қарны тойса да аузы жабылмайды. Алайда, сол тегенеге дарияны құйсақ, шамасынан артық не сияр, және де тойымсыз адам бір ошақ, пеш немесе мангал сияқты, оған ағаш пен көмір сияқты отынды үйген сайын, алаулап, сөнбейді, керісінше, алауы мен жалыны арта түседі. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) тойымсыз адамның халін былай түсіндіреді:

«Адам баласының екі сай толған малы болса да, үшіншісін қалайды. Адаья баласының ішін (қарнын) топырақтан басқа ештеңе толтыра алмайды».

(Бұхари, Рикақ, 10; Муслим, Зекет, 116)

Осы тойымсыздығы себебінен адам баласының саудада жасаған қулығы мен айласының шегі жоқ. Сол себепті қаншама қауымдар жойылып кеткен. Және де бұл дүние ақылға келмеген қаншама ғапылдық жолаушыларына толы. Шексіз байлықтары бола тұрса да қайыр, зекет немесе әртүрлі ізгі істермен пақыр, ғаріп, жетім, жесір, және мұқтаждарға қамқор болудың орнына, олардың хақысын вампир (қанішер) сияқты жұтқандар тарихта аз кездеспеген.

Дін - рухтың жүгі сияқты болған тәннің бақыты мен рахаты үшін емес. Керісінше, рухты адамның тәни және нәпсілік жағына басым ету жолында. Сауда белгілі бір сатыдан соң нәпсіміз бен тойымсыздығымызды ауыздықтау болу керек, сонда ғана шектен шығып дүние мен ақыреттің бишарасы болмаймыз... Саудагері алаяқ, бақылау орындары ұры мен парақорларға толы қоғам ішінен тыныштық іздеу - бос бір қиял...

Аллаһ Тағала Құран Кәрімде қияметке дейін келетін үмметтерге бір ғибрат болуы үшін Шұғайбтың (әлейһиссәләм) қауымы Мәдиан және Әйкә халқының жойылуының сауда ахлағының шектен тыс бұзылғандығынан болғандығын баяндайды. Сол үшін саудада айлакерлік жасап, харам жеу, әлсіздерді жаншу - бір қауымның жойылуына себеп болатындай дәрежедегі ауыр қылмыс. Аллаһ Расулы (саллаллаһу әләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Алтын мен күміс ақшаның, тәкаппарлық пен менмендікті көрсететін киімнің құлы болған (адам) құрысын! Пайдақұмар (әуесқой) адамға (қалағаны) берілсе қуанады, берілмесе разы болмайды (иләһи

бөлініс пен тағдырға қарсы болады)» (Бұхари, Рикақ, 10; Ибн Маже, Зүһд, 8)

Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) бірадам мақталған кезде, мақтаған адамға үш нәрсе, яғни:

«Сен онымен қандай да көрші, жолдас болдың ба немесе сауда жасадың ба?» - деп сұрайтын.

Алдындағы адам үшеуінің де болмағанын айтқанда:

«Ондай болса, Сен оның мешітте Құран оқығанда басын шұлғығанын көрген шығарсың!» - деді.

Ол адам:

«Иә. Ей, Омар! Менің көргенім сол еді» - дегенде, Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу):

«Олай болса, мақтама! Өйткені ықылас, құлдың мойнында емес» - деді.

Бұл жерде Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) нұсқаған өлшеу, сыртқы көрініске алданбау, адамның іс-әрекеті мен адами қатынастарына қарап, пікір айту керектігі. Пайдасынан сынақ тапсырып өтетін ұпай ала алмағанның ақталуының қаупіне ишарат.

Көргеніміз сияқты, сауда адамның ішкі дүниесін сыртына шығарады. Яғни, адамның ішкі дүниесі қалай болса, саудасы да солай.

Ислам бойынша бір зат алған кезде оны әдейілеп жамандамау, сатқан кезде құнынан да жоғары көрсететін сөздерді қолданбау керек. Тұтынушының әлсіздігін пайдаланып бағасын мөлшерден жоғары шығармау керек. Алдатуға жүгінбей, пайызшылық,

таразы мен өлшемде айлакерлік жасамау, ант етуден аулақ болу, қоғамға зиянды харам нәрселерді алып-сатпау қажет.

Сауданың қағидаларын Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қандай жақсы қойған:

«Ей, саудагерлер қауымы! Шүбәсіз, шайтан мен күнә сауда-саттыққа араласады. (Айтылған ант, қажетсіз сөздер т.б. үшін кәффарат болу үшін) саудаңызды садақмен араластырыңыз (тазалаңдар).

Саудагерлер қиямет күні күнәһарлар ретінде тірілтіледі. Бірақ Аллаһ алдында тақуа болғандар мен ізгілік, шыншылдық пен турашылдықта болғандар басқаша...» (Тирмизи, Бүю, 4)

«Сату кезіндегі ант тауардың өтуіне көмектессе де, ақшаның берекетін кетіреді.» (Бұхари, Бүю, 26)

Тауардың құнын білмейтін сатушыға заттың құнын айту қажет. Оның білімсіздігі, тәжірибесіздік пен аңқаулығын пайдалануға тырысу алдатушылық. Көңілінде Аллаһтан қорқу мен Оның ризашылығына қол жеткізу мақсатындағылар бұл женінде өте абай болады. Имам Ағзам Хазіреті өзіне сатып алу үшін жібек аралас бір мата әкелген әйелден заттың бағасын сұрайды. Әйел:

«Жүз дирхам, уа, Имам!» - дегенде, келіспей:
«Жоқ, бұл одан да қымбат» - дейді.

Әйел таң қалып, тағы жүз дирхам қосты. Имам Ағзам тағы қабылдамады. Әйел жүз дирхам тағы қосты, сосын тағы жүз дирхам. Имам Ағзам:

«Жоқ, бұл тауар төрт жүз дирхамнан да қымбат» - дегенде, әйел: «Уа, Имам! Сіз мені мазақ етіп тұрсыз ба?» - деуге мәжбүр болды.

Сонда Имам әйелдің тауардың нағыз құнын білуі үшін мән-жәйді түсінетін біреуді шақыртты. Келген адам, матаның құнын бес жүз дирхам деп белгіледі де, Имам Ағзам оны осы бағамен сатып алды.

Өйткені, ол-турашылдықтан таю, тауардың кемшілігін жасыру. Әсіресе, таразы мен өлшемге көңіл бөлмеу адамды аянышты нәтижелерге душар ететіндігін жақсы білетін.

Османлы қоғамы да осы ахлақпен біте-қайнасып, осылайша қоғамның тыныштығы мен бақытын кәпірлерді де таң қалдыратындай дәрежеде қамтамасыз еткен. Фатих Стамбулды жеңіп алған соң екі поптың Османлы әскерлерін бақылау үшін аралап жүргенде, бастарынан өткізген мына бір оқиға осы халді тамаша көрсетеді. Поптар таңертең ертемен бір дүкенге барып бір нәрсе алмақ болады. Сатушы оларға:

«Менпачинжасадым.Пачинжасамағанкөршімнен алыңыз!» - деді.

Сосын екінші дүкенге барады. Дүкендегі сатушы да тура солай:

«Менпачинжасадым.Пачинжасамағанкөршімнен алыңыз!» - деді.

Осылайша поптар басқа дүкенге барады. Олар да дәл солай жауап береді. Ақыры, алғашқы дүкеннен сауда жасайды.

Аталарымыз адамды осыншалық қамқор және жанқияр етегін мінез-құлықпен тәрбие алып ғұмыр кешкен. Ислам ахлағы болған бұл ортада үнемі бір-бірінің қамынойлайды. Әсіресе, айлакерлік мұсылман үшін өте ауыр қылмыс. Мұсылман адам өтірік айтпайды, алдамайды. Алдану болса, ақымақтықтың белгісі. Мұсылманға ол да жараспайды. Адамзатқа жол сілтеуші болып жіберілген пайғамбарлар «сыдық» яғни турашылдық пен «фөтанәт», яғни ақылдылық сипатына ие. Солардың ізімен жүрген мұсылман да ақылды және көзі ашық болуға міндетті. Аллаһ Тағапа алдатқандарға алданбау үшін біздерге былай ескерту жасайды:

«Аллаһтың тіршіліктеріңе тірек етіп, өмірдің негізі ідылған малдарыңды ақылы жетпейтіндерге бермендер...» (Ниса сүресі 5)

Алдатушыларға келер болсақ, олар да мына хадистегі ескертуге лайық. Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Үш түрлі адам бар, киямет күні Аллаһ олармен сөйлеспейді, оларға қарамайды және оларды ақхамайды. Оларға ауыр азап бар» - деген сөзін үш рет қайталағанын естіген Әбу Зәр (радиаллаһу анһу):

«Аттары өшсін, үміт еткендеріне жетпесін, қасіретке ұшырасын. Уа, Расулаллаһ! Олар кімдер?» - деп сұрады.

Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Киімдерін (тәкаппарлығы мен менмендігінен көкірегін керіп) желпіген, бергенін міндетсіген, жалған антпен тауарын сатқан адам!» - деді. (Мус-

Екінші жағынан, Исламның экономикалық жүйесінде сақтау, яғни құнын өсіру үшін тауарды қоймаға салып қою да дұрыс емес. Ол қоғамның материалдық шығыны. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) қоймалағандарға қарғыс ететін. Хадисте былай делінеді:

«Тауарын сатуға шығарған батыл саудагер ризықтандырылады, оданда қымбатқа сату үшін тауарын қолында ұстап саққаған саудагер болса, малғұн». (Ибн Маже, Тижарет, 6)

Ислам саудаға байланысты қағидаларды негізінен оның табылу жолдары мен жұмсалу істерін де көрсетеді.

Құран Кәрім екі жақтың ризашылығымен орындалуы қажет болған сауда-саттық ісінен басқа қатынастарды харам санап:

«Мал-мүліктеріңді араларыңда заңсыз жолмен жемендері» - деп бұйырады.

Аят кәрима былай дейді:

«Ей, иман етушілер! Екі жақтың ризашылығына сүйенген саудадан басқа, мал-мүліктеріңді, харам жолдармен араларыңда (алып-сатып) жемендер! Және өздеріңді өлтірмеңдер! Аллаһ сендерге өте мейірімді». (Ниса сүресі 29)

«Нәпсілеріңді өлтірмеңдер!» сөзі маңызды және нәзік мағынаны білдіреді. Бұл жерде рухи өмірді құртып, жәһәннәмдық болудан сақтандыратын бір ескерту бар. Екінші жағынан төбелес пен қылмыстардың кейбіреуінің хақсыз тауып жеу сезіміне сүйенетіндігі шындығына да назар аударуда.

Бұл қауіптерден қорғану Исламның белгілеген сауда-саттық қағидаларын орындаумен болады. Әсіресе, өсімнен аулақ болу бұл турасында ең маңызды мәселе.

Өсім, тәуекел мен қажыр-қайрат араласпағандықтан капитал мен еңбекті қанаушылықтың керінісі. Тек байдың одан бетер күшеюіне мұқтаждың одан бетер езілуіне себеп болады. Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) пайыз хақында өте үрейлендіруші бір хадисі бар. Қоштасу хұтпасында Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Пайыздың барлық түрі аяғымның астында!» - деп, әр түрлі пайызды харам еткен.

Аят кәрималарда бұл жайындағы иләһи ескерту былай баяндалады:

«Пайыз жегендер (қабірлерінен) шайтан ұрған (адамдардың жындылық кеселінен айыққаны) сияқты тұрады. Бұл хал олардың «Сауда-саттық тура пайыз сияқты!» - дегендігі үшін. Алайда, Аллаһ, сауда-саттықты адал, пайызды харам еткен. Осыдан кейін кімге Раббысынан үгіт келіп, пайыздан баз кешсе, өткендегі болғаны өзінікі және ол іс Аллаһқа қалған. Кім қайтадан пайызға қайтса, міне олар жәһаннамдық, сол жерде ұзақ уақыт қалады.

Пайызды харам еткен Аллаһ, пайыз араласқан тауарды бітіреді (оның берекесін кетіреді), садақалары (берілген заттарды) болса, берекеттендіреді. (Олар арқылы болашақ пәлекетті қайтарады) Аллаһ, күпірліктен және күнөдан бас тартпаған адамды сүймейді!» (Бақара сүресі 275-276)

Әсіресе, пайыз кесірінен иләһи қаһардың көрініс табатындығын айтқан мына аяттағы ескерту өте қорқынышты:

«Ей, иман етушілер! Аллаһтан қорқыңдар! Егер шынымен де сенсеңдер, алашақ пайыздарыңнан бас тартыңдар! Егер пайыз туралы айтылғандарды орындамасаңдар, Аллаһ пен Расулы тарапынан (пайыз алушыларға қарсы) ашылған соғыстан хабардар болыңдар! Егер тәубе етіп баз кешсеңдер, табыстарың сендердікі, хақсыздық еткен де, хақсыздыққа ұшыраған да болмайсыңдар». (Бақара сүресі 278-279)

Кім әлемнің Жаратушысы мен әлем өзінің абыройы үшін жаратылған Аллаһ Расулымен соғысып, жеңер? Егер бір мүмин пайызбен айналысатын болса, не мал-мүлкінен айырылады немесе иманы әлсіздікке ұшырайды.

Пасықтық болса, мұндай қате жолда жүргені үшін лайық болған жазаға тіпті лайық болуы үшін мал-мүлкі артады. Яғни сол жол оған бұл дүниеде пайдалы болады. Өйткені, Аллаһ Тағала немқұрайдылықпен қарамайды, мүмкіндік береді. Мұндайлар бастарына келетін жаза сәтіне дейін мүмкіндікке ие болады. Аят кәрімәдағы иләһи ескертуге өте абай болу қажет. Өйтпесе, жағдай ете мүшкіл. Жәбир (радиаллаһу анһу) былай дейді:

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) пайыз жегенге, жегізгенге, жазғанына және куәгерлеріне лағынет етіп:

«Олардың бәрі бірдей...» - дейді. (Муслим, Мұсақат, 106)

Әбу Ханифаның хапі қандай жақсы. Ол ұлы Имам

пайызға ұқсас жағдай болмасын деп, алашағының ағашының көлеңкесінен де пайдаланбаған.

Пайызға тыйым салынудың, әрине, көптеген себептері мен хикметтері бар. Бұлардың алдында жұмыссыздықты көбейтуі, жасанды бағаның көтерілуіне жол ашуы, көмектесу, қолқабыс жасау, сүйіспеншілік, мархабат пен мейірім сияқты адами және ахлақи қасиеттерді әлсіретеді, менмендікті өсіріп, ақша мен өзгелерге үстемдік құру сезімін күшейтуі сияқты мәселелер тұрады.

Осындай себептерге қарсы пайызға тыйым салған Ислам, осыған қарама-қарсы ізгі қарыз деп аталатын «мүмкіндігіне қарай Аллаһ үшін қарыз беруге» шақырған және қиыншылыққа тап болған адамға берілген борышты садақадан да абзал санаған.

Барлық жағдайға қарамастан адал іс атқарып, дұрыс, шыншыл және сенімді саудагерлер мен іскерлер сан жағынан үнемі аз болады. Бәлкім, сол үшін Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) дұрыс саудагерлерге үлкен сый сүйіншілеген. Хадис шәрифте былай делінеді:

«Шыншыл, дұрыс, сенімді мұсылман саудагер қиямет күні пайғамбарлар, турашылдармен шейіттермен бірге болады». (Тирмизи, Бұю, 4; Ибн Маже, Тижарет, 1)

Әбу Ханифа Хазіреті саудамен күн керген әжептәуір ауқатты бай адам еді. Бірақ, біліммен айналысқандықтан, сауда жұмысын өкілі арқылы жүргізіп, езі жасалған сауданың халал болып, болмағандығын бақылайтын. Бұл турасында өте қатал еді, бір жолы ортақтасы Хафс бин Абдуррахманды мата сатуға жіберіп, оған:

«Ей, Хафс! Тауарда мынадай кемшіліктер бар. Тұтынушыға осыны айт та, осынша арзанға сат!» - деген еді.

Хафс тауарды Имам белгілеген бағаға сатқан, бірақ ондағы кемшілікті тұтынушыға айтуды ұмытып кеткен еді. Жағдайды естіген Әбу Ханифа Хазірет Хафстан:

«Матаны алған адамды танысың ба?» - деп сұрады.

Хафс тұтынушыны танымайтындығын айтқан соң Имам барлық тауарды садақа етіп таратты. Өйткені ол барлық жағынан Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Хазіреті Амрға айтқан:

«Ей, Амр салих адам үшін салих тауар қандай жақсы!» (Ахмед бин Ханбал, Мүснәд, IV, 197, 202) ақиқатын түсініп, халал мен харам турасында тақуалық өлшеммен әрекет еткен еді. Өйткені, халал мен харамға көңіл белу бізге аманат етілген мал-мүліктің тазалығы мен ақыретте сұрауының болатындығы турасынан өте маңызды қажеттілік.

Халал тамақ үшін саудаға харам араластырмаудың маңызы мен берекетін марқұм әкем Мұса Мырза мына оқиға арқылы түсіндіретін:

«Мұсылман болған армян бір көршіміз бар еді. Бір күні одан өзінен һидайятқа келу себебін сұрағанымда, былай деді:

«Ажыбадемде егістік көршім Рәби Молланың саудадағы тамаша ахлағы арқылы мұсылман болдым. Молла Рәби сүт сатып күн көретін адам еді. Бір ақшам уақытында бізге келіп:

«Алыңыз, мына сүт сіздікі?» - деді.

Таң қалып:

«Қалайша? Мен сізден сүт сұраған жоқпын ғой!» - дедім.

Әлгі нәзік сезімді адам:

«Мен абайсызда сиырларымның біреуі сіздің бағыңызға кіріп жайылғанын көрдім. Сол үшін бұл сүт сіздікі. Әрі сол сиырдың жеген шебінің күші денесінен әбден шыққанға дейінгі сүтін сізге алып келемін...» - деді.

Мен:

«Сөз болып па көрші? Жегені шөп емес пе? Халал болсын!» - десем де, Молла Рәби:

«Жо-жоқ, олай болмайды! Оның сүті сіздің хақыңыз!» - деп жануардың аталмыш уақыты біткенге дейін сүтін бізге әкеліп тұрады.

Сол мүбәрәк адамның қимылы маған қатты әсер етті. Ақыры, көзімдегі ғапылдық пердесін ашып, ішіме һидайят күні туды. Өзіме өзім:

«Осындай ұлы ахлаққа ие адамның діні әлбетте ең ұлы дін. Осындай сыпайы, әділ, кәміл және пәк адамдар жетілдірген діннің туралығынан күмәндануға болмас!» - деп, иман айтып, мұсылман болдым».

Осы ізгіліктермен қатар хадис шәрифте айтылған:

«Адамдарға сондай бір заман келеді, адам малды адалдан немесе арамнан тапқандығына еш көңіл бөлмейді» (Бұхари, Бұю, 7, 23) түріндегі ғапылдықтардың орын алуы - өкінішті жағдайлар.

Алайда, діннің қойған қағидаларын орындамаудан туындаған жазаларжеке басқа байланысты болып, көбінесе ақыреткетән болса, харам мал табудан туындаған бөле, оны тапқанда үлес қоспаған болашақ ұрпақтарды да қамтиды. Сонымен қатар мұның ащысы тек ақыретке ғана қалмай, адамдардан осы дүниеде де шығады. Хапық осы мәнді сезіп, оны: «Атасы піспеген жемісжепті, немересінің тісі сыздапты!» түрінде нақылға айналдырған. Харам байлыққа мирасшы болғандардың көбінесе тура жолда жүре алмайтындығы да шындық. Өйткені, ақшада бір сыр бар; ол келген жолымен кетеді. Келген жолы харам болған мал мирасшысын соңына тағып, жан жолдарға сүйрейді. Мұндай мал жылан сияқты. Жылан қалайша шыққан тесігіне кірсе, малдың жұмсалатын жері де табыстың түрімен байланысты.

Иман мен тақуалық бағытында қолданылмаған малдың пасықтық пен күпірлікке жетелейтіндігі аят кәрімәде Мұсаның (әлейһиссәләм) тілімен қандай тамаша баяндалады:

«Мұса: «Раббымыз! Расында, сен Перғауын мен шонжар-ларына дүние өмірінде әшекейлер мен мал бердің. Раббымыз! Сенің жолыңнан адасулары үшін бе? Раббымыз! Малдарын жоқ қыл, жүректерін қыс. Өйткені олар жан күйзелтуші азапты көрмейінше, сенбейді...» - деді». (Юнус сүресі 88)

Өкінішке орай, кейбіреулер, дұрыс сауда жасалса табыстың болмайтындығына сенеді. Бұлар ғапылдықтың белгісі ақиқатты көрмеу және иләһи үлес жоспарын жоққа шығару, осы қателікке тап болғандардың ойынша малын қаншама рет Аллаһ пен

Расулы жолында жұмсап, бітірген және еш уақытта дұрыс саудадан айырылмаған Хазіреті Әбу Бәкірдің (радиаллаһу анһу) сахабалардың ең пақырлары ішінде орын алуы керек еді. Бірақ, тарихтан да белгілі, ол үнемі ең бай сахабалардың қатарынан орын алған. Қанша рет Аллаһ пен Расулы үшін барын берсе де, сонша иләһи берекеттерге ие болып, қайтадан байлық пен малға ие болған.

Сондықтан біз малды адал жолмен табуға міндеттіміз және адал жерлерге жұмсауға мәжбүрміз. Ариф саудагер, дүние саудасын жалғастырған кезде одан да үлкен болған ақырет табысына нұқсан келтірмей, мәңгілік бақыттылықты ойлап иләһи қағидаларды орындаудан айнымайды. Төмендегі аят кәріма, осындай адамдардың рухани өмірін қандай тамаша көрсетеді.

رَجَالٌ لَا تُلْمِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ
وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

«(Сондай шынайы ерлер бар) олар не саудада, не алыс-берісте өздерін Аллаһты зікір етуден, намаз оқудан және зекет беруден тоспаған адамдар. Олар, жүректер мен көздердің алаң-бұлаң болатын күннен қорқады». (Нұр сүресі 37)

Осылайша саудагерлер басқа бір аят кәрімәде айтылған «тижәратән лән тәбур» (ешқашан зиянға ұшырамайтын бір табыс) сырын ұғынғандар, яғни нағыз саудадан нәсіп алғандар. Сондай-ақ нағыз сауданы Аллаһ Тағала былай жеткізеді:

«Аллаһтың кітабын оқығандар, намазды оқығандар және өздеріне берген рыздықтарымыздан (Аллаһ үшін) жасырын және ашық жұмсағандар ешқашан зиянға ұшырамайтын табысты үміт ете алады. Өйткені, Аллаһ олардың сыйын толық өтейді және сыйынан оларға артығымен береді. Шүбәсіз, Ол өте кешірімді шүкіршіліктің сыйын молынан беруші». (Фатыр сүресі 29-30)

Аллаһ Тағала бізді осы аяткәрімәлердің сырының ішінде өмір сүргізсін! Көңіл көзімен иләһи кітапты оқуды, миғражға жеткізетін ынтамен езіне сәжде етуді, халал жолмен табыс тауып ысырап етпей жұмсауды және берген нығметтерді соның жолында жұмсауды нәсіп етсін!

Уа, Рабби! Саудагер бауырларымызды қолынан, тілінен мүминдер амандыққа болған және пайдаланған, отанымыз бен халқымыз үшін қайырлы адамдар ет! Екі дүниеде де рахмет пен берекетке себеп болатын салих амалдар жасауды нәсіп ет!

Әмин!

Аллаһқа берілген ізгі қарыз

Бізге аманат ретінде берілген бұл тән, жан және мал қолымызда мәңгілік тұрмайды. Әлбетте, бір күні бәрімен қоштасамыз, барлық нәрсе нағыз мүлік иесі болған Аллаһқа қалады, яғни, соған қайтады. Сондықтан бір рет берілген ғұмырымызда осы аманаттарды Аллаһ жолында өз орнымен тапсыруымыз керек, сонда ғана мәңгілік сыйға қол жеткіземіз.

Аллаһқа берілген ізгі қарыз

Бұл әлем құдірет қолымен құрылған, мыңдаған нақыштармен безенген ортақ, фәни бір мекен. Сынақ әлемі болған осы дүниеде өткізетін күндер шынайылық, нәзік бір рух, терең бір түсінікпен ойлауды талап етеді. Өйткені, біздер үшін негізгі шынайы нығметтер бақи мекенге, яғни соңы жоқ өмірге алып баратын ізгіліктер. Құлдарының осындай мәңгілік ізгіліктермен құзырына келуін қалаған Аллаһ Тағала, өзінің қасындағы ұлы сыйды жәнә ризашылығы жолында жасалған салих амалдарға берген бағасын Құран Кәрімде жиі-жиі баяндайды.

Аллаһ Тағала әсіресе сый мен қайырымдылық, жомарттық пен қайыр сияқты жоғары қасиеттердің көрінісі болып табылатын садақа мен қайыр хақында үнемі кеңес береді. Осы орайда жағдайы мен уақыты орнында болған ауқатты адамдарға зекет, ұшыр мен құрбансияқты малмен жасалатынғибадаттарды кесімді түрде әмір етеді. Бұл мәжбүрлік көмектесулермен қатар, адамгершілік пен иман тебіренісімен байланысты ізгі істер де бар, осылардың бірі ізгі қарыз.

Аллаһ Тағала ризашылығы үшін берілетін әрбір садақа мен жасалатын әрбір қайырды өзіне берілген

ізгі қарыз ретінде қабылдап, мұның ақысын еселеп өтейтіндігін уәде етеді. Аятта былай делінеді:

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ

«Кім Аллаһқа жақсы борыш береді? Аллаһ, мұны ол үшін еселеп арттырады. Оған ең жоғары және абыройлы сауап бар». (Хадид сүресі 11)

Сондықтан садақаларымыздың, мұқтаж адамды қуанту сияқты бір күні бірден алдымыздан шығатын өлімге қарсы бір ақтық дем кепілі болатындығын ойлап, бұл мәселеде одан да жақсы қажыр танытуымыз керек.

Бұл дүниеде қиыншылық пен рахат Аллаһтың тағдырымен байланысты екендігін білуіміз керек. Шынайы мұминдер Аллаһоларғаның мет берген сайын тәкәппарланып, көкірек керетін және Аллаһтың берген нығметін оның ризашылығы үшін жұмсамайтын ғапыл болмайды. Олар ізгі қарызды екі мағынасымен де түсініп, өмірінде қолданады. Яғни:

1. Әрі мұқтаж құлдарға борыш береді.
2. Әрі қайыр жасау арқылы Аллаһқа қарыз береді.

Иә, ізгі қарыздың мағынасы да Құран Кәрімде айтылғанындай, Аллаһқа борыш беру деген сөз. Бұл мұқтаждарға қайыр беру және Аллаһ жолындағы қажыр мен қызметтерге қолдау көрсету түрінде болады, Аллаһ Тағала бұл амалды; өсіру, мадақтау және сыйын баяндау бабында, «өзіне берілген бір борыш» түрінде баяндайды. Яғни қайырды Аллаһ Тағаланың өзі борыш ретінде құлдарынан сұрауда. Аят кәрімада былай делінеді:

«...Намазды оқындар, зекет беріндер, Аллаһқа көңіл ризашылығымен борыш (ізгі қарыз) беріндер. Өздерің үшін алдын ала (дүниеде жүргенде) қандай ізгілік өзірлесендер, Аллаһ алдынан онан да қайырлы, онан да зор сыйлық түрінде табасындар. Аллаһтан кешірім сұрандар, шүбәсіз, Аллаһ тым кешірімді, ерек мейірімді». (Мүзәммил сүресі 20)

Аллаһ Тағала ұлы ризашылығы жолында құлдың қайырын ізгі қарыз ретінде қабылдап, адам баласына ерекше бір сый беруде. Әрине, таза ниетпен және бұл дүниеде ешқандай жеке пайда күтпей, рия мен атақ ниетінсіз берілу шартымен. Сол үшін берілгеннен кейін рахмет күтпеу керек және тек қана Аллаһ ризашылығы үшін жұмсалуды керек. Хазіреті Әли мен Хазіреті Фатиманың (радиаллаһу анһумә) бір қайырына байланысты Құран Кәрімде айтылған:

«Өздері мұқтаж бола тұра, тамақтарын пақырға, жетімге не тұтқынға береді және оларға: «Мұны сендерге Аллаһ ризашылығы үшін береміз, сендерден ақы мен рахмет күтпейміз. Біз Раббымыздың қаһарлы, бәлелі бір күнінен қорқамыз.»-дейді. Аллаһ та оларды сол күннің жамандығынан қорғайды. Жүздерін жарық қылып, көңілдеріне қуаныш ұялатады» (Инсан сүресі 8-11) деген аят кәрімәдегі қағидаға бағыну керек.

Бұл аят кәрімәлерде қайырға байланысты мынадай мәселелерге тоқталады:

Мүмин бауырын өзінен де лайық көру - исар.

1. Фәни мен дүниеуи мақсаттар үшін емес Аллаһ ризашылығы үшін қайыр беру.

2. Қияметтің қорқынышынан қайыр арқылы қорғану.

3. Ықыласпен жасалған қайырдың Хақ Тағала алдында қабыл болатындығы және иесінің жүзін жарқын ететіндігі.

4. Мүминдердің осы сияқты салих амалдарды істеуін қалауы.

Міне, Аллаһқа осылайша берілген борышқа Аллаһ Тағала оны еселеп, ақысын береді. Және бір аят кәрімада Хақ Тағала осылайша берілген ізгі қарыздың абзалдығын былайша баяндайды:

«...Егер намазды дұп-дұрыс оқып, зекет беріп, пайғамбар-ларыма сеніп, оларды қуаттасаңдар және Аллаһқа жақсы борыш берсеңдер, ант етемін, сендердің күнәларыңды жауып, сендерді астынан езендер ақдан жәннәтқа кіргіземін...». (Мәйдә сүресі 12)

Ибн Мәсғудтың (радиаллаһу анһу) риуаяты бойынша Әбу Дәһда әл-Әнсари Аллаһқа жақсы борыш беру хақындағы аят кәрималар түскен кезде Расулуллаһтан:

«Уа, Расулуллаһ! Аллаһ бізден борыш сұрай ма?» - деп сұрады. Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм): *«Иә, Уа, Әбу Дәһда, Аллаһ борыш сұрайды!»* - деп жауап берді. Сонда Әбу Дәһда (радиаллаһу анһу), Хазіреті Пайғамбардан (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қолын созуын сұрап, оның қолын алып:

«Мен бағымды Аллаһқа (ізгі қарыз) борыш етіп бердім!» - деді.

Ибн Мәсғуд (радиаллаһу анһу) Әбу Дәһданың бақшасында 600 құрма ағашы болғандығын және

оның бақшасының ішіндегі үйінде отбасымен бірге отыратындығын айтады. Осы қайырдан, яғни Аллаһқа борыш беру сөзінен кейін Әбу Дәһда үйіне келіп, әйеліне:

«Ей, Дәһданың анасы! Бұл бақша мен үйді босатамыз. Өйткені, мен бұл бақты Аллаһқа борышқа бердім...» - дейді.

Әйелі оған:

«Әй, Әбә Дәһда! Өте пайдалы бір сауда жасаған екенсің!» -деп жауап береді.

Содан кейін заттары мен балаларын алып, бақшадағы үйді босатады. (Табери, Тәфсир, II, 803; Хақим, Мүстәдрәк, II, 24)

Міне, осы ой мен парасаттылық дәуірлеп тұрған әр дәуірде мүминдер қоғамы үнемі шаттық пен бақыттылық ішінде өмір сүрген әрі дүниелері мен ақыреттерін қорғаған. Мына бір оқиға да осы ақиқаттың көз шағылыстыратын бір көрінісі:

Елие Кедоурие жазған, Османлының соңғы кезінде Англияның Таяу Шығыс саясатына байланысты кітабының бір қосымшасында айтылғанына қарағанда, XIX ғасырдың аяқ шенінде Шығыс Анатолияда қатты құрғақшылық пайда болған еді. Ағылшындар құрғақшылықты пайдаланып, сол жерде Османлыға қарсы наразылық тудыруды көздеп, сол жерге бір жансыз жібереді. Жансыздың жасаған зерттеуінің нәтижесінде байқаған шындық өте ғибратты еді. Есепте (рапорт) былай делінеді;

**«Бұл жерде құрғақшылық бар, бірақ аштық жоқ!
Барлық адам бір-біріне қамқор болып, көмектесуде.**

Сол себепті құрғақшылық аштыққа айналмайды. Сондықтан осындай күшті қоғамдық құрылыс ішінде құрғақшылықты пайдаланып, наразылық тудыру мүмкін емес».

Шүбәсіз, бұл жоғары денгей, мұқтаждық пен пақырлықтың шегіне жеткен сәттерінде және қиын кездерде қайырдың мәніне назар аударған аят кәрімәлердің мағынасын түсініп, өмір сүре білудің дүниеуи сыйы мен берекесі. Аллаһ Тағала бұл турасында босандық пен ғапылдық көрсетілмеуі үшін біз құлдарына былай ескерту жасайды:

«Сендерге не болған, Аллаһ жолында қайыр (садақа) жасамайсыңдар? Алайда, көктер мен жердің мирасы Аллаһтікі. Іштеріңнен, жеңістен бұрын қайыр бергендер және соғысқандар (басқаларымен) бір емес. Міне, олар дәрежесі жағынан кейіннен қайыр бергендер мен соғысқандардан да жоғары. Сонымен бірге Аллаһ әр біреуіне ең жақсысын уәде еткен. Аллаһ істегендеріңнен хабардар». (Хадид сүресі 10)

Яғни Аллаһ Тағала, әсіресе, Ислам мен мұсылмандардың ауыр кездерінде құлдарынан жанқиярлық істер талап етеді. Құлдардың бұл жанқиярлықтарын Құранның сөзімен айтқанда «ізгі қарыз» деп атаған.

Бізге аманат ретінде берілген мына тән, жан мен мал қолымызда мәңгілік тұрмайтындығын ұмытпауымыз керек. Әлбетте, бір күні бәрімен бірден қоштасамыз және барлық нәрсе, мүліктің нағыз иесі - Аллаһқа қалады, яғни соған қайтады. Сондықтан қазірден бастап, яғни тірі кезімізде осы аманаттарды Аллаһ жолында орындарына тапсыруымыз

керек, сонда ғана мәңгілік сыйға қол жеткізе аламыз. Біз тапсырмасақ та, олардың нағыз иесі Аллаһ Тағала, дүниемен қоштасқан сәтімізде бізден онсыз да барлық нәрсені қайтарып алады. Бірақ, арасында үлкен айырмашылық болады. Бірінші түрде, яғни қайырға жұмсаған жағдайда Аллаһ Тағала жер мен көктің қазынасы - ұлы затынатән болса да, мұны өзіне берілген бір борыш түрінде қабылдап, ақысын еселеп қайтарады. Екінші түрде, яғни қайырға жұмсамаған жағдайда, қолымызға ештеңе түспейді, бірақ сол малдың жауапкершілігін көтерген боламыз. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өмірін қайырдан аулақ өткізгендерге былай ескертеді:

«Адам баласы «Малым, малым» - дейді. Ей, Адам баласы! Жеп тауысқан, киіп ескірткен және садақа ретінде беріп, сауап алу үшін алдын ала жібергеніңнен басқад малың бар ма еді?!» (Муслим, Зүһд, 3-4; Тирмизи, Зүһд, 34)

Хазіреті Мәүләнә де Мәснәуиінде қандай жақсы айтады:

«Өлім періштесі ғапыл бір байдың құлағын созып, (яғни жанын апып), оны өмір түсінен оятқанда шындығында иесі болмаған бір мал үшін байдың тірі жүргенде жоғалтып алу қорқынышын тартқанына өзінің де күлкісі келеді».

Хазіреті Айшадан (радиаллаһу анһә) риуаят етілгені бойынша Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) отбасы бір қой сойған еді. Көптеген адамдарға қайыр берген соң Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қой етінен қанша қалғанын сұрайды: Хазіреті Айша (радиаллаһу анһә):

«Тек қана бір жауырыны қалды,» - деп жауап бергенде, Хазіреті Пайғамбар (сапалаллаһу алейһи уәсәлләм):

«Жауырын сүйегінен басқдсының бәрі біздікі болды десеңші!» - деді. (Тирмизи, Сифатул-Қияма, 35)

Расында, адамның негізгі жемісі - қайыр жасау арқылы мәңгілік өмір үшін жинағандары.

Дүние - малынан бір пәлекет түрінде шығып, көңілдің тепе-теңдігін бұзатын фәни және нәпсіқұмарлық байланыстардан алыста болу, тек қана жомарттық пен қайырымдылықтың фәйізімен мүмкін болады.

Аллаһ Тағала адам баласының дүниемен қоштасу сәтінде қасіретке қалатын ғибадаттардың арасында садақаны арнайы атап, оны орындамағандардың өлім өткелінде қандай халде болатындығын былай баяндайды:

وَانْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولُ
رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَ أَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ

«Қайсы біріңе өлім келіп: Раббым! «Ажалымды аз болса да кешеуілдетсең, садақа беріп, жақсы адам болсам!» - деп, айтуларыңнан бұрын, өздеріңе берілген рызықтарымыздан садақа беріңдер». (Мунәфиқун сүресі 10)

Сондықтан сараңдық пен дүниеге деген сүйіспеншілік себепті қайырдан аулақ қалып, бір күні барлық байлығымызды артымыздағыларға тастаған кезде солардың ауыр есебі мен азабын арқалаған ақыреттің бишаралары жағдайына түсіп жүрмейік.

Өйткені, малдың қай жерден табылып, қайда жұмсалғандығы мәселесі ақыреттегі үлкен есептің алғашқы сұрағының бірі. Сондай-ақ, Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Ешбір құл куіамет күнінде өмірін қай жерде өткізгендігінен, білімімен қандай іс істегендігінен, малын қайдан тауып, қайда жумсағандығынан және денесін қай жерде қрлданғандығынан сұралмайынша, тұрған жерінен қозғала алмайды». (Тирмизи, Қиямет, 1)

Осы ақиқаттардың барлығын ең тамаша түрде түсінген аталарымыздың қайыр беру туралы көрсеткен жоғары қажыры мен іс-әрекеттері тарихқа абыройлы «қор мәдениетін» сыйлаған. Олар бейне бір қайыр жарысына түсіп, бұл жарыста әр түрлі жаратылысқа және әр түрлі қажеттілікке жауап бере алатын мекемелер, қорлар құрған. Осымен бірге ары мен ұяты себепті ешкімнен ештеңе сұрамайтындардың көңілдерін қалдырмау әрі оларды сұрауға мәжбүр етпеу үшін Ыстамбұлдың кейбір аудандарында қойған садақа тастары жақсы танылған.

Осы садақа тастарынан Үскідар ауданы Доган-жылар көшесінің бойындағы жол қиылысында неке сарайының алдындағы жол жиегіндегі шамамен бір метр биіктігінде және отыз сантиметр қалыңдығындағы тарихи ескерткіштен басқалары қазір орнында жоқ.

Негізінде, олар бір кездері қандай үлкен бір қызметке және қайыр жарысына куә болды. Шамасы мен уақыты болғандар; «оң қолдың бергенін сол қол көрмейтіндей түрде» қайыр жасау үшін түн қараңғылығында садақаларын осы тастың үстіндегі

шұңқырға салатын. Сосын сол аумақтың адал пақырлары қажетінше сол жерден алатын, артығына тиіспейтін. Әсіресе мұқтаж болса да қайыр сұраудан именгендер түн ортасында тастың қасына ақша алуға келетін, қажетінше алатын. XVII ғасыр Ыстамбулын түсіндірген бір француз кезбесі үстінде ақшасы бар бір тасты тура бір апта бақылағандығын, бірақ сол жерден ақша алуға келген ешкімді көрмегендігін жазады. Риуаятқа қарағанда, Ыстамбулда төрт жерде садақа тасы бар болған. Үскідарда Гүлфәм Хатун мешітінің ауласында, және Үскідарда Доғанжыларда, Қаража-ахметте және Қожамұстафа пашада.

Атақты аталардың мұндай қызметті не үшін жасағандығы мәлім... Бірақ, әрбір қоғамда және әрбір дәуірде кедейлер мен пақырлар үнемі орын алады. Сондықтан аят кәрімде айтылған:

«Байдың малында пақырдың хақы бар» (Зарият сүресі 19; Мәариж сүресі 24-25) қағидасын көңіліміздің дәстүрі етіп, «садақа тастарынан қорларға» созылған қайыр жарысын жалғастырсақ, арлы мұқтаждардың намысын қорғаймыз. Кешегі кейде беру, кейде алу үшін садақа тастарына созылған қолдардағы шынайылық пен ықыласты сақтауымыз керек... Көңіліміз бір садақа тасына айналуы керек. Мұқтаж адам бізге бір ана құшағының жылылығын сезініп жақындай алуы керек. Біз де қолымыз ашық және жомарт болып, «Рәззақ» болған Раббымыздың бір құлы ретінде шүкіршілік сәждесіне баруымыз керек. Дүниелік және ақыреттік қағидамыз:

«Адамдардың ең қайырлысы - адамдарға ең пайдалысы» (Суюти, әл-Жамиус-Сағир, II, 8) баянымен:

«Айт: Раббым, қалаған құлдарының рыздығын молықтырады, (қалаған құлдарының рызығын) тапшы қылады. (Аллаһ жолында) берген напақаларыңның есесін Аллаһ толтырады. Ол рызық берушілердің ең жақсысы» (Сәбә сүресі 39) аят кәримасы.

Қысқасы, қайыр түрінде болсын, ізгі қарыз түрінде болсын, жасалған ізгі ғибадаттар мен іс-қимылдар нәгізінде Аллаһ Тағаланың бізгесыйлағанның нығметтерінің арқасында жасалады. Яғни Аллаһ Тағала бізге берген нығметтері арқылы жасаған қайыр мен жақсылықты бізден өзіне борыш ретінде қабылдауда. Бір қарағанда бұл көрініс Аллаһ Тағаланың бізге берген нығметтері, оның үстіне нығметтермен толықтыруы.

Шындығында, сансыз нығметтерді берген - Аллаһ, оларды алып, пайдаланатын - құлдар. Бұл бойынша негізгі қарыздар болған тарап - адам, алашақ болған - Аллаһ Тағала.

Хазіреті Мәуләнә былай дейді:

«Көк пен жердегілер барлық нәрсені Содан сұрайды. Өйткені барлық жаратылыс Оған қарыздар».

Осы орайда әсіресе адам баласы өзіне берілген жаратылыстың ең абыройлысы болу сипаты, одан кейін Ислам мен иман нығметіне ие болу Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) үмбет болуы сыйына қол жеткізу және сансыз жақсылықтар мен сый - сияпат үшін Аллаһ Тағалаға борышты. Сонымен қатар әрбір көңіл жаратылыстың себебі мен мәңгіліктің жолында бірден-бір хидайят бағдаршысы болған Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи

уә сәлләм) борышты. Оның адамзатқа сыйлаған сыртқы және ішкі ғибадаты, қарым-қатынас, көміл іс-қимыл мен ізгіліктерін жұлдыз сияқты көңілдерге жеткізген сахабаларға және барлық ислам ұлыларына қарыздар. Әке-шешеге қарыздар, отбасына қарыздар.

Бұл қарыздар Аллаһтың (жәллә жәләлүһү) және Хазіреті Пайғамбардың (саллапалаһуәлейһи уәсәлләм) ахлағын бойына сіңіру арқылы жанды Құран түрінде өмір сүру және Сүннет аясында ашылған бір гүл ретінде қауышу әлеміне қадам басумен өтеледі. Сонымен қатар, Аплаһқа шүкіршілік ету де әрбір құлдың мойнындағы борышы.

Аллаһ Тағаланың осыншама шексіз нығмет, сыйсияпатына қарсы көңіл, егер Оның ризашылығынан тыс, яғни нәпсілік пен фәни тұзақтарда быт-шыт болса, адам абыройы мен намысынан айырыла бастайтындығын білген жөн. Осылайша иләһи қағидалардан тыс өмір сүріп, өткінші сұлулықтарды көз алдында үлкейткендер, үнемі төменге, пақырлыққа тап болады. Бір қарағанда бойындағы «ахсәни тақуим» (ең тамаша жаратылыс) сырын ұмытып, ездерінен көп төменде, одан да пақыр, одан да мұқтаж әрі әлсіз жаратылыстардан қарыз сұрайтын бишара кейіпке түседі. Нәтижесінде, парқына бара алмаған негізгі құндылықтарын жойып алады. Мұндай адамдардың халіне қатты таңданған Хазіреті Мәуләнә (құддисә сирруһ) былай дейді:

«Бұл қандай таң қаларлық жайт? Күн, бір зәррәдан қарыз сұрар ма? Шолпан жұлдызы кішкентай бір кеседен шарап сұрай ма?»

«Сен не екені белгісіз, бір рухсың, қасиеттері толық мағынада білінбейтін бір жансың. Шекті болған құндылықтар мен сипаттар әлеміне қамалғансың. Сен бір күнсің, бір түйінге байланып қалыпсың; саған нендей екінші!»

Бұл жолдарда Хазіреті Мәүләнә адамды бір рухани күнге ұқсатады. Әлем де сол күннің сәулесімен жарқыраған, шағылысқан зәррелар сияқты. Сондықтан адамның Аллаһтан фәйіз алуды ойламай, дүниеде фәни құмарлықтардың соңында жүруі, қуаныш іздеуі, бір қарағанда күннің зәррәдан қарыз сұрағанын елестетеді. Күн қалайша зәррәға мұқтаж болады?

Адам рухы да, Аллаһ Тағаланың Құран тілімен айтқанда **«Құдіретімнен бір сыр үрледім»** (Сад сүресі 72; Хижр сүресі 29) деген Раб тарапынан үрленген нұр. Бірақ, адамдардың көпшілігі рухтың ұлылығын, мәнін түсінбей, оның ақиқатынан бейхабар өмір сүреді. Олар өздеріне берілген ғазиз және қасиетті нығметті, сол иләһи аманатты материалдық және фәни құмарлықтарға пидаетіп, тек қана тән құмарлығымен өмір сүруге ынтық. Ызаның, құмарлықтың, атақтың, тәни құмарлықтардың иіріміне түскен. Нәпсісі қоректің, ермектің құмары болған. Бейне бір руханият күні, иләһи заңға бас иіп, «ұқде-и зәнб»-пен (күнә жібіне) байланған, сәуле шаша алмайтын халге келгендей. Бұл жағдайда әрбір құл:

Өз дәрежесін білуі керек! Аллаһтың берген шексіз нығметтерінен, әсіресе «ахсәни тақуим» сырынан хабардар болуы керек! Өткінші және ешқашан қанағат таппайтын құмарлықтарға тұтқын болмауы

керек! Қуанышты нәпсінің құмарлықтарынан фәни сүйіспеншілік-терден іздемеу керек! Барлық, нәрсені өзінен, өз көңілінен іздеуі керек!

Қысқасы, дүниеден күшпен шығарылмай тұрып, Раббымыздың көмегімен иман қауіпсіздігі және қабілетімізді ақырет сапарына шығуға дайындалуымыз керек.

Уа, Раббым! Ұлы затыңа берілген борыш ретінде құлдарыңнан сұраған қайыр ғибадаты және ізгі қарыз қасиеті турасында көңілімізге Сенің шексіз жомарттық дарияңнан нөсіп бер! Мойнымыздағы материалдық, рухани, барлық жауапкершіліктер мен борыштарды орындауды бәрімізге нөсіп ет! Бізге жетімдердің, мұқтаждардың және ғаріптердің үнсіз айқайын еститін құлақ және сезетін көңіл бер!

Әмин!

Қоғамдық қатынастарда қарыз және қарыздану

Басқа Ислами ерекшеліктер сияқты қарыз беру гибадатын да орындауға мәжбүрміз. Ертең мәңгілік мекенге барғанымызда байдың қолында мұндай бір мүмкіндік немесе мұқтаждың қолында мұндай қажеттілік қалмайды. Шамасы барлар кейбір сылтаулармен қарыз беру гибадатын тастамауы керек. Сонымен қатар қарыз алған адамдар да әр түрлі қиыншылықтарды алға тартып, қарызды өтемей қоймауы керек, бұл қасиетті қоғамдық гибадатқа нұқсан келтірмеу керек.

Жоғалдық қатынастарда қарыз және қарыздану

Қайсыбір ізгі амал болса да, оның негізгі әдемілігі орындалуындағы кәмілдік, кемелдік пен ықыластың нәтижесінде көрінеді. Сол үшін аят кәрімада:

أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«...Әртүрлі қимылдарыңды ең жақсы түрде атқарыңдар! Сөзсіз, Аллаһ Тағала қайырымдыларды сүйеді» (Бақара сүресі 195) делінеді.

Сондықтан жасалған әрбір ізгі іс - қимыл, сөз, ғибадат т.б, өздеріндегі ізгілікті көрсететін ұлылық пен кәмілдік қағидаларына сай өмірде көрініс табуы керек және бәрі де тек көңілден шығуы қажет. Өйтпесе, ең тамаша деп саналған Іс пен ғибадаттардың өзі нәпсінің иірімінде мәнін жоғалтып, зиянмен, қасіретпен аяқталады.

Осы терең ақиқатқа мойынсұнудың өте қажетті болуының ең маңызды жақтарының бірі, шүбә жоқ, қарыз және қарыздану хақындағы нәзік қағидалар. Өйткені, қарыз беру құлшылығының жалғасуы, қарыз алушы және беруші болып, екі жақ

үшін де қажетті қағидаларды ұстанумен байланысты. Бұлар, рухтағы абзалдық бұлағын қайнатып, қаншама құрғақ көңілдерді махаббат, қамқорлық және жомарттық дарияларында табыстырады. Осылайша Аллаһ Тағаланың ризашылығына қол жеткізуге себепкер болатын істердің қатарына, қысқасы періштелердің өзі қызығатын ұлы ахлаққа жеткізеді. Осы ақиқатты көрсету тұрғысынан Әбу Һурайраның (радиаллаһу анһу) риуаят еткен мына хадисі өте ғибратты:

Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Исрайл ұлдары кезінде бір адамнан мың динар қарыз ақша сұраған бір адам туралы айтты. Қарыз сұралған адам:

«Маған куәгерлеріңді әкел, солардың алдында берейін, куә болсын!» - деді.

Сұраған адам:

«Куә ретінде Аллаһ жетеді!» - деді.

Қарыз беретін адам:

«Олай болса, бұған кепіл болатын адам әкел,» - деді.

Қарыз сұраған адам:

«Кепіл ретінде Аллаһ жетеді», - деді.

Қарыз беретін адам:

«Дұрыс айттың!» - деп, белгілі бір уақытқа ақшаны оған берді.

Әлгі адам теңіз сапарына шығып, қажеттілігін қамтамасыз етті. Сосын қарызын уақытында өтеу

мақсатында кейін қайту үшін кеме іздеді, бірақ таба алмады. Сосын шарасыз бір ағаш сынығын алып, ішін ойды. Мың динарды иесіне жазылған бір хатпен ойыққа орналастырды. Сосын ойықтың аузын жауып, тегістеді. Сосын теңіздің жағасына келіп:

«Ей, Аллаһым, білесің ғой, мен пәленшеден мың динар қарыз алған едім. Менен куәгер сұрағанда, мен: «Куә болатын Аллаһ жетеді!» - деген едім. Ол да куәгер ретінде Саған разы болды. Менен кепіл сұрағанда да: «Кепіл ретінде Аллаһ жетеді!» деген едім. Ол да кепіл ретінде Саған разы болды. Мен қазір кеме табуға тырыстым, бірақ таба алмадым. Оны Саған аманат етемін!» - деп ағашты теңізге лақтырды. Ағаш теңізде жүзіп, көзден ғайып болды.

Сосын әлгі адам ол жерден кетіп, өзі қайтатын кеме іздеп жүрді.

Осы кезде қарыз берген адам да ақшасын алып келетін кемеңі күтуде еді. Кеме жоқ еді, бірақ, ішіне ақшасы салынған ағашты көрді. Оны үйіне отынға жағу үшін алып келді. (Арамен кескен кезде) ақшасы мен хатты керді.

Аз уақыттан соң қарыз алған адам да бір кеме тауып еліне келді. Ағашқа салынған ақшаны алушының алмауы мүмкін деген оймен дереу мың динар алып, әлгі адамға келіп:

«Ақшаңды алып келем деп үнемі кеме іздедім. Бірақ, мен келген кемеден бұрын келетін кеме таба алмадым,» - деді.

Алашақ адам:

«Сен маған бірдеме жіберіп пе едің?» - деп сұрады.

Екіншісі:

«Мен саған кеме таба алмағанымды айттым ғой»
- деді.

Алашақ адам:

«Аллаһ Тағала Хазіреті ағаштың сынығына салып жіберген ақшаны сенің орныңа маған төледі, яғни ықыласың үшін Аллаһ Тағала саған кепіл ретінде маған жеткізді. Сондықтан енді әкелген мың динар саған қалады. Сондықтан да уайымсыз мыңдинарыңды апып қайт,» - деді. (Бұхари, Кәфалет, 1; Бүйі, 10)

Бұл хадисте Аллаһ атымен берілген уәде және оны орындау жолындағы нақты шынайылықтың Аллаһ Тағала тарапынан қалай қабыл болатындығы және ескерілетіндігінің ақиқаты көрсетілуде. Бұл алып-беру мәселесінде екі жақты түсіністік, ықылас пен теңдікке болу қажеттілігін көрсетеді. Мәселенің ішіне арам ниет кірмейінше, Аллаһ екі жаққа да рахметпен қарайды. Осы ақиқатты көрсететін хикметке толы мына бір қисса қандай ғибратты:

Ауыз ашар уақыты жақындаған еді. Бір наубайхананың есігіне жүзінде кез келген көре алмайтын асылдық бар бір адам келді. Наубайшыға жақындады. Адамдар азайған соң наубайшыға:

«Балам, бүгін күн көрісімді таба алмадым. Ажал келіп қалмаса, ертең төлеу үшін маған бір ширек нан бересің бе? - деді.

Дауысы дірілдеп, беті қызарып кеткен еді. Наубайшы:

«Не дегеніңіз, әкей, саған ширек емес, бүтін нан

берейін. Халал болсын, ақшасы керек емес,» - дегенімен ол ғаріп адам:

«Жоқ, балам, төрттен бірі жетеді... Бәлкім, тағы үш пақыр келер. Әрі төрттен біріндей ғана бетімді қызарта аламын. Артығына шыдай алмаспын. Төрттен бірін де ертең борышымды қайтару шартымен аламын» - деді.

Наубайшы таңдана ширек нанды ұстатты. Нанды сүйіп алған адам, ақырын әрі үнсіз қадам басып, ол жерден алыстады. Алдындағы көшенің басынан бір ит шықты. Жалбарынған көзбен аш екендігін білдіргендей, қартқа қарады. Нұр жүзді мүбәрәк адам:

«Демек, жартысы сенікі екен!»-деп, ширек нанныңжартысын итке берді. Сосын мешітке бет алды. Қолында қалған бір жапырақ нанмен бірнеше жұтым сумен аузын ашты. Осы нығметтерді берген Аллаһқа шүкіршілік етті.

Ертеңінде бір дүкенші:

«Ата, мына қарсы алдымыздағы шүмектен ыдыстарымызды толтыр, сосын жаңадан келген мына заттарды ішке тасы!»-деп, осылардың ақысына бір теңге берді.

Ғаріп адам дереу наубайханаға бет алып, ширек нанның бағасы 250 тиынды ұсынды. Наубайшы қаншалықты апғысы келмегенімен де, нұр жүзді адамның өтінішіне қарсы тұра алмады; көздері жасқа толып, нанның бағасын қабылдауға мәжбүр болды.

Міне, бұл мысалдағыдай шынайы түрде қайтару ниетімен қарыз алған адамға Аллаһ Тағала төлеуіне қолайлы жағдай тудырады. Егер қарыз алушы адам

қиыншылықтарға сабыр сақтап, жаман ниетке салынбай, қарызын ықыласпен өтеуге тырысса, Аллаһ оған осы ниетіне қарай бір жеңілдік әрі шығатын жол көрсетеді.

Осы орайда қарамағында мал-мүлкі бар адам оны сатпай, қарызын өтемесе жауапты болады. Яғни қарызы бар адам қандай да бір шара таба алмаған жағдайда өмірлік мәні жоқ мүмкіндігімен немесе мүлкін сатып, қарызын өтеуі керек. Бір адам әрі қарызы бар, әрі өмірі керемет және ысырапшылықта болып, қарызын өтемесе, бұл құл хақы мен жауапкершілігін қажет ететін жағдай. Қарызы бар адам ақшасын жұмсағанда қысыңқырап, әсіресе, молынан жұмсамай, қарызын өтегенге дейін тырнағынан артылтып, алашақ адамның хақын орындауы керек. Бұлай болмай мәселеге нәпсілік есептер араласса, құл хақы пайда болады, бұл Аллаһ Тағала кешірмейтін бір жағдай. Яғни: **«Шүбәсіз, Аллаһ тәубені қабыл алады...»** (Шура сүресі 25; Тәубе сүресі 104) аят кәрімесі меңзегеніндей кешірімнің иесі Аллаһ Тағала құл хақын бұл кешірімнен тыс санайды. Екінші жағынан, қарызды кешіктірушінің азығына харам араласқан деген сөз. Әсіресе, өтемеуге ниет етіп қарыздану - үлкен ақырет пәлекеті. Мұндай қылмысты істегендер Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Кімде-кім төлемей ниетімен қарызға кірсе, Аллаһтың қузырына ұры болып шығады» (Ибн Мәже, Садақат, 11/2410) түрінде баяндаған қауіпке тап болады. Екінші бір хадисте бұл мәселенің Аллаһ алдындағы маңызын өте айқын түрде көрсетеді:

«Кімде-кім өтеу ниетімен адамдардан бір мал алса, Аллаһ оның борышын өтейді (өтеуін жеңілдетеді). Кім де зиян беру (қайтармау) ниетімен халықтың малын алса, Аллаһ оның малын дүниеде-ақ құрытады». (Бұхари, Истиқраз, 2)

Қарыз жөніндегі Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мына өсиеті мен ұстанымы өте тамаша үлгі:

Затурриқа соғысынан қайтқанда Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Хазіреті Жәбир (радиаллаһу анһу) мен сұхбаттасып келе жатты. Жаңа үйленгендігін, сондықтан өте көп қарызы болғандығын естігенде, қолында не бар екендігін сұрады. Ол жалғыз ғана түйесінің бар екендігін айтты. Сонда Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) оны қарыздан құтқару үшін Жәбирден түйесін өзіне сатуын сұрады. Саудаласты. Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), Мәдинаға барған соң құнын төлеу үшін Хазіреті Жәбирдің түйесін сатып алатын болды. Мәдинаға барғанда Жәбир (радиаллаһу анһу) түйені алып келді де, Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) белгіленген құнын төледі. Сауда келісімі біткен соң Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) түйені Хазіреті Жәбирге сыйлады. Бұл шексіз сыпайылық пен ахлақ мұсылмандарға қатты әсер еткені соншалық, оқиға болған түнді «ләйләтул-байр» (түйе түні) деп атады. Сол түні Хазіреті Пайғамбар (саллаплаһу алейһи уәсәлләм) сонымен қатар Хазіреті Жәбир үшін 25 рет истиғфар етті. (Риязус-Салихин, 1 т. 104-105 б)

«Жолда бір еврейге жолықтым. Осы оқиғаны баяндадым. Таңданып: «Түйені сатып алып, сосын құнын берді; сосын оны саған сыйлады ма?» - деді. Мен де: «Иә» - дедім». (ИбнХажер, Фәтхул-Бәри, 5/317)

Қысқасы, осы тамаша және керемет ахлақ шеңберінде;

1. Қарызы бар адам қолында бар мал-мүлік пен мүмкіндіктерін сатып, қарызын өтеуі керек.

2. Жағдайы болғандар қарызы бар адамға көмектесуі керек.

3. Қарызы бар адам үшін истиғфар, дұға ету керек. Хадис шәрифте былай делінеді:

«Аллаһ бір құлына нығмет беріп, оны ең тамаша түрде тәмәмдап, сосын адамдардың қажеттіліктерін оған тапсырар, ол да бұған маза-сызданатын болса, қолындағы нығметті зая жіберген деген сөз...». (Мүнзири, әт-Тәрғиб, 4/170)

Бір күні Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Білесіндер ме отырып қалған (банкрот болған) адам кім?» - деп сұрады.

Сахабалар:

«Отырып қалған (банкрот болған) адам біздің аразымызда ақшасы жоқ және мал-мүлкі жоқ адам» дегенде, Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) (сөзін) былай жалғастырды:

«Үмметімнің банкрот болғаны - қиямет күні намаз, ораза және зекет сауабымен (осы сауаптар-

мен қатар амал дәптеріне) мынаны балағаттады, анаған зина жаласын жапты, мынаның малын жеді, ананың қанын төкгі, мынаны ұрды (деп жазылған) адам. Оның ізгі істерінің сауабынан (хақ иелеріне) анаған-мынаған беріледі. Егер мойнындағы қарыз өтелмес бұрын ғибадаты мен жақсылықтарының сауабы бітсе, алашақ адамдардың күнәларынан алынып, соның мойнына жүктеледі. Сосын (олардың күнәларымен бірге) жәһаннамға тасталады». (Мус-лим, Бирр, 59; Ахмед бин, Ханбал, II, 303,324, 372)

Енді бір хадисте былай делінеді:

«Мойнында бір динар немесе бір дирһамдай қарызбен өлген адамның қарызы оның ізгі істерінен өтеледі. Ол жерде (махшарда) динарда, дирһамда жоқ». (Ибн Маже, Садақат, 12/2414)

Бұл жөнінен Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), мойнында қарыздан бастап құл хақы бар адамдардың осы дүниеде алашақ адамдармен халалдасуын (кешірісуін) былай әмір етеді:

«Кімнің мойнында бауырына қарсы намыс немесе басқа бір нәрсе себепті хақ бар болса, динар мен дирһамы жоқ қиямет пен есептесу күні келмей тұрып, осы жерде жүргенде кешіріссін. Әйтпесе ол күні салих амалы болса, сол зұлымдығына қарай одан алынады. Егер ізгі істері жоқ болса, жолдасының күнәсінан алынып, оның мойнына жүктеледі». (Бұхари, Мәзалим 10; Рикақ 48; Тирмизи, Қиямет 2)

Табиғи негізі жағынан бұл кешірісу алашақ адамның хақы мен құқығын орындау, қарызды ақыретке қалдырмай, осы дүниеде өтеу деген сөз. Ха-

зіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ұстанымы да осылай. Олалдына мойнында қарызы бар бір жаназа әкелінгенде, оның намазын оқытпайтын, тек оның қарызы өтелген жағдайда ғана имамдыққа өтетін. Әбу Қатаде (радиаллаһу анһу) былай дейді:

Расулуллаһқа (саплаллаһу апейһи уәсәлләм) намазын оқыту үшін бір адамның (жаназасы) әкелінді. Бірақ, Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Оның мойнында қарыз бар, жолдастарыңның намазын сендер ок&ңдар!» - деді. Мен:

«(Қарыз) менің мойныма болсын, ей, Аллаһтың Елшісі - дедім. «Шын ба?» - деді. «Шын!» - дедім. Со-сын жаназаның намазын оқыды. (тирмизи, Жанаыз, 69; Несай, Жанаыз, 67)

Міне, осы нәзік өлшемдер шеңберінде Аллаһ Расу-лы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай деді:

«Аллаһ Тағаланың назарында құлдың Аллаһ Тағала тарапынан тыйым салынған үлкен күнәлардан кей-ін, бірге алып келетін ең үлкен күнәлардың бірі - ол өтейтін өтем қалдырып, мойнында қарыз болған күйде өлуі». (Әбу Дәуіт, Бүю, 9)

Қарыз алушы мен қарыз берушінің абай болуы қажет мәселелерді қысқаша жинақтайтын болсақ, бұларды екі топқа бөлуге болады. Бұл бойынша қарыз беруші:

1. Тек Аллаһ ризалығы үшін мұмин бауырын қиыншылықтан құтқаруды мақсат етуі керек. Хадис-те былай делінеді:

«Кімде-кімнің бауырының қажеттіліктерін қамтамасыз етсе, Аллаһ та оның қажеттілігін қамтамасыз етеді (оған көмектеседі). Кім мұсылманның қайғы-қасіретіне шара тауып, (оны жайландыратын) болса, Аллаһ та сол себепті оның қиямет қиыншылықтарының біреуін жояды оны қуанышқа жеткізеді». (Бұхари, Мөзалім, 3; Мұслим, Бирр, 58)

2. Қарызға қандай да бір өзге пайданы араластырмауы керек,

3. Қолынан келгенінше жеңілдік көрсетуі керек, әсіресе, қарыз алған адам шын көңілімен өтеуге тырысса да бұған шамасы келмесе, оған уақыт беруі керек. Хадис шәрифте былай делінеді:

«Кім бір қарызы бар адамға уақыт берсе, әрбір күні үшін оған бір садақа сауабы жазылады. Кім оның қарызын уақыты келгеннен кейін кешіктірсе, кешіктіргеніндей, әрбір өткен күніне (алатын қарызындай) садақа жазылады». (Ибн Мәже, Садақат, 14/2418)

«Сендерден бұрын өмір сүрген біреуге рухын алу үшін періште келген еді. Періште одан:

«Бір жақсылық істедің бе?» - деп сұрады.

Ол адам:

«Білмеймін» - деп жауап берді.

Оған:

«Қане, ойланып көр (бәлкім есіңе түсер)» - деді.

Ол адам:

«Ештеңе есіме түспейді, бірақ, дүниеде жүргенде адамдармен сауда жасайтынмын. Осы

қатынастарымды байға төлем уақытын ұзатып, пақырға да төлеу жұмыстарында кешіріммен және кейбір кемшіліктерін кешіру түрінде жеңілдік жасайтынмын» - деді.

Аллаһ оны (осы жақсылығы үшін) жәннатына кіргізді». (Бұхари, Бұйі, 17-18; Муслим, Мұсақат, 26-31)

Егер әл-ауқатты болса, керісінше, алдындағы адам өте пақыр не ғаріп болса, берген қарызын садақаға санауы керек,

4. Қарыз алған адамды ренжітпеуі керек, хадистегі:

«Алдындағы адам берсін-бермесін, хақын талап етуші адам ар шеңберішіндехақынталапетсін.»(Ибн Маже, Садақат, 15) қағидасы бойынша, тамаша бір қимыл танытуы керек.

Сондай-ақ, басқа бір хадисте де Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Аллаһ сендерден бұрын өмір сүрген біреуге рахметпен қарады. Өйткені ол адам сатқ&n кезде және сатып алған кезде жеңілдік көрсетіп, алашағын сұраған кездеде (дәрекілікпен емес түсіністікпен) жеңілдік көрсететін». (Тирмизи, Бұйі, 75)

Бұлардың барлығына қарап қарыз алушы да:

1. Өте мәжбүр болмаса, қарызға кірмеуі керек.
2. Тек қана емірлік қажеттілік болған жағдайда ғана, жететіндей мөлшерде қарыз алуы керек.

3. Қарызды жайлы өмір үшін алып, ысыраптықпен жұмсамау керек.

4. Төлеу ниеті, қажыры мен тәуекелінде шынайы болуы керек.

5. Қарыз алған адам алашақ адамның жақсы ниеті мен ізгі істерін теріс жолға қолданбауы керек. Өйткені, мұндай істерді істейтіндер нағыз мұқтаждардың қарыз тауып алуына кедергі болып, зиянын тигізеді.

6. Алған қарызының құны түсіп қалатындай қарыз алмауы керек,

әсіресе ұзақ мерзімді қарыздарда құнын жоғалтпайтындай түрде

қарыз алуы керек (өрине, қарыз беруші адамның жеке кешірімі

басқаша).

7. Қайтарғанда уақытынан кешіктірмеуі керек, әсіресе қарыз алған адам қайтаратындай мүмкіндікке ие болса, тура уақытында қайтаруы керек. Мүмкіндігі жоқ болса, жағдайын айтып, уақыт сұрауы керек. Хадисте былай делінеді:

«Қарызын қайтара алатын жағдайы бар бай адам қарызын кешіктіруі зұлымдық». (Бұхари. Истиқраз, 12; Хауалат, 1-2; Муслим, Мұсақат, 33)

8. Қарызын ешқашан ақыретке қалдырмауы керек.

Бірақ, барлық осы қағидаларға көңіл бөлгенімен, өте зәру себептермен қарыз өтелмей, ақырет әлеміне қапқан мынадай үш жағдайда, қарыз алушының берешегін Аллаһ Тағаланың өзі қайтаруды уәде етеді.

Хадисте былай делінеді:

«Шүбәсіз, қарызы бар адам өлгенде, қарызы қиямет күні одан алынады. Бірақ, мынадай үш себеппен қарыз алған адам бұл үкімге кірмейді:

1. Адамның күші Аллаһ жолында (соғыста) әлсіреп, ол Аллаһ дұшпандары мен өз душпанына қарсы күшею үшін қарыз алған жағдайда.

2. Бір адамның қолында бір мұсылман қайтыс болып, оны кезінде көметін ақшасы болмай, осы мақсатта қарыз алса.

3. Бір адам бойдақ болғаны себепті нәпсінен Аллаһ алдында қорықса, дініне зиян келтіруден қорқып, қарыз алып үйленсе.

«(Міне), Аллаһ Тағала қиямет күні бұлардың қолдарын өзі өтейді». (Ибн Мәже, Садақат, 21)

Шүбәсіз Аллаһ Тағаланың ол қарызды қиямет күні етеуі - алашақ адамның хақын еселеп беруі деген сөз, әрі ақырет жомарттығымен, зая кетпейтін бір ақы мен мәңгілік табыспен... Мұндай ақы да, шүбәсіз, алашақ адам үшін қазыналардан да бағалы сыйлық.

Бірақ, әлбетте, қарызданушының хадисте айтылған топтарға кіруі немесе кірмеуі, бұл жағдайда ең маңызды бір себепші болады. Егер қарызда қандай да бір жағымсыз жайт пайда болса, адам Аллаһ жолында немесе басқа бір мұсылман бауыры үшін не болмаса дініне зиян келмеуі ниетімен үйлену үшін жұмсаса, де жауапты, және қарызын қиямет күні болса да қалайда қайтарады.

Сондықтан, қандай себеппен болса да қарыз алған адам жеткілікті мелшерге қанағатетіп, қарызын қалайда қайтару ниетінде болуы, алашақ адам да

қарыз беру қасиетіне тағы бір қасиет қосқандай, кешірімділікпен қарауы керек.

Қарыз туралы әрі алашақтың, әрі берешектің жағдайын қолдайтындай түрде ойлау керек. Өйткені, алашақ адамның хақының қорғалуы осы ізгі істің жалғасуын қамтамасыз ететін ең маңызды себебі. Керісінше жағдайда қоғамда қарыз беру қасиетінің жалғасуы мүмкін болмайды.

Алашақтың жағдайының қорғалуы турасында мына хадис ете ғибратты:

«Бір күні адам Расулуллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп, одан алашағын талап етті. Мұны сұраған кезде, сыпайылыққа жатпайтын кейбір дәрекі, жағымсыз сөздер айтты. Адамның Расулуллаһқа осындай құрметсіз ісі үшін сахабалар адамға шамасын білдірмек болды. Бірақ, Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) рұқсат етпей:

«Қойыңдар! Өйткені, алашақ адам қарызын алғанша, қарыз алған адамға сөз айтуға құқылы.» - деді». (Бұхари, Истикраз, 7; Муслим, Мусақат, 118-122/1600-1601)

Бұл оқиғаның басқа бір мысалын Әбу Сайд әл-Худри (радиаллаһу анһу) былай баяндайды:

«Бір бәдәуи Расулуллаһқа (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп, Пайғамбарымыздан алашағын сұрады және сұрап тұрғанда қатты кетті. Тіпті:

«Қарызымды қайтарғанша сені мазалай берем» - деді. Сахабалар бәдәуиді кінәлап:

«Саған нендей өкініш! Сен, бәлкім, кіммен сөйлескеніңді білмейтін сияқтысың!» - деді. Ол адам:

«Мен хақымды талап етемін,» - деді.

Расулуллаһ (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) сахабаларына:

«Сендер неге Хақ иесінің жағына шықпайсыңдар?» - деп, Хаулә Бинти Қайсқа (радиаллаһу анһу) адам жіберіп:

«Сенде құрғақ құрма болса, менің қарызымды қайтара сал. Құрмамыз келген кезде қарызымды саған қайтарамыз» - деді.

Хаула:

«Әрине! Әкем саған құрбан болсын, ей, Аллаһтың Расулы!» - деді.

Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бәдәуиден алған қарызын жауып, және оған тамақ ұсынды. (Бұл көрсеткеніне риза болған) бәдәуи:

«Қарызыңды жақсылап қайтардың. Аллаһ та саған сыйыңды толық берсін!»-деп, ризашылығын білдірді.

Сонда Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Міне, бұлар (қарызын лайықты түрде қайтарғандар) адамдардың қайырлысы. Ішіндегі әлсіздердің, ренжітілмей хақгарын ала алмаған қоғам құтыла алмайды...» - деді. (Ибн Мәже, Садақат, 17)

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) алашақ адамдар қарыздарын уақытынан бұрын алмақ болса да үнемі солар жағына шығып, бәлкім, адамзат тарихында ешбір басшының қиялына келмейтін бір хақ құқық парасаттылығын танытқан. Оның өзі жағына шыққан сахабаларын:

«Сендер неге хақ иесі жағына шықпайсыңдар?»

- деп ескертуі расында, көзге жас алдыратын және көңілге қаншама парасаттылық дәнін салатын адам құқықтарының сабағы. Бәлкім, өзінен кейінгілерге төнетін ең үлкен қауып-қатердің біреуі болатындықтан Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу апейһи уәсәлләм) үмбетіне енеге көрсетуі хикметіне байланысты бұл мәселеде керсеткен мысалдар өте көп:

Яһуди ғалымы Зәйд ибн Саане Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ерекшеліктерімен байланысты Тәуратта жазылған мәліметтердің Расулуллаһта (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бар-жоғын қарастырып жүрді. Бір күні Хазіреті Пайғамбарды (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Хазіреті Әлиді (радиаллаһу анһу) ертіп, үйінен шығып бара жатқанын көріп, артынан жүрді. Сол кезде бөдеуи киімі бар бір адам Расулуллаһқа жақындап:

«Уа, Расулаллаһ! Мен пәлен тайпаның халқына, егер мұсылмандықты қабылдаса, оларға Аллаһ Тағаланың мол рыздық беретіндігін айтқан едім. Олар мұсылман болды. Бірақ, өкінішке орай, тайпаларында құрғақшылық пайда болды. Адамдар өте ауыр жағдайда қалды. Дүниеліктен үміттеніп, мұсылман болған бұл адамдар үміттенгендерін көре алмаған соң, қайтадан бұрынғы діндеріне қайтады деп қорқамын. Егер оларға жәрдем ету үшін бірдеме жібергің келсе, мен алып барайын» - деді.

Осы сөздерді естіген Зәйд ибн Саане Хазіреті Пайғамбарды (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сынау үшін лайықты мүмкіндікті пайдалануды ойлап, сөзге араласты:

«Уа, Мұхаммед! Егер ол адамдарға көмектесуді ойласаң, келісім жасап, саған қарыз бере аламын,» - деді.

Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) да одан сексен динар қарыз алып, көмекті алып бару үшін сол сахабаға беріп:

«Оларға тезірек бар, көмекке жет!» деді.

Тағы бір күні Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасына Хазіреті Әбу Бәкір, Хазіреті Омар мен басқа да сахабаларды ертіп, Бақи қабірстанына бір жаназаны алып бара жатты. Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жаназа намазын оқытқан соң, Зәйд оған жақындап, мүбәрәк иығындағы шапанын бар шамасымен тартты. Оның неге былай істегендігін түсіне қоймаған Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) біресе жерге түскен шапанға, біресе Зәйдтің суық түріне таңдана қарап тұрғанда, Зәйд бажылдап, сөйлей бастады:

«Ей, Мұхаммед! Қарызыңды қайтармайсың ба? Сендер, Абдулмұтталибтің ұлдары, онсызда қарызды үнемі кешіктіресіңдер!» - деді.

Алайда, Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Зәйдтен алған қарыздың уақыты келмеген еді.

Оқиғаны баяндаған Зәйд былай дейді:

Осы кезде бұрылып, Омарға қарадым. Кеудесінің көрік сияқты кіріп-шыққанын көргенде, жүрегім аузыма келді. Омар бетіме суық қарап:

«Ей, Аллаһтың дұшпаны! Сен бұл сөзді Расулуллаһқа айтып тұрсың, солай ма? Оған әрі

күрметсіз қимыл танытып, әрі әдепсіз сөйлейсің, ө! Оны пайғамбар етіп жібергенге ант етемін, егер Расулұллаһ саған берешек болмағанда, басыңды алар еді!» - деп айқайлады.

Өзінің қасында бір яхудидің Аллаһ Расулына қатты сөйлегеніне шыдай алмаған Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) ашуға булықса, Пайғамбарымыз оған күлімсіреп қарап:

«Тыныштал, Омар! Осы сәтте әрі мен, әрі мына адам сенен басқа бір қимыл күтудеміз. Сен маған қарызды тамаша түрде өтеуімді, оған да алашағын лайықты бір тілмен сурауына ақыл-кеңес беруің керек еді. Қдырдың уақытының толуына әрі үш күн бар, бірақ, қане, сен түр, оған қарызымызды қайтар. Оны қрқытқаның үшін оған біраз артығырақ бер/» - деді.

Зәйд, алашағын артығымен апған соң Хазіреті Омарға мынаны мойындағандығын айтты:

«-Ей Омар! Қара! Расулұллаһтың жүзіне әр қараған сайын, пайғамбарлық белгілерінің барлығын одан көрдім. Бірақ, Онда болуы қажетті екі қасиетке ие ма, жоқ па, бүгінге дейін түсіне алмаған едім.

Оған қарсы дәрекі қатынасқандарды кешіре ме екен? Өзіне жасалған дәрекілік артқан сайын жұмсақтығы арта ма екен? Міне, бүгін оны сынадым, әрі оның күтілген пайғамбар екендігін түсіндім. Аллаһты Раб, Исламды дін, Мұхаммедті (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) пайғамбар етіп қабылдағандығыма мал-мүлкімнің жартысын Мұхаммед үмметіме садақа етіп бергендігіме куә бол!»

Зәйдтің мұсылман болғандығына қуанған Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) оған былай деді:

«Мал-мүлкінді барлық мұсылмандарға жеткізе алмассың. Кейбіреулеріне бердім де» - деді.

Зәйд:

«Рас айтасың, мал-мүлкімнің жартысын кейбір мұсылмандарға бердім» - деп сөзін дұрыстады. (Хаким, Мүстәдрәк, III, 700/6547)

Бұл хадистер қарыз алған адамның Аллаһ үшін көрсеткен көңіл сезімі мен алашақ адамның хақысын жіті көздеудің нәтижесінде көрініс тапқан иләһи берекет пен жақсылықтардың пайғамбарлық мысалы. Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) кейбір кездерде қарыз алуының бір хикметі - алашақ адамға деген бір ізгі әрекет көрсетіп, үмбетіне бұл турасында үлгі болу.

Осы мысалдардың барлығынан да түсінікті болғанындай, қарыз алып-беру мәселесі өте нәзік бір мәселе. Сол үшін орталарында осындай қатынас болған адамдардың істеген осы ғибадаттарындағы фәйіз бен берекеттен мақрұм болмауы үшін кейбір қағидаларға абай болуы шарт.

Өкінішке орай, қазіргі кезде қарыз беру сияқты абзал ғибадаттың барған сайын азаюы, бейне бір қарыз берген адам үшін бір зиян немесе зарар сияқты көрінуі және көптеген адамдардың осы қайырлы ғибадатқа жанаспауы - жоғарыда айтылған қағидаларды ұстанбаудан туындауда. Яғни саудасаттықта қауіпсіздіктің жойылуы, етірік пен уәдеде тұрмаудың жайылуы, және уәде етілген уақытта

қайтарылмаудың әдетке айналуы сияқты сенімсіздіктер, осы тамаша ғибадатты ұмытылатындай халге жеткізгендей. Бірақ, мәселенің қағидаларына қарағанда, осы кедергілерден асуымыз керек. Яғни, мүкіндігі бар адамдар кейбір сылтаулармен қарыз беру ғибадатын тастамауы керек, осыған орай қарыз алған адамдар да әртүрлі қиыншылықтар мен ауыртпалықтарды алғатартып, қарызын етеуге нұқсанкелтірмей, нәтижесінде осы бірабзалқоғамдық ғибадатқа зиян келтірмеуі керек. Әйтпесе бай Аллаһ Тағаланың аманат ретінде берген нығметтерінің шүкірін орындамаған болып есептелсе, мұқтаж адам да қағидаларға кеңіл белмегендіктен қарыз таба алмайтын халге жетіп, тіпті, қатты мұқтаж болса өзін өсімге мәжбүр сезінетіндей шарасыздыққа тап болудан құтыла алмайды.

Алайда, қарыз берудің қандай үлкен қасиет екендігі көптеген аят кәримәлермен, хадистермен бекітілген. Қате істер мен шарттарын орындамау себебінен осы үлкен парасаттылықтың орындалуына кедергі болушылар үлкен обал жүктеген болады. Өйткені, қағидалары мен шарттарын орындап берілген қарыздар мұмин үшін ақырет жемісі.

Әнәс бин Мәлик (радиаллаһу анһу) былай дейді: Расулулаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай деді:

«Миграж түнінде жәннаттың есігінің маңдайшасында мына сөздердің жазылғандығын көрдім:

«Садақаға он есе сый беріледі. Қарыз ақшаға он сегіз есе...» Мен:

«Ей, Жәбірәйіл! Қарызға берілген нәрсе не үшін садақадан да жоғары?» - деп сұрадым.

Жәбірәйіл (aleyһиссәләм):

«Өйткені, сұраушы (көбінесе) қасында ақша бола тұра садақа сұрайды. Кдрыз сұраушы болса, қажеттілігінен сұрайды» - деп жауап берді». (Ибн Маже, Садақат, 19) 2431)

Шүбәсіз, садақа беру дінімізде құпталған ғибадат. Бірақ, мұқтаж адамның намысына тиіп, ренжитін жағдайларда садақаның орнына қарыз беру жөн деп саналады. Сондай-ақ бір хадис шәрифте де:

«Бір нәрсені қарызға беру, оны садақа түрінде бергеннен қайырлы». (әл-Азизи, әс-Сиражул-Мүнир, III, 57) делінген.

Бұл жайлы иләһи және пайғамбар кеңестері бойынша, кейбір салих мүминдер берген қарыздарын қайтарып алғанда, сол ақшаға еш тиіспейді, мұқтаж адамдар олардан қайта қарыз сұрағанда, оны қуана-қуана қайта қарызға беретін. Яғни бір жағынан қарағасақ, өздеріне тән бір ізгі қарыз сандығын құратын.

Сондай-ақ Қайс бин Руми (рахматуллаһи алейһи) былай дейді: «-Сүлеймен бин Үзунан, сахаба Ибн Мәс'удгың (радиаллаһу анһу) шәкірті Алқама бин Қайсқа қайтаратын ақша келгенше мың дирһам қарыз берген еді. Алқамаға ақша келген соң, қарызын одан сұрады, тіпті, біраз қатты мінез танытты. Алқама қарызын дереу қайтарса да, осы дәрекі қимылы үшін Сүлейменге ренжіген еді. Бірнеше айдан соң Алқама одан қайта мың дирһам қарыз сұрауға мәжбүр болды.

Сүлеймен:

«Жақсы, ризашылықпен!» - деп, отбасына бет бұрып:

«Ей, Үмму Утба! Ана қасыңдағы мөрлі қалта әкелші!» - деп дауыстады. Әйел қалтаны алып келді. Сүлеймен Алқамаға:

«Уаллаһи, міне, сен қайтарған дирхамдар! Мен оның бір дирхамын да орнынан қозғағам жоқ!»-деді. Сонда Алқама:

«Аллаһәкеңеразыболсын!Олайболса, алашағыңды алу үшін маған көрсеткен дөрекі қимылыңның себебі не еді?»-деді. Сүлеймен: «-Сенен естіген хадистер!» - деп жауап берді. Алқама таңданып:

«Менен не естіген едің?» - деп сұрағанда, Сүлеймен былай деді:

«Сен Ибн Мәсғудтан (радиаллаһу анһу) Расулуллаһтың былай дегендігін жеткізген едің:

«Бір мұсылманға бір нәрсені екі рет қарыз ретінде берген қандай бір мұсылманға, оның бұл қимылы (ізгі қарыз сауабына қосымша), ол нәрсені бір рет садақа еткендей сауап жазылады!»

Сонда Алқама:

«Иә, Ибн Мәсғуд (радиаллаһу анһу) маған осылай хабар берген еді!» - деп оны мақұлдады. (Ибн Маже, Садақат, 19) 2430)

Міне, бұл тамаша ахлақты Ислам ұлыларының халін бойына сіңірген құрметті әкем Мұса мырза (құддисә сирруһ) сыпайы түрде іске асыратын.

Оның да жеке бір ізгі қарыз қоры бар болатын. Одан қажет болғандарға беретін. Қайтара алмайтын жағдайдағылардың қарызын садақаға санап, қайтарылған дүниені де басқаға жұмсамай, сол мақсатқа қолданатын және Аллаһ үшін берген осы ізгі қарызды осылайша айналдыратын. Осындай салих амалдар Ислам ахлақына тән ізгі істердің ерекше көріністерінің бірі.

Қарыз беруші үшін осындай құнды бір қасиет болғанындай, алушы үшін де құпталған бір жәйт. Керісінше жағдайда, яғни қарыз алмаған жағдайда мұқтаж адам өте қатты бір қиыншылыққа тап болса онда оның теріс жолдарға немесе күнәға түсу ықтималы артады. Сондай-ақ өте қиналғандықтан қазіргі кезде қоғамымызда қаламаса да пайыз сияқты қателіктерге тап болған мұқтаждар аз емес. Міне, осындай адамдардың теріс жолға және күнәға бет бұрмай, қарыз табу жолын таңдауларына тарту есебіне Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Қарыз Аллаһ разы болмайтын бір нәрсеге байланысты болмаса, Аллаһ Тағала қарызын өтегенге дейін қарыз алушымен бірге». (Ибн Мәже, Садақат, 10)

Қорыта айтсақ, Ислами ізгіліктердегідей қазіргі кезде барлық ерекшеліктеріне абай бола отырып, қарыз беру ғибадатын да жалғастыруға міндеттіміз. Осы Ислами ізгіліктің қарқынды түрде жалғасуы үшін де, оның шарттары мен қағидаларын терең түсініп, қолдану шарт. Ертең мәңгілік мекенге көшкенімізде осы ізгі қасиетті қолдану үшін байдың қолында не бір мүмкіндік, не мұқтаждың қолында

бір қажеттілік қалмайтындығын ұмытпағанымыз жөн.

Қысқасы, осы келген фәни әлеміміз - мүмкіндік әлемі және ізгі амалдар істеу орны. Әсіресе, оның ішінде Рамазан айы және айт күндері - Раббымыздың ерекше сый сәттері жоғалтқандарымызды толтырып, қателіктеріміздің айыбын өтеу мүмкіндіктері.

Фәни күндерді Рамазан және айт еткен хикмет пен сыр, иман мен оның қуанышын сезіне білу. Әсіресе, ғибадат, зікір және қоғамдық жәрдемдесулер, ғаріпке, жетім-жесірге жеткен көңілдермен безенген сәттер - бұлардың бәрі, өлімнен кейінгі қуанышты күндердегі рахмет шырақтары.

Әсіресе, күнәлардан кешіріліп, Рамазаннан айтқа жету - рухани жеңістің мерекесі. Иләһи табыс пен қоғамдық қуаныштың қатар аталып өтілуі.

Екінші жағынан, дүние өмірінің бейне бір қысқа ғана Рамазан маусымы болғандығын түсініп, Рамазанның пәк сезімін барлық өмірімізге жеткізу. Өйткені бұл күндер біздің фәни өміріміздегі ең маңызды мүмкіндік сәттері. Егер осы мүмкіндік сәттері, Рамазанның берекеті және руханиятымен өткізілген болса, шүбәсіз, ертең қиямет күні біз үшін шынайы және мәңгілік бір мереке таңы болады, айттардың ең тамашасы да, әрине, осы.

Бәһлүл Дана Хазіреті қандай жақсы айтқан:

«Айт (мереке), жақсы және жаңа киім кигендер үшін емес, иләһи азаптан сенімді болып, мәңгілік қасіреттен құтылғандар үшін. Және айт жақсы көліктерге мінгендер үшін емес, қателіктері мен кем-

шіліктерін тәркетіп, ықыласты құлға айналғандар үшін...»

Уа, Рабби! Бізді осындай бір көңіл көкжиегімен, ізгілігімен осы дүниедегі және мәңгілік өлемдегі мерекелерге (айт) жеткіз! Осы орайда мына фәни өлемде бізге берген иләһи мүмкіндіктер мен мүрсаттарды сенің ризашылығың жолында пайдалана білуді нәсіп ет! Бізді мүмин бауырларының қиыншылығы мен қайғысын сейілтіп, ақырет қиыншылықтарынан құтылған бақыттылардың қатарына қос!

Әмин!

Достық

«Ей, ақиқат жолаушысы, сол күн
келмей тұрып, қиямет болмай тұрып,
ақиқат патшасы болған Раббыңмен
достық құр, сол пәлекет күнінде сенің
қолыңнан ұстасын. Өйткені, ол күні
Оның рұқсатынсыз сенің қолыңнан
ұстайтын ешкім жоқ. Сол күні адам,
бауырынан, анасынан, әкесінен, отбасы
мен ұлдарынан қашады. Олай болса, Хақ
Тағаламен дос болуды жақсы түсін де біл,
өйткені достық – ақтық демнің дәні».

Хазіреті Мәуләна

Достық

Риуаят бойынша бір күні Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) науқастанып қалады. Мұны естіген пайғамбар ғашығы Әбу Бәкір (радиаллаһу анһу) дереу мүбәрәк көңілін сұрау үшін Хазіреті Пайғамбарды (саллаллаһу алейһи уәсәләм) зиярат етуге барады. Бірақ, ол әлемдердің мырзасын мазасыз күйін көріп, қатты уайымдап, шыдамай үйге қайтып келіп, жатып қалды.

Бірнеше күннен соң денсаулығы жақсарған Пайғамбарымыз (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Әбу Бәкірдің (радиаллаһу анһу) науқастанғандығын естіп, көңілін сұрауға барды. Хазіреті Әбу Бәкірге:

«Расулүллаһ сенің көңіліңді сұрауға келе жатыр!»
- десті.

Ол пайғамбар ғашығы дереу төсегінен атып тұрып, үлкен сергектік көрсетіп, шексіз қуанышпен есікке қарай жүгірді. Науқасынан айыққан еді. Әлемдердің мырзасын есікалдынан қарсы алып, ішке кіргізді. Оны осынша сергек және ширақтығын, көңілді күйін көрген Расулүллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) таңданып:

«Ей, Әбу Бәкір! Сені науқас деп еді» - деді.

Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ғашықтық пен сүйіспеншілікте бәрінен артық нәсіпке ие болған Әбу Бәкір (радиаллаһу анһу) Расулудің (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) зияратына масаттанып, былай деп жауап қайтарды:

«Уа, Расулаллаһ! Досым науқастанды, оны уайымдап, мен де науқастандым! Ол сауықты, мен де сауықтым!»

Әбу Бәкірдің (радиаллаһу анһу) осы және осы сияқты достық пен сүйіспеншілік көріністері, оны Құран Кәрімде айтылған «екеудің екіншісі» болу абыройына бөлеген. Сол үшін барлық мәселе Аллаһ Тағала разы болып, бізді бағыттаған көңіл байланыстарын ең шынайы достық байланыстарымен күшейту және де осылайша иләһи сүйіспеншіліктің қуанышынан нәсіп ала білу. Өйткені, осындай достықтар ғана, шынайы түрде махаббат пен сүйіспеншіліктен несібе алады.

Имам Әли әр-Риза қандай тамаша айтқан:

«Аллаһ Тағаланың достарына ұсынған бір рухани шәрбәт бар, олар осы шәрбәтті ішкен кезде естерінен танады, естерінен танған соң шабыттанады, шабыттанған кезде тап-таза болады, тап-таза болған соң еріп кетеді, ерісе ықыласқа бөленеді, ықыласқа бөленген соң иләһи қауышуға жетеді, жеткен соң достарына қауышады, қауышқан соң сүйгендері мен араларында жырақтық қалмайды».

Бұл достықтағы фәна жағдайы. Осы халді басынан өткізген Хазіреті Әбу Бәкірге науқастығы, досының жағдайын беліскені үшін саулықтан да артық

рахаттыққа дәнекер болған еді. Өйткені, достарымен бірге болғанда ең ащы жемістер де тәтті болады. Хазіреті Мәуләнаның сезімен айтсақ:

«Достарымен бірге отырған адам пештегі алаудың ішінде болса да гүл бағыңа отырғандай сезінеді».

«Ей, достар! Егер түрден, бейнеден өтіп, рух әлеміне кірсеңдер, ол жердің жәннат пен гүл бағының ішінде одан да тамаша бір гүлстан болғандығын көресіз».

Достық, жағымды немесе жағымсыз қасиеттердегі ортақтықтардан туындайды. Шынайы достық болса тек шынайы рухтарда өмір сүреді. Бұл сипатқа адам тұлғасының ең жоғарғы сатысында жолығады. Достық әр жағдайда екі адамның бірдей сезімге ие болуынан туады. Нағыз достық - екі көңіл арасындағы байланыс желісі. Осы желімен яғни махаббат ағымының нәтижесінде сүйілген адамның әрбір халі сүйген адамға жетеді. Көңілдегі сүйіспеншілік дари-ялары буырқанып, ынтықтықтың күні алаулана бастайды.

Сондай-ақ Хазіреті Мәуләнә (құддисә сирруһ) Сәлжүклі медресесінде аға ұстаз болып жүрген кезінде, көңілі сүйіспеншілікке толы Шәмс деген бір дәруиштің назарымен тұтанып, жануының нәтижесінде парақтардағы кітаптар мәнін жоғалтып, әлем бір кітап халіне келген. Артынан адам, әлем және Құрандағы сырларды түсіндіретін бір үндеу болған Мәснәуи жарыққа шыққан. Міне, осы халге беленіп, Хақ досы болу тек мүминнің ғана бойындағы ғашықтық қабілетін иләһи ризаға бағыттағандығына қарай болады.

Өйтпесе құл сырттай гүлстанда болса да, досынан жырақтығы себебінен іштей алау ішінде деген сөз. Сондықтан ортақ сезімге ие болмағандардың туысқандық пен бауырластық сияқты сырттай және кездейсоқ жақындықтарының достықпен байланысы жоқ. Өйткені, Әбу Ләһәб, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) немере ағасы бола тұра, Одан ең жат адамның бірі еді.

Рух әлемінің шексіз сырлары мен тылсымдары бар. Бұлар тән мен қоғамның қалыбына кірмейді. Достық - рухтың түбінен келген сүйінші, бір аян. Хира үңгірінде алғашқы уахиды қарсы алған Хазіреті Пайғамбардағы иләһи ғашықтық пен достық, кейінгі уақытта оны сүйіктісінің миғражына ұлы құзырға шығарған.

Адам баласын жалғыздықтан құтқаратын достық, иләһибірсей. Адаммен (алейһиссәләм) Хауаанамызға дүниеге түсірілгеннен кейін қырық жыл бөлек жерлерде өмір сүргізіп, достық қасіретін тарттырған. Достық бейне бір рухты екіге бөліп, езінің жартысын алдында көру халі. Хадис шәрифте:

«Адам достарының дінімен жүреді. Сол себепті әрбір адам кіммен жолдас болғандығына жақсы қарасын» (Ахмед бин Ханбал, II, 303, 334) делінуімен қатар:

«Адам сүйгенімен бірге» (Бұхари, Әдеб, 96) сөзі достықтағы тамырға дейін кіретін әсер мен әсерленуді білуге жеткілікті.

Екінші жағынан бұл хадистер мына жәйтті да баяндайды:

Бір адамның сүйгенімен бірге болуы деген сөз онымен сөзде, негізде және іс-әрекетте бірдей се-

зім, ой, ұстанымда болуы, яғни сүйгенін көрсететін ұқсастықтар мен бірліктің болуы деген сөз. Әйтпесе, сөзі, іс-қимылы мен сезімі үнемі тікендермен бірге болған адамның гүлді сүйетіндігін айтуы, қаншалықты рас болар. Сол сияқты, сана-сезімімен, іс-қимылымен, көңілімен Аллаһ (жәллә жәләләһү) және оның ұлы Расулымен бірге болмағандар нағыз сүйіспеншілік иесі болып саналмайды.

Міне, сүйгенімен бірге болуды енді бір сәт осы жағынан алып қарау керек және ғапылдықпен өмір сүріп, босқа «Мен Аллаһ пен Расулыны сүйемін», деп хадистегі сүйіншіге қол жеткізем деп ойламау керек. Тек халдерінің сәйкес болуы іске асқан кезде ғана сүйінпеншіліктің бірлігі іске асатындығын білу керек. Аллаһ Тағала Мұндай достардың көңілдерінде рухани бау-бақшалар көктетеді. Осы сыйға ие болғандардың басында тұрған Әбу Бәкірдің (радиаллаһу анһу) халі қаншама хикметтерге толы:

Ол Расулуллаһпен (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) достық пен сұхбатта сондай бір шабытқа мініп, махаббаты мен қасіретінің басылуының орнына, одан ары арта түсетін. Бір күні Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Аллаһ жолында барлық байлығын таратқан Әбу Бәкірге (радиаллаһу анһу) ілтипатқа толы сөздер айтқан еді. Бірақ Әбу Бәкір (радиаллаһу анһу) өз болмысы мен жанынан өтіп, Расулуллаһ нұрында фәни болғандықтан, ілтипатпен айтылған сөздің мағынасынан өзіне сөз сейленген бір адам, сондай-ақ бөлек бір адам деп қабылдану деген ойға батты. Осы сезіммен рухының түбінен жырақтық отына ұқсас қатты бір ауру пайда болып, өзгелерден деп қабылдану қорқынышымен:

«Уа, Расулаллаһ! Малым мен жаным тек қана сен үшін емес пе!?» - деді. (Ибн Мәже, Муқаддимә, 11)

Осындай биік рухтардың ақиқатын түсіну үшін Хазіреті Мәүләнә былай дейді:

«Аллаһпен бірге болғысы келген адам Аллаһтың достары болған әулиелердің құзырында отырсын».

«Өйткені дос доспен бірге отырған кезде жүз мыңдаған сыр көрінісі ашылып, оқылады!»

Бір шайыр былай дейді:

«Бірнеше адам өте аз уақытқа болса да, бір жерге жиналып, Хақ Тағала мен ақиқат туралы айтса, отырған жерге көкгер сәжде етеді!»

Шайх Сади де иләһи көрініске ие болған, өзін толықтай дүниеуи құмарлықтардан арылтқан дос үшін былай дейді:

«Достардың жүзін көру - жарасынан жаңа қан аққан көңіл иесіне шипа сияқты».

Аллаһ Тағала осы топқа кіретін достарды былайша баяндайды:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

«Сендердің достарың тек қана Аллаһ, Оның пайғамбары және намаз оқитын, зекет беретін, рүкуғ ететін мұминдер». (Мәйдә сүресі 55)

Фәни дос пен сүйіктілердің тұзағынан өзін қутқарып, дүниеде жүрген кезінде, мәңгілік дос пен шынайы сүйікті Аллаһты тауып, Хазіреті

Пайғамбарға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жан-тәнімен беріліп, иман иелерімен өмір сүрген адам қандай бақытты. Достықтағы осы сырдан мақрұм болған көңілдерге Хазіреті Мәуләнә былай дейді:

«Бұл дүниедегі фәни және жалған достар, жасанды сүйіктілер, ақырында бәрі де саған дұшпан болатындығын жақсы біл. Барлығы бас кесер дұшпанға айналады».

«Алайда сен өкінішпен мазарда: «Уа, Раббым, мені жалғыз тастама!» - деп, Аллаһқа жалбарынасың».

Көзқарастардың рухани денгей табуы әлем парақтарындағы сырлар мен хикметтерді толық мағынасында түсіне білу тек көңіл әлемінде ғана тереңдеп, шынайы дос бола білген иләһи ғашықтық пен ынтықтық қаһармандарының қолынан келетін іс.

Ибраһим (әлейһиссәләм) «халил», яғни дос болғаны үшін өте ауыр жағдайда болса да, достықтың шарты ретінде үлкен бір бағыныштылық пен тәуекел ішінде еді, көңілінде азғантай да болса еш қорқыныш пен үрей жоқ еді. Отқа тасталатын кезінде оған көмектесуге ұсыныс жасаған періштелерге:

«Дос пен достың арасына кірмендер! Раббым нені қаласа, мен соған разымын, құтқаратын болса - сыйы, жағатын болса - кемшілігім. Иншаллаһ сабыр етудемін...» - деп жауап берген соң сөзін жалғап:

«Ол, жағдайымды біледі! Сосын айтыңдаршы, от кімнің өмірімен жанады, оны жағу кімнің ісі?» деп сұрады.

Ақыры, ол ұлы достан, яғни Аллаһтан келген өмірмен от Ибраһимға (әлейһиссәләм) салқын әрі

қауіпсіз болды. Осылайша иләһи достық көрініс тапты. Аллаһ Тағала Ибраһимді (әлейһиссәләм) осы адалдығы үшін аят көрімөде:

وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى

«Өте адал (уәдесінде тұратын) Ибраһим...» (Нәжм сүресі 37) сөздерімен құрмет пен мақтау көрсеткен.

Міне, осы адалдық пен шынайылық барлық адамға және барлық нәрседе көрініс табады. Адамдардың бір-бірлеріне деген достық қағидаларына мойынсұнуы да осы жағдайға байланысты. Жүрекпен достық сипаттарына қол жеткізген тұлғалар, әрі діни, әрі тарихи тұрғыдан адамзаттың дара тұлғалары болған. Тарих кітаптарында айтылғанына қарағанда, қарсы келгені үшін өлтірілген Шахзада Қорқыттың Пиале деген өте жақын адамы бар еді. Явуз Сұлтан Сәлім Хан оның осы ерекшелігінен хабардар болып, оны шақырып:

«Адалдығыңның сыйы ретінде сені қалаған мәнсабыңа тағайындайын. Қаласаң, уәзірім бол!» - деп, ұсыныс жасады.

Ол да рахмет айтып, адалдығын еселеп:

«Сұлтаным, енді менің міндетім Шахзада Қорқыттың шырақшысы (моласына қарайтын) болу!» - деді.

Пиале Бектің бұл халі достық түсінігінің шыңын көрсетеді! Достық, әдебінің жанды бір тәлімі. Хикмет тұрғысынан барлық достар мен достықтарға бейне бір ғибрат өрнегі.

Әбу Осман Хири Хазіреті былай дейді:

«Аллаһ Тағаламен дос болу - тамаша әдеп пен үнемі өзін бақылауда ұстау, яғни әрсәт өзін иләһи назарда сезінумен Расулуллаһпен (саллаллаһу аләйһи уәсәлләм) дос болу, сүннетін ұстану және сүйіспеншілікке толы бір бағыныштылықпен, мойынсұнумен әулиемен дос болу, құрмет және қызметпен, жақындармен дос болу, күнәда болмау шартымен үнемі жылы қабақ танытумен, жанұямен дос болу, тамаша мінезбен, на-дандармен дос болу, оларға дұға ету және Аллаһтың рахметіне қол жеткізуін тілеумен болады.»

Әрбір достық пен сұхбаттың өзіне тән бір халі мен сарыны бар, тек осыларды орындаған жағдайда ғана сол достық пен сұхбат жалғасын тауып, көңілдегі махаббат сарайы шайқалмайды. Бірақ, достық пен сұхбаттың әдебі орындалмаса, әртүрлі сүйіспеншілік байланысы бір дұшпандық түйініне айналады. Бұл жөнінен достармен сөйлескенде, өте абай болып, мұқият болу керек. Өйткені, бір сөз өткір қылыш сияқты, достықты кесіп, өлтіреді. Жүрекке емделмейтін жара салады. Жүрек бағындағы сүйіспеншілік гүлдерін солдырып, өлтіреді. Ал бір сөз көктем жаңбыры сияқты әр тарапты қоректендіріп, шексіз пайдаларға себеп болады.

Осыған кереғар, достық деп саналған немқұрайды жақындықтар немесе жақындықты немқұрайдылықпен көруді, шынайы достық пен сүйіспеншілік ретінде қарау мүмкін емес. Өйткені, немқұрайдылық пен күнә араласқан достық, өткір пышақтың жүзіне сүргілеген бір жіп сияқты, ол пышақтың жүзіне ең кеп дегенде терт-бес рет шыдайды, ақыры үзіледі. Шүбәсіз, мұндай достықтың бұл дүниеде де, ақырет әлемінде де ешбір пайдасы жоқ.

Керісінше, екі дүниеде де иелеріне зиян үстіне зиян әкеледі. Сол үшін лайықты адамдармен дос бола білу сияқты осы достықты сақтай білу де шарт.

Осы мағына шеңберінде жүректегі сүйіспеншілік барлық жаратылысты қамтитын мәнде болса, иесін кәміл бір мүмин, басқаша айтқанда шынайы ғашық, яғни Хақ досы етеді. Ғашықтық бүршік жарған гүл сияқты белгілі бір фәни сүйіспеншіліктермен және ынтықтықпен басталған болса да, Жаратушысынан себеп, барлық жаратылғандарды қамтитындай бір дәрежеге жеткен сәтте иләһи ғашықтық болуға бет бұрады.

Бірақ, күнәнің кедергісінен өте алмай қалғандар бұл халге жете алмайды. Өйткені, құл тек мәсиуә (Аллаһтан басқаларының) кедергісінен құтылған кезде ғана махаббат пен достықтың ләззатын сезіне алады. Өйтпеген жағдайда бұл мүмкін емес. Сондай-ақ Нақшибәнд Хазіреті осындай кедергілерден өте алмағандарға мысал ретінде мынадай бір хикая риуаят етеді:

«Бір жігіт патшаның қызының есігінің алдына келіп, оған ғашық екендігін айтады. Хабар патшаның қызына жеткен кезде, ханшайым есікке келіп, жігітке:

«Мына мың дирхамды ал, ендігәрі маған да, саған да зиянын тигізетін мұндай нәрсе айтпа!» - дейді. Жігіт бас тартпаған соң: «Олай болса, екі мың дирхам ал!» - деп ұсыныс жасады.

Ақыры, саудапасып, он мың дирхамға жеткен кезде жігіт келісті. Бұл жағдайды көрген патша қызы:

«Сен мені қалай сүйесің, кезіңақшаға қарап, мені көрмей қалды. Мені менен басқаға айырбастағандардың жазасы не екенін білесің бе? Басың кесіледі!» - деп, жасанды ғашықтығы үшін оны өзінен алыстатады.

Бұл жағдайды естіген бір ариф жығылып, есінен танды. Есін жиған кезде былай деді:

«Ей, Адамдар! Қараңдар, дүниеде жасанды сүйіспеншіліктердің басына не түседі? Ал, Хақты сүйгендігін айтып, содан басқасына бет бұрғандардың басына ақыретте не келмейді!»

Махаббаттың күштілігі қажет болған жағдайда сүйгені үшін жасалған жанқиярлық пен қауіпке бас тігумен өлшенеді. Қатты сүйген адам қажет болса, досы үшін жанын береді де, жанқиярлық жасадым деген сезімде болмайды. Ғашықтық пен достықты танымай, махаббат пен достықтан нәсіпсіз адам кемелдікке жету жолына түспеген нәпісімен өмір сүреді деген сөз. Өйткені, сүюді білмейтіндердің жүрегі құнарсыз топырақ сияқты. Істің негізі сүюде. Өйткені, жаратылыстың негізі махаббат. Сондай-ақ хадис құдси түрінде айтылған мәшһүр риуаят бойынша Аллаһ Тағала былай дейді:

«Мен жасырын бір казына едім, танылуымды қалап (сүйіп) жаратылысты жараттым». (Ажлуни, Көшфул-Хафа, II, 132; Бурсәуи, Көнзи-Махфи)

Бұл хадис бойынша иләһи сырлардың керінісі де достық пен махаббатқа тән бір жағдай. Сол үшін Хақпен дос болуға қол жеткізгендер достықтың бейнесін тек адамда ғана емес, дүниеге тіршілік түрінде

себілген барлық, өсімдіктер мен жан-жануарлардан көреді.

Әкем Мұса мырза жаратылыспен дос болу туралы бастарынан өткен бір оқиғаны былай баяндаған еді:

«Шамамен қырық жыл бұрын Құрметті Ұстаз Сами мырзамен (құддисә сирруһ) Мәдинада бір үй жалдаған едік. Сол заманның шарттары бойынша ол кездегі үйлер кірпіштен салынған еді. Ол кісінің дем алуы үшін әзірлеген бөлмеге барғанда бұрышта жатқан бір жыланды көріп, еріксіз сасқалақтадық. Ол кісі байыппен:

«Бұл Аллаһтың мақлұғына тимендер,»-деді. Ақыры аз уақыттан соң ол жәнтік жоқ болып кетті.»

Бұл да достықтың көзіне Аллаһ пен Расулында жеткендер, барлық жаратылыстың досы болғандығын көрсетеді. Юнустың сары гүлмен болған әңгімесі осы достықтың белгісі. Табиғатта жасырылған достық бейнесін көре апмаған көңілдер - соқыр. Табиғатпен сөйлесе алмаған адамның рухы - тілсіз. Дос іздеген көңілдер оны бір адамның бойынан таба алмаса да, табиғаттан табады. Ағын сулар, өсімдіктер, таулар, гүлдер, гүлстандар дос іздеген адамның жүрегіне қаншама достық өлеңдерін сыбырлайды. Осы әуендермен өмір сүрген жүректер, иләһи енерпаздың өнер туындыларымен сезімдері оянады. Олармен хал тілінде сұхбаттасады. Осындай дос сезіміне төл жүректердің түкпірінде қаншама иләһи сырлар ашылып, ақыры, сол ұлы қауышу іске асады. Осылайша жырақтың науқастығына шипа табылады. Іштегі қасірет емделеді. Табиғаттағы осы құдірет ағымдары сырлар мен тылсымдармен дос болу көңіл

сезімдерін қайрайды. Раббыға дос болудың нұрлы әрі берекетті ортасы пайда болады. Өйткені, табиғат пен жаратылыстағы мыңдаған өрнек сол достардың досы ұлы Досқа, яғни, барлық сұлулықтардың Жаратушысына жетуге арналған бір баспалдақ. Осы баспалдақпен шыққандар Рабтың сұхбатына көтеріледі. Енді бұл мәртебедегі мұмин әр жерде Онымен бірге. Жүзінде үнемі осы бірге болудың иләһи нұры жарқырайды.

Міне, осындай нұрлы әрі бақытты тұлғалар, үмбет пен әлемге материалдық-рухани рахмет пен берекеттің көзі болады.

Мәлик бин Абдулазиз халифалық мәртебесіне өткен кезде, таудағы шопандар:

«Адамдардың басқаруын бір салих адам мойнына алды» - десті. Олардан:

«Мұны қайдан білдіңдер?» - деп сұралды.

Олар:

«Жануарлардың өзі тыныштық пен шаттықта» - деді.

Мұхаммед бин Уйәйнә (рахмерұллаһи алийһи) да былай дейді:

«Омар бин Абдулазиз хапифа кезінде Кирманда қой бағатын едім. Халифаның руханияты мен әділдігі үшін маған қойлар мен қасқырлар бірге жүретін сияқты көрінетін. Бір түні күтпеген жерден қасқырлардың қойға шапқанын көрдім. Таң қалдым. Бейне бір дүние, барлық тыныштығы мен шаттығынан айырылғандай еді. Ішімнен:

«Осы әділ Хақ досы халифа қайтыс болған шығар!» - деп ойладым. Сұрастырсам, Омар бин Абдулазиз сол түні қайтыс болған екен».

Адамзаттың кемелдік парақтарын толтырған осындай үлгілі тұлғаларына еліктеп, көңіл әлемін дамытуға мәжбүр болған адам Хақ достарының көңілде ашқан көрегенділік көзімен анда-санда басын көтеріп, көкжиекті шапағына толтырған күнге ғибратпен назар салуы керек. Аспанда өрнектелген түрлі-түрлі көріністерді тамашалауы қажет. Шебер өнерпаздың өнеріне таң қаламыз. Оның фәни құдіретіне қарай салған суреттеріне қызығып, өнерін мадақтаймыз. Міне, осы байыптылықпен тамашалағанымызда, әлемдегі барлық көрініс пен суреттердің нағыз суретшісі болған Аллаһтың көз алдымызда сызған, әлем көрінісінде ойнаған құдірет шөткелері мен түрлі-түсті өрнектері қандай ғибратты! Бір гүлге, бір жауқазынға қараңыз... Олар осы түстерді қара топырақтың қай жерінен табады екен? Бұл әлемде санауға келмейтін тағы қаншама сұлулықтар, әсемдіктер, құдірет көріністері, өнер тамашалары бар десеңізші!.. Көрген жүрек үшін әлем - тамашалардың көрмесі. Өйткені, барлық осы әсемдіктер Аллаһ Тағаланың жамалынан аққан шағылыс. Сол үшін бұл әлемді ғибрат назарымен тамашалауға шыққан көздер мен көңілдер, таңданған назарымен қайта оралады!

Бірақ, өкінішке орай ақыл мен қисын осы ғажайыптардың алдынан, үстінен жауған жаңбыр тамшыларынан ешбір пайда ала алмаған қатты жартастар сияқты, нәсіпсіз өтіп кетеді.

Раббымыз, иләһи енерінің осы әлемдегі құдіреті

мен ұлылығының көріністерінен жүрегімізге тәфәккүр мен сезім тереңдігін берсін!

Нақты түрде тәфәккүр етіп, ақылға салсақ, әлемдегі құдірет көріністері әрбір сәтімізді қамтыса да, жүрек нәпсінің кедергісімен перделенгендіктен, иләһи ғашықтық пен достықтан мақрұм екендігін көреміз. Осы мақрұмдықтан ада бола алмағандарды шайыр былай деп ескертеді:

Бұл жырақтан «дос» деп кетпесең ақыретке.

Сол қауышу күні айналар екінші бір жырақтыққа!

Рахмети Бұл турасында Хазіреті Мәуләнә былай дейді:

«Ей, ақиқат жолаушысы, сол күн келмей тұрып, қиямет болмай тұрып, ақиқат патшасымен достық құр, сол пәлекет күні келгенде сенің қолыңнан ұстасын. Өйткені, ол күні Оның руқсатынсыз сенің қолыңнан ұстайтын ешкім жоқ. Сол күні адам бауырынан, анасынан, әкесінен, отбасы мен ұлдарынан қашады».

«Олай болса, шынайы достықты жақсы түсін және біліп ал, достық - ақтық демнің дәні. Яғни, ақырет күні үшін, Аллаһ ризашылығы үшін».

Өмір бойы осы махаббат сырымен өмір сүрген Юнус Өмрә Хазіреті алаулаған бір ғашықтық үнімен көңілдерді «ең ұлы досқа» шақырады:

«Кел, барайық жан шықпай, Дене деген жұктен құтылмай, Араға дұшпан кірмей. Кел, ей, көңіл досқа барайық! Бұл дүниеде қалмайық, Фәни ғой,

алданбайық. Бір дем айырылмайық, Кел, ей, көңіл досқа барайық! Біз бұл әлемнен көшейік, Сол достың еліне ұшайық, Құмарлықтан өтейік, Кел, ей, көңіл досқа барайық! Өлім хабары келмей, Ажал жағадан алмай, Өзрәйіл қадам баспай, Кел, ей, көңіл досқа барайық!»

Бұлшақыру, шындығында, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) қайтыс болар сәтінде мүбәрәк тілінен шыққан:

«Ей, Аллаһым! Рәфиқи-ағлә, рәфиқи-ағлә (ең ұлы дос, ең ұлы дос)» сөзіндегі ғашықтық пен махаббаттың көрінісі.

Осы көріністен қажетінше нәсіп алған көңілдер, иләһи достықтың шыңына жетіп, мәңгіліктің сапарында:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

«Жақсы біліп қойыңдар, Аллаһ достарына қорқыныш жоқ, олар ренжімейді» (Юнус сүресі 62) деген иләһи уәденің сырына жетеді.

Уа, Рабби! Көңілімізді Сенің ұлы ризашылығыңа жеткізетін бір достыққа бөле! Сүй, сүйдір, сүйсіндір, Аллаһым!

Әмин!

Ах, Опа!

Хаққа опа көрсету тек оның әмірлерін орындаумен ғана іске асады. Бұл опа онымен байланысты сезім мен іс-әрекеттердің шыңы. Өйткені, Жаратушы – өмір беруші әрі өзіне әр сәт мұқтаждық сезілген бір ғана зат Сол. Өміріміз де, өліміміз де Соның қолында. Бұл тұрғыдан Оған деген махаббат пен әрбір сәтте Онымен байланыста болу қасиетті – құлдықтың ең ұлы көкжиегі, адалдық борышы.

Ах, Опа!

Мехмед Акиф марқұм, қызының некесіне өте жақсы көретін досы Босналық Әли Шәуқи мырзаны да шақырады. Қарт қожеке бұл шақыруға аздап кешігіп келді, кешігу себебі «Опа асуынан» шыққандығы екенін айтты. Марқұм Акиф, бұл орынды себепті орынды бір ақиқатпен біріктіріп, күлімсіреп, мәнді түрде былай деді:

«Қайдағы Опа асуы туралы айтп түрсың, қожеке? Қазіргі ұрпақ ол асуды баяғыда тегістеп тастаған...»

Марқұмның қайғыра айтқан, бейне бір «ах, опа» дегендей айтқан ақиқаты, адам баласының ең мұқтаж болған баз кешілмес бір қасиет. Бұл қасиетті орындаудың қиыншылығы Опа асуынан асудың қиыншылығына байланысты сөзден пайдалана отырып, астарлап айтқан Акиф марқұм қазіргі қоғамымызды көрсе, кім білсін, қалай шырылдайтынын... Қазір адамдар іздері жоғалған ізгіліктерді естеріне де алмай, көбінесе «опа» сөзі бейне бір тек Ыстамбулдың бір ауданының аты ғана болып қалғандай.

Алайда «опа» Ислам қағидаларының біреуі, бөлкім, ең негізгісі. Негізінде, Ислам назарында ең

негізгі нәрсе - иман. Бірақ, иманның, сонымен қатар адалдықтың көрінісі екендігі де ақиқат. Өйткені, адалдық (опа) уәдеде тұру, яғни берілген сөзде тұру деген сөз. Иман да рух әлемінде Рабты мақұлдап, мойындауға осы дүниеде адалдық таныту, яғни нәтижесі жағынан бір адалдық болып табылады.

Сонымен қатар, опа көрсетутекуәдені ұстау, яғни берілген сөзде тұру ғана емес. Ол Хақ алдындағы шынайылығы мен кеңілін өзгертпеу, әке-шешемізден бастап туыс-туған, дін бауырларымызға, иман нығметінің бізге дейін жетуіне қызмет еткен ғалымдар, салихтар, пайғамбарларға дейін іс-жүзінде немесе көңілмен жақсы байланыста болуға мәжбүр болған қарыздарлығымызды және көңіл байланысын орнату, осы халді бір маусым емес - жақсы не жаман күнде- өмір бойы жалғастыру.

Адалдық сөзі, қарыздар болу, сенімділік пен бағыт сияқты қасиеттердің бәрінде де матаның бір бетіндей бірлік, тіпті, кейде ұқсастық мағынасына ие. Осы негізгі қозғалыс тұрғысынан иман қажет еткен әрбір іс-әрекет, сонымен қатар адалдық мағынасына ие болғаны сияқты, осы іс-әрекеттерге қайшы қимыл - «опасыздық» болып табылады.

Адалдық пайғамбарларға, әулиелерге және парасатты адамдарға тән қасиет ретінде адами өмірді ең ұлы дәрежеге шығаратын рухани сипат. Сондықтан кейбір тәпсіршілер Исламды тілмен мойындаумен қатар жүрекпен мақұлдау, әрі Аллаһ Тағаланың барлық тағдырына мойынсұну, әрі адалдық, ретінде танымдаған.

Көңілін адалдық қайнарынан сусындатқандар от сияқты нәпсілерін гүл бағына айналдырған деген сөз.

Ішінде зікір гүлдері, тәсбих бұлбұлдары, иман мен парасаттылықтың көгалы, иләһи сый бәйшешектері мен салих амалөзендері бар гүлбағы. Мұндай көңілдің сыйы да өз халіне сай болады. Бұл ең жоғарғы жәннат және Аллаһтың дидары. Мұндай көңілдердің алдында от та қасиетін өзгертіп, гүлстанға айналады. Сондай-ақ Ибраһим (алейһиссәләм), Нәмруд тарапынан таудай алауға тасталған сәтте Аллаһ Тағаланың:

يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ

«Ей, от, Ибраһимге салқын және қауіпсіз бол!»
(Әнбия сүресі 69) әмірімен сол алаулар бір гүлстанға айналған. Өйткені, Ибраһим (алейһиссәләм), отқа тасталмас бұрын нәпсінің алауын адалдықтың суымен сөндіріп, Аллаһ Тағалаға деген адалдығын жан-жақты көрсеткен пайғамбар еді.

Әлемнің Мақтанышы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Пайғамбарымыздың ең тамаша үлгі болған өмірі бастан-аяқ бейне бір адалдық көрінісі. Ол жаратылыстың Нұры жеңіп алған соң Меккеде он бес күн тұрған еді. Сонда Әнсардан кейбіреулері қорқып, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) енді Мәдинаға қайтып-қайтпауы туралы ойлап, өзара мұны өкіне әңгіме ете бастаған еді. Өйткені, Аллаһ Тағала Оған туып-өскен мүбәрәк және қасиетті Меккені жеңіп алуды нәсіп еткен еді. Әнсарлардың осы күйзелісін сезген Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) олардың қасына барып:

«Не жайында сөйлесіп жатырсыңдар?» - деп сұрады. Олардың мазасыздығын естіген соң үлкен адалдық үлгісі ретінде былай деді:

«Ей, әнсар! Ондай нәрсе істеуден Аллаһқа сиынамын. Мен сендердің елдеріңе һижрәт еттім. Менің өмірім - сендердің өмірлерің. Өлімім де сендердің қастарыңда». (Муслим, Жиһад, 86; Ахмед бин Ханбал, Мүснәд, II, 538)

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өлім науқасында соңғы рет мешіттің мінберіне шығып, Мүһәжирлерге:

«Сендерге Әнсармен жақсы қатынасуларыңды кеңес берем. Олар менің жамағатым, сырластарым және сенімділерім. Олар өздеріне тұскен міндетті абыроймен орындады. Қызметтерінің ақысы әлі толықтай өтелген жоқ. (Ақыретте артығымен өтеледі.) Сондықтан Әнсардың жақрылығына жақсылықпен жауап беріңдер, жамандық істегендерін кешіріңдер» (Бұхари, Мәһәжират-Әнсар, 11) - деп бұйырып, осы адалдықты ақтық демінде де қайталаған.

Барлық пайғамбарлар, бір жағынан, адамзатқа адалдықты ең жоғарғы дәрежеде үйреткен бағыт берушілер деп айтуға болады. Аллаһ Тағаланың махаббатына ие құл болу үшін һидайят бағдаршымыз Хазіреті Мұхаммед Мұстафаның (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) адалдық турасындағы қағидаларын көңіліміздің ең дара қағидасына айналдыруға мәжбүрміз. Бұларды қысқаша былайша реттеуге болады:

1. Әлемдердің Раббысы Аллаһқа деген опа:

Алғашқы жақындық және соның нәтижесі болған адалдық, Аллаһқа (жәллә жәләлүһү). Өйткені, Аллаһ Тағала, ежелде жаратқан рухтарға:

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ

«... Мен сендердің Раббыларың емеспін бе? (деді) (Олар да) Иә, (Сен біздің Раббымызсың!)...» - (Ағраф сүресі 172) деп мақұлдады.

Бұл мақұлдау мәселесі Аллаһ Тағаланың тәңірлігі мен адамдардың құлдығын мойындауды білдіретін келісім. Мұны қабылдаған адам айтқанында тұрып, құлдығын өмір бойы ең тамаша түрде жалғастырумен адалдығын танытқан болады. Өйткені, бұл адалдық үшін мақұлдау ғана жеткілікті емес. Осы мойындаудан туындаған кейбір ақыл мен ұжданға байланысты жауапкершіліктер бар. Бұлар, Аллаһтың әмірлерін орындап, тыйымдарынан аулақ болу.

Олай болса Хақ Тағалаға адалдық тек Оның әмірлерін орындаумен ғана іске асады. Бұл адалдық - Оған байланысты сезімдер мен іс-әрекеттердің шыңы. Өйткені, Жаратушы - өмір беруші және өзіне әр сәт мұқтаждық сезілген бірден-бір зат - Сол. Өміріміз де, өліміміз де соның қолында. Бұл тұрғыдан Оған деген махаббат әрбір сәтте Онымен байланыста болу, құлдықтың ең жоғарғы көкжиегі және адалдық борышы. Перғауынның иман еткені үшін үлкен зұлымдықпен қолдары мен аяқтарын қиғаштап кесіп, құрма ағаштарына астырған сиқыршыларының осы жағдайда:

«Уа, Рабби, бізді бұл пәледен құтқар, рахатқа қауыштыр!» - деп емес:

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ تَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ

«...Аллаһым! Үстімізге сабыр жаудыр және біздің

жанымызды мұсылман күйімізде ал!» - (Ағраф сүресі 126)
деп жапбарынулары қандай керемет құлшылықтың
адалдығы.

Осындай адалдық пен сенімділік үлгісі болған
пенделер хақында Аллаһ Тағала аят кәрімада былай
дейді:

لَيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصَدَقِهِمْ

**«Аллаһ сенімділік көрсеткендерді сенімділіктері
үшін сыйға бөлейді...»** (Ахзаб сүресі 24)

Екінші бір аят кәрімада адалдық иесі болған
мүминдерді былайша мақтайды:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ

نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَن يَتَّظِرُ وَ مَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

**«Мүминдердің арасында Аллаһқа берген сөзде
тұратын қаншама ерлер бар. Олардың кейбіреуі сөзін
орындап, сол жолда жанын берген, кейбірі де (шейіт
болуды) күтуде. Олар уәделерін өсте бұзбады».** (Ахзаб
сүресі 23)

Осы ақиқатпен байланысты Хазіреті Мәуләнә,
парасаттылық жолаушыларына осы фәни дүниедегі
сын мен пәлекеттер алдында сабыр мен Хаққа
адалдық жолында астарлы түрде былай дейді:

*«Ей, бұлбұл! Қара қыстан қашанға дей-
ін шағымданып, айқайлайсың? Ей, бұлбұл!
Тоқтамастан ұдайы туралы айту дұрыс па? Егер
көңілің жарыңа расында тәуелді болса, көзіңді ашып,*

шүкіршілік ет, адалдықтуралы айт! Тікенді емес, гүл туралы айт! Гүлдің сабағы мен тамырларына тән сипаттарын тастап, оның өзіне қара! Осы фәни әлемге неге соншалықты кеңіл бөлесің? Әлде бармақшы болған жерің арғы жақы емес пе?»

Міне, Мәуләнә Хазіреті айтқандай, негізгі баратын мәңгілік мекенді фәни және еткінші құмарлықтар соңынан жүгіріп, ұмыту опасыздығының нәтижесі - үлкен қасірет. Аллаһ Тағала құлдарын осы ғапылдыққа тап болудан ескертіп былай дейді:

«Аллаһты ұмытқан және сол себепті Аллаһтың да оларға өзін ұмыттырған адамдар сияқты болмаңдар. Олар жолдан шыққан адамдар». (Хашр сүресі 19)

«Кім мені еске алудан теріс айналса, шүбәсіз, оның өмірі қиыншылыққа толы болады және Біз оны қиямет күні соққы етіп, тірілтеміз. Ол: «Раббым! Мені не үшін соадыр етіп тірілттің? Негізінде мен көруші едім!» - дейді. (Аллаһ) былай дейді: Иә, солай! Өйткені саған аят кәрімәлеріміз келді, бірақсен оларды ұмыттың. Бүгін дәл солай сен де ұмытыласың!» (Таһа сүресі 124-126)

Міне, бұл фәни дүниеде әлемдердің Раббысы болған Аллаһқа адалдық танытқан ақыретте де адал болады. Өйткені, адалдықтың ең жоғарғысы Аллаһ Тағалаға тән:

«...Аллаһтан басқа уәдесіне ең адал кім бар?..» (Тәубе сүресі 111) иләһи пәрмен де осыны баяндайды. Жағдай осылай бола тұра, осылардың бәріне кереғар дүниеде ғапылдыққа салынып, Раббысын ұмытқан адам да ең кішкене бір ізгілік пен көмекке

мұқтаж болатын сол қорқынышты қиямет күні осы опасыздықтың ақысын өте аянышты түрде өтейді. Өйткені, адалдық құлдықтан бастап, достықта. Қысқасы, барлық жағдайларда қажет қасиет, оның сыйы да тек адалдық. Хазіреті Мәуләнә осы жайтты қалай жақсы баяндаған:

«Ғашықтық, махаббат, достық сияқты қасиеттердің бәрі де адалдықпен байланысты және үнемі адал адамды іздейді. Олар опасыз көңілге ешқашан жақындамайды.»

«Қалам: «Адалдықтың сыйы-адалдық, жапанның қарсылығы да жапа»-деп жазып, сиясы таусылған.»

«Бір патша өзіне қиянат жасаған адам өз ұлы болса да оның басын кеудесінен айырады. Бірақ, бір үнді құлы патшаға адал болса, қолдар сол құлды «кеп жаса» деп қошаметтейді... Оның көрген ілтипатын жүздеген уәзір көре алмайды.»

«Құл деген не? Егер бір есікте адал ит болса да, иесінің көңілінде сол итке деген жүздеген ризашылық, жүздеген қуаныш сезімі туындайды. Иесі сол итті сүйіспеншілікпен сипайды...»

2. Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) деген опа:

Аллаһқа деген адалдықтан кейін ең жоғарғы және ең керекті адалдық - ол, әлемдердің мырзасы Хазіреті Пайғамбарға (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) бағытталған адалдық. Бұл адалдық «үмбетім, үмбетім» деп, Аллаһ Тағалаға жалбарыныштары мен мінәжаттарында ең алдымен үйбеті үшін сұраған Пайғамбарға (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) деген адалдық.

Пайғамбарға деген құрмет пен сүйіспеншілікте тереңнен басталатын бұл адалдық Оның сүннетінің айналасында көбелекке айналуымен мүмкін болады. Ол ұлы Пайғамбар бізді Аллаһқа жеткізетін, өмір мен өлім алдында жол көрсетіп, мәңгілік бақыттылық жолына жарық берген бірден-бір шырағымыз болған. Оған адалдық пен Оның осы адалдыққа жауабын баяндайтын мына оқиғалар қаншалықты ғибратты:

Ұхуд соғысы мұминдердің зарарына айналған сәтте мүшриктер Хазіреті Пайғамбарды (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) өлтіру мақсатымен барынша өлермендігімен шабуылдайды. Тіпті, сол әлемдер Мырзасының тістерін шейіт етті. Сол ауыр сәтте Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасында болған сахабалардың жанқиярлықтары мен адалдығы теңдесі жоқ аңызға айналар көріністер түрінде көрінді. Кейбіреуі денесін оған қорған етсе, енді бірі келген оққа қолын қалқан етіп, ал енді бірі дұшпанға оқ атып, оларды шегіндіруге тырысты. Сол күні Расулуллаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) қасында мүшриктерге мыңдаған оқ атқандығы риуаят етілген Са'д бин Әби Уаққас (радиаллаһу анһу) та сондай жанқиярлық қажыр танытқан еді. Оның осы жанқиярлығы мен адалдығы үшін әлемдердің мырзасы үлкен ризашылықпен былай деп дауыстады:

«Әке-шешем саған пида болсын, ей, Сағд!» Хазіреті Әли (радиаллаһу анһу) былай дейді:

«Мен Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Сағд бин Әби Уаққастан басқа біреуге әкешешесін пида еткендігін айтып, сөз айтқанын естімедім». (Бұхари, Жихад, 80; Муслим, Фөдайлус-сахаба, 41/1876)

Басқа бір мысал:

Худайбия күні Хазіреті Осман (радиаллаһу анһу) Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) атынан елші ретінде Меккеге жіберілген еді. Хазіреті Осман (радиаллаһу анһу) мүшриктерге ниеттерінің умра жасап, кейін қайту екендігін жеткізді. Бірақ, мүшриктер сол жылға рұқсат етпеді. Хазіреті Османға:

«Қаласаң, сен қазір тауап етуіңе болады!» - деді.

Бірақ, өзін Аллаһ пен Расулына арнағандардың бірі болған Хазіреті Осман (радиаллаһу анһу):

«Хазіреті Пайғамбар Қағбаны тауап етпейінше мен де ете алмаймын! Мен Бәйтүллаһты тек Оның артында ғана зиярат етемін. Ол қабылданбаған жерде мен де жоқпын!» - деп Аллаһ Расулыға (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) деген адалдығын білдірді.

Сол кезде Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) пайда болған оқиғаларға байланысты сахабалардың келісімін қабылдап жатты. Хазіреті Осман (радиаллаһу анһу) сол жерде болмағандықтан келісімнің соңында Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) бір қолымен екінші қолын ұстап:

«Аллаһым! Бұл да Османның келісімі!» - деді.
(Бұхари, Асхабун-Нәби, 7; Тирмизи, Мәһәкіб, 18)

Хазіреті Осман (радиаллаһу анһу) ие болған бұл Пайғамбар ілтипаты ондағы шартымен барлық үмбетті қамтиды. Біз де көңіліміздегі адалдықпен Бәй'әтур-Рыдуанда (сахабалар келісім берген жер) болған барлық сахабалар қауымына жүрепкен қосылып:

«(Ей, Расулым!) Әлбетте, Саған келісім бергендер Аллаһқа келісім бергені. Аллаһтың қол ы (қүдіреті) олардың қолдарының үстінде. Кімде кім уәдесін бұзса, өзіне қарсы болғаны. Кім де Аллаһқа берген уәдесінде адалдық танытса, Аллаһ оған үлкен бір сый береді» (Фатх сүресі 10) деген аят кәрімәдегі сүйіншілерге қол жеткізуімізге болады.

Аллаһтың Расулын лайықты түрде сүйіп, Оған адал болудың жолы Құран Кәрімде:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ

«Пайғамбар мұминдер үшін өз жандарынан да абзал...» (Ахзаб сүресі 6) аят кәрімамен баяндалған.

Осы және осы сияқты тәуелділік пен адалдықтың белгілері шеңберінде пайғамбар ғашықтары қаншама. Пайғамбарымыздың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мүбәрәк шаш-сақалдарынан бастап табанының ізіне дейін Оның әрбір аманатын бастарының төжі еткен. Оның шекпенінен таяғына, қылышынан оқтары мен мөріне дейін казіргі күнге жеткен барлық аманаттар, міне, осы сезімдермен жалғасып, Оған тән барлық нәрсе қасиетті аманат ретінде қабылданған. Осы орайда, әсіресе, Османлы көрсеткенұқыптылық, құрметпен опашылдық аңызға айналған. Тіпті, кейбір ойшылдар Османлының алты жүз жылдан астам абыройлы өмірге ие болуын, Құран мен Сүннетті ұстанумен қатар, Аллаһ Расулынан (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) үмбетке бір ұлы естелік ретінде қалған қасиетті аманатқа деген көз шағылыстыратын құрметінің көріністерімен байланыстырады.

3. Дін ұлықтарына деген опа:

Әрбір мұмин дін ұлықтарының алдында да адалдыққа толы сезімде болуға мәжбүр. Аллаһ пен Расулының әкелген әмір мен тыйымдарды, көркем ахлақ пен екі дүниемізге жарық шашқан пәк шырақтарды бізге жеткізген Ислам ұлылары. Қоғам солардың жол көрсетуімен, тәлімімен бағыт алып, рухани әлемдерін безендіріп болашаққа бет алады. Сол үшін:

«Ғалымдардың өлімі әлемнің өлімі сияқты» - делінген. Екінші жағынан, Аллаһ Тағаланың:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

«Ей, иман етушілер, Аллаһтан қорқындар да, турашылдармен бірге болыңдар!» (Тәубе сүресі 119) аят кәрімадағы турашылдар сөзіне кейбір тәпсіршілер адал, яғни сөзінде тұратындар деген мағына берген және аят кәриманы:

«Иман мен Ислам жолында адалдармен бірге болыңдар және сендер де адал болыңдар, дүние мен ақыретке бақытқа жетесіңдер!» - түрінде түсіндірген.

4. Әке-шеше мен туған-туысқанға деген опа:

Әке-шеше хақы ерекше тоқталатын қажет мәселелердің бірі. Оларға қызмет, жақсы сөз бен ізгілік, әсіресе, қартайған кездерінде ең үлкен адапдық қарызы. Құран Кәримде Аллаһқа ғибадат етуден соң әке-шеше сүйіспеншілігі және қызметі ұсынылады. Аллаһ Тағала былай дейді:

«Раббың, тек өзіне ғибадат етулеріңді және әкешелеріңе жақсылық жасауларыңды өмір етеді. Егер екеуінің бірі немесе екеуі де, сенің қасыңда қартайса, оларға қарсы «фу» деме, оларды ренжітпе. Екеуіне де үнемі жақсы сөз айт. Оларға рахым мен жарқын көңілділік кінаттарын жайып: «Раб-бым! Кішкентай кезімде мені (мейіріммен) өсіргені сияқты, Сен де оларға мархамат ет!» - де». (Исра сүресі 23-24)

Расулудлаһтың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мүбәрәк өмірі қаншалықты адалдық үлгілерге толы:

Хазіреті Әлидің (радиаллаһу анһу) анасы Фатима бинти Әсәд (радиаллаһу анһә), жастық шағында Хазіреті Пайғамбарға туған анасындай қызмет еткен еді. Осы салих әйел қайтыс болған кезде Расулудлаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жаназаның қасына келіп, бас жағына отырып, оның жанқияр қызметі үшін Хақ алдында куәгерлік етіп, былай дейді:

«Ей, амам! Аллаһ саған рахмет етсін. Сен менің туған амамнан кейінгі амам едің. Өзің аш қалып, мені тойдырушы едің; өзің кимей, маған кигізуші едің; өзің жақсы тамақғарды жемей, маған жегізуші едің және осыларды жасаған да, Аллаһтың ризашылығы мен ақырет мекенін кдлаушы едің».

Сосын Расулудлаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) жаназаның үш рет жуылуын өмір етті. Кезек, кафур деген жұпар қосылған суға келген кезде Расулудлаһ (саллаплаһу алейһи уәсәлләм) бұл суды оның үстіне өз қолымен құйды. Сосын өз жейдесін шешіп, оған ки-гізді. Жаназа осы жейденің сыртынан кебінделді.

Қабір қазылып, лақаттауға келген кезде Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) лақатты өз қолымен қазып, топырақты езі шығарды. Бұл істі бітіргеннен кейін лақатқа жамбастап жатып, былай деді:

«Тірілтуші және өлтіруші - Аллаһ. Ол еш өлмейтін тірі. (Аллаһым!) Анам Фатима бинти Әсәдті кешір, оғандәлеліңці (тәухид сөзі, иман) талқында және кірген жерін (қабірін) кеңейт. Пайғамбарыңның және менен бұрынғы пайғамбарларыңның хақы үшін (дұғамды қабыл ет). Шүбәсіз, сен мейірімділердің ең мейірімдісің...»

Расулуллаһ (саллаллаһу апейһи уәсәлләм) жаназа үшін төрт тәкбір алды, сосын Аббас пен Әбу Бәкір (радиаллаһу анһумә) мен бірге езі жаназаны қабірге қойды». (Табарани, Мү'жәмул-Кәбир, XXIV, 351-2)

Аллаһ Расулының үлгілі өмірінде осындай адалдық сезімімен нәрленген, қияметке дейін барлық адамзатқа берілген теңдессіз бір парасаттылық дәрісі іспеттес әлі қаншама теңдессіз мысалдар бар.

Сондай-ақ, Хунәйн оқиғасынан кейін Хауазин тайпасынан бір топ адам Аллаһ Расулына (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) келіп, мұсылман болғандықтарын жеткізіп, тұтқындарының босатылуын сұраған еді. Ішінен біреуі:

«Бізде Сенің сүт аналарың мен тәрбиелеушілерің бар?» - деген еді.

Сонда Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) үлкен бір адалдық сезіммен:

«Маған және Абдулмутталиб ұлдарына тиесілі тұтқындарды сендерге қайтарамын» - деді.

Сахабалар да сол қасиеттен нәсіп алу үшін ризашылықмен: «Біз де тұтқындарымызды Аллаһтың Пайғамбарына бердік?» - деді.

Осылай сол күні алты мың тұтқын ешбір дүниеуи күн алынбай, босатылды. Осы теңдессіз қажеттілік алдында барлық Хауазиндықтар бір ауыздан Исламды қабылдады.

Әке-шешеден соң оларға туған-туысқан сүйіспеншілігі мен адалдық келеді. Туысқандық екі түрлі. Біреуі жалпы мағынадағы иман және парасаттылық жақындығы. Екіншісі қан бауы бар туысқандық жақындығы. Ислам сөзімен айтқанда, туысқандықты «үлүл-әрхам», жақындарды зиярат етуге «сылай рахим» деп аталады. Туысқандармен байланысты үзу-жаман, жағымсыз әрі күнә іс. Осыған байланысты:

«Туысқандармен жақындықты үзген адам отырған мәжіліске рахым туспейді» - делінген.

Дініміз де туысқандарды ешбір жақсылық пен жақындықтан ұзақ ұстамауды және жақын туысқандықтан алыс туысқандыққа қарай дәрежелі түрде хақты ұстануды әмір етіп, мұны өмірлік міндет ретінде мойнымызға жүктеген.

Отбасы құрылымы мен туысқандық көріністері Аллаһтың (жәллә жәләлүһү) ғажап көріністерінің бірі. Бөтен адамдарды неке саясында бір-біріне жақындатқан, оларды туысқандық түрінде махаббат бұтақтары сияқты құнға ие еткен байланыстар мен туысқандық көріністері Раббымыздың сый-сияпаты мен ізгілігі. Туысқандық байланыстарын үзу - өте

жаман опасыздық. Сырттай ұзақтық Хазіреті Адам мен Хазіреті Хауаның адами қосындысында бірігеді. Тақуалық сезімі мен адалдық сезімі мен қасиеттерінің ата-әулет түсініктерінен жоғары екендігі хақ.

Дүние бақыты Ислами отбасы мен туысқандық байланысымен күшейеді. Дүниедегі шынайылық және сол шынайылықтың жалғасы болған адалдық сезімі - ақыреттің де бақыты.

Адалдық көрсетуі керек адамдар тек осы айтандарымыз ғана емес. Әсіресе, достар мен дін бауырластарға адалдықты көңілге орнықтыру керек. Екінші жағынан, ата-бабаға адалдық, Отанға адалдық және қоғамдағы барлық аманаттарға адалдық, мықты мінез бен тұлғалықтың белгісі.

Пенде бойындағы тақуалық сезімі мен адалдық түсінігінің, иләһи шектердің тапталуына және махаббат қорғанының құлауына разы болмайтындығын білу керек. Әйтпесе нәпсі қаншама арандату мен ғапылдық жолдарын аралап, көңілді құзға итермелейді. Сондай-ақ иләһи қаһарға ұшыраған қаншама қауымдардың жойылу себебі үнемі Хақ Тағалаға берген уәделерінде тұрмағандықтан болған. Олар уәдеде адал болу адамдық борышы мен шарты бола тұра, бұған жанаспады. Осылайша ілім, түсінік, мағрифат пен ақыл-ойдан мақрұм қалып, жойылып кетті. Олардың халі - көргендерге және соңынан келгендерге бір ғибрат сабағы, тақуалар үшін бір үгіт дәнекері болды. Аят кәрімәде былай делінеді:

«Олардың көбісінен сөзінде туру деген бір нәрсе, яғни уәдеге деген адалдықты көрмедік...». (Ағраф сүресі

Аллаһтың өзіне берген нығметтерді ұмытып, жәй бір нәпсінің құмарлығының тұтқыны болып, опасыздық жасағандардың халін Фәридуддин Аттар Хазіретінің мына қиссасы қандай тамаша көрсетеді:

Патшаның жеке көзіне түскен бір тазы ит бар еді. Аңаулағанда шебереді. Патша оған қатты көңіл бөліп, әрбір аңға шыққанында оны қалайда қасына ертетін. Мойнын әшекей тастармен безендіріп, аяқтарына алтын-күмістен жасалған білезіктер таққызған еді. Арқасы да сырмалы атлас жапқышпен жабылған еді.

Бір күні патша тағы соны қасына ертіп, сарайдағы шонжарлармен бірге аңға шықты. Қарғыбаудың жібек жібі қолында, ат үстінде шірене ілгерілеген сұлтан өте кеңілді еді. Бірақ, күтпеген жерден көңілін басқан бір нәрсе кезіне түсті. Өте жақсы көрген иті патшасын ұмытып басқа бір нәрсемен айналысып кеткен еді. Патша алдымен көңілі қалып, қолындағы жібек жіпті тартқанымен, ит тіреніп, алдындағы сүйектерді кеміруді жалғастырды. Осы жағдайды көріп тұрып, патша таңданып, аіііуға мініп, былай деді:

«Менің алдымда мені ұмытып, басқа нәрсемен шұғылдану! Бұл қалай?!» - деді.

Қатты ренжіді. Итінің бұл опасыздығы мен сезімсіздігі оған ауыр тиген еді. Ит те болса жануар ғой деп кешіру ойына келмеді. Соншама ізет, жақсылық пен сыйына итінің бір сәтте қайдағы сүйекке алданып, оны ұмытып, көңілге жара салатындай, адалдыққа зиянын тигізетіндей ісі ешқашанда кешірілетін жәйт емес еді. Ашуға мініп:

«Мына әдепсізге жол беріңдер!»-деді. Ит бұл ашудың мағынасын түсінді, бірақ, бәрі біткен, істейтін ештеңе қалмаған еді. Тіпті, қасындағылар патшаға:

«Сұлтаным, үстіндегі әшекей, алтын, күміс - бәрін алып қалып, солай жіберейік!» - дегенде, патша:

«Жоқ! Жіберіңдер, солай кетсін!» - деді. Артынан тағы:

«Жіберіңдер, солай кетсін! Солай кетіп, иен далада, күйіп тұрған бос шөлде ғаріп болып, аш, сусыз қалсын, соларға қарап, жоғалтқан сый-сияпаттардың қиыншылығын (ауыртпалығын) үнемі сезіп жүрсін!»

Аллаһ Тағаланың шексіз нығметтерінің қадірін білмей құнсыз, фәни және жағымсыз пайдалардың соңына түсіп жойылып кеткен опасыз адамдардың хапін керсететін бұл қисса қандай ғибратты! Осы халге түскен адам ақырында бұл фәни сарпыншақтардың бос екендігін көреді. Бірақ бәрі біткен болады. Хазіреті Мәүләнә былай дейді:

«Опасыздық иттер үшін де бір дақ және айып болса, сен қалайша адам бола тұра, опасыздық жасайсың?»

Сол себепті үлкендер Хақ жолаушыларына былай деп үндейді:

«Ғапылдардың да, салихтардың да жағдайынан лайықты түрде ғибрат алып, Аллаһқа адал құл болуға тырыс!»

Иә, барлық мәселе осы: Тек адал құл бола білу.

Аллаһ Тағалаға шексіз шүкір, бізді осындай бір құлдың қасында жылдар бойы бірге болу абыройы мен берекетіне бөледі. Бұл дара тұлға, 1999 жылдың шілде айында Хақ Тағаланың рахметіне тапсырған, Сахра-и Жәдид қабірстанында жатқан құрметті әкеміз Мұса мырза (құддисә сирруһ).

Жаратылыс жағынан Әбу Бәкір Сыддық (радиаллаһу анһу) Хазіретінің қазіргі кездегі нағыз үлгісі, өкілі болған әкеміз, әрі ұстазымыз, сүйетіндер арасында «Сахибул-Уәфа» адал деп танылған еді. Бұл сез ол ұлы зат үшін, шүбәсіз, себепсіз айтылмаған. Өйткені, Ол Хақ досы, барлық өмірін ерекше бір адалдық пен шынайылық ескерткіші болып өткізген бір көңіл көкжиегі, күндіздің күні, түннің айы еді. Ол бір тура жолдың жұлдызы, арифтердің сұлтаны еді.

Ол осы айтылған барлық адалдық көріністерін көңілінде жинақтаған және де сол себепті «адалдық иесі» деп аталуға лайық болған қауышу гүлі еді. Қайтыс болғанына соншама уақыт өтсе де, көңіліміздегі сағыныш жарасын бір сәтжаза алмады. Керісінше, одан әрі күшейтті. Өйткені, оның шексіз адалдыққа ие болған жан дүниесі бізге үнемі адалдық байланысының, махаббат пен сүйіспеншіліктің ерекше бір тәлім орны еді.

Аллаһ (жәллә жәләлүһү) құлына абыройлы қызмет атқару мүмкіндігін берген кезде, оған бұл іске сай қабілет те береді. Міне, бұл жағынан қарасақ, Мұса мырзаның бойындағы сырттай және іштей көмілдік жан-жақты көрініп тұратын еді. Ол өте ауыр және қиын бір оқиғалардың өзін ең төменгі

шегіне дейін терең бір көрегенділікпен, түсінікпен, байыптылықпен көретін.

Оның адалдық шуағында көрсеткен сирек гүлдер қалампырлар, нәркестер мен сүмбұлдер, көңіл бағымызға сән берген солмайтын ізгіліктер. Ондағы Хаққа деген шынайылық - Кітап пен Сүннетті ұстануы, жасаған қайырларында ата-баба аманатына ие болу, туыстар мен достарға, тіпті достардың достарына деген жақын байланыс пен қарым-қатынас, қор қызметіндегі қажырт.б. мыңдаған пәк халдер; бізге «Әлмисақта» Раббыға берілген сөздің қалай орындалатындығы турасында ең тамаша үлгілер еді.

Мұса мырзаның шексіз адалдық қасиеттерінің бір-нешеуін былай көрсетуге болады:

Ол қоғамда опасыз, жалғыз тасталып, қайғысымен жеке қалған ғаріп-қарт адамдарды қатты аяйтын:

«Біздің бұл ғаріптерді үйімізде қоныстандырып, бағуымыз керек. Бірақ, бұған шамамыз келмейді. Олай болса, бір қайырымдылық үйін (қарттар үйі) салуымыз керек.»-деп, бірнеше жақындарымен бірге осы тамаша ойды іске асырған еді. Кейде ғаріптерді зиярат етіп, олардың қажеттілігін қамтамасыз ететін.

Оның көңілі ауладағы мысықтардың мінезіне дейін жетіп, оларға сипаттарымен ат беріп, күшіктеріне деген шынайылық пен мейірімдеріне қарай әрбіреуіне бөлек қарайтын.

Мен әлі сәби кезімде маған қызмет еткен медбикені елу бес жылдан кейін іздеп тауып, оған сый-сияпат, құрмет көрсеткеніне не дерсіз!..

Әсіресе, оның ұстазы Сами мырза Хазіретіне деген адалдығы аңызға айналған. Айт күні алғашқы зия-

рат ететін жер, Сами мырзаның үйі болатын. Және алғашқы құрбандарды сол үшін шалатын. Әсіресе, оның ғазиз рухына хатым оқылуына дәнекер болып, жыл сайын дәруіштер тарапынан ұстазы үшін оқылған он мыңдаған хатым, адал көңілін артығымен риза ететін.

Қысқасы, ол бүкіл өмірін қамтыған іоқимылымен, ұстанымымен бізге «сүйгенадамның адалдығы қандай болуы керектігі» үлгісімен Әбу Бәкір (радиаллаһу анһу) сияқты бір ғашықтық пен махаббат мұғалімі болды. Қазір барлық махаббат иелерінің міндеті - сол ғашықтық пен махаббат патшасын баптаған адалдық топырағында бір пайғамбар гүлі бола білу.

Аллаһ Тағала барлығымызға нәсіп етсін!

Аллаһым! Көңілімізге сол «адалдық иесінің» тама-ша халдерінен нәсіп етіп, бізді салихтардың қатарына қос! Амалдарымызға шынайылық пен адалдық беріп, барлығымызды Найм жәннаттарының мирасшысы ет! Ұрпағымыз бен өулетімізден тақуаларға бас болатын көз нұры, көңіл қуанышы болатындай ұрпақтар нәсіп ет! Барлығымызды Саған, Расулыңа, өке-шешеге, туыстарға, барлық иман иелеріне, Отанға, халыққа және басқа аманаттарға адал қыл! Екі дүниеде де ризашылығыңа жеткіз!

Әмин!

Ғлгілі бір илан иесі болу

Хақ Тағала достары Аллаһ Тағаланың сүйіспеншілігі мен махаббат көрінісіне ие болғандықтан, микроскоптың астындағы қағаздың жанғаны сияқты, оларда нәпсінің әуестіктері жоқ болады. Осылайша нұрлы жаратылыс күшіне айналғандықтан, басқа адамдар да еріксіз олардың нұрлы көріністеріне ереді (бой алдырады).

Ғәлімі бір иман иесі болу

Аллаһ (жәллә жәләлүһү) құлдарын тура жолға салу үшін олардың ішінен көркем мінез бен дара тұлғаға ие салих адамдарға бағыт беру міндетін жүктеу арқылы құлдарының бақыттылыққа жетуіне жәрдем етеді.

Адам жаратылысынан көркем мінез бен ерекше тұлғалыққа ұмтылады. Яғни, ол хақ пен ақиқатқа бет бұрғызатындай және рухани тәрбиесінде ақылы мен кеңіліне әсер ететіндей нақты іс жүзіндегі бір үлгіге мұқтаж. Сол үшін Аллаһ Тағала тек кітап қана емес, сонымен бірге адамзатқа жол көрсету үшін оларға жан-жақты әсер қалдыратын дара тұлғалық пен көркем мінезге ие адамдарды, яғни пайғамбарларды жіберіп, олардың ізін басатын әулиелерді сыйлаған. Пайғамбарлар мен әулиелер, ұлы тұлға болғаны сонша жаман бір қасиетті дұшпандарының өзі оларға жарастырмаған. Солардың арқасында қаншама адам хақ пен ақиқатқа бет бұрып, иман ету абыройына жеткен. Сондай-ақ сахабалар да Аллаһ Расулының (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) жанды Құран түріндегі ерекше тұлғасы мен мінезіне қайран қалып, иман еткен және оның айналасына сап түзеген. Қыз балаларын тірідей көмген жартылай жабайы адамдар жоқ болып, олардың орнын Ислам тарихының ең жоғарғы шыңына жеткен ерекше тұлғалар басқан.

Сондықтан иман, ықылас пен тақуалық жолындағы мұминнің ең маңызды сипаты Пайғамбарына лайық бір тұлғаны қалыптастыру болуы керек. Осындай қасиет пен ерекшелікке ие болған мұминдер бейне бір һидайят магнитіне айналады. Ал бұлардан құр алақан қалғандар парқына бара алмай, һидайяттағылардың өзін бездіретін және жолдан тайдыратын бір рөлге ие болады. Бұл ақиқатты Хазіреті Мәуләнә былай әңгімелейді:

«Баязид Бистами Хазіретінің кезінде отқа табынатын біреу бар еді. Бір күні иманды бір адам оған былай дейді:

«Мұсылман болып, бақытқа жетсең қайтеді; абырой мен ұлылыққа қол жеткізсе». Отқа табынатын адам оған былай деп жауап береді:

«Ей, менің бақытқа жетуімді қалаған адам! Қаншалықты аузымда мықты бір мөр болса да, яғни иманымды ашық айта алмасам да, жасырын түрде мен Баязид иман еткенге иман келтіргенмін. Өйткені, онда ерекше бір көркемдік пен үлкен бір сыр бар. Мен әлі дінге, иманға толық көңіл бергем жоқ, бірақ оның иманының ұлылығына қайранмын. Ол бәрінен өзгеше, нәзік рухты, сыпайы, пәк, нұрлы, өте ұлы өнегелі адам».

Жоқ, мені шақырған иман сенің иманың болса, онда, мен ол иманда емеспін... Өйткені менің сендердегі иманға қалауымда, бейімділігім де жоқ. Себебі, бір адамның көңілінде иман етуге жүздеген қалауы болып, иман еткісі келсе, сенің қаттылығың мен қаталдығыңнан беті қайтып, көңілі суиды. Сөйтіп, ондағы иман ету құштарлығы да әлсірейді.

Өйткені ол, сізден Ислам атынан жасалынған мағынасыз бір іс пен, бейне бір құрғақ пішін көреді. Бұл сусыз шөлге гүл, жеміс-жидек өсіретін құнарлы жер көзімен қараған сияқты ғажайып әрі мағынасыз нәрсе.

Меніңше, иманның барлық тартымдылығы мен нұры Баязидтің иманында бар. Оның иманының бір зәрасі бір тамшыға тамса, ол бір теңізге айналады.

Сіздің иманыңыз болса, қабықтың ішінде болғандықтан рия мен көрсетушілікке тәуелді. Өткінші бір сенім, жағымсыз дауысты, рухсыз азаны сияқты, сүйдірудің орнына алыстатады. Яғни, сіздің иманыңыз гүл бағына кірсе, тікен болып гүлдерді солдырады.

Бірақ, Баязид Хазіретінің иман күні сол мүбәрәк рухының нұрлы аспанында туып, осы әлемге сәуле шашса, бұл мәнсіз дүние, сонау жердің ең түбіне дейін асыл тасқа айналып, жәннат болады, мүминдердің көңілдеріде фәйіз көзіне айналады. Сол үшін Баязидтің иманы мен сенімі менің көңілім мен жанымда иманға деген шексіз қалау, ынтықтық пен сағыныш тудырады...»

Міне, Баязиди Бистамидің бір отқа табынушыға әсер еткен ұлы тұлғасы дінді уағыздайтын адам үшін бір ғибрат көрінісі!

Сол ұлық Аллаһ досы осы тұлғалықты не арқылы құрды? Шүбәсіз, Аллаһ пен Расулыға деген махаббатпен, байланыстіен, Жаратушының көзімен жаратылғандарға қарау тәсілі, яғни «Аллаһ жаратқаны үшін мейірімнің» көрінісіне ие болу арқылы... Мына мысалдар да Хақ досы Баязидтің кеңіл әлемін көрсетуінде өте ғибратты:

Баязид Бистами (құддисә сирруһ) бір сапар кезінде ағаштың астында аздап дем алған соң, жолын жалғастырады.

Жолда келе жатып, дем алған жерден қоржынына шығып кеткен бірнеше құмырсқаның жүргенін көреді. Оларды мекендерінен айырып, жырақта өмір сүргізбеу үшін соншама жолды қайта айналып, дем алған жерге келіп, құмырсқаларды бұрынғы жеріне тастайды.

Баязид Бистами кейбір сәттерде иләһи махаббаттан сезімталданатындығы соншалық, Жаратылушысына құрметтен бүкіл жаратылыстың әр біреуінің қасіретін сезетін.

Бір күні көз алдында адамдар бір есекті ұрғаны соншалық, жануардың арқасынан қан саулады. Сол кезде Баязид Бистами Хазіретінің де балтырынан қан аға бастады...

Бұл жағдай, Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мына бір көркем ахлағының бір көрінісі:

Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Мәдинада, құрма бақтарының ішінде дем алып, тәфәккүр ету үшін Әнсардан бір сахабаның бағына барды. Сол жердегі бір түйе Расулуллаһты (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) көрген кезде боздап, адам сияқты жылап, көздерінен жас ақты. Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) да түйеге жақындап, көзінің жастарын сүртті, сипап, жануарды тыныштандырды. Сосын түйенің иесіне:

«Аллаһтың саған мүлік етіп берген бұл түйе хақында Аллаһтан қорықпайсың ба? Қара, бұл

маған шағымданып тұр. Сен мұны ашықтырып, көп жұмысқа салып, шаршатыпсың» - деп ескерту жасады. (Әбу Дәуіт, Жихад, 44)

Осы сияқты Пайғамбар ахлағын бойына сіңірген Баязид Бистами сияқты адамдар жүрегі тазарған пәк көңілге ие болғандықтан әр бір жағдайда Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) ізімен жүреді. Сондықтан олар және олардың ізімен жүргендер де әрбір халімен жеке үлгілі мүминдер. Күлімсірегендері көктем мезгілі сияқты, көңілге шаттық пен самал әкеледі. Нұрлы жүздері де үнемі Аллаһты еске салады. Өйткені, олар Аллаһ Расулынан (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) үнемі нәр мен фәйіз алады. Мына мысал осы нәр мен фәйізді тамаша білдіреді:

Хазіреті Мәүләнәнің мүридi Гүржү Хатунның сардар күйеуі Қайсәрие қаласына тағайындапады. Гүржү Хатун Селжүк сарайының мәшһүр суретшісі әрі сәулетшісі Айнуддәуләні жасырын суретін сызып алып келуі үшін Хазіреті Мәүләнәға жібереді. Суретші ғапылдықпен алдына барып, Хазіреті Мәүләнәға баяндайды. Ол күлімсіреп:

«Саған бұйырылған нәрсені қалағаныңша орында!» - дейді. Суретші суретін сала бастайды. Бірақ, алдындағы бейненің сызған суретімен байланысы жоқ басқа бір сипатқа ие болғандығын байқап, қайтадан сала бастайды. Осылайша Хазіреті Мәүләнәның суреті салынған кезде бет бейнесін жиырма рет өзгерткендігіне куә болады. Әлсіздігін түсініп, бұл істен бас тартуға мәжбүр болады. Өйткені, өнері өз сызғандырының ішінде жоқ болады.

Бұл оқиға суретшіні оятып, таң қалып, үрейленіп, терең ойларға батырады, ғайып әлемінің кезбесі етеді. Осы халде суретші өзіне:

«Бір діннің өулиесі осындай болса, кім білсін, пайғамбары қалай болатындығын?» - деп, Хазіреті Мәуләнәның қолын сүйеді.

Тағы бір мысал:

Марқұм Сами мырза Хазіреті мен қасындағы марқұм әкем Мұса мырза (құддисә сирруһ) бірге Бурсадан Ыстамбулға қайтып келе жаттық. Яловада автокөлік кемесіне міну үшін көлігімізбен кезекке тұрмақ болдық. Көліктердің ретсіздігіне жол бермей, ретпен кезекке тұруын қадағалайтын қарапайым бір қызметші біздің көлігімізге де орын көрсетіп жатып, көзі артқы жақта отырған Сами мырза мен Мұса мырзаға түсті. Таңдана кідіріп, жақындап келді. Көліктің терезесінен ішке абайлап қарады да, терең бір күрсініп, былай деді:

«Аллаһ, Аллаһ, қандай ғажайып дүние! Кейбір жүздер періште сияқты... Кейбір жүздер Нәмрут сияқты...»

Бұл хал, шүбә жоқ, әріпсіз, сөзсіз, тек көрінісімен ғана Аллаһқа шақырудың ең тамаша бір көрінісі.

Бір мұмин ретінде біздің міндетіміз де, осындай бақытты салих құлдардың кеңіл әлемінен үлгі мен фәйіз алып, тұлғалығымызды қалыптастыру. Әсіресе, адамдардың алдыңғы қатарында жүргендердің бұл мәселеге, яғни һидаят магниті бола алатындай, үлгілі мінез бен қасиетке көбірек көңіл бөлуі шарт. Өйткені, көліктің артқы доңғалағының алдыңғысының ізін

басқаны сияқты, адамдар да алдындағы енегесіне қарай қалыптасып, өмір сүреді.

Әлемдік тәртіптің жалғасуы мен ахлақи жаратылыстың бабы тек ирфанмен, яғни рухани тереңдікпен болады. Салих адамдар бір мемлекеттің бақыттылық пен шаттық көкжиегіндегі рахмет күні. Ғапыл адамдар болса, қараңғылық пен түннің шұңқырлары. Ахмет Жәудәт Пашаның мына баяны осы ақиқатты өте айқын түрде көрсетеді:

«Әмәуи халифасы Уәлид бин Абдулмәлік жаңа салынған ғимараттар мен егінжайларға қызығатын. Адамдардың да назары ғимарат пен егінжайға ауды. Жиналыстармен мәжілістерде үнемі ғимарат пен егінжай жайлы сөз болды. Сүлеймен бин Абдулмәлік болса, нәпсі құмарлыққа бейім, харам өмір мен тамаққа құмар еді. Оның заманында әшекей, ойын-сауық, атақты тойлар, нәпсіқұмарлық, әуесқойлықтар басым болды. Ойын-сауық сол кездің сәніне айналды. Омар бин Абдулазизге келер болсақ, бұл ұлық халифа, құлшылыққа құмар және зәһид еді. Оның кезінде де халық ғибадат пен құлшылыққа бет бұрды. Мәжілістерде:

«Бүгін түнде қандай дұға оқыдың, Құран Кәримнен қанша аят кәрімә жаттадың, осы ай қанша күн ораза ұстадың? (қанша ғаріп пен жетімдерге кемектестің?)» деген сияқты рухани хал-жағдай сұрасулар болды...» (Қисаси Әнбия уә Тауарихи Хулефа, I том, 7176)

Кәміл тұлғалардың адамдарға осыншалық жағымды әсері, шүбә жоқ, олардың жарықтың айналасында ұшқан көбелек сияқты Жаратушы махаббатына толы болуы. Сондықтан Жаратушы - олардың көретін көзі, еститін құлағы.

Яғни, Хақдостары Аллаһ Тағаланың сүйіспеншілігі мен махаббатына ие болғандықтан, микроскоптың астындағы қағаздың жанғаны сияқты, нәпсінің әуестіктері олардың күшін жояды. Осылайша нұрлы тартылыстың оралығына айналғандықтан, басқа адамдар да еріксіз олардың нұрлы қасиеттеріне тәнті болады. Бірақ олар фәни ілтипат пен байланыстардың қармағынан ездерін құтқарғандықтан, төкаппарлық, менмендік пен мақтаншақтық сияқты жағымсыз қылықтардың иіріміне түспеуге тырысады.

Олардың барлық мақсат-мұраты - Аллаһтың ризашылығы. Сол себепті аз бен кептің, суық пен ыстықтың, байлық пен кедейліктің, яғни фәни мәнсаптар мен жасанды жағдайлардың олар үшін ешбір айырмашылығы жоқ. Өйткені олардың бәрі жоқ болатын көлеңке ғана.

Ол бақытты жандар әрбір сәттерін тәсбихпен өткізіп, өздерін үнемі бақылауда ұстайды. Басқалардың кемшіліктері мен оғаш қылықтарына көз жұмады.

Дүниенің өткінші сұлулығына көңіл бөлмей, дүниеден аулақ өмір сүргені үшін кейде басқалар тарапынан сынға ұшыраса да, аят көрімәде айтылғаны сияқты:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا
وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

«Рахманның құлдары жер бетінде абыроймен және қарапайымдылықпен жүреді, надандар оларға

(ұнамайтын) сөз айтқан кезде «сәлем» деп, (өтіп кетеді)». (Фұрқан сүресі 63)

Дүние осындай құлдарға қызмет етіп, мойынсұну өмірін алған.

Хадисте былай делінеді:

«Кімнің уайымы ақыреті болса, Аллаһ оның байлығын жүрегіне қояды, ісін бытыраңқылықтан сақғайды, дүние оған мойынсунады. Егер кімнің қайғысы дүние болса Аллаһ пақырлықты оның көз алдына әкеледі, оны шаршатады, дүниеденде оған текжазылғаны беріледі». (Тирмизи, Сифатул-Қияме, 30)

Ұлы адамдар сондай кәміл ахлақ пен жаратылысқа ие болғандықтан (Аллаһ үшін болғаннан басқасы) ешкімді ренжітпейді, ешкімге де ренжімейді. Олар:

الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«Ол (Тақуалар) молшылықта да таршылықта да Аллаһ үшін қайыр береді, ашуларын баса алады және адамдарды кешіреді. Аллаһ та (осылайша барлық жағдайлар мен ғибадаттарында) ізгілік жолаушыларға сүйіспеншілікпен қарайды» (Әли Иман сүресі 134) иләһи баянының сырына сай өмір сүреді.

Хазіреті Жафар Садық үстіне тамақ төккен қызметшісін осы аяттың мағынасына сай кешірген, тіпті оны азат етіп, ізгілік істеген. Хасан Басри Хазіреті де өзін ғайбат еткендерді кешіріп, оларға сыйлықтар жіберіп, жақсылық жасау арқылы оларды тәрбиелейтін.

Осы Ислам ұлыларының ізгі қасиеттерінен үлгі алған Юнус Өмре Хазіреті қандай жақсы айтқан:

«Ораза, намаз қажылықпен арманым жеттім деме ей, зәһид, Кәміл адам болу үшін ләзім болған парасаттылық екен!»

Қысқасы, барлық адамзатқа үлгілі иманиесі болған салих құлдар, барлық жағдайда жаратылғандарға мейірім, ізгілік, жақсылық және Жаратушыға да жасырын бір ғибадат халінде болады. Олардың әрбір демі - тәсбих. Олармен сұхбаттасқандар иләһи ләззат алып, шабытпен өмір сүреді. Өйткені, ол қас құлдардың көңілдері Мұхаммеди шабытқа толы болғандықтан, алдындағы адамдарға қабілеттеріне қарай талай рухани нәсіп пен фәйіздер ұсынады.

Сондықтан да Хақ достарын пайдалану үшін олармен дүниеде бірге болумен қатар, мәңгілік әлемге көшкенде де бірге болу жайлы Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) былай дейді:

«Өлгендерді салих адамдардың арасына көміңдер». (Дәйләми, Мүснәд, I, 102)

Аллаһ Тағала ол салих құлдардың жақсы қасиеттері мен абзалдықтары үшін қайтыс болғаннан соң денесін топыраққа жегізбейді. Жәбир бин Абдуллаһ (радиаллаһу анһу) былай дейді:

«Ұхұд соғысының алдындағы түні әкем мені шақырып:

«Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) сахабаларынан алғаш шейіт болатын адам мен шығармын деп ойлаймын. Расулұллаһтан (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) кейін мен үшін артта қалатын ең

қымбат адам - сенсің. Қарыздарым бар, оларды өте. Бауырларыңа үнемі жақсы қара!» - деді.

Таңертеңінде Ұхұдта алғаш шейіт болған адам әкем еді. Зәрушіліктен тағы бір шейітпен бірге оны бір қабірге жерледім. Сосын оны басқа біреумен бір қабірде қалдыруды ішіме сыйғыза алмадым. Алты айдан кейін оны қабірден шығардым. Қарасам, құлағының жартысынан басқа барлық денесі оны қабірге қойған күйі бұрынғы қалпында. Сосын жалғыз өзін басқа қабірге көмдім. (Бұхари, Жанайз, 70)

Мінеки, салих мүминнің ғибратты және жоғары халі!

Осы жағдайға орай, жақын уақытта болған бір мысал: Адана қаласында тұрған, дұрыс жолдағы қари бір азаншы бар еді. Аллаһ досы Махмұд Сами Рамазанұлы (құддисә сирруһ) Аданада осы қасиетке ие қайтыс болған бір қаридың 30 жылдан кейін жол салу керектігі үшін қабірді басқа жерге көшірмек болып ашқандығын, бірақ ол адамның денесінің еш бұзылмағандығын, тіпті, кебінінің өзі сол қалпында тұрғандығын куә ретінде баяндаған еді.

Ислам тарихында осы және осыған ұқсас риуаяттар мен болған жайттар өте көп. Бұлар ғибрат, иршад пен ескерту үшін жасаған Аллаһ Тағаланың кейбір салих құлдарындағы ерекше көріністері.

Әйтпесе барлық адамдар сияқты, салих құлдардың денелері де топырақ болады. Кейбір салихтардың өлгеннен кейін денелерінің шірімеуі сияқты иләһи сыйлар Аллаһ Тағаланың хикметке байланысты ұлы құдіретіне тән мәселе.

Еңмаңыздысы, мәңгіліктің табысы, ол, бір жағынан осындай ұлы тұлғалар сияқты болуға тырысу, екінші жағынан, балаларымызды салих адам етіп тәрбиелеу. Хадисте былай делінеді:

«Аллаһ Тағала, жәннаттағы салих кулының дәрежесін көтереді, қайран болған құл: «Уа, Рабби, бұл дәреженің көтерілуі маған қандай себеппен берілді?»-деп сұрайды. Аллаһ Тағала: «Балаңның саған жасаған истиғфары мен дұғасы себебінен...», - дейді».

(Ахмед бин Ханбал, II, 509; Ибн Маже, Әдеп, 1)

Бұл мәселеге байланысты тағы бір хадис мынадай:

«Адам өлген кездө барлық амалдарының сауабы тоқғайды. Бірақ, мына үш нәрседен басқасы: Кдйыр садақа (ізгі іс), пайдалы ілім, соңынан дұға ететін салих бала...» (Муслим, Уасият, 14; Тирмизи, Ахкам, 36)

Рухани көңілмен өмір сүру жер бетін жәннатқа айналдырады. Аллаһтың рахметі мен сыйы тақуаларға, Мұхаммеди махаббат пен Мұхаммеди кектем аясында өмір сүру, дүние өмірінің бақыттылық шыңы, мәңгілік бақыттылықтың бастамасы. Оған үмбет болу қасиетін сақтай білу және оның ізімен жүру - өмір бойғы міндетіміз.

Аллаһ Тағала, осы ұлы міндетті орындау арқылы бізді сыйға бөлесін. Барлығымызды Омар бин Абдулазиз, Баязид Бистами, Сами мырза және сол сияқты өмір бойы өнегелі мүмін болып өмір сүрген және үмметтің тартылыс орталығы болған бақтиярлар тобына қоссын!

Әмин!

Тағдыр және оның сырлары

Көздің көру, құлақтың есту қабілеттері белгілі бір қашықтықты ғана қамтиды. Сол қашықтықтан алыс нәрсені көру не есту мүмкін емес. Осы сияқты қаза мен тағдырдың да лайықты түрде түсінілуі, адамның шамасынан тыс. Өйткені, біз оқиғаларды себептеріне қарап шешуге тырысамыз. Оның артындағы хикметті көбіне түсіне бермейміз.

Тағдыр және оның сырлары

Әлемде зөррөдан ғаламшарға, «микро» мен «макро» әлемнен болашақтағы «нормо» әлеміне дейін, барлық оқиғаларға уақыт, орын, бейне және себеп тағайындалып, жан-жақты белгіленген тағдыр және уақыты келген кезде іске асатын қаза жүйесі, иләһи айбындылыққа лайық бір ұлылықпен үкімін жүргізуде.

Аллаһ Тағала жаратылысты бір тағдырмен жаратып, сол тағдырмен жүргізеді. Өмір жолдарындағы оқиғалардыңіздері, шындығында, тағдырдыңсызығы болып табылады. Ай, күн, жұлдыздар, өсімдіктер, адамдар, жануарлар т.б барлық жаратылыстың ағысы, осы тағдыр жүесіне бағынады. Бұтағынан түскен бір жапырақтың өзі де осы жүйенің ішінде. Егер жаратылыс тағдырға бағынбаған жағдайда, әлемде үлкен бір жүйесіздік пайда болар еді.

Әрбір өнер туындысы өнерпаздың құдіреті мен мүмкіндігіне қарай көрініс табады. Мәселен, суретші суретін, жазушы жазғанын өзінің қабілеті мен шама-сына қарай орындайды. Аллаһ (жәллә жәләлүһү) та әлемнің жаратылуынан жоқ болатын күніне дейін сол жерде көрсететін құдірет ағысын бір өнер ғажайыбы

болып табылатын адамдағы сырлар мен хикметтерді, басқа жәндіктердің туғанынан өлгеніне дейінгі ие болатын қасиеттерді иләһи еркімен ежелден жазып, белгілеп қойған.

Міне, тағдыр иләһи еріктің туындысы болып табылатын осы тәртіптің аты. Бұл ақиқатты Аллаһ Тағала аят кәримәлерде былай баяндайды:

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدِيرٍ

«Біз барлық нәрсені бір өлшеммен (тағдырмен) жараттық!» (Қамар сүресі 49)

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

«Жер бетінде орын алған және сендердің бастарыңа келген қандай да бір пәлекеттің бөрі біз оны жаратпас бұрын кітапта жазылған. Шүбәсіз, бұл Аллаһ үшін оңай нәрсе». (Хадид сүресі 22)

Қысқасы, Аллаһ Тағаланың әлі бола қоймаған оқиғаларды алдын ала біліп реттеуі және ләуһи-махфузда белгілеуі - «тағдыр», белгілгені бойынша реті келгенде іске асырылуы - «қаза» болып табылады.

Аллаһ Тағаланың жарыққа шығатын оқиғаларды болмай тұрып «ілім» сипатымен білуі, өзінің (Құдай болғаны үшін) қажеттілігі. Уақыт пен мекеннен пәк болғандықтан Аллаһтың бұларды білуі табиғи нәрсе. Өйткені біз үшін тағдыр мен қазаны түсінуді қиындататын шарттар, Аллаһ Тағала үшін сөз емес.

Әлемде барлық нәрсенің иләһи бір жазмыш бойынша іске асатындығына сену шарт. Тағдыр - иманның алты шартының ең айқыны болса да, негізінде, барлығы бір ауыздан қабылдаған шындық. Бұл тұрасында сеніінен ұзақ адамдар да үнемі өз күштерінен жоғары бір құдіреттің әсерін «маңдайымның жазуы» деп қарсылықсыз мойындайды. Тіпті, кәпірлердің «басыма бақ қонды», «бағым тайды» түріндегі сездері барлық адамдардың ауыспалы түрде болса да, ой-санасымен тағдыр ақиқатын мойындайтындығын көрсетеді.

Нежип Фазылдың бір әңгімесінен алынған мына сөздер беймәлім тағдыр ақиқатының ойланған адамға өзін қалай мойындататындығын тамаша көрсетеді:

«...Мысалы, бір күні Еминөні алаңында бір машина бір адамды басып кетеді. Оқиғаға дейінгі он минут уақытқа қарайық. Адам, мысалы, Гүлхане саяжайының алдында. Машина болса Таксим деген жақтан келе жатыр. Көріністі байқап тұрсыз ба? Келе жатыр! Мың көліктің ішінде бір машина және жүз мың адамның ішінде бір адам. Адам соғылам дегенді білмейді, машина соғам дегенді білмейді... Екеуі де көптеген кездейсоқтықтармен (!!!) ештеңеден бейхабар бір-біріне қарай жақындайды. Мысалы, ол адам бір дүкеннің алдында тұрады. Бір қорап сіріңке алады. Бір-екі қадам басады. Бір танысымен сөйлеседі. Бір дүкеннің әйнек сөресін тамашалайды. Осы бейкүнә әрекеттердің де бірнеше минуттан кейін болатын қайғылы оқиғаға қатысы бар. Осы болған нәрселер бір-біріне құпия түрде жалғасып, ақыры сол қайғылы сәтті тудырады. Ол сәт келіп өте қарапайым соңғы себепке тіреледі. Бір абайсыздық,

байқамастық, анау-мынау... Кездейсоқтықтардың (!) қалай және қай жерден басқарылатын бір-бірімен өте тығыз байланысты нәзік бір есебі бар екендігін кім білсін?!» (Бір Адам жарату, 43 б)

Осы сияқты өмірдегі оқиғаларға лайықты түрде ой жүгірткен адам әлем сахынасында болып жатқан кептеген көріністердің, иләһи бір жазмыш бойынша іске асатындығына сенеді.

Бірақ, көзі көрмейтін адамға түрді түсіндіру қалай мүмкін болмаса, дүниеден алған әсерлермен ойланатын, уақыт пен мекенмен шектеулі адам түсінігі де, қаза мен тағдыр сияқты жоғары мәселелердің сырын толық түсіне алмайды. Бұл жағдай адамның көтере алмайтын сырларды біліп, мазасыздануының алдын алу сияқты бір хикметке байланысты.

Расында, Аллаһ Тағала тағдырды барлық мақлұқтарына беймәлім етіп, оның қазаға айналмас бұрын білінуін мүмкін емес қылған. Осы бағытта тек АллаһТағаланыңләдүнни(рухани)ілімбергендерінің ғана біраз нәсібі болуы мүмкін.

Аллаһтың шексіз мейірімімен тағдырдың беймәлім болуы әрі білінбеуі, адам ойының алдында асусыз қамал сияқты. Бірақ, Хақ Тағаланың құдіретімен осы қамапдан асып, арғы жағын көрген кейбір ерекше жағдайлар да бар, бұлардың бірі - шынайы түстер. Расында, салих адамдардың түсінде көрген болашаққа байланысты хабарлардың расқа шыққандығы кеп байқалған. Бұлар олардың жүректеріне «ләухи-мах-фуз» дан түскен сәулелер.

Адамдардың жағымды немесе жағымсыз, ізгілік

немесе жамандық жөніндегі істерді істеуі не істемеуіне байланысты ерік қолдануы «жүзи ирадә» (шектеулі ерік) деп аталады. «Күлли ирадә» (шексіз ерік) тек Хақ Тағалаға тән. Сол себепті құлдар үшін шексіз еркіндік жоқ. Туу, өлу, өмір уақыты, жынысы, ұлты, қабілеті сияқты адам араласа алмайтын мәселелер, нақты (өзгермейтін) тағдырға жатады. Адам баласы мәжбүр болып бас иген бұл істерге жауапты емес.

Аллаһ Тағала құлдарына берген мүмкіндігіне қарай оны жауапты етеді. Сондықтан адамның еркінен тыс іске асқан істерде, сый да, жаза да жоқ. Сондай-ақ ораза ұстаған адамның еркінен тыс ұмытып ішіп-жеуі оразаны бұзбайды және сол үшін ешқандай да жазаға ұшырамайды.

Аллаһ Тағала аят кәрімәде «Аллаһ әр адамға тек шамасы жететіндей мөлшерде міндет жүктейді...», - (Бақара сүресі 286) деп бұйырғандығы бойынша, адам баласына шамасы жетпейтін нәрсені жүктемеген. Бірақ,, әр адам шамасы жететін нәрсеге жауапты етілген. Шамасы жете тұрып, қажетті істі орындамай, кінәні тағдырға арту -адамның ғапылдығы мен надандығының белгісі. Аллаһ Тағала сынақтағы және жауапты жаратылыс болғандықтан адамның нәпсісіне, пасықтық пен тақуалық бейімін орналастырған, еркіндіһн екі жаққа да ерікті түрде қолдануы үшін оған таңдау құқығын ерген. Яғни, осы фәни дүниеде пендеге белгілі шеңбер ішінде ғана еркіндік берілген. Бұл баланың әкесінен алған тиын-тебенін жақсылық пен жамандыққа жұмсауда ерікгі болғаны сияқты. Міне, осы еркіндік -мәңгілік бақыттылық немесе пәлекеттің ең маңызды қоры.

Әлемде ағаштың бір жапырағы да Аллаһтың еркінсіз қимылдамайды. Яғни Аллаһ Тағаланың әрбір істе еркі болуымен қатар, ризашылығы тек қайырда. Ұстаздың мақсаты шәкіртінің үлгерімді болып, сыныптан өтуі. Шәкірт оқымайтын болса, ұстаздың қолынан ештеңе келмейді. Және де дәрігердің міндеті - ауруды шипаға қауыштыру. Науқас адам берілген нұсқауды орындамайтын болса, болған жағымсыз нәтижеге өзі жауапты болады. Дәрігерге ешқандай кінә тағылмайды.

Сол себепті адамның жаман жолға түсіп: «Не істеймін, тағдырым солай!» -деуі тек ғапылдығының белгісі. Намаз оқығысы келген адамға Аллаһ Тағала оқу мүмкіндігін береді, оқығысы келмегендерге кедергілер тудырады. Сондықтан адамның тағдырға жауып, өзін кінәсіз көрсетуі хақ пен хақиқатқа жасалған хақсыздық.

Аят кәрімада Аллаһ Тағала былай дейді:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

«Шүбөсіз, Аллаһ зөрредай хақсыздық жасамайды...» (Ниса сүресі 40)

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

«Бастарыңа келген қандай да бір пәлекет өз қылдарыңмен істегендерің себебінен. (Сонда да) Аллаһ көбісін кешіреді». (Шура сүресі 30)

Хазіреті Мәуләнә (құддисә сирруһ) да осы аят кәрімәнің тәпсірі бабында шектеулі еркіне қарай адамдардың жауапты екендігін және кінәні тағдырға

жаппау керектігін Мәснәуи кітабында былай баяндайды:

«Егер саған бір тікен кірген болса, біліп қой, сол тікенді өзің екенсің! Егер жұмсақ, таза шүберек ішінде болсаң, ол да өзіңнің тоқығаның!»

Көздің көру, құлақтың есту қабілеті шектеулі. Шегінен тыс, ұзақ нәрсені көруі және естуі мүмкін емес. Сол сияқты қаза мен тағдырды да толық түсінуге адамның шамасы жетпейді. Өйткені, оқиғаларды себеп сылтауларына жүгініп, біліп шешуге тырысамыз. Оның артындағы хикметті кебінесе түсіне бермейміз. Сондай-ақ, қаза мен тағдырдың сырын сұраған біреуге Хазіреті Әли (радиаллаһу анһу):

«Ол тақырып терең бір дария!» - деген.

Ақылына сеніп, сол дарияда жүзуге тырысқандардың көбі не құлдың ешбір еркінің жоқ екендігін ұстанған «жөбрилер», немесе барлық жағдайда нақты еркіндік иесі екендігін алға тартқан «қадөрилер» сияқты, негізсіз иірімдерден шыға алмайды. Ақыры сол түпсіз, шексіз теңізде тұншығады.

Сол себепті адам жауапкершілігінің негізін құрайтын еріктің шегін дұрыс анықтамайынша, қателікке бой алдырудан құтыла алмаймыз. Құлды іс-әрекетінің жаратушысы санап, ерік пен таңдау құдіретін пұтқа айналдыру сияқты, шектеулі ерікті жоққа шығарып, адамды өздігінен бір жаратылыс түрінде қабылдау да дініміздің негізгі қағидаларына қайшы жәйт. Дұрысы, адамның ерік пен таңдауға ие болғандығы, бірақ мұның да Аллаһ Тағала тарапынан берілгендігі.

Ақыл мен түсінік жетпейтін Мұндай тақырыпта мойынұсыну арқылы көңіл дүниесінде біраз жол алу мүмкін болса да, бұл істің сырын нақты түрде шешу мүмкін емес. Осыны ұғынып, шамасын білу, одан әрісіне қиналмау, нағыз құлшылықтың керегі.

Хазіреті Мәуләнә тағдыр сырының ақылмен түсіну және түсіндірілуінің мүмкін еместігін және осы жасырын болуының негізінде үлкен нығмет екендігін Мәснәуиінде мына қиссасымен тамаша баяндайды.

«Бір адам Мұсаға (aleyhissәләм) келіп:

«Ей, Кәлимуллаһ! Маған жануарлардың тілін үйрет! Олардың сөздерін түсініп, халдерінен гибрат алайын, Аллаһтың ұлылығын түсінейін!» - деді.

Хазіреті Мұса оған былай деді:

«Сен бұл әуестігіңнен баз кеш, шамаң жетпейтін нәрсені үйренуге тырыспа! Бір құмырсқа көлден шамасын білмей, артық су ішуге тырысса, тұншығып, жоқ болады. Яғни саған жазылған білімнен артығын сұрама! Өйткені, мұнда көптеген қауіп бар! Сен әлемдегі иләһи салтанаттан ақылыңның жеткенінше гибрат алуға тырыс! Жүрегіңді Аллаһқа бұр! Иләһи көріністердің сырлары таза жүректе байқалатындығын біл!» Сонда әлгі адам:

«Ең болмаса есіктің алдында жататын үйді күзететін итпен тауық қорадағы жануарлардың тілін үйрет!» - деді.

Не істесе де адамның қалауынан бас тартқыза алмайтындығын түсінген Мұса (aleyhissәләм) оның соңғы сұранысын қабылдады. Бірақ:

«Есіңді жи, бұл сыр теңізінде тұншығып қалмас - деп ескертті.

Адам таңертең: «Мына жануарлардың тілін үйрендім бе екен көрейінші?» - деп, байқду үшін есік алдында күтіп тұрады.

Сол кезде қызметші әйел дастархан-жапқышын сілкіген кезде бір бөлшек кепкен нан жерге түсті.

Сол жәрдегі қораз бұл нанның сынығына дереу бас салды. Оған ит:

«Сен бізге зұлымдық жасадың! Өйткені сен бидай дақылын да жей аласың. Ал мен жей алмаймын! Неге менің несібем мына нанға бас саласың?» - деді.

Қораз болса итке:

«Уайымдама! Ертең үй иесінің аты өледі, сен де тойғаныңша жейсің!» - деді.

Қоразды ғайыптан хабар бердідеп гүсінген үй иесі бұл сөздерді естіген соңдереу атын сатып жіберді. Қоразда иттің алдында қятқа қалды.

Қораз бен иттің жеке мүдделері үшін күресі үзіліссіз үш күн жалғасты. Бірінші күні ат, екінші күні қашыр, үшінші күні құлының өлетіндігін крраздың айтқанынан білген кржайын, өлмей тұрып атын сатқаны сияқты, қашырын да, құлын да, пысықтық жасадым деп, сатып жіберді. Осылайша ит еш күткен пайдасына қол жеткізе алмады. Қораз әр жолында итті алдаған болды. Үш рет қятқа қалған қораз, ақыры төртінші, күні итке былай деді:

«Шындығын айтсам, анау ку адам дүниенің малын алып қашты. Бірақ, осы істегендерімен өз

қанына батты. Енді ертең өзі өледі! Мирасшылары да қайғыға батады. Бір өгіз сояды, одан бәріне үлес тиеді, бізге де, сағанда!

Аттың, қашыр мен құлдың өлімі осы ақымақ адамның басына келетін жағымсыз қазаның қалқаны мен қрғаны еді. Бірақ ол малдың зарары мен зиянына ұшыраудан қашып, өз қанына қалды».

Ақымақ адам қораздың осы сөздеріне құлақ салып, естіген ақуисдттың алдында түрі өзгеріп кетгі. Ішіне кдтты үрейлі шоқ түсті. Хазіреті Мұсаның қасына ентіге жетіп:

«Ей Кәлимуллаһ! Маған жәрдем ет, қайғымды сейілт!» - деп жалбарына бастады.

Мұса (aleyhissәләм) оған:

«Сен бойлай алмайтын іске кірдің. Енді тығырыққа тірелдің. Сен сол жануарларды сатып, пайдаға кенелем деп ойладың ба? Саған тағдыр мен қазаның сырын білуге өзінді қинамауыңды басып айтқам. Ақылды адамға соңында көрінетін нәрсе алдымен көрінеді, ал ақымаққа соңында!.. Бірақіс біткен болады. Енді сауда-саттық ісіңце шеберсің, олай болса, жаныңцы сатып құтыл!»

Адам қатты өкінішпен жалбарынған соң Хазіреті Мұса (aleyhissәләм):

-Оқ орнынан шыққан екен! Оның кейін кдйтуына мүмкіндік жоқ. Бірақ, мейірімі молХақ Тағаладан өлгенде иманмен кетуіңці тілеймін!» - деді.

Мұса (aleyhissәләм) Аллаһ Тағалаға мінәжәт етті. Осылайша адам жанын бергенде иманмен

көшуге Кәлімұллаһтың дұғасының берекетімен қол жеткізді. Сонымен қатар Аллаһ Тағала Хазіреті Мұсаға:

«Ей, Мұса! Қаласаң оны тірілтейін...»-дегенде, Хазіреті Мұса:

«Уа, Раб! Саған шексіз мадақ пен мақхау! Сен оны о дүниеде, сол жарық әрі ұлы әлемде тірілт! Өйткені ол жер мәңгілік, қаза мен тағдырдың сырлары жарыққа шығатын жер!» - деді».

Расында, түсінгеніміз сияқты, адам баласы кейде өзі үшін қайырлы емес нәрселерді де қос қолдап сұрайды. Алайда, қалаған нәрсе, бәлкім, оны апатқа жетелейді. Сондай-ақ осындай нәтижеге тап болған адам оны ғапылдықпен қос қолдап сұрағанына қарамастан, өкініштен өзін тыя алмай, ойбайға басады. Сол үшін дүниеде көңіл тыныштығы мен ақыретте мәңгілік бақыттылық үшін ең лайықтысы - осы иләһи ұлылықты түсініп, тәуекел етіп, мойынсұну. Бірақ, бұл барлық адамның қолынан келе бермейді. Құлдың өзінің еш екендігін түсінуі - мәңгіліктің қоры. Яғни, қаза мен тағдырдың апдында бірден-бір шара - Хақ Тағалаға мойынсұну. Өйткені, тәуекел мен мойынсұну тағдырды жақсылыққа айналдыратын рахмет есігі.

Сондай-ақ, Расулуллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм):

«Тағдырға сену әртүрлі қайғы мен уайымды жояды». (Суюти, Жамиус-Сағир, I, 107) деген.

Бірақ, ризашылық, мойынсұну мен тәуекел етуді ешқандай апғы шартты орындамай келуі мүмкін

пәлекеттердің алдын алу үшін еіқандай қажыр танытпау деп түсінуде қате. Тәуекел, жақсылықты тартып, жаманшылықты жою үшін әртүрлі алғы шарттарды орындағаннан кейін, нәтижесі туралы Аллаһ Тағалаға мойынсұнып, оған сыйыну деген сөз. Әйтпесе себептерге жүгінбей, құр тәуекел ету орынсыз болғанындай, бұл шынайы тәуекел ұғымына да қайшы мәселе.

Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) жолаушы жүріп, Шамға бармақ болғанда жұқпалы ауру шыққанын естіп, қажетті кеңестің нәтижесінде Шамға барудан бас тартқан. Негізінде, Аллаһ Тағала мен Хазіреті Пайғамбардың бұйрығына сай осындай ықтият сақтау мен алдын алу жайында сахаба Әбу Убәйда бин Жәррах (радиаллаһу анһу) Хазіреті Омарға (радиаллаһу анһу):

«Аллаһтың тағдырынан қаштың ба?» - деп сұрайды, сонда Хазіреті Омар (радиаллаһу анһу) әлгі парасатты, ғалым сахабадан бұндай сұрақ күтпегендіктен:

«Әттең, мұны сенен басқа біреу айтқанда ғой, ей, Әбу Убәйда! Иә, Аллаһтың тағдырынан сол Аллаһтың тағдырына қаштық. Не дерсің, сенің түйелерің болса бір жағы шұрайлы, екінші жағы шөлейт бір жерге түссе, сен шұрайлы жерге бақраң, Аллаһтың тағдырымен баққан болып, шөлейт жерге бақсаң, тағыда Аллаһтың тағдырымен баққан болмайсың ба?» (Бұхари, Тыб, 30) - деп жауап берген.

Көргеніміздей, тағдырдан қаша алмаймыз. Сондықтан пенденің міндеті - апдын алу, қажыр таныту. Сосын Аллаһтың тағдыр еткен (жазған) нәтижесіне риза болу.

Хикмет терезесінен қарағандар үшін тағдырдағы жасырын сыр мен пенденің оны толық түсіне алмау жағдайы Аллаһтың қаһары емес, керісінше, өте үлкен бір сыйы. Өйткені, адам тағдырды білген жағдайда көптеген қауіп пен пәлекеттерге тап болары жоққа шығаруға келмейтін шындық.

Мысалы, шипасы (дауасы) белгісіз ауруға шалдығып, жан беретін науқастың өлім сәтіне дейін қайғыдан алыс болып қалуы, тағдырдың белгісіздігінің арқасы. Бірақ, қандай да бір адам өлетін уақытын білсе, елім жақындаған сайын уайымнан қол-аяғы байланып, жұмыс істей алмайтын халге келеді, қанша рет өліп-тірілер еді. Баласының өзінен бұрын өлетінін білген ана да қанша жыл бұрын сол жағдайдың қайғысына батар еді. Сөйтіп бұл жағдай, өмірдегі үйлесімділік шартына қайшы келіп, тепе-теңдік бұзылар еді.

Соңғы кездерде көбейіп кеткен жүйке ауруы, рухани күйзеліс және өзін-өзі өлтіру руханияттан мақрұм болудан туған қайғылы нәтижелер. Өйткені рухани тәрбиеден алыс жүректің нәпсінің қалауы мен әуестіктерінебасиуіөтетабиғижәйт.Өмірдіңкүтпеген жағдайлары мен оқиғаларын табандылықпен, тыныштықпен қарсы алатын мойынұсынушылыққа жету - тек адамды «ғайыпқа» бағыттайтын тағдырға иман етудің арқасында мүмкін болады.

Бақыттылықтың өзгермейтін қағидасы - ақылды уахиге бас идіру, жүректі көркем ахлақпен безендіру және осылайша өмірде күтпеген жағдайлар алдында ризашылық таныта білу және де шынайы бақыт - өмірдің бұралаңдарын көтеріп, қиыншылықтарына

шыдамдылық таныту, барлық нәрсенің жақсы жағын көріп, әлемдердің Раббысына мойынсұну.

Аллаһ Тағала кейде сыйды сырттай қаһар түрінде, қаһарды да сый түрінде көрсетеді. Осылардың бөрінің адамға беймәлім болуы осы дүниенің сынақ алаңы болуынан туындауда.

Аллаһ Тағала былай дейді:

عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا
وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«... (Сендерге) ұнамаған бір нәрсе сендер үшін қайырлы болуы мүмкін. Және сендер жақсы көретін бір нәрсе сендер үшін жамандық болуы мүмкін. Аллаһ біледі, сендер білмейсіңдер». (Бақара сүресі 216)

Екінші бір аят кәрімада былай дейді:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

«(Ей, Расулым) Айт: Аллаһтың біз үшін жазғанынан басқасы бізге ешқашан жетпейді! Ол біздің қамқоршымыз. Сол себепті мұминдер тек Аллаһқа ғана тәуекел етсін!» (Тәубе сүресі 51)

Расында, дүние өмірі тұрғысынан мысалға соқыр болу, үлкен кемтарлық сияқты көрінеді. Ешқандай нығмет көретін көздің орнын баса алмайды деп ойлайды. Бірақ, дүниеге соқыр болып келген адам осы кемшілігінің кедергі болуымен күнәнің балшығына

батудан аман қалса, сырттай қасірет сияқты көрінген бұл хал, расында, қуанышқа айналады. Кедейлік пен байлық та солай. Кедей адам халіне шағымданбай, Аллаһтың тағдырына ризашылық танытса, бұл ол үшін, бәлкім, мәңгілік байлыққа себеп болады. Алайда, ол кедей адам осы дүниеде бай болса, мүмкін, қолындағы мүмкіндіктер менмендігіне әсер етіп, өзінде бір құдірет бар сияқты сезініп, бәлкім, ғапылдық пен азғындықпен бұзақылыққа салынып, мәңгілік бақыттан айырылар еді. Керісінше болуы да мүмкін. Қысқасы, мұмин басындағы әр жағдайға жақсы қарап, иләһи тағдыр мен тәртіпке разы болып, оны мәңгілік табыстың көзі деп санап, сабыр, шүкіршілікпен, мойынсұнушылықпен өмір сүруге тырысу керек.

Бір хадис шәрифте былай делінеді:

«Мұминнің жағдайы, расында да, қызығушылыққа, таңдануға тұрады. Өйткені, әрбір халі ол үшін жақсылықтың дәнекері. Мұндай кдсидет тек мұминнің бойында ғана бар. Мұмин қуанса, шүкіршілік етеді, бұл ол үшін жақсылық болады. Басына пәлекет келсе, сабыр етеді, бұлда ол үшін жақсылық». (Муслим, Зүһд, 64)

Тағдырға байланысты осы жерге дейін айтылған негізгі мәселелерге тереңірек үңілсек, соншалықгы көп мәселелерге жолығамыз, бұлар кәләм ілімінің таласына негіз болудан ары бармайды. Сол себепті Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), тағдырға сенумен ғана тоқтауымызды бұйырып, бұл мәселеде орынсыз таластан тыйған. Тіпті, тағдыр жайында тартысқан бір топқа жолығып, оларға:

«Сендерге осы әмір етілді ме? Әлде мен сендерге осы үшін жіберілдім бе? Сендерден бұрынғылар осы мәселеде тартысқандығы үшін жойылды. Бұл мәселеде тартысушы болмаңдар!» (Тирмизи; Қадар, 1) - деген.

Шайыр Зия Паша да адам шамасы келмейтін ақиқаттар жайлы былай дейді:

Ұлы түсінік бұл кішкентай ақылға керек емес, Сірә, бұл таразы мұндай ауырлықты тартпас!

Ей, Раббымыз! Бізді шынайы түрдегі төуекел етуші құлдарынан етіп, ризашылығына лайық амал етуді нәсіп ет. Қаза мен тағдырға ризашылықпен қараудың ізгілігіне қол жеткізуді нәсіп ет!

Әмин!

Уманның Ухснға

Мұса мырза

(құсғисә сирруһ)

(1917-1999)

«Аллаһ Тағаланың құлына берген ең үлкен нығметтерінің бірі – сол құлына әлсіздігін білдіруі. Осы руханият жолында қол жеткізген, бәлкім, ең үлкен нығмет, қателіктерімді көруім болды. Раббымның алдында бишаралығымды түсіндім. Осылайша ешкімнің қателігін көруге және онымен айналысуға шамам қалған жоқ. Аллаһқа мадақ, осылардың барлығына шүкіршілік етемін...»

Мұса мырза (рахмәтуллаһи аләйһи)

Иманнан Ихсанға Мұса мырза (қ.с.)
(1917-1999)

Мүминнің үнемі иләһи назарда болғандығын білуі және осы халді жүрекке орнықтыруы болып саналатын ихсан сонымен бірге қандай да бір іс-әрекеттің ең кәміл өлшеулер шеңберінде орындалуы.

1999 жылы 16 шілдеде иләһи рахметке сапар шеккен Мұса мырза (құддисә сирруһ) Хазіретінің өмір сүру тәсілі мен ағысы, адами қарым-қатынастары мен іс-әрекеттері тұрғысынан да бір-бірінен ерекше сыпайылық, нәзіктік пен пәктік үлгілеріне толы еді. Яғни, оның өмірі қысқаша «ихсан» шеңберінде (қалыбында) еді.

Тіпті, әзілдегенде де Аллаһтың назарында екендігі сезімін әлсіретпеуге тырысатын. Оның осы тамаша халі айналасындағыларға үнемі ихсан сезімін еске салатын.

Сол үлкен адам «**иманнан ихсанға**» бағытталған қалып пен сарынды барлық іс-әрекеттері мен сөздерінде кәміл түрде іске асыруға тырысатын. Оның пәк өмірі осы тамаша іс-қимылдың осы кездегі ең тамаша үлгілерінің бірі еді. Ол үнемі халі мен

сөзімен үнемі жарық шашқан және жылу шашқан күн сияқты айналасына осы қасиеттің фәйізі мен берекетін шашатын.

Онымен азды-көпті жүзбе-жүз немесе ғайыптан, яғни жақыннан немесе ұзақтан байланысы бар барлық адамға ерекше фәйіз көзі болған сол Хақ досының әлемдегі иләһи тәртіптің шарты болып саналатын үйлесімділіктің бұзылуынан көңілі мазасызданатын. Көрген қателік пен кемшілікті жою үшін шын көңілімен, абайлап әрекет ететін еді. Мәселен, ең қарапайым нәрсе қабырғадағы бір көріністің қисық тұрғанын немесе жайнамаздың қалай болса солай жайылғанын көрсе біреуге түзеттіріп не болмаса өз қолымен түзететін. Мәжілісте немесе сұхбатта бөлменің жинақы болмауы, келушілердің қалай болса солай отыруы немесе есік алдына жиналуы оның назарынан тыс қалмай, табиғи сезімін мазасыздандыратын.

Хақ достарының соншалық тамаша кәміл іс-қимылдары мен сыпайылығын мына бір аят кәрімәлер қандай тамаша көрсетеді:

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا

«Рахманның (қас) құлдары жер бетінде қарапайым жүреді және өзін білмейтін адамдар оларды сөзбен атса (ренжімейді және ренжітпейді, тек «сәлем» деп, (жүре береді). Түнді Раббысына сәжде етіп, қиямға тұрып өткізеді». (Фұрқан сүресі 63-64)

Осы аят кәрималар мен осының артынан келетін басқа аят кәрималарда Аллаһ Тағала салих мүминдердің ерекшеліктерін сегіз сипатта жинақтайды:

1. Жер бетінде жүруі мен әрекеттері қарапайым, тәкаппарлық пен менмендікпен алыс қарапайым және айбынды. Надандар олармен байланысса да, амандықпен нәтижеленетін сөз айтады. Айналасына, мейірімді және шыдамды адам болып, сенім удырады. (Қараңыз. Фұрқан сүресі 63)

2. Түнді құлшылықпен өткізеді. Жатуы мен тұруы үнемі Аллаһ үшін болады. (Қар. Фұрқан сүресі 64)

3. Былай дұға етеді: «Ей, Раббымыз! Бізді жәһәннәм азабынан сақта! Өйткені, оның азабы уақытша нәрсе емес». (Қар. Фұрқан сүресі 65)

4. Жұмсаған кезде ысырап та етпейді, сараңдық та көрсетпейді, екеуінің ортасында орта жол ұстайды. (Қар. Фұрқан сүресі 67)

5. Аллаһтан басқаға жалбарынбайды. Аллаһ харама еткен (тыйым салған) жанды орынсыз өлтірмейді және зина жасамайды. (Қар. Фұрқан сүресі 68)

6. Жалған куә болмайды, пайдасы жоқ нәрсеге жолықса, мойын бұрмай (сол жерден) алыстап кетеді. (Қар. Фұрқан сүресі 72)

7. Оларға Раббысының аят кәримәлері айтылғанда, соқыр, саңырау, яғни немқұрайды болмайды. (Қар. Фұрқан сүресі 73)

8. Аллаһ Тағалаға: «Ей, Раббымыз! Бізге көзімізді ашатын жұбайлар мен ұрпақтар бер, бізді тақуаларға басшы ет» деп, мінәжат етіп, отбасылық өмірлерінің

және ұрпақтарының ақыретте жүзін жарық ететін иман, парасаттылық пен ахлаққа ие болуын, өсіп келгенуін тілейді және өздері үшін тақуалықта ең алда болуын қалайды.

Аллаһ Тағала осындай салих мүминдердің қол жеткізетін мәңгілік нәтижені былай жеткізеді:

«Міне, олар сабыр еткендері үшін жәннәттің ең жоғарғы мәртебелерімен сыйланады, ол жерде құрметпен, сөлеммен қарсы алынады». (Фұрқан сүресі 75)

Жүрек адами және тасаввуфи тәрбиелеріне қосымша Аллаһтың сыйымен тазара-тазара, ақырында, иесін сырттай адам бейнесінде болса да, іштей бейне бір періште дәрежесіне көтереді. Бұл жағдайда олардың кейбіреулері - ғарыштағы кез келген жұлдыз сияқты, өз әлемінде сыртқа қарсы толық тылсым (жасырын) түрде өмір сүреді. Мұндайлар білінбейді. Сондай-ақ құдси хадис болғандығы айтылған;

«Әулиелерім күмбездерімнің астында, оларды менен басқа ешкім біле алмайды» (Абдуррахман Жами, Нәфахатул-Үнс, 45 б) - деген сөз де осы топ жайлы айтылған.

Кейбір Хақ достары өздеріне жүкделген жол көрсету міндеттері себепті белгілі мөлшерде білінеді және өз заманынан болшаққа қарай һидаят шырағы ретінде адамзат өмірінде қызметтерін жалғастыру үшін бақидың сырынан нәсіп алады. Оқиғалардың перде артындағы сырды, хикмет пен иләһи мақсатты түсінеді. Сондықтан хикметті

білудің тыныштығымен, шаттығымен өмір сүреді. Олар сасқалақтық пен үрей сияқты көптеген адами әлсіздіктерден қорғалған.

Олар үшін енді «бос (оғаш) нәрсе» жоқ. «Жаратушысы үшін жаратылғандарды қош көр» қағидасымен басталған рухани өркендеуде хикметке жүгіну арқылы әлемнің бүтінін ғибрат, махаббат пен қайрандық сезімдерімен тамашалай бастайды.

Міне, осы барлық пәк халдер мен сипаттарды өмір бойы оның бойында тамашалаған Мұса мырзаның іс-әрекеттеріндегі сыпайылық пен орнықтылық көмілдігінің бір көрінісі күнделікті өмір ағымы ішінде Раббымыздың барлық мақлұғына мейіріммен, махаббатпен қарауы еді. Тіпті, айналасында жүрген мысықтарды бағының үстінен ұшқан көгершіндерді жомарттығы мен мейірімімен осы терең мархабатына бөлейтін еді.

Біз де «нығметке шүкіршілік» турапы айтсақ, ішкі жан дүниеміз бен сыртқы дүниеміздегі ізгіліктерге шын мәнінде ықпал еткен сол Хақ досының өмірінде басым болған «иманнан ихсанға» ұғымының ерекшелігін әркімге паш ету үшін соңғы «Тасаввуф» атты шығармамызды **«Иманнан ихсанға Тасаввуф»** деп атап отырмыз.

Осы орайда, сол Аллаһ досын, барлық сүюшілері мен шәкірттері атынан осы жерде ерекше құрметпен, махаббатпен, жүректегі дұға мен қарыздарлығымызбен еске алу қажеттілігін сезініп отырмыз. Оқырмандарымыздан оған Фатихалар бағыштауын өтінеміз.

Насихаттарынан бір шоқ

Марқұм Мұса мырзаның шәкірттеріне жазған хаттарындағы насихаттардың біразын ұсынып отырмыз.

«Мүминніңжан дүниесі мен кәмілдігі іс-қимылдарынан байқапады. Осы ізгіліктердің ең бастылары мыналар:

Үнемі кішіпейіл болуы, уақыты мен демдерінің бағасын біліп, ысырап етпеуі, Аллаһтың құлдарын сүйіп, олармен тартыспауы, басқа адамдармен діни дәрежелеріне қарай қатынасуы, кемшіліктерді жасыруы, харам мен халалға абай болуы және басқалар кішкентай деп санаған күнәларды үлкен деп көруі. Өйткені, күнәсін кішкентай санаған адам Аллаһ Тағаланың әмірі мен бұйрықтарын кішкентай санаған болып есептеледі.

Жаратушымыздың ризашылығы жолында, әсіресе таң сәрілерді намаз, зікір және дұғалармен безендірейік.

Ең алдымен отбасы мүшелері мен отбасы үлкендеріне қызмет етейік. Дүниеуилерге, яғни ғапылдыққа салынғандармен жақындығымызды азайтып, салихтармен бірге болайық. Басқатуыс-туғандарымыз бен мұқтаждарға қызмет етіп, тілмен болсын, материалдық болсын, көмектесейік. Ең маңыздысы - харам мен халалға абай болайық. Сонымен қата, кешедегі, базардағы іс-қимылымызға абай болып, құлшылыққа нұқсандық келтірмейік.

Пенде, мейірімі мен ахлағына қарай Раббысына жақын болады. Раббысына жақын жан:

اَدَبِنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيْبِي

«Мені Раббым тәрбиеледі, тәрбиемді тамаша етті» (Суюти, Жамиус-Сағир, I, 12) хадисінің сырына ие болады. Яғни, Аллаһ Тағаланың ахлағын бойына сіңіреді, осыдан артық абыройлы және абзал ештеңе болмайды.

Барлық қателіктер мен ауытқулар зікірден ғапыл болып, яғни Раббымызды ұмытқан кезде жарыққа шығады. Зікірдің рухани халін жалғастырғандарда дүние қайғысы, уайымы, тіпті қажетінен артық дүниеуи қуаныш та болмайды. Үнемі шат, жомартжәне мақлұқтарға мейрімді болу сол бостықтың орнын толтырады. Яғни, сүйіспеншілік - үнемі сүйіспеншілік... Аллаһ Тағала Хазіреті өзін сүйген құлын махаббат дариясына шомылдырады. Енді ол адам Аллаһ Тағаланың сүйдіргеніне қарай сүюге лайық болғандарды сүйеді.

Ақылды адамның Аллаһ Тағаланың ұлылығын және өзіне берген дүниеуи, ақыреттік нығметтерін ойлаған сайын кішіпейілділігі, қарапайымдылығы арта түседі. Барлық адамдарды дәрежелеріне қарай сүйеді. Өзінікі дұрыс болса да, ешкіммен таласпайды.

Екінші жағынан ақылды адам өмірдің уақытша, яғни өткінші екендігін біледі. Осылайша Жаратушысының ризашылығын ойлайды. Сол себепті өзі дүниеде жүргенде жүрегіндегі қараңғылық пен қиыншылық халдері шаттық пен қуанышқа айналады. Қысқасы, дүниеде жүріп, жәннаттағыдай өмір сүреді.

Адам езі өмір сүріп жатқан қоғамына иләһи ризашылық үшін тамаша қызмет етуді өте маңызды

міндет деп білуі керек. Қоғамның өміріне, тәртібіне, өркендеуіне қызмет еткен адам сол қоғамның ішінде өте маңызды орынға ие деген сөз. Сондықтан оның сауабы мен сыйлығы соншалықты үлкен. Хадис шәрифте:

«Қауымға қызмет еткен адам, (сауап пен сыйлыққа ие болуы жағынан) олардың ең үлкені».
(Дәйләми, Мүснәд, II, 324) делінеді.

Көптеген адамдар, ғибадат пен құлшылыққа бет бұрса да, Аллаһ Тағаланың сипаты болған «сәттарул-уйуб», яғни қателіктерді жасыру мен кемшіліктерді кешіру қасиетіне немқұрайды қарайды. Сондықтан Аллаһ қалаған рухани дәрежеге көтеріле алмайды. Алайда, кешіру, қателіктерді жасыру, көркем ахлақтың ең маңыздыларының бірі Аллаһ Тағала құлдарының сансыз қателіктерін кешіргені сияқты, біз де кешірімді болуымыз керек. Өйткені Аллаһ Тағаланың сүйіспеншілігіне ие болғандар кешірімді біледі. Кешірейік, иншаллаһ кешірілерміз.

Рахат пен бақыттың бірден-бір кілті жан тәнімен берілу. Яғни иләһи бөлуге разы болып, халал мен харамға абай бол керек.

Дәруиштер әртүрлі. Бір бөлігі әдетке айналдырған зікірлерін жасап, ақысына шүбәсіз сыйлық беріледі. Екінші бір бөлігі болса, зікірлерін жасаумен қатар үнемі Аллаһ Тағаланың құзырында болғандығын аңғарған күйде күн кешеді. Құран Кәрімнің үкімдеріне мойынсұнады, қаза және тағдыр үкімдерінің алдында Хаққа бас иеді.

Оның әрбір әрекеті Хақ Тағаланың ризашылығына сай болады. Оның жүрегі мен рух әлемі осыған

қарай мәнге ие болады. Өкінішке орай, мұндай топ аз, тіпті өте аз.

Нағыз өнер - бұл дүниеде мыңдаған күйбең тіршілікте Хақ Тағаламен бірге болу. Бұл сондай жағымды хал. Аллаһ Тағаланың құлына берген тамаша (пәк) сыйлығы. Осы айрықша міндетті атқара алсақ, дүниенің өткінші алдамшылығына алданудан құтыламыз.

Аллаһ Тағаланың құлына берген ең үлкен нығметтерінің бірі -Оған әлсіз екендігін білдіруі. Осы руханият жолында қолым жеткен ең үлкен нығмет - қателіктерімді көруім болды. Раббымның алдында бишара болғанымды түсіндім. Ешкімнің қателігін көріп, онымен айналысуға шамам болған жоқ. Аллаһқа мадақ, осылардың бәріне шүкіршілік етемін».

Осымахаббат,мейіріммендұрысжолғабағытталған ескерту мен насихаттардың барлығы Оның «ихсан» қалыбындағы өмірінен бізге шағылысқан фәйіз тамшылары.

Рахметуллаһи алейһи.

«Умманнан Ухснға Тасаввуф» атты кітапжәйілы - 1 -

Бұл бір көңіл талшысы

*Тасаввуф – Кітап және сүннет
ауқымы ішінде адамның өзін қадағалау
және ихсан сезімдерімен ең тамаша
жан бола білу. Тасаввуф – құлдыққа
бөгет кедергілерді жоятын, құлдыққа
дәнекер болатын мүмкіндіктерді
қамтамасыз ететін нәрсе.*

«Иманнан Ихсанға Тасаввур» атты кітапжәйлы - 1 -

Бұл бір көңіл талшығы

Сұрақ: Тақсыр! «Иманнан Ихсанға Тасаввур» деген атпен кітап жаздыңыз. Кдзірге дейін тасаввурға байланысты көптеген кітап жазылған. Соған қарамастан жаңадан кітап жазуға қандай қажеттілік сезіндіңіз?

— Рас. Тасаввурға байланысты кептеген кітаптар жазылған. Бірақ, алай-дүлей өмір ағысы ішіндегі құбылыстар, яғни қоғамның материяға бас иіп, қоғамдық тыныштық пен шаттықтың бұзылған кездері адамдар күн сайын жаңадан кейбір қажеттіліктерге тап болады. Мәселелердің негізі өзгермегенімен, талай уақыт ете келе жаңа көзқарастар мен сұраныстар туындайды. Осыларды саралау және осындай қажеттіліктердің қамтамасыз етілуі үшін шарифат кітаптары мен тарихқа байланысты кітаптардағы сияқты рухани тәрбиенің қажеттілігі ретінде жаңада»н жазуға қажеттілік туындап отыр. Яғни, тасаввурға байланысты ақиқаттар мен шындықтардың әр уақытта да дұрыс айтылып, түсіндірілуі, қате түсініктер мен шектен шығушылықтың түзелтілуі - өте маңызды қажеттілік.

Әрине, тек осы қажеттіліктен ғана емес, тасаввуфтағы терең ізгіліктердің де уақыт пен орынның талабы бойынша барлық кеңілдерге ұсынылуы үшін тасаввуф ауқымы бейне бір кітап дариясы сияқты.

Міне, біз де осы дарияға дәл сол мақсатпен әлсіз ғана бір көңіл тамшысын ұсынуға тырыстық. Бір тамшы, өйткені тасаввуф көбінесе «сөз» емес «хал» боғандықтан, кітабымыз кеңілдерді ұлы құзырға бағыттауда көпір міндетін атқара алса, өзімізді бақытты деп санаймыз. Яғни, кітапты қазірге дейін жазылған кітаптардан асып түсу үшін жазған жоқпыз. Мұндай жағдай әдептілікке жатпас. Біздің атқарғанымыз - қазірге дейін жазылған тасаввуф кітаптары мен Хақ достарының фәйізді өмірлерінен бастау ала отырып, тасаввуфты қазіргі заманның талаптары бойынша, жалпылама және мақсатқа лайық түрде қайтадан тілге кетіру ғана. Негізінде бұл кітап Хақ достарының тасаввуфи мирасынан сүзіліп қазіргі адамдарға ұсынылған бір тегене су.

Хақ достары шыққан күнге, оның сәулесінің батқан кезде салған түрлі-түсті көріністеріне қайран болып қарап, әрбір себеппен мағрифатұллаһ көкжиегіне самғайды. Олар жыланның өзіне де махаббатқа толы көзбен қарағандықтан, басқалар сияқты үркудің орнына бұл жәндіктердің терісіндегі бедерге аяқтары болмаса да жылдам әрекет етуі мен тынымсыздығына таң қалады. Яғни, бұл қас құлдар, барлық жаратылысқа сүйіспеншілікпен әрі хикмет көзімен қарайды.

Және де бұл кітап, тасаввуфты Исламнан бөлек бір ағым және тәсіл ретінде қарайтын түсініктің қате

екендігін ортаға қою арқылы, діннің сырты мен ішінің біртұтас ретінде фәйізбен, шаттықпен ұстанылуының қажеттілігін айқын түрде баяндау мақсатында жазылған. Осы мақсатты баса көрсету үшін кітап **«Иманнан Ихсанға Тасаввуф»** деп аталған.

Бұл кітаптың жазылу мақсаты иман мен Исламның «ихсан» дәрежесіне жетуі, яғни иләһи назарда болу сезімінің жүректе нақты орнығуына себеп болу.

Өйткені, шынайы Тасаввуф, кітап пен Сүннеттің терең сезіммен сырлары мен хикметтерінен пайдалана отырып ұстанылуы. Кітап пен Сүннеттің сыртына шыққан әр жағдай, сөз немесе іс-әрекет жалған. Осы ақиқатты баяндау үшін: «Циркулдің орнықты аяғы шарифат» делінген. Хазіреті Мәүләнә былай дейді:

«Біз циркулі сияқтымыз. Орнықты аяғымыз шарифатта, екінші аяғымызбен жетпіс екі елді айналамыз».

«Шарифат бір шам сияқты, жарық салады, жол көрсетеді. Шамды қолға ұстағанмен жол қысқармайды. Бірақ, оны қолға ұстамай жолға шығуға да болмайды. Шарифаттың жарығымән жолға түсіп жүре бастасаң, міне, сол бағытың тасаввуф».

Екінші жағынан құлдың Раббысын әрбір сәт көріп тұрғандай өзін жинақы ұстап, сол бағыт бойынша өмірін ретке келтіруі және иләһи назардың жүректе нақты орнығуы ретінде танымдалатын ихсан, Аллаһқа жақын құлдардың рух мифражы. Ол; рухани, сырлы және иләһи ақиқат. Тасаввуфшылардың мақсаты - осы ақиқатқа жету. Бұл Аллаһ пен оның құлдарының рухи және ішкі байланысын білдіреді.

Осы байланысты сапалы орнатқан адам Раббысының әулие құлына айналады. Осылайша ол иләһи ахлақты бойына сіңіреді.

Бұл хал - Аллаһқа ең жақсы түрде құлдық пен мәңгілік әлемге нақты әзірлік. Яғни, тасаввуф - ең тамаша түрде Аллаһқа құл бола білу. Өйткені Аллаһ Тағала адамды өзіне құлшылық ету үшін жаратқан. Сол себепті тасаввуф құлдыққа бөгет болатын кедергілерді жою мен құлдыққа дәнекер болатын мүмкіндіктерді қамтамасыз етуден басқа нәрсе емес. Ол қанша жараларды таңып, қанша құрғақ топырақтарды жап-жасыл, құнарлы гүлстанға айналдырып, қанша қираған көңілдерді тамаша сарайға айналдыруда. Қысқасы, Тасаввуф - бұл жырақ әлемнен шексіз қауышу әлеміне барар жолда құлдары Хақ алдында نَعْمُ الْعَبْدُ «қандай тамаша құл» (Сад сүресі 30,- 44) дәрежесі мен ілтипатқа бөлейтін нұрлы жол. Бұл, еш күмән жоқ, иманның ихсан қалыбына келуімен мүмкін болады.

Сұрақ: *Айтқандарыңыз кітаптың мазмұнын көрсеткендей. Осы көзқарас шеңберінде кітабыңызда жалпы нелер жазылған? Әсіресе, не туралы айтылады?*

– Кітабымызда тасаввуфтың жалпы мазмұны айтылғаннан кейін, оның негізгі тақырыбын құрайтын мағрифатүллаһ, нәпсі тәрбиесі, жүрек тазалығы, тасаввуфи тәсіл т.б. мәселелерді баяндауға тырыстық. Пайғамбардан (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) бастап сол мүбәрәк жаратылыстың ізбасарлары болған Ислам ұлыларының өмірлерінен мысалдар келтіруге тырыстық. Орны келгенде тасаввуфтың

тереңдігі мен сырларына байланысты кейбір күмөнді, қайшы көзқарастарға жауап ретінде мәлімет бердік.

Сонымен қатар, кітапта тасаввуф ұсынған рухани тәрбиеден алыс кейбір адамдардың, не жақсы ниетпей, бірақ надандықпен немесе ғапылдықтан болып нұқсан, жеткіліксіз және орынсыз әрекеттерінің бұл мүбәрәк жолмен ешқандай байланысының жоқ екендігіне тоқталдық. Өйткені, тасаввуф Құран Кәрім мен хадистерде баса айтылған нәпсіні тәрбиелеу арқылы адамды кемелдендіру және осылайша мәңгілік бақыттылыққа қауыштыруды мақсат етеді. Бұл мәселе Аллаһ Тағала қайта-қайта ант етіп, назар аудартақан бірден-бір ақиқат. Шәмс сүресінде былай делінеді:

«Иләһи затымның (тұлғамның) хақы (құрметі) үшін; Күнмен және оның сөске уақытындағы жарықгығымен, күннің артынан жүрген Аймен, оны көрсеткен күндізбен, оны жапқан түнмен, көк жүзімен және оны құрғанмен, жермен және оны жайып төсегенмен, нәпсісін және оған кейбір қабілеттерді беріп, ізгілік пен жамандықтарын (күнә мен тақуасын) аян етушімен ант.

Нәпсісін жамандықтардан арылтқан (рухани және материалдық кірлерден тазартқан) (адам) сөзсіз құтылған, оны жамандықтарға батырған (адам) да қайғыға ұшыраған». (Шәмс сүресі 1-10)

Аллаһ Тағаланың ант етуі ант етілген жаратылыстардың бағасы мен абыройын білдірумен қатар, негізінде сол анттан кейін айтылған иләһи мақсаттың ұлылығы мен маңыздылығын көрсету үшін. Бұл аяттардағы анттардағы жағдай да солай. Бірақ, бір айырмашылық бар:

Аллаһ Тағала бұл аят көрімәлерде үсті-үстіне тура жеті рет ант етіп, артынан мағынасын одан да көп күшейту үшін «قَدْ» (сөзсіз) сөзін қолдануда және тек осы күшті құптау мен қуаттаулардан кейін былай деп айтады:

«Нәпсісін арылтып, тазартқан адам, сөзсіз құтылады; керісінше, оны күнәлар мен жамандықтарға кірлеткен адам қалайда қасіретке ұшырайды...»

Назар аударарлық жайт - Аллаһ Тағала Құран Кәрімде нәпсінің тазаруынан басқа ешбір мәселеде осылай үсті-үстіне жеті рет ант етпеген. Бұл ақиқат, адамның құтылуы үшін нәпсі тазалығының қандай маңызды әрі қажетті екендігін білдіруге жеткілікті.

Міне, **«Имамнан Ихсанға Тасаввуф»** деген атпен жазылған бұл кітап Хақ достарының осы ақиқатты, яғни нәпсі тазалығын; сөз, хал және ізгі іс-қимылдарымен түсіндіру ғана.

Сұрақ: *Осылардың барлығы, шүбәсіз, «қандай тасаввуф» сұрағының да жауабы. Бұл бойынша жалпы тасаввуфты қалай танымдауға болады? Бұл сұрақғы өзіңіз «тасаввуф танымы немесе танымдары не болмаса осы орайдағы пікірлер» деп ойласаңыз да болады.*

– Тасаввуф ұстанған сайын дәмі білініп, түсінілетін ілім болғандықтан, ол жайлы әркім тасаввуфтан сезіп, түсінгеніне және соның мәселелеріне тоқталған. Осының нәтижесінде орынды түрде көптеген танымдар пайда болған. Сөйтіп, бұл ұлы жолдың үлкендері бейне бір әрбір бөлігінен әр түрлі жарық шағылысқан

хрустальдың тек өздеріне көрінген бөлігін түсіндіру жолын ұстанған.

Хақ достарының, қол жеткізген рухани көріністер бойынша жасаған сансыз тасаввуф танымдарының кейбіреулері мыналар:

- *Тасаввуф - көркем ахлақ және әдеп.*
- *Тасаввуф - нәпсі мен жүректің тазалығы.*
- *Тасаввуф - тынымсыз рухани күрес.*
- *Тасаввуф - ықылас.*
- *Тасаввуф - дұрыс бағыт.*
- *Тасаввуф - ризашылық және мойынсұну.*
- *Тасаввуф - жар болу, жүк болмау. Яғни бәрінің, жүгінкөтеру бірақ жүк болмау.*

Осы әртүрлі танымдардың ортақжөні тұрғысынан тасаввуф; мүминдердің жан-дүниесін түзеп, оларды рухани кемелдендіретін, құлды көркем ахлаққа бөлеп, Хаққа жақындататын және осылайша мағрифатұллаһқа жеткізетін ілім десек болады.

Ақсарай Кәмілдері медресесінің Шайхы Ибраһим мырзаның мәшһүр «Тасаввуф жыры» бастан аяқ өте тамаша тасаввуф танымына толы. Міне, осылардың бірнешеуі:

Басында тасаввуф жансыз сопы болуды айтады. Ақырында, көңіл тағында сұлтан болуды айтады.

«Тасаввуфтың басы материалдық болмысынан сыдырылу өзін жоқ санайтын, қысқасы еркін Хаққа тәслім еткен сопы бола білу. Соңы болса, барлық иләһи ізгіліктерге қол жеткізіп, көңіл тағының сұлтаны болу.»

Тасаввуф - уруәтул-ускд жүгін жан салып көтеру.

Тасаввуф - мағрифат (кешірім) аят кәрімәлерінен бөлену.

«Тасаввуф - Хақ Тағаланың адамға жүктеген иләһи аманаты Құран Кәрим мен ондағы жауапкершілікті жан-тәнімен көтеру. Тасаввуф - иләһи кешірімді сүйіншілеген аят кәрімәлерге қол жеткізуді айтады.»

Тасаввуф - исми-ағзаммен барлық әлемді қолдану. Тасаввуф - Құран үкімдерінің барлығын кдмту.

«Тасаввуф барлық әлемге «исми-ағзам» мен әсер ету. Және тасаввуф, Құран үкімдерін көңілде жинап, яғни жанды Құран болу.»

Осы сөздер аясында тасаввуф көңілдің, материалдық-рухани кірлерден арылып, көркем ахлақ пен сипаттарға ие болу, дінді негізіне сай бір қалыпта ықыласпен, фәйізбен ұстануға тырысу. Бұл жөнінен тасаввуф тек ақылмен шешу, жеткіліксіз болатын рухани және материалдық оқиғалардағы құпия құбылыстарды, хикметтер мен ұлы тылсымдарды қамтитындай кәміл көзқарасқа ие болу. Шексіз рухани ләззаттарға бөлену арқылы көңілдің алдында бейне бір аяққа тұсау болып тұрған нәпсі кедергісін жоюға тырысу. Яғни, тасаввуф - ең алдымен рух қамалған тәннің нәпсілік құмарлықтарынан арылу. Содан кейін барлық оқиғапардың негізінде жатқан сырлы ақиқаттар мен сол ақиқаттардың да арғы жағында болып жатқан ғибрат пен хикмет кезеңдерін көрегенділікпен тамашалауды қамтамасыз ететін кейбір мәліметтер, рухани халдер, жүрек сезімдері, аяндар мен көріністер.

Сондықтан тасаввуф - Аллаһ Расулының (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мүбәрәк өмірімен сырттай және іштей тұтасып, терең махаббатпен біте қайнасу. Өйткені ол Расулуллаһтың (саллаллаһу алейһи уәсәлләм) ішкі-сыртқы көріністері, яғни халі. Сол үшін Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) руханиятынан үлгі ала білу және рухани түрде онымен біте қайнасудан тұрады.

Басқаша айтсақ, Тасаввуф - ғашықтықпен біріккен иман, ынтамен орындалған ғибадат және көркем іс-әрекет. Қысқасы, Тасаввуф - Адамға (алейһиссәләм) «рух үрленуі» мен басталған ұлы нәсіптің, ақырзаман Пайғамбарындағы кәміл керінісінен махаббатқа толы жүректерге шағылысқан фәйіз шығы.

Сұрақ: *Тарих бойы тасаввуф алаңына деген жіті байланыс, айтылған танымдар шеңберінде ұстанылған шынайы иман мен парасаттылық өмірі себебінен іске асты деп ойласақ бола ма? Расында, өткенде болғандай, бүгін де тасаввуф -уақ-уақ арнайы жалалар жабылып, қадірін түсіруге тырысқанымен, күн өткен сайын оданда көбірек көңіл бөлінген Ислами бағытқа айналғаңдай. Шынайы мұсылмандар арасынан болсын, Исламнан тыс таптардан болсын, «Исламның рухани көрінісі» деп атауға болатын осы бағытқа жіті байланыс көріп отырмыз. Осы байланыстың себептері не болуы мүмкін?*

– Тасаввуф адамның бетін рухқа бұрады. Рухқа жеке бастың қабілетіне сай рухани қанағат жолын ашады. Сол үшін де адамның нәпсісі және рухымен байланысты барлық мәселемен айналысады. Яғни,

құлдық рухани сапарында жүріп өткен қашықтықтар, байланыста болған барлық әлемдер, басынан өткен мыңдаған жағдайлар, ақыры, Әлемдердің Раббысы болған Аллаһты табу, жүрекпен тану және Оған құлшылық ету сияқты көптеген мәселермен айналысады.

Осылай болғандықтан қоғамның барлық табына бағытталған тасаввуф бір жағынан, экономикалық және әлеуметтік тыныштық кезіндегі жалқаулық пен босаңсуға бөгет болып рухани сергектікті жалғастырса, екінші жағынан жаугершілік, шапқыншылық зұлымдыққа толы кездердің арпалысы мен қиыншылығынан шаршаған көңілдерге тамаша терезелер ашып, фәйізді жұбаныш демін алдырып, жаралы көңілдерге ем, шаршаған саналар мен шөлдеген рухтарға өмір нәрі болған. Ол бір жағынан көркем ахлақ пен ғибадатта шыңға жеткендерге кішіпейілділік пен қарапайымдылықты уағыздап, төкәппарлық, менмендік пен өркөкіректіктен қорғануын қамтамасыз етсе, екінші жағынан күнәнің шұңқырына түскен құлдарға үлкен кешірім, мейірім, рахмет сияқты құтқару қолын созған. Сондай-ақ Монғол шапқыншылығынан кейін барлық Анатолияны қамтыған толқулардан пайда болған күйзеліс пен ауыртпалықты жеңілдетіп, жұбаныш беретін сол кезде тасаввуфи ағымдар күшейіп, өте көп үлкен тасаввуфшылардың да шыққандығы тарихи шындық.

Өйткені, тасаввуф ақыл жетпейтін мәселелерде жүректі айналымға қосып, мойынсұнушылықпен жолын жалғастырады. Мәселелерді Құран мен Сүннетке сай көрегенділік пен аян сияқты рухани көріністермен

ашыққа шығарады. Осылайша адамды ақырғы қанағатқа жеткізеді. Өткен ғасырдың алдыңғы қатарлы Ислам ғалымы Мұхаммед Хамидүллаһтың мына сөздері өте мәнді және ғибратты:

«Менақылға сүйеніп өстім. Құқықтық жұмыстар мен зерттеулер маған қанағатты түрде танылып, дәлелденбейтін нәрселерді жоққа шығартқан. Әлбетте, мен намаз, ораза т.б ислами міндеттерімді тасаввуфи негіздерімен емес, құқықтық себептермен орындадым. Өз өзіме:

«Аллаһ - менің Раббым. Ием. Ол маған бұларды жасауды бұйырған. Олай болса, орындауым керек. Бұдан басқа хақ пен міндеттер бір-біріне байланысты. Аллаһ бұларды маған пайдалансын деп бұйырған; олай болса, мен Оған шүкіршілік етуге міндеттімін».

Батыста, Париж сияқты бір жерде өмір сүре бастаған кезден бері таңданып, байқағаным - Христиандарды Исламды қабылдауға итермелейтін, фикһ пен кәләм ғалымдарының көзқарастары емес, Ибн Араби мен Мәүләнә сияқты сопылар. Бұл туралы меніңде жеке көргенімдерім бар. Ислами тақырыпта менен түсіндіруімді сұраған кезде, мен берген ақыли дәлелдерге сүйенген жауап сұраған адамды қанағаттандырмайтын, бірақ тасаввуфи түсініктер жемісін көп кешікпей беретін. Бұл мәселеде барған сайын әсерім азая түсті. Хулогудің қырып-жойған шапқыншылықтарынан кейін Газан Хан кезінде болғаны сияқты, кдзір ең азы Еуропа мен Африкада Исламға қызмет ететін қылыш емес, тек жүрек қана, яғни тасаввуф екендігіне сенемін.

Осы көргендерімнен кейін тасаввуф тақырыбында жазылған кейбір кітаптарды зерттей бастадым. Бұл менің көңіл көзімді ашты. Хазіреті Пайғамбар кезіндегі тасаввуф және ұлы Ислам тасаввуфшыларының жолы, не сөз айналасында бос шаршату, немесе мағынасыз нәрселермен айналысу емес, бірақ адам мен Аллаһ арасындағы ең қысқа жолмен іздену екендігін түсіндім.

Адам өзіне жүктелген міндеттердің себептерін іздейді. Рухани алаңда материалдық анықтамалар бізді мақсатымыздан алыстатады; бірақ рухани түсініктемелер адамды қанағаттандырады.» (М. Азиз Лахбаби, Ислам Шахсиетчилиги, ауд. И. Хаққы Ақын, 114-1156, сілтеме 8. Стам. 1972.)

Бұл сөздерде тасаввуфтың, ауыр өнеркәсіптің, технологиялық өсудің шыңға өрмелеуімен бірге бір жағынан әлеуметтік және экономикалық күйзелісті арттырып, екінші жағынан адамды қысылымдағы халге жеткізген қазіргі таңда өте үлкен маңызға ие болғандығын көрсетеді.

«Умманнан Ухснға Тасаввур» атты кітапжәйімі - 2-

Тасаввурсыз болмай ма?

*Тасаввуфты қажетсіз көру –
ықылас, тақуалық, парасаттылық,
нәпсі мен жүрек тазалығын, қысқасы
Аллаһқа ихсан дәрежесіне құлшылық
жасауды қажетсіз көру болып табы-
лады.*

Тасаввуфсыз болмай ма?

Сұрақ: Бұл айтқандарыңыздан тасаввуфи тәсілдің Исламды уағыздауда қаншалықты маңызды екендігі айқын түсінікті. Олай болса, тасаввуфи сарынның Исламды уағыздауда, сонымен қатар адамдардың *хидайятқа жетуінде және ахлақи кемелденуінде өте жағымды нәтижелер беруінің сыры не? -деп сұрақ қойсақ.*

– Тасаввуфтың қазіргі кездегі маңыздылығының екінші бір жағы -оның адамдарға жол көрсету мәселесінде ұстанған әдіс-тәсілі. Шариғаттың сыртқы үкімдері, әрі ақырет, әрі дүние үшін сыймен, жазамен адамдарға бағыт беруді мақсат етеді. Оның ішкі үкімдері деп айтуға болатын тасаввуф болса, осыларға қосымша сүйіспеншілік, мейірім махаббатты қолданады. Қазіргі кезде адамдар көбінесе нәпсіқұмарлыққа салынып діннен алыстап кетуі мен ауыр күнә істеудің рухи күйзелісі ішінде. Мұндай адамдарға арамдықтардан құтылып, дұрысжолға келу мүмкіндігі кешірім, мейірім жолы арқылы оңайырақ және мүмкіншілігі мол екендігін ешкім жоққа шығармайды. Бұл жөнінен қазіргі шағымыз тасаввуфи ақиқаттар сияқты, оның әдіс-тәсіліне

байланысты қағидаларының да үлкен маңызға ие болған кезеңі. Сондай-ақ кешірім және мейіріммен қаралғандар еліміздегі сияқты, батыста да рухани оянуға көбірек қол жеткізетіндігі байқалуда. Ақы мен нәпсінің қармағына түскен рухтарға Исламды иләһи жұбаныш самалы түрінде ұсыну үшін оларды, жазалау ниетімен және ашумей қараудың орнына мейірім мен мархабатқа толы іс-қимыл таныту, әрқашан да фәйізі мол тәсіл.

Өйткені, адам негізгі мақсатынан қаншалықты алыс болса да, «адам» болғандықтан үлкен абыройға ие. Оның негізінде жатқан ұлылықтан бейхабар түрде күнәға батуы - тура Қағбаның қабырғасындағы қара тастың (Хажәрул-Әсуәд) сол жерден жерге түсіп шаң-топырақта қалуы сияқты. Бұған немқұрайды қарап, жан ұшырмайтын ешбір мүмин ұжданы болмас. Бұл жөнінде де мүминдер Хажәрул-Әсуәдті құрметтеуден бас тартпас. Оның осындай халге тап болуы мүминдердің назарындағы құндылығынан ештеңе азайтпайды. Керісінше, мүминдер оны дереу шаң-тозаңымен құшақтап, кезінің жасымен тазалап, құрметпен бұрынғы пәк орнына қою үшін бір-бірімен жарысар. Оның жәннаттан шыққандығын ойлап, негізінде жатқан ұлы құндылыққа бас иер. Алайда, адам Аллаһ Тағаланың «рухынан үрлеп», яғни Аллаһ Тағаланың ұлы құдіретінен қаншама сырларға ие болған және осылайша жаратылғандардың көзінің қарашығы болған жаратылыс. Сол себепті оның қадір қасиеті жасаған күнәларымен қаншама төмен болса да, негізіндегі құндылық мәңгі.

Хазіреті Мәуләнаның айтқанындай, адамның рухы мөлдір су сияқты. Бірақ, жаман істер мен

күнәлармен лайланса, ештеңе көрінбейтін болады. Мұндай жағдайда руханият інжу-маржаны мен ақиқат нұрларын көру үшін ол суды тұндыру керек. Сондықтан тасаввуфтың мақсаты - менменшілдік пен нәпсілік сезімдерді тәрбиелеп, жеке адамдарды, сондай-ақ қоғамды тыныштық пен шаттыққа қауыштыру. Сол себепті күпірлік, серік қосу және күнә жасауда қанша шектен шықса да ешбір адам һидайятқа шақырылмайды деуге болмайды. Мұның пайғамбар дәуіріндегі сансыз мысалдарының біреуі төмендегідей:

Аллаһ Расулы (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) немере ағасы Хазіреті Хамзаны шейіт етіп, өзін терең қайғыға душар еткен Уахшиді Исламға шақыру үшін бір сахабасын жібереді. Уахши Расулуллаһқа жауап ретінде:

«Уа, Мұхаммед! Сен «Адамды өлтірген, не болмаса Аллаһқа серік қосқан, немесе зина еткен адам қиямет күні екі есе азапқа ұшырайды және жәһаннамда қор, бишара болып, мәңгілік қалады» (Фұрқан сүресі 68-69) деп, Аллаһтың үкімін айта тұра, мені қалайша Исламға шақырасың? Мен бұл жамандықтардың бәрін істедім. Маған құтылу қайда?» - дейді.

Аллаһ Тағала:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

«Айт: Ей, нәпсілеріне (өздеріне) зұлымдық жасаудан шектен шыққан құлдарым! Аллаһтың рахметінен үміттеріңді үзбеңдер! Өйткені, Аллаһ барлық

күнөләрды кешіреді. Әлбетте, ол өте кешірімді және өте мейірімді» (Зүмәр сүресі 53) аятын түсірді.

Ақыры Уахши аят кәрімәдегі сүйіншімен тыныс алып:

«Рахметің нендей үлкен, ей, Раббым!» - деп нақты (қайтпайтын) тәубе жасап, жолдастарымен бірге мұсылман болды.

Осы және осыған уқсас ақиқаттардан нәр алған тасаввуфи тәсілдің ең маңызды ерекшелігі - адамға деген ұстанымы. Бұл ұстаным бойынша адам, иләһи үндеуге ие және иләһи сипаттардың кәміл көріністеріне қол жеткізген және Раббысына халифа болу қабілетінде жаратылған. Бұл жөнінен әлемнің көзінің қарашығы ретінде Раббысының бір сырына ие. Сондықтан, біраз бұрын айтқанымыздай, істеген күнәлары үшін қадір-қасиеттері қаншалықты түссе де, негізінде жатқан құндылығы мәңгі. Бірақ, тасаввуф мұны айтқан кезде де, әрине, өлшемсіз емес. Оның міндеті қысқаша:

«Күнәһарға деген кешірімді күнәларға асырмау, күнәға деген дұшпандықты да күнәһарға шашыратпау».

Бұл жөнінен тасаввуф, қазіргі кезде Исламды уағыздаудың ең тиімді негізін құрайды. Өйткені, адамдар үнемі Абдулкадир Гейлани, Азиз Махмуд хұдай, Юнус Әмрә, Бахаеддин Нақшибәнд пен Мәуләнә сынды Хақ достарының махаббат құшағын сағынады.

Сұрақ: *Берген мәліметтеріңізбен тасаввуфтың адамды қалай әлсіз кісіліктен кәміл бір кісілікке*

жеткізетіндігін айттыңыз. Осы ақиқатқа байланысты тасаввуфтың мұсылман өміріндегі орны не болуы керек? Басқаша айтқанда, тасаввуфсыз болмай ма?

– Өте маңызды сұрақ.

Тасаввуф - терең бір ішкі болмыс және мазмұн мен мүминдердің қолындағы бас тартпайтындай Ислами көрініс, фәйіз бен кемелдік нығметі. Бұл жөнінен ол әрі мұсылмандардың кемелденуі, әрі мұсылман еместердің хидайятына дәнекер болу және оларға Исламды дұрыс көрсете білу үшін өте маңызды.

Өйткені, барлық кітаптағы мәліметтер, шындығында, бір дөнге ұқсайды. Қалайша дән топыраққа егілмей, тек қамбада жатса, қанша жыл етсе де сол дән қалпында қалатын болса, кітап мәліметтері де тек кітап беттеріңде немесе сөрелерде қалса, дәл солай болады. Ал, керісінше топыраққа көмілген дән болса, қасиеттеріне қарай есіп, өркендейді, кейбіреуі үлкен шынарға айналады. Таң осылай көңіл топырағына егілген ілім дәнектері де жүректі бір руханият бақшасына айналдырады, ілім мен парасаттылықтың шынайы жемісі болып саналатын сырлар мен хикметтерге сол кезде қол жеткізіледі.

Бұл тұрғыдан діннің пәтуә жағы бір ғимараттың негізгі тіреулеріне, ал тақуа жағы, сол тіреулердің айналасындағы толықтаушы бөлімдер мен көркемдік пен әсемдік негіздері. Бір жағынан осы екі ерекшелікті бірлестірген тасаввуф, екінші жағынан да салих амал мен көркем ахлақ кәмілдігіне қосымша адамды, Құран мен әлемді түсіндіруде осылайша жауапкершілік-тің хикметпен тереңірек түсінілуі және орында-

луын қамтамасыз етеді. Сол себепті тасаввуф - Аллаһ сүйіспеншілігі және Аллаһты тану тақырыбында құлдарға, көңілдерінен миғражға қарай ашылған рухани терезе іспеттес.

Сондықтан тасаввуф рух пен жүректің міндетті түрдегі қажеттілігі. Олай болса, әрбір мұсылманның емірінде аз не көп орын алуы қажет болған шындық. Анығырақ айтсақ, бір жерде адам болса, сол жерде тасаввуф керек.

Бұл ақиқатты бір шетке қойып, «Тасаввуфсыз болмай ма?» деуі Исламның негізін баяндайтын тәфсир, хадис, келам, фикһ және басқа ілімдер болмаса болмай ма?» деген сияқты сұрақ болады. Тасаввуфты қажетсіз санау - ықылас, тақуа, парасат, нәпсі мен жүрек тазалығын, қысқасы, Аллаһқа ихсан мәртебе-сінде шынайы түрде құлшылық жасауды қажетсіз санау деген сөз. Өйткені тасаввуф дегенде осы ақиқаттар мақсат етілуде. Сондықтан осы ақиқаттарды ұстанған адам, егер тасаввуф есімін қабылдамаса да, ол біздің пікірімізше тасаввуфты ұстанады деген сөз. Өйткені тақуалық, зүһд, ихсан мен тасаввуф, ақиқат пен мазмұны жағынан негізінде бірдей мағына мен мақсатты білдіретін, бір-біріне жақын атаулар. Атау жәй ғана бір белгі. Барлық осы сөздердің негізінде, барлық адамзаттың ең кәміл мүршиді ретіндегі бір үлгі ғана, ең тамаша өнеге Хазіреті Пайғамбар (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) мен оның рухани тәрбиесінде өскен, әрқайсы да бір үлкен тұлға және руханият жұлдызы - Сахабалар бар.

Екінші жағынан жүректің қанағат табуы, тыныштық, шаттық пен бақытқа кенелуі - рухани

жеткен дәрежесіне байланысты. Сол үшін де пенденің рухани тәрбиеден өтуі қажет. Сірә, жүректің ілім мен хикметке толуы, діннің жоғары ақиқаттарына көз жеткізуі және пенденің рухани кемелденуі - тек кей-бір істердің нәтижесінде ғана мүмкін болады.

Сондай-ақ адамзатқа үлгі ретінде жіберілген пайғамбарлар да уахиді қабылдаудан бұрын өзіндік кезеңінен өткен. Өйткені, жүректің пәк рухани көріністі қабылдайтын халге келуі үшін кірден арылып, сезімтал болуы және белгілі бір қалыпқа жетуі керек. Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм), әлі пайғамбарлық міндеті келмей тұрғанда Хира үңгірінде итикафқа (Итикаф: Бір жерге кіріп, уақытты ғибадатпен өткізу. Әсіресе, Рамазан айының соңғы он күнінде мешіттен шықпай, өзін ғибадатқа беру.) Мұса (әлейһиссәләм) Аллаһ Тағаламен сөйлесуден бұрын Тури-Синада қырық күн өзін бір түрлі тәрбиеден өткізген. Юсуф (әлейһис-сәләм), Мысырға сұлтан болудан бұрын он екі жыл зынданда жатты. Ол жерде қиыншылық, аштық, күрес пен машақаттың барлық сатыларынан өтті. Осылайша мүбәрәк жүрегі Аллаһтан басқа барлық сүйеніштер мен байланыстардан толықтай арылды.

Расулұллаһ (саллаллаһу аләйһи уә сәлләм) Миғражға шықпас бұрын «Инширах сүресінің» сырына ие болды. Кеудесі ашылып, мүбәрәк жүрегі жуылды. Ілім мен хикметтің руханиятымен толтырылды. Өйткені ол Миғражда ғажайып, тамаша оқиғаларға жолығып, адами кесапатпен көрінбейтін иләһи сырлар мен әр түрлі, пәк көріністерді тамашалайтын еді.

Аллаһтың таңдаулы құлдары болған пайғамбарлар да жүрек тазалығынан өткізілсе, басқа адамдардың жүрек тазалығына қаншалықты мұқтаж болғандығы белгілі болады. Сірә, қара (кірлі) жүрекпен Латифке (Пәк болған Аллаһқа) жақындалмайды. Мұрны иіс сезбейтін біреу гүлдің, қалампырдың иісін сезбейді. Бұлыңғыр әйнектен айқын көрініс тамашаланбайды. Екінші жағынан хапалдың ішіне бір зәррәдай болса да харамның немесе күмәнді нәрсенің араласуы, бір тегенебұлақсуына бір тамшы нәжістің араласқаны сияқты, оның тазалығын, пәктігін жояды.

Сондықтан жүректің рухани сезімталдығы артып, иләһи сыр мен хикметтерді қабылдайтын халге келуі үшін кірден тазаруы, пәктікке бөленуі шарт. Өйткені, Аллаһ Тағала:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«Сол күні мал да, бала да пайда бермейді. Бірақ Аллаһқа таза жүрекпен келгендер басқа» (Шуара сүресі 88-89) деген.

Жүректің тазаруы тек рухани тәрбие арқылы мүмкін болады. Өйткені, рухани тәрбиеден бұрын жүрек суық темір сияқты. Оның мақсат етілген қалыпқа келуі үшін алдымен отқа қақталуы, лас-кірлерінен арылуы, қаттылықтан шығып, жұмсаруы және тоқпақталуы керек. Тек осы сатыдан өткеннен кейін қалаған қалыпқа келеді. Дәл осы сияқты барлық істер атқарылмай, жүрек кәмілдігі де болмайды. Жүрек кемелдікке жеткен соң бас көзімен көрінбейтін, ақылмен түсінілмейтін ақиқаттар әлемі, бір ләззат халінде (шаттықпен) түсініліп, жүрекпен

сезіледі. Сол үшін жүректің шыдамдылығы мен қабілетін кемелдендіру керек.

Осы кемелденудің маңызын көрсету бабында Мәуләнә Жәләләддин Руми, Сәлжүк Медресесінде сырттай ілімдердің шыңына жеткен «ұстаз» кезінде өзінің сол кездегі халін «шикі едім»; мағрифатұллаһ көріністеріне толы әлем кітапқа айналып, ондағы жасырын сырлар оған аян бола бастаған кездегі халін «пістім»; иләһи махаббатта фәни болған халін болса «жандым» деп түсіндірген.

Бұл да құлдың Аллаһ алдындағы қадірі көбінесе жүректің есуіне байланысты болғандықтан, жүректің кемелденуі үшін жеке-дара бір рухани тәрбиеге қажеттілік бар екендігін көрсетеді. Бұл ақиқаттың сансыз жанды мысалдарын сахабалар көрсеткен. Сондай-ақ олардың көбі қыздарын тірідей топыраққа көмген тастай қатты бір жаратылыс кезінде Хазіреті Пайғамбардың (саллаллаһу алейһи уә сәлләм) рухани тәрбиесінің астында, көздері мен көңілдері жасқа толы мейірім мен мархабаттың өрнегіне айналған. Жандары мен малдарын Аллаһ пен Расулуллаһ жолында аямаған.

Қысқасы, айтпағымыз мынау:

Тасаввуфсыз мұсылмандық болу мүмкін, бірақ бұл ихсан бабынан мақрұм мұсылмандық. Яғни рухани тәрбие болып саналатын тасаввуфтан ажыратылған Ислами өмір, адамды «Аллаһты көріп тұрғандай құлшылық ету» дәрежесіне жеткізе алмайды.

Сұрақ: Тақсыр! Оқырмандарымыз өзіңіздің көңіл достарыңыз, сізбен көңіл аясында табысу-

ды бақыт деп санайтын адамдар. Оларға тасаввуф хақында ең соңында не айтқыңыз келеді?

– Осыған дейін айтқандарымызға қосымша әулиелердің қатты көңіл бөлген үгіт-насихаттарынан үзінді айтқым келеді:

Тасаввуф - Аллаһ Расулының ахлағына қол жеткізуге тырысу болып табылатын рухани тәрбие. Құлшылықта - ынта, қарым-қатынаста абзалдық халі. Бұл әлемнің Жаратушысына және Оның Расулына сүйіспеншілікпен бет бұру. Сол үшін шынайы сүйіспеншілік әрі бет бұрыспен достықтың орталығына (негізіне) Жаратушы мен Оның Расулын қойған Хақ достары мәңгілік барлық адамзаттың досы болған.

Ізгілермен жақындық пен сұхбат мүминді салих етеді. Өйткені, фәйізді мінездерде жұғу қасиеті бар. Рухқатәртіп пен руханият дәнін егетін салихтар нәпсісінарылтқан, дүниенің өткінші сұлулықтарынан бас тартқан адамдар. Олардың көңілі иләһи фәйізге толы. Олармен жақындық, құлды қолынан, тілінен, барлық жаратылыс пайдаланатын құлға айналдырады.

Махаббат - екі көңіл арасындағы байланыс жемісі. Адам көңілі ауғанына ынтық, қайран болады. Оған ұқсағысы келеді. Сол себепті мүмин әртүрлі ісі мен әр алаңдағы қайратында «махаббат» әлиқсирін қолдануы керек.

Ілімнің тұлғалыққа ие болып, парасаттылыққа ауысуы Аллаһ Тағаланың жүрекпен танылуына себеп болады. Әлем - хикмет пен сырлардың тылсымы.

Білу - тамашалау емес, хикмет пен сырларға көз жеткізу.

Жүректің кірден арылып, пәктікке бөленуі Жаратушыға жақындығына байланысты. Жүрегі тірілген мүмин өлімсіздікке қауышады. Керісінше, нәпсіқұмарлыққа салынған адам қаншалықты салынғандығына қарай адамдық сипатынан айырылады. Ислам ахлағының негізі - Раббыға сүйіспеншілікпен, ықыласпен бет бұру, бұл бет бұрыстың бірден бір белгісі шүбә жоқ, «қызмет» ету.

Махаббат қиыншылықты рахметке айналдыратын ең сиқырлы күш. Махаббатпен орындалған қызмет қаншалықты ауыр болса да жеңілдікпен, шаттықпен атқарылады. Сонымен қатар қызметтің құны, оны атқару үшін кірісілген жанқиярлықтың үлкендігімен және ғибадат ынтасымен орындалуына байланысты. Шынайы, нағыз қызметкер -жүрек кемелдігінің белгісі. Осы кемелдікке жеткен жүректер «иләһи назар орны».

Аллаһ Тағаланың Құранда көп айтқан «Рахман мен Рахим» есімдері Оның мархабатын білдіретін есімдері. Әр мүминде де мархабат пен мейірім негізгі табиғатына айналуы керек.

Зұлымдыққа себеп болатын махаббаттан мақрұмдық. Сүймеген адам әрқашан жыртқыштық жасайтын жануар, залым жаратылысқа айналуы мүмкін. Нағыз махаббаттың жемісі - мейірім мен мархабат. Жер бетінде мейірім мен мархабатпен алынбайтын ешбір көңіл я өлке жоқ. Өйткені, күннің жылытпауы қалай мүмкін болмаса, күшті рухтар үшін де мақлұқтарға жаны ашымау солай мүмкін емес.

Ғашық көңілдерде ерекше орын алған Халлаж таспен атылған кезде:

«Уа, Рабби! Менен бұрын маған тас атқандарды кешір!» - деп жалбарынып үлкен көңіл жанқиярлығын танытты.

Рухани жолдағы дәрежемізді көргіміз келсе, халіміз бен іс-қимылдарымызға қарауымыз керек.

«Менмендік» пен «қасарысу» рухани жолдың емі жоқ ауруы. Ібліс - бір кезде үлкен дәреженің иесі болса, осы қасиеті себепті қасіретке ұшыраған.

Хазіреті Мәуләнә былай дейді:

«Маңыздысы - раушандай бола білу. Яғни, осыдүние бақшасында тікендерді көріп, солардан әсерленіп, тікенге айналу емес, ортаға қыс сияқты қиыншылықтар кірседе оларды көктем аясымен құшаққа алып, барлық әлемге раушан бола білу.»

Абдулхалиқ Гүждевани Хазіретінің рухи қалып пен іс-қимыл әсемдегіне байланысты мына құнды насихаттары да тасаввуф жолының өте құнды кеңіл қағидасы.

«Ей, ылым! Саған мынаны өсиет етемін: барлық жағдайда ілім, әдеп пен тақуалықта бол!.. Өткендердің кітаптарын оқы, пайғамбар әулеті мен әһли-сүннәт уәл-жамағат жолымен жүр! Фикһ пен хадис үйрен, надан сопылардан аулақ бол! Намаздарыңды әрқашан жамағатпен оқы! Жүрегіңде атаққа бейімділік бар болса, имам мен азанишы болма! Атаққан шамаң жеткенше аулақ бол! Атаққа апат бар. Мәнсапқа да көз салма, үнемі өзіңді бәсең ұста! Шамаң жетпейтін іске кепіл болма! Халықтың саған байланысы жоқ ісіне арала-

спа! Пасық басшылармен бірге болма! Әр жағдайда тепе-теңдікті сақта! Шекген шығып, тамашадауыс естуге көп салынба, ол рухы қарайтып, соңында бұлінушілікке соқтырады. Осылай бола тұра әсем дауысты да жоққа шығарма, онымен шақырылған азан мен оқылған Құран рухты тірілтеді. Аз же, аз сейле, аз ұйықта. Гапылдар мен ақымақтардан арыстаннан қашқандай қаш! Бұлінушілік заманында жалғыздыққы ұстан. Пайда үшін пәтуә беріп, діннің құнының тұсуіне себеп болғандардан, тәкаппар байлардан мен надандардан алыс бол! Халал же, құмәнді істерден сақтан және үйленгенде тақуалыққа көңіл бөл! Әйтпесе дүниеге байланып соның жолында дініңе нұқсан келтіресің... Кәп құлме, әсіресе, кдрқылдап құлмеуге кеңіл бөл! Көп құлу жүректі өлтіреді. Бірақ, құлімсіреу - садақа. Барлық адамдарға мейіріммен кдра және ешкімді қор көрме! Өз сыртыңды шектен тыс әшекейлеп, безендірме, таза, қарапайым киін. Өйткені, сыртқы көрініске шектен тыс көңіл бәлу іштің бұзықтығынан болады. Тартыспа, ешкімнен ештеңе сұрама, қанағатпен байы, арыңды сақта! Саған еңбегі сіңгендер мен сені тәрбиелегендерге сенімді бол, малыңмен, жаныңмен оларға қызмет ет және солар сияқты бол! Оларды кінәлаған гапылдар құғыла алмайды. Дүниеге жәнәдүниеқор гапылдарға көңіл бұрма! Көңілің әр қашан қаяу, тәнің құлшылыққа күшті, көзің жасты және жүрегің сезімтал болсын. Ісің таза, дұған жалбарыныш, киімің қарапайым, жолдасың салихтар, байлығың сыртқы және ішкі дін ілімдері, үйің мешіт және жақының Аллаһ достары болсын!»

Әмин!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- Абдұррахман Жами, Нәфәһәтүл-Үнс, Ыстанбул, 1981.
- Абдерахман Гүзәл, Мұстафа Татчы, Юнес Әрме, Анкара, 1981.
- Абдұлқадыр Гәйлани, Фәтхур-Раббани, Ыстанбұл, 1987.
- Ажлүни, Исмайл бин Мұхаммед, Мүснәд, Ыстанбұл, 1992.
- Ахмед Жевдет Паша, Қисас Әнбия ве Тәфарих Хуләфа, Ыстанбул, 1976.
- Әли әл-Мүттақи, Кәнзүл-Ұммал, Вейрут, 1985.
- Әли Өзек, Хайреддин Қараман, А. Түргүт, М. Чагрыжы, Ы. Қафи Донмез, С. Гүмуш, Құран-ы Кәрим ве Түркше Ашыкламалы Меалы, СаудАрабстан, 1992.
- Азизи, әс-Сиражул-Мүнир Шерһи Жамиис-Сағир фи Хадисил-Бәширин-Нәзир, Мысыр, 1894.
- Белазури, Әнсабул-Әшраф, Мысыр, 1959.
- Бұхари, Әбу Абдиллаһ Мұхаммәд бин Исмайл, Жамиус-Сахих, Ыстанбұл, 1992.
- Дарими, Әбу Мұхаммед Абдиллаһ бин Абдиррахман, Сүненуд-Дарими, Ыстанбұл, 1992.
- Дәйлами, Әбу Шүжа Шируие бин Шейридар, әл-Фирдаус би-Мәсурил-Хитаб, Бейрут, 1986.
- Әбу Дәуит, Сүлейман би. Әшас әс-Сижистани, Сүненү Әбу Дәуит, Ыстанбұл, 1992.
- Фәрит Дәвәлиоглү, Османлыжа-Түрікче Ансиклопедик Лүғат, Анкара, 1997.
- Хаким, Әбу Абдиллаһ Мұхаммәд бин Абдиллаһ ән-Нәйсабури, Мүстәдрәк әләс-Сахихайн, Бейрут, 1990.
- Хасан Басри Чантай, Құран-ы Хаким ве Меал-ы Кәрим, Ыстанбұл, 1996.
- Ибни Абдилбер, Әбу Омар Юсуф юин Абдиллаһ бин Мұхаммед, әл-Истиаб фи Марифәтил-Асхаб, Қайр.
- Ибн Әсир, әл-Камил фит-тарих, Бейрут, 1995.

Ибн Хажер әл-Аскалани, Шихабуддин Ахмед бин Али, Фәтхул-Бари Шәрхи Сахихил-Бұхари.
Ибни Хиббан, Әбу Хатим әл-Бұсти, Сахихи Ибн Хиббан, Бейрут, 1993.
Ибн Кәсир, Имадуддин Әбил-Фида, Тәфсиру Құрани-Азим, Бейрут, 1988.
Ибн Мәже, Әбу Абдиллаһ Мұхаммәд бин Язид әл-Казвини, Сүнәнү Ибн Мәже, Ыстанбұл, 1992.
Ибн Сад, әт-Табақатүл-Күбра, Бейрут,
Ибраһим Жәнән, Хадис Ансиклопедиси, Күтүб-и Ситтә, Ыстанбұл.
Имам Ғаззали, Қимья-и Саадәт, Ыстанбұл, 1989.
Имам Ғаззали, Ихияу Улүмиддин, Ыстанбұл, 1987.
Имам Нәбәби, Хадислерле Ислам, Ыстанбұл.
Имам Нәбәби, Риязус-Салихин, Ыстанбұл, 1998.
Исмайл Накки Бүрсеви, Кәнз-ы Маһфи, Ыстанбұл, 1727.
Махмуд Сами Рамазаноғлу, Куллият, Әркам Иайынлары. Ыстанбұл.
МехмедАкиф Ерсой, Сафахат, Ыстанбұл, 1993.
МехмедДоған, БүйүкТүрікче Созлук, Ыстанбұл, 1994.
Мұстафа Кара, Мәтинлериле Гүнүмуз Тасаввуф Харакетлери, Ыстанбұл, 2002.
Мүнави, Мұхаммед Абдуррауф, Фәйзул-Кадир Шәрхул-Жамиис-Сағир, Бейрут, 1994.
Мүнзири, Абдулазим бин Абдулкави, әт-Тәрғиб вет-Терһиб, Кайр, 1934.
Муслим, Әбу Хүсейн бин Хажжаж әл-Кушейри, әл-Жамиүс-Сахих, Ыстанбұл, 1992.
Н. Фазыл Кысакүрек, Чиле, Ыстанбұл, 1999.
Рубани, Бүйік Хадис Куллияты, (Жәмүл-Фәуaid), Ыстанбұл.
Садық Дана, Алтынолук Сұхбетлери, Ыстанбұл.
Сәлжук Ерайдын, Тасаввуф ве Тарикатлер, Ыстанбұл, 1994.
Суат Иылдырым, Құран-ы Хаким ве Ачикдамалы Меалы, Ыстанбұл, 2001.
Сүйүти, Әбул-Фазыл Жәләладдин Абдурахман бин Әбу Бәкір, әл-Жамиүс-Сағир, Мысыр, 1888.
Шәфик Жан, Кониларына Гөре Ачикламалы Меснәуи Тержүмеси, Ыстанбұл, 1997.

Шөһбендерзаде Ахмед Хилми, Тарихи Ислам, Ыстанбүл, Һ.1326.
Таберани, әл-Хафиз Әбул-Қасым Сүлейман бин Ахмед, Мүжәмул-
Кәбир, 1983.

Табири, Әбу Жафар Мұхаммәд бин Жәрир, Жамиул-Бәйан ат
Тәвили Айюл-Құран, Бейрут, 1995.

Тірмизи, Әбу Иса, Мұхаммед бин Иса, Сүнәнү Тірмизи, Ыстанбүл,
1992.

Уақиди, Мәғазӣ, Мысыр, 1984.

Яхия Кәмал Бәйатлы, Кенді Гок Күббеміз, Ыстанбүл, 1999.

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз	5
Ақтық дем-1	15
Ақтық дем-2	31
Ақтық дем-3	45
Әлемде Зікірұллаһ пен Таңсәрі	59
Құран және Тәфәккүр-1.....	75
Құран және Тәфәккүр-2.....	87
Құран және Тәфәккүр-3.....	103
Тәубе және Көзжасы	121
Дұға.....	135
Хаққа және Жақсылыққа шақыру-1	147
Хаққа және Жақсылыққа шақыру-2	161
Исар	177
Истиғна.....	191
Сауда ахлағы.....	209
Аллаһқа берілген ізгі қарыз	227
Қоғамдық қатынастарда қарызжәне қарыздану	243
Достық	271
Ах, Опа!.....	289
Үлгілі бір иман иесі болу.....	311
Тағдыр және оның сырлары	325
Иманнан Ихсанға Мұса мырза (құддисә сирруһ).....	343
Бұл бір көңіл тамшысы.....	353
Тасаввуфсыз болмай ма?	367
Пайдаланылған әдебиеттер	381

